

KADINA KARŞI ŞİDDET İÇEREN SUÇLARI İŞLEYENLERİN KRİMİNOLOJİK PROFİLİ

Editör: Doç. Dr. Güneş OKUYUCU ERGÜN

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
İÇ GÜVENLİK
STRATEJİLERİ
DAİRESİ BAŞKANLIĞI

ANKARA
ÜNİVERSİTESİ

T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
**İÇ GÜVENLİK
STRATEJİLERİ**
DAİRESİ BAŞKANLIĞI

Kadına Karşı Şiddet İçeren Suçları İşleyenlerin Kriminolojik Profili

2. Basım, Kasım 2021, 500 Adet
ISBN: 978-625-403-011-6

© 2021, T.C. İçişleri Bakanlığı
İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı

Yapım
Büyükharf Bas. Yay. Tan. ve Org. Ltd. Şti.
Grafik Tasarım: Ezgi Zorlu
Kapak Tasarımı: Ezgi Zorlu
bilgi@buyukharf.com.tr • www.buyukharf.com.tr

Basım
Özel Ofset
Matbaacılar Sanayii Sitesi 1514. Sk. No: 6, 06105 Yenimahalle /ANKARA
Tel: 0312 395 06 08
ozelmatbaasi26@gmail.com • https://ozel-ofset.business.site

Bu kitap İçişleri Bakanlığı ve Ankara Üniversitesi arasında imzalanan 07/06/2020 tarihli işbirliği protokolü uyarınca hazırlanmıştır. Akademisyenler tarafından bilimsel kriterler göz önünde bulundurularak hazırlanan bu yayın resmi bir kurum görüşünü yansıtmamaktadır. Kadına karşı şiddet suçları işleyenlerin kriminolojik profilini ulusal ve uluslararası literatür kapsamında ele alan bu çalışmayla alandaki araştırmacılara, uzmanlara, güvenlik personeline ve diğer disiplinlerdeki bilim insanlarına katkı sunulması amaçlanmaktadır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR CETVELİ	8
GİRİŞ	10
KISIM I:	14
KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE KADIN CİNAYETLERİNE PSİKOLOJİK BAKIŞ	14
BÖLÜM I: KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE ŞİDDETİN KURAMSAL TEMELLERİ	16
A. KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN TANIMI VE TÜRLERİ	17
B. ŞİDDETİN KURAMSAL TEMELLERİ/BİYOPSİKOSOSYAL YAKLAŞIM	19
1. Biyolojik Faktörler	19
2. Antisosyal Davranışlarda Genetiğin Etkisi	21
3. Psikolojik Faktörler	23
4. Sosyal Faktörler	23
C. ŞİDDETİN KURAMSAL TEMELLERİ/PSİKOPATOLOJİK YAKLAŞIM	24
D. ŞİDDETİN KURAMSAL TEMELLERİ/PSİKOSOSYAL YAKLAŞIM	28
1. Sosyal Öğrenme Kuramı	28
2. Bağlanma Kuramı	31
E. ŞİDDETİN KURAMSAL TEMELLERİ/PSİKANALİTİK/PSİKODİNAMİK YAKLAŞIM	33
1. Nesne ilişkileri	33
2. Ölüm İçgüdüğü-Saldırganlık	35
F. ŞİDDETİN KURAMSAL TEMELLERİ/EVRİMSEL YAKLAŞIM	36
1. Cinsel Mülkiyet Kavramı	36
2. Saldırganlık	37
3. Babalık Şüphesi ve Kıskaçlık	37
4. Kadının Doğurganlık Yaşı	38
G. ŞİDDETİN KURAMSAL TEMELLERİ/SOSYOKÜLTÜREL GELİŞİM YAKLAŞIMI	39
H. SONUÇ	43

BÖLÜM II: EVLİLİK VE YAKIN İLİŞKİLERDE KADINA YÖNELİK FİZİKSEL ŞİDDET SUÇLARI: RİSK FAKTÖRLERİ, FAİL TİPOLOJİLERİ VE MOTİVASYONLARI EKSENİNDE BİR DEĞERLENDİRME	46
A. KADIN CİNAYETLERİ (FEMİSİD) KAVRAMI, TÜRLERİ VE YAYGINLIĞI	47
B. YAKIN İLİŞKİLERDE KADINA YÖNELİK FİZİKSEL ŞİDDET VE EŞ/PARTNER CİNAYETLERİ	50
C. YAKIN İLİŞKİLERDE KADINA YÖNELİK FİZİKSEL ŞİDDET VE RİSK FAKTÖRLERİ	51
1. Risk Faktörleri/Sosyodemografik Değişkenler	51
2. Risk Faktörleri/Ailesel Faktörler	54
3. Risk Faktörleri/Çevresel Etkenler	57
4. Risk Faktörleri/Psikopatoloji	58
5. Risk Faktörleri/Olay Özellikleri	61
D. YAKIN İLİŞKİLERDE ŞİDDET FAİLİ TİPOLOJİLERİ	63
E. YAKIN İLİŞKİLERDE KADINA YÖNELİK ŞİDDET GÖSTERENLERİN MOTİVASYONLARI	68
1. Gücü ve Kontrolü Elinde Tutma İsteği	68
2. Kıskançlık ve Aldatılmaya Yönelik Algılanan Tehditler	69
3. Kendini Savunma İhtiyacı	71
4. Cinsiyet Rollerine ve Sosyal Kimliğe Yönelik Algılanan Tehditler	72
5. Çatışmalar ve İletişim Problemleri	72
F. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	74
BÖLÜM III: KADINA YÖNELİK CİNSELLİK, NEFRET VE ÇEYİZ MOTİVASYONLARIYLA İŞLENEN SUÇLAR: PSİKOLOJİK AÇIDAN BİR İNCELEME	76
A. CİNSELLİK MOTİVASYONUyla KADINA YÖNELİK ŞİDDET	78
B. ÇEYİZ MOTİVASYONUyla KADINA YÖNELİK ŞİDDET	84
C. NEFRET MOTİVASYONUyla KADINA YÖNELİK ŞİDDET	84
D. SONUÇ	85

KISIM II	
KRİMİNOLOJİ, CEZA VE İNFAZ HUKUKU AÇISINDAN KADINA KARŞI FİZİKSEL ŞİDDET	88
BÖLÜM I: KRİMİNOLOJİ VE KADINA KARŞI FİZİKSEL ŞİDDET	90
A. KADINA KARŞI FİZİKSEL ŞİDDETE İLİŞKİN ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR	91
1. Küresel Bir Sorun Olarak Kadına Karşı Şiddet	91
2. Yakın Partner Şiddetinin Tanımı ve Kapsamı	92
3. Neden Bazı Kadınlar Kendilerine Şiddet Uygulayan Partnerlerini Terk Etmemektedirler?	95
4. Faillerin Şiddet Olayını Algılayış Biçimleri	96
B. KADINA KARŞI FİZİKSEL ŞİDDETE İLİŞKİN KRİMİNOLOJİK TEORİLER	99
1. Ekolojik Teori	99
2. Rutin Aktiviteler Teorisi	100
3. Sosyal Öğrenme Teorisi	102
4. Nesiller Arası Şiddetin Aktarımı Teorisi	103
5. Aykırılıkların Birleşmesi Teorisi	106
6. Evrimsel Teori	109
7. Kültür Teorisi	110
8. Feminist Teori	112
9. Şiddet Döngüsü Teorisi ve Şiddete Maruz Kalan Kadın Sendromu	116
10. Sosyal Değişim Teorisi	120
11. Kaynak Teorisi	121
12. Genel Sistemler Teorisi	123
C. DEĞERLENDİRME VE TÜRKİYE BAKIMINDAN ARAŞTIRMA ÖNERİSİ	124
BÖLÜM II: CEZA NORMLARININ KADINA KARŞI FİZİKSEL ŞİDDETİN ÖNLENMESİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	126
A. Kasten İnsan Öldürme Suçu	127
1. Kasten Öldürme Suçunun Eşe Karşı İşlenmesi	127
2. Kasten Öldürme Suçunun Töre Saikiyle İşlenmesi	128
B. KASTEN YARALAMA SUÇU	129
C. EZİYET SUÇU	130
D. HAKSIZ TAHRİK	131
E. ŞİDDETE MARUZ KALAN KADIN SENDROMUNA HUKUKEN SONUÇ BAĞLANMASI	132
F. AİLE İÇİ ŞİDDET MAHKEMELERİ	134
BÖLÜM III: İNFAZ HUKUKU VE KADINA KARŞI ŞİDDET	136
A. İNFAZIN AMACI	137
B. İNFAZIN BİREYSELLEŞTİRİLMESİ VE İYİLEŞTİRME	137
C. KOŞULLU SALIVERİLME VE TEKERRÜR	142
D. DENETİMLİ SERBESTLİK	144
SONUÇ	151

KISIM III	154
SOSYAL ANTROPOLOJİ AÇISINDAN KADINA KARŞI FİZİKSEL ŞİDDET	154
BÖLÜM I: ANLAM VE EYLEM BAĞLAMINDA TARİHSEL PERSPEKTİFTEN ŞİDDET KAVRAMININ ALGILANIŞI VE DÖNÜŞÜMÜ	156
A. GİRİŞ	157
B. MİTOLOJİK ANLATILARDA ŞİDDET	158
C. KUTSAL METİNLERDE İLK CİNAYET: KABİL İLE HABİL	162
D. MİTOLOJİDE CİNSİYETİN İZDÜŞÜMLERİ	167
E. MİTOLOJİK ANLATILARDA ÖNE ÇIKAN TANRIÇA (KADIN) KARAKTERLERİ	170
1. Mezopotamya Mitolojisinde (Toplumlar) Kadın: İnanna/İştär	170
2. İbrani Mitolojisinde Kadın: Lilith/Havva	172
3. Yunan Mitolojisinde Kadın: Hera	174
4. Türk Mitolojisinde Kadın: Umay	176
F. MİTOLOJİDE İNSANA (“ERKEK”) CEZA İÇİN YARATILAN KADIN	178
G. ŞİDDETİN ‘NELİĞİ’ ÜZERİNE	180
H. DEVLETSİZ TOPLUMLARDA ŞİDDET	182
İ. YERLEŞİK HAYAT VE ŞEHİR DEVLETLERİ - FEODAL DÖNEM: YAZILI TARİHİN İLK DÖNEMLERİNDE ŞİDDET ALGISI	186
J. FEODAL DÜZENDEN DEVLETLER SİSTEMİNE GEÇİŞ: MEŞRULAŞTIRILMIŞ ŞİDDET	187
K. BİREYE İNDİRGENMİŞ ŞİDDET	189
L. DEĞİŞEN KADINLIĞIN KARŞISINDA DEĞİŞEN ERKEKLİK: HEGEMONİK ERKEKLİK	193
M. SONUÇ	196
BÖLÜM II: ERKEĞİN KADINA UYGULADIĞI ŞİDDET BAĞLAMINDA ŞİDDETİN KODLARI	200
A. GİRİŞ	201
B. MEŞRUIYETİN/HUKUKUN ELEŞTİREL GÜCÜ	201
C. MODERNİTENİN İMKANLARI	204
D. SONUÇ	206
BÖLÜM III: ERKEKLERİN BAKIŞ AÇISI İLE ŞİDDET	208
A. GİRİŞ	209
B. ŞİDDETİN TANIMLANAMAZLIĞI	211
C. ANTROPOLOJİK BAKIŞ AÇISIYLA ŞİDDET	211
D. KATILIMCILARA GÖRE ŞİDDET NEDİR?	212
E. ERKEKLİK VE KADINLIK HALLERİ	213
F. ERKEKLERİN ŞİDDET DENEYİMLERİ VE ALGILARI	215
G. KATILIMCILARA GÖRE ŞİDDETİN NEDENLERİ	216
1. Kültürel Kimlikler	216
2. Aile ve Çocuğun Rolü	216
3. En Yakın Olan En Kolay Hedef	217
4. Ekonomik Gücün Olmaması	218
5. Eğitimsizlik ve Politika	218
6. Medya	218
H. SONUÇ	219
SONUÇ	222
KAYNAKÇA	226

KISALTMALAR CETVELİ

5-HTT	Serotonin Taşıyıcı Destekleyici Gen
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ARDEF	Araştırma Değerlendirme Formu
BİSİS	Bireyselleştirilmiş İyileştirme Sistemi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
COMT	Katekol O-Metiltransferaz
Çev.	Çeviren
DAT1	Dopamin Transporter Geni
DEPAR	Değerlendirme, Profil Araçları ve Rehabilitasyon Programlarının Geliştirilmesi Projesi
DSM	The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders/ Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı
DSÖ /WHO	Dünya Sağlık Örgütü/ World Health Organization
MAOA	Monoamin Oksidaz A
MAOB	Monoamin Oksidaz B
M.Ö.	Milattan Önce
Örn.	Örneğin
SAMBA	Sigara, Alkol, Madde Bağımlılığı Tedavi Programı
ŞÖNİM	Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi
TCK	Türk Ceza Kanunu
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime/ Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi
vb.	ve benzeri / ve benzerleri
vd.	ve devamı / ve diğerleri
ve ark.	ve arkadaşları
WAVE	Women Against Violence Engagement/ Şiddete Karşı Kadınlar Ağı Projesi

GİRİŞ

Yunan mitolojisine göre genç bir kız olan Medusa, tanrıçaları bile kışkırtan bir güzelliğe sahiptir ve Zeus'un kızı Athena'nın tapınağında yaşamaktadır. Medusa'nın güzelliğiyle büyülenen tanrı Poseidon, Athena'nın tapınağında ona tecavüz eder. Bu durumun tapınağını kirlettiğine ve kendisini aşağıladığına inanan Athena, Medusa'yı lanetleyerek saçlarının her bir teli zehirli bir yılan olan, gözlerine bakını taşa çeviren bir canavara dönüştürür. Bunun üzerine Medusa, gözlerden uzak ve toplumdaki izole bir hayat sürmek zorunda kalır. Medusa'ya duyulan nefret burada da bitmez ve Perseus Medusa'nın başını getirmekle görevlendirilir. Gözlerine bakın taşa dönüştüğü için çok zorlu olan bu görevi başaran Perseus, Medusa'nın başını keserek bir süre bu kesik başı düşmanlarını taşa çevirmek için bir silah olarak kullanır. Daha sonra bu kesik başı Athena'ya verir ve Athena da kalkanına takar. Bu mitolojik öykünün pek çok versiyonu bulunsa da ataerkil toplum normlarının, kadına karşı şiddet ve nefretin çağlar öncesine kadar uzandığını sembolize etmesi bakımından anlamlıdır. Bugün anlatılan öyküler, üstelik gerçek olmalarına rağmen, Medusa'ninkinden çok da farklı değildir. Kendisini sürekli kadın üzerinden gerçekleyen ataerkil toplum anlayışı, önce kadına belirli normlar dayatmakta, sonra bu normların kadın tarafından ihlal edilmesi halinde kadın üzerinde her türlü hakka sahip olduğundan hareketle onu lanetlemekte, toplum dışına itmekte ve en ağır fiziksel şiddetle cezalandırılmaktadır. Kadınların kendilerine biçilen "kutsal anne", "ideal eş" ve "uslu kız" rollerini benimsemeleri halinde en ağır biçimde şiddete maruz bırakılmalarını meşrulaştıran, kadını varoluşu itibarıyla erkek karşısında değersiz ve tali gören toplum normları ve ataerkil toplum anlayışının sosyal kodları, erkekleri kadınların duyguları ve davranışları bakımından onay mercii ve mutlak hak sahibi olarak görmektedir. Erkeklerin doğuştan kadın üzerinde sahip oldukları bu hakkı kullanmaları halinde ise yine suçlanan tüm bunların müsebbibi olarak görülen kadınlar olmaktadır.

Her ne kadar böylesi bir toplum düzeni her zaman güçlü, haklı ve değerli olanın "erkek" olduğu inancına dayansa da bu inancı kabullenmiş ve içselleştirmiş (ya da buna mecbur bırakılmış) kadınlar olmaksızın varlığını devam ettiremezdi. O nedenle kadına karşı şiddet (şiddetin her türü gibi) bir kısır döngü halinde devam etmektedir. Şiddete maruz kalan kadın (tıpkı Medusa gibi) aslında mağduru olduğu şiddet nedeniyle kınanmakta, aşağılanmakta, suçlanmakta ve cezalandırılmaktadır.

Esasen şiddet insanlığın yeryüzünde görülmesinden itibaren sorun çözmek, güç göstermek, iktidarını korumak için kullanılmıştır. Çeşitli disiplinler şiddeti farklı yönleriyle ele almışlardır. 'Şiddet antropolojisi' kavramsallaştırması ile kullanımı ilginç bir şekilde yalnızca 1980'lerden sonra tartışmalarda yer alsa da antropolojinin başlangıcından bu yana antropologlar 'şiddet' kategorisine giren yahut şiddetle yakından ilişkili konulara dair akademik çalışmalar yürütmüştür. Tarihsel süreçte şiddet incelendiğinde; basit, tek yönlü bir şiddet anlayışından, sömürgecilik ve küreselleşmeden etkilenmiş, istikrarsız ve daha büyük toplumların daha kapsamlı bir gerçekliği

içeren algılanışına geçildiği görülmektedir. Şiddet her dönemin anlam dizgelerini kendisine eklemeyerek, kültürel anlamda kabul gören otorite tarafından bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak uygulanmaktadır. Çocuklukta şekillenen yetişkinlikte de süren otorite imgelerinde, yetişkinlerin iktidar, hak ve meşruluk konusundaki mücadelelerini sürdürmek adına şiddet kullanılmaktadır. Kültürel değerler de şiddetin dayanaklarını oluşturmaktadır. Bu tanımla şiddet hedeflere ulaşmak amacıyla uygulanan bir yöntem ve öğrenilen bir deneyimdir. Şiddet, kültürel örüntüler boyutu ile birçok mekanizmanın işlemesi sonucu ortaya çıkmaktadır.

Erkeğin kadına uyguladığı şiddet; tüm toplumlarda görülen ve düzeyi değişmekle birlikte bütün toplumsal katmanlarda kadını etkileyen küresel bir sorundur. Kadına yönelik şiddete toplumlara göre değişen geleneklerle meşruluk kazandırılmakta veya şiddetin etkisi azaltılmaktadır. Şiddetin suç sayılıp sayılmayacağı içinde yaşanan toplumun değerleri tarafından belirlenmektedir.

Günümüzde kadına yönelik şiddet hayatın her alanında görülmekte ve kadınların yaşamını ciddi düzeyde tehdit etmektedir. Şiddetin kültürel açıdan bir sorun çözme yöntemi olarak görülmesi, normleştirilmesi ve meşrulaştırılması onun bir yaşam biçimi haline dönüşmesine neden olmaktadır. Sağlıklı bir toplum için suç ve suçlu özelliklerinin toplumsal, kültürel, psikolojik, hukuki ve ekonomik açılardan incelenmesi, kısaca farklı disiplinlerce ele alınması oldukça önemli görünmektedir. Alanyazın incelendiğinde, suç işleyenlerdeki psikolojik sorunların ve bozuklukların yaygınlığındaki artışın vurgulandığı görülmektedir. Suç ve suçlu çalışılırken risk faktörlerini, fail özelliklerini ve hangi motivasyonla suç işlendiğini anlamak önem taşımaktadır.

Kadına karşı şiddetin çok yönlü, çok boyutlu ve çok nedenli bir olgu olması, bu olgunun anlaşılabilmesi ve ortaya konulabilmesi açısından çok yönlü bir yaklaşımı ve disiplinler arası bir çalışmayı zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla söz konusu olgunun kriminolojik, antropolojik ve psikolojik temellerinin araştırılması, bir öncelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu itibarla ilkin konunun teorik esaslarının belirlenmesi faydalı olacaktır. Bunun ise bir literatür çalışmasını gerektirdiği kuşkusuzdur. Disiplinler arası bir yaklaşımla gerçekleştirilen bir literatür çalışması sayesinde konunun teorik temelleri ortaya konduktan sonra yapılacak olan veri toplama ve bu verilerin analizine dayanan nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bir saha çalışmasının çok daha verimli olacağı da belirtilmelidir.

İşte bu çalışma da tam olarak kadına karşı fiziksel şiddetin kriminolojik, antropolojik ve psikolojik temellerini araştırmayı ve konunun teorik esaslarını ortaya koymayı hedefleyen bir bilimsel literatür çalışmasıdır. Farklı disiplinlerce aynı olgunun inceleme konusu yapılması, zaman zaman konuların ve teorilerin çakışmasını kaçınılmaz kılmıştır. Ancak her disiplin konuyu kendi yaklaşımı ve ölçütleri çerçevesinde ele aldığından bunun bir sakıncası bulunmadığı gibi aynı konunun farklı alanlardaki değerlendirmesini yansıtmaları bakımından faydalı da sayılabilir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki bu çalışmada kadına karşı şiddet türlerinden yalnızca fiziksel şiddet ele alınmakta; her biri ayrı ayrı bilimsel araştırma projelerinin konusunu oluşturabilecek boyutta olan kadına karşı şiddetin cinsel şiddet, psikolojik şiddet, ekonomik şiddet gibi türleri

kapsam dışı bırakılmaktadır. Çalışma üç kısımdan oluşmaktadır. Çalışmanın kadına karşı şiddeti, psikoloji bilimi perspektifinden ele alan ve “Kadına Yönelik Şiddet ve Kadın Cinayetlerine Psikolojik Bakış” adlı birinci kısmın, birinci bölümünde; şiddetin tanımının yanı sıra biyopsikosozal, psikopatolojik, psikososyal, psikodinamik, evrimsel ve sosyokültürel gelişim açısından şiddetin kuramsal temellerine yer verilmiştir. İkinci bölüm; yakın ilişkilerdeki fiziksel şiddet suçlarına ayrılmış, risk faktörlerine, fail tiyolojilerine ve motivasyonlarına odaklanılmıştır. Son bölümde ise; cinsellik, nefret ve çeyiz motivasyonlarıyla işlenen suçlar kaleme alınmıştır. “Kriminoloji, Ceza ve İnfaz Hukuku” Açısından Kadına Karşı Fiziksel Şiddet başlığını taşıyan ikinci kısım “Kriminoloji ve Kadına Karşı Şiddet”, “Ceza Hukuku ve Kadına Karşı Şiddet” ve “İnfaz Hukuku ve Kadına Karşı Şiddet” başlıklı üç alt bölüme ayrılmaktadır. Anılan alt bölümlerden ilkinde kadına karşı şiddet fenomeni kriminolojik teoriler ekseninde ele alınmakta; ikinci bölümde ceza hukukunun bu olguya yaklaşımı ortaya konmakta ve son bölümde ise infaz hukukunun bu olgu bakımından özellik arz eden yönleri irdelenmektedir. Çalışmanın üçüncü kısmı “Sosyal Antropoloji Bakımından Kadına Karşı Fiziksel Şiddet” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm “Anlam ve Eylem Bağlamında Tarihsel Perspektiften Şiddet Kavramının Algılanışı ve Dönüşümü”, “Erkeğin Kadına Uyguladığı Şiddet Bağlamında Şiddetin Kodları” ve “Erkeklerin Bakış Açısı ile Şiddet” başlıklarını taşıyan üç alt bölümden oluşmaktadır.

Bu çalışmanın kadına karşı şiddetin anlaşılmasına ve önlenmesine katkı sunma heyecanı ve hayaliyle hazırlandığını belirtmek ve bu heyecanımızı Nobel ödüllü Toni Morrison’un şu ünlü sözleriyle ifade etmek isteriz: “En iyi biçimde eğitimi aldığınız mesleklerle girdiğinizde sadece şunu hatırlayınız ki gerçek işiniz eğer özgürseniz başkalarını da özgürleştirmektir. Eğer bir gücünüz varsa, o zaman işiniz başkalarını da güçlendirmektir.”

KISIM I

KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE KADIN CİNAYETLERİNE

PSİKOLOJİK BAKIŞ

BÖLÜM I

KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE ŞİDDETİN KURAMSAL TEMELLERİ

Arş. Gör. Pelin KARACA DİNÇ

Arş. Gör. Seda OKTAY

Prof. Dr. Şennur TUTAREL KIŞLAK

A. KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN TANIMI VE TÜRLERİ

Yasa dışı eylemleri içeren ve en önemli insan hakları ihlallerinden biri olan “şiddet”, Dünya Sağlık Örgütü’ne (DSÖ) göre; “fiziksel güç ya da iktidarın kasıtlı bir tehdit yoluyla ya da doğrudan kendine, bir başkasına ya da bir gruba veya topluma karşı uygulanması sonucu maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik hasara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” durumu olarak tanımlanmaktadır (World Health Organization (WHO), 2002). Ailenin korunması ve kadına karşı şiddetin önlenmesine dair 2012 yılında ülkemizde düzenlenen 6284 sayılı Kanuna göre ise şiddet; “kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdidi ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranışı” içermektedir (6284 Sayılı Kanun Uygulama Yönetmeliği, 2012).

Çok boyutlu önleyici çalışmalara rağmen, kadına yönelik erkek şiddeti çok eski dönemlerden bu yana varlığını sürdürmektedir. Son yüzyılın ikinci yarılarında bu hassas konu ve önleme çalışmaları bilimsel olarak ele alınmaya başlanmış ve dünyada demokratik ülkelerin çoğu 1990’lı yıllarda kadına karşı şiddeti suç olarak kabul etmiştir (Kaygusuz ve Kalkan, 2012; Odman, 2012; Özgentürk, Karğın ve Baltacı, 2013). Kültürel açıdan incelendiğinde, kadınların şiddeti genelde utanarak ve suçlanarak dile getiremedikleri, açık bilgiler vermekten çekindikleri, inkar edip sıklığını ve türlerini daha az göstermeye çalıştıkları bilinmektedir (Damka ve Tutarel-Kışlak, 2011). Bu bağlamda erkek, şiddeti çıkarları doğrultusunda meşrulaştırıp, normalleştirebilmekte, giderek bir şiddet kültürü oluşmakta ve şiddeti bir yaşam biçimi, sorun çözme yolu olarak görülebilmektedir (Sevim ve Yerlikaya-Şaşmaz, 2012). Ancak fiziksel şiddet sonucunda kırıklar, ağrılar, beyin hasarı, duyu kayıpları oluşabilmekte ve erkeğin uyguladığı şiddet sonucunda kadın cinayetlerinin geliştiği de alanyazında vurgulanmaktadır (Yanikkerem, Kavlak ve Sevil, 2007).

Kadına yönelik şiddet genelde dört grupta sınıflandırılmaktadır. Bunlar; psikolojik (duygusal), fiziksel, cinsel ve ekonomik şiddettir (Kadın Hakları El Kitabı, 2008; Karınca, 2008; Tutarel-Kışlak, 2016).

Psikolojik (duygusal) şiddet: Alay etmek, sevgiden mahrum bırakmak, küfür etmek, suçlamak, hakaret etmek, küçük düşürmek, bağırarak, aldatmak, istediği insanlarla görüştürmek, güven ve saygısını düşürmeye çalışmak, bilişsel anlamlandırma sürecine yönelik olumsuz müdahalelerde bulunmak gibi duygusal açıdan zarar veren davranışları içermektedir.

Fiziksel şiddet: Kadının fiziksel olarak hırpalanmasını, acı duymasını hedefleyen yaralamak, dövmek, itmek, tokatlamak, tekmelemek, ısırarak, sarsarak, saç çekmek, vücutta sigara söndürmek, silahla bıçakla sopayla yaralamak, öldürmek gibi beden bütünlüğüne zarar veren her çeşit davranış kapsamaktadır.

Ekonomik şiddet: Kadının gelir elde etme özgürlüğünün kısıtlanması, çalıştırmamak, zorla çalıştırmak ve elinden parayı almak, harcamalarını kontrol etmek, evin ihtiyaçları için para verme-

mek, malını kontrol altına almak, onu ilgilendiren ekonomik kararlara onu katmamak, mülkiyet hakkını vermemek, ekonomik kazanç amaçlı fuhuşa zorlamak gibi davranışları içermektedir.

Cinsel şiddet: Kadının istemeden cinsel ilişkiye ya da istemediği kişilerle, istemediği ortamlarda cinsel etkinliğe zorlanması, çocuk yaşta evlendirilmesi, fuhuşa zorlanması, cinsel yaşamda kadını aşağılayıcı davranışlarda bulunmak, kadının kişisel mahremiyetini ihlal etmek, ensest ilişki gibi davranışları kapsamaktadır. Evlilik içinde de eşin diğer eş üzerinde isteği dışında ve istemediği yöntemle cinsel ilişki kurma baskısı cinsel şiddettir. Ayrıca siber şiddet yoluyla istenmeyen cinsel içerikli materyallerin yollanması, taciz edilmesi de cinsel şiddettir.

Altınay ve Arat (2008), Türkiye’de her üç kadından birinin fiziksel şiddete uğradığını ve Türkiye örneğinde yükseköğrenim görmüş olanların %12’sinin, eğitim almamış kadınların %43’ünün en az bir kere fiziksel şiddete maruz kaldığını belirlemiştir. Boşanmış ya da ayrılmış kadınlarda ise şiddet deneyimi oranı %78’lere ulaşmaktadır. Sığınma evine başvuran şiddet görmüş kadınların %21’inin hem fiziksel hem psikolojik şiddete; %19’unun fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddete bir arada uğradıkları da saptanmıştır (Damka ve Tutarel-Kışlak, 2011).

Wave/Kadına Yönelik Şiddet Karşılaştırmalı Raporu (2016); şiddete karşı alınacak önlemler üzerine kadınların bilgilendirilmesine, diğer yandan cezalandırma ve rehabilitasyon mekanizmalarının ayrı ayrı ve eş zamanlı olarak değerlendirilmesine vurgu yapmaktadır. Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi (ŞÖNİM) tarafından faillere sunulan rehabilitasyon hizmetlerinin cezalandırma sürecini göz ardı etmeden takviye etmesi önerilmekte, erkek faillere yönelik eğitim ve destek programlarının standartlaştırılmasının altı çizilmektedir. 2015’te yapılan Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması da eğitimlerin etkisine vurgu yapmakta; eğitim almayan cezaevindeki erkeklerin kadına yönelik şiddeti önemsememe ve kendilerini haklı çıkarma üzerine yanlılıklarını raporlamaktadır. Ayrıca, genelde suçlu erkeklerin çok azı eşini öldürmekten dolayı pişmanlık yaşamakta, ancak fiziksel şiddet uygulamış erkekler içinde denetimli serbestlik kapsamında olan ve eğitim alanların “kendilerini kontrol edemediklerini” ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Araştırma raporu şiddet uygulayan ve uygulamayan erkekler arasındaki ayırt edici özellikler üzerine yapılacak çalışmaların önemine de işaret etmektedir.

Alanyazın doğrultusunda saldırganlık durumu ve şiddet olgusunun, bireylerin ve toplumun ruh sağlığını yakından ilgilendirdiği anlaşılmaktadır. Şiddeti engellemek ve çok boyutlu önlemler alabilmek için öncelikle şiddet yanlısı inançların ve şiddet eylemlerinin oluşma ve ortaya çıkma sürecinin, risk faktörlerinin anlaşılması önem taşımaktadır. Bu bağlamda şiddeti ele alan farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Kadına yönelik fiziksel şiddeti psikoloji bilimi penceresinden ele alan mevcut bölümde; öncelikle şiddeti açıklayan biyopsikososyal, psikososyal, psikopatolojik, psikanalitik, evrimsel ve sosyokültürel gelişim yaklaşımlarına yer verilmekte ve kuramların şiddeti ele alışı ile ilgili genel bir bakış açısı sunmak hedeflenmektedir.

B. ŞİDDETİN KURAMSAL TEMELLERİ/BİYOPSİKOSOSYAL YAKLAŞIM

1. Biyolojik Faktörler

Biyopsikososyal model herhangi bir hastalığı ya da problemi açıklarken birden fazla sistemin etkileşimini temel alan bir yaklaşımdır. Bu sistemler toplumsal olarak makro düzeyden, moleküler olarak mikro düzeye kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Biyopsikososyal Modeli tanımlayan George Engel (1980) herhangi bir hastalığı anlamak için o hastalığın biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutlarının incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Söz konusu yaklaşım doğrultusunda, kadına yönelik şiddet davranışının açıklanmasında altta yatan biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerin bir arada değerlendirilmesi, bütüncül bir bakış açısıyla şiddeti ortaya çıkaran faktörlerin rolünün belirlenmesi oldukça önem taşımaktadır.

Kadına yönelik şiddeti biyolojik bakış açısına göre değerlendiren çalışmalar, çeşitli biyolojik faktörün şiddet davranışına dolaylı veya doğrudan katkı sağladığına işaret etmektedir. Biyolojik yaklaşımda göze çarpan en önemli unsurlardan biri beyin bölgesindeki travmalardır. Travmatik beyin yaralanması yaşayan bireylerde agresyonun ortaya çıktığı ve buna bağlı olarak fiziksel ve duygusal belirtilerde artışların olduğu bilinmektedir (Johansson, Jamora, Ruff ve Pack, 2008). Örneğin, doğumda ve 4 yaşında beyin travması geçiren 24 ve 28 yaşlarında iki hastanın incelendiği vaka çalışması; bu kişilerin ani uyarılara karşı dürtüsel davranışlar sergilediğine, sığ öngörülerine, kalıcı arkadaşlıklar kuramayıp sosyal açıdan izole olduklarına işaret etmektedir. Ayrıca, öz kontrolün olmadığı, pişmanlık, empati ve adalet duygularının az olduğu, kendilerini genellikle mağdur hissettikleri ortaya konmuştur. Yaşam boyu süren davranış problemlerini açıklayabilecek, özellikle kaotik bir ortamda yetiştirilmeyen vakalar uzun süreli psikoterapi veya ilaçlardan da fayda görmemiştir. Her iki hastanın da günlük aktivitelerini sınıflayan dil, hafıza veya görsel-uzamsal becerilerde sıkıntı yaşamamasına rağmen, muhakeme ve içgörü eksikliklerinin olduğu belirtilmektedir (Price, Daffner, Stowe ve Mesulam, 1990). Frontal bölgede beynin hasar gördüğü vakalarda dürtüsellik, sosyal açıdan uygunsuz davranışlar, duygu düzenleme ve öz düzenleme becerilerinde sıkıntılar görülmektedir (Eslinger, Grattan, Damasio ve Damasio, 1992; Rosenbaum, Geffner ve Benjamin, 1997). Sadece travmatik yaralanmalar değil beyindeki çeşitli farklılıklar da şiddet davranışları ile ilişkili bulunmaktadır. Örneğin, hırsızlık gibi suç işleme davranışları olan bireylerde daha az delta ve teta dalgaları bulunmaktadır (Mednick, Volavka, Gabrielli ve Itil, 1981). Antisosyal kişilik bozukluğunun ise ventromedial frontal korteksleri¹ içeren ağdaki işlev bozukluğuyla ilişkisi vurgulanırken bu kişilerin cezadan kaçamama nedeni altında, davranışlarının sonuçlarını duygusal olarak tahmin edememesinin yattığı belirtilmektedir (Damasio, Tranel ve Damasio, 1990).

Erkeklerin şiddet davranışları biyolojik olarak hormonal farklılıklar ve alkol tüketimi ile de açıklanabilmektedir. Erkeklerin testosteron seviyeleri ve davranışlarının incelendiği bir çalışma (Dabbs

¹ Ventromedial frontal korteksi: muhakeme, planlama, karar verme gibi yönetici işlevlerin kontrolünü yürüten prefrontal korteksin, temel görevi ahlaki durumların değerlendirilmesi ve ketleyici kontrollerin sağlanması olan parçası.

ve Morris, 1990); 4.462 erkekten yüksek düzey testosterona sahip olanların ebeveynleriyle, öğretmenleriyle, sınıf arkadaşlarıyla daha sık problem yaşadıklarını; diğer yetişkinlere karşı daha saldırgan olduklarını; daha sık uyuşturucu alkol, esrar kullandıklarını; daha fazla cinsel partnerleri olduğunu göstermektedir. Yani sıra yüksek testosteron seviyesine sahip erkeklerin suç işlemeye, madde kullanımına ve aşırıya kaçan davranışlara eğilimi olduğu belirtilirken; düşük sosyoekonomik seviyede olan grupta suç işleme davranışı ve ağır uyuşturucu kullanımı iki kat fazla bulunmuştur. Sonuç olarak testosteronun, düşük sosyoekonomik düzeye sahip bireylerde antisosyal davranışlarla daha güçlü bir ilişkisi varken, yüksek sosyoekonomik düzeye sahip bireylerde bu ilişkinin gücü zayıflamaktadır. Eğitim seviyesi yüksek bireyler testosteron seviyeleri yüksek olsa bile antisosyal eğilimlerini daha iyi kontrol edebilmektedir. Dabbs ve Morris'in (1990) bu bulguları, biyopsikososyal etmenlere bütüncül yaklaşımın önemini altını çizmektedir.

Kadına yönelik şiddetle ilişkili çalışmalardan birinde eşine şiddet uygulayan ve alkol alan 16 erkeğin etanol, kortizol ve glikoz seviyeleri, kontrol grubuna göre daha yüksek bulunmuştur. Testosteron seviyeleri kontrol grubuna göre yüksek çıkmasa da bu durum, alkol kötüye kullanımının neden olduğu testosteronun baskılanmasıyla açıklanmaktadır (Lindman, von der Pahlen, Öst ve Eriksson, 1992). Partnerlerine uyguladıkları şiddet düzeyi, alkol tüketimi, testosteron seviyesi, prolaktin seviyesi, olumsuz yaşam olayları, ilişki kalitesi, gelir düzeyi, sosyal destek, psikolojik belirtiler gibi değişkenler açısından incelenen ve en az yedi yıl evli olan 102 erkek katılımcıdan, alkol tüketimi, testosteron seviyesi ve düşmanlık duygusu yüksek olanların eşlerine yönelik daha fazla şiddet uyguladıkları da ortaya konmuştur. Düşük geliri ve ilişki kalite düzeyi düşük olan erkekler kadına yönelik daha fazla şiddet göstermektedir (McKenry, Julian ve Gavazzi, 1995). Alanyazında testosteron düzeyi yüksek erkeklerin daha az evlenme, daha çok boşanma eğiliminde olduğu, evlendiklerinde de evlilik ilişkilerinde sıklıkla problemler yaşadıkları vurgulanmaktadır. Ayrıca bu erkeklerin eşlerine yönelik daha fazla sözel ve fiziksel şiddet uyguladıkları ve evlilik iletişimlerinin zayıf olduğu anlaşılmaktadır (Booth ve Dabbs, 1993). Testosteron düzeyinin yüksek olmasının öfke ve saldırganlıkla ilişkilendirilmesi, saldırganlığın, testosteron düzeyi yüksek erkeklerde ödül mekanizmasını tetiklemesiyle açıklanmaktadır (Geniole ve ark., 2019). Testosteronla ilgili dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta öz-bildirim ve diğer insanların saldırganlığı değerlendirmesi arasındaki farktır. Testosteron ve saldırganlık arasındaki ilişki düzeyi, öz-bildirim envanterleriyle değerlendirildiğinde genellikle düşük, başkaları tarafından derecelendirildiğinde ise daha yüksek bulunmaktadır (Archer, 1991; Dabbs, Frady, Carr ve Besch, 1987).

Alkol ve ilgili değişkenlerin birlikte incelendiği çalışmalar; alkol alımının hem saldırgan davranışlarla hem de testosteron düzeyleriyle etkileşime girdiğine işaret etmektedir. Alınan alkolün dozuna ve sosyal statüye göre saldırgan davranışlarda değişim olmaktadır. Düşük ve orta dozda alkol tüketimi saldırgan davranışların sıklığını artırmaktadır (Winslow ve Miczek, 1985). Yüksek testosteron seviyelerinin, agresif davranışın alkole duyarlı beyin bölgelerini aktive ettiğini gösteren bazı bulgular ise, testosteronun aynı zamanda alkole duyarlı olan saldırgan davranışları

kontrol eden sinir sistemlerini modüle edebileceğini düşündürmektedir (Winslow, Ellingboe ve Miczek, 1988). Alkol tüketimi ile agresyonun ilişkisini Biyopsikososyal Model ile açıklamaya çalışan bir derleme çalışmasında; alkolle ilişkili agresyonun gelişimsel risk faktörleri (mizaç, ailedeki agresyon, akran etkileri), alkolle ilişkili faktörler (bilişsel bozulma), psikolojik faktörler (psikiyatrik belirtiler, agresyona yönelik tutumlar), durumsal etkiler (kışkırtılma, ilişki şekli) gibi faktörlerden etkilendiği belirtilmektedir. Sorunu çoklu bir yaklaşımla ele almak, müdahale sürecinde de çoklu müdahalenin gerekliliğini vurgulamaktadır (Chermerck ve Giancola, 1997).

Biyolojik açıdan beyindeki serotonin seviyelerinin de saldırgan davranışlar üzerindeki etkisi önem taşımaktadır. Serotoninin az olması genellikle saldırganlığın fazla olmasıyla ilişkilendirilse de (Rosenbaum ve ark., 1997; Summers ve ark., 2005) bir metaanaliz çalışmasında gözlemlenebilir saldırganlığın, serotonin düzeyleri ile pozitif yönde ilişkili; öz bildirim ölçek değerlendirme sonuçlarına göre ise saldırganlığın, serotonin düzeyleri ile negatif yönde ilişkili bulunduğu belirtilmektedir (Duke, Bègue, Bell ve Eisenlohr-Moul, 2013). Kısaca saldırganlık gibi karmaşık davranışlar dizisinin düzenlenmesinde serotonerjik sistemin oynadığı karmaşık rolü anlamaktan hâlâ uzak olduğumuz ileri sürülebilir (Olivier, 2004).

Sözü edilen biyolojik faktörler dışında annenin hamileyken nikotin alımı, gebelikte alkol tüketimi, beslenme faktörleri ve toksik alımı, düşük serotonin ve kolesterol seviyesi, demir eksikliği, çinko eksikliği, beyin hasarı, yüksek düzey testosteron gibi değişkenler agresif davranışlarla ilişkilidir (Liu ve Wuerker, 2005). Biyopsikososyal Modelde vurgulandığı gibi; hormonlar, nörotansmitterler ve alkolün yanı sıra psikolojik ve sosyolojik faktörler de şiddet davranışını etkilemektedir.

2. Antisosyal Davranışlarda Genetiğin Etkisi

Saldırganlık, şiddet uygulama gibi suç içeren antisosyal davranışların oluşmasında biyolojik faktörler içerisinde genetik yapının önemli rolü vardır (Raine, 1993). Suç davranışlarının gelişmesinde çevresel etkilerin getirileri ne kadar çoksa, genetik etkilerin getirileri de azımsanmayacak kadar fazladır. Gen ve çevrenin birbirleriyle etkileşime girdiği noktalarda suç davranışlarını anlamamız daha da kolaylaşmaktadır (Raine, 1993). Raine (1993) genetik etkilerin suç işleme için bir yatkınlık oluşturduğunu fakat değiştirilemez bir kader olmadığını öne sürmektedir. Suç davranışının genetik etkilerinin olduğunu gösteren pek çok çalışma bulunmaktadır. Çocukluk çağında ailede şiddete maruz kalan çocukların ileriki dönemlerde kendi ailelerinde de eşlerine şiddet uygulaması oldukça olası kabul edilmektedir ve çocuklukta maruz kalınan şiddet evlilikteki şiddeti de olumsuz açıdan etkilemektedir (Bernard ve Bernard, 1983; Carroll, 1977; Langhinrichsen-Rohling, Neidig ve Thorn, 1995). Evlat edinme ve ikiz çalışmaları aile içerisindeki şiddet davranışının bir kısır döngü gibi gelecek ailelere aktarımı aile ve çevresel etkenler kadar genetik faktörlerin de etkisini öne sürmektedir (DiLalla ve Gottesman, 1991). Antisosyal davranışlarda ise gen ve çevrenin etkileşiminin oldukça önemli olduğu görülmektedir. Evlat edinilen çocuklarda, genetik yatkınlık ve olumsuz çevrenin her ikisinin de bir arada bulunduğu durumlarda antisosyal davranışlarda artış görülmektedir. Tek başına çevrenin ve tek başına genetiğin

etkisinin, bu ikisinin birleşiminden daha az olduğu belirtilse de (Cadoret, Cain ve Crowe, 1983) evlat edinme çalışmaları, genetik faktörlerin antisosyal davranışları çevresel faktörlerden daha çok açıkladığını vurgulamaktadır (Cadoret, 1982). Çalışmalar incelendiğinde biyolojik etkinin azımsanmayacak düzeyde önemli olduğu görülmektedir. İkizler ve evlat edinme çalışmaları, genetiğin antisosyal davranışlar üzerinde etkisinin olduğunu (Rhee ve Waldman, 2002), evlat edinilen çocuklar içinde biyolojik ebeveynlerinde suçlu bulunanların suç işleme oranlarının ise iki kat daha fazla olduğunu göstermektedir (Cloninger, Sigvardsson, Bohman ve Knorrning, 1982). Saldırgan davranışlarda genetik etkinin yarıya yakın (Miles ve Carey, 1997) hatta yarıyı geçen miktarlarda etkisinin olduğu da (Ferguson, 2010) belirtilmektedir. Ancak bu etkinin yetişkinlik döneminde daha belirgin olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Çocukluk döneminde çevrenin saldırgan davranışlar üzerinde daha önemli bir rolü varken, yetişkinlik döneminde genetiğin rolü öne çıkmaktadır. Saldırganlığın başlaması ve sürdürülmesinde ebeveynleri taklit etme, yaşanan mahalle, arkadaşlar vb. etkili olabilmekte fakat zamanla bu saldırgan davranışlar ortadan kaybolabilmektedir (Miles ve Carey, 1997).

Saldırgan ve antisosyal davranışlar üzerinde genetik etkilerin önemli olduğu anlaşılmaktadır. İkiz ve evlat edinme çalışmalarının yanı sıra belirli genler üzerinde yapılan çalışmalar da saldırgan ve antisosyal davranışları açıklamaya çalışmaktadır. Literatürde kromozom X'te bulunan monoamin oksidaz A (MAOA) ve monoamin oksidaz B (MAOB) genlerinin psikolojik bozukluklar ve çeşitli davranışsal bozukluklarda önemli rol oynadığı belirtilmektedir (Shih ve Thompson, 1999). Özellikle MAOA'nın duygusal olarak uyarılma ve duygu düzenlemesi için önemli olduğu ve bu devrenin bozulmasıyla dürtüsel, saldırgan davranışların oluşması için risk faktörü olduğu belirtilmektedir (Dorfman, Meyer-Lindenberg ve Buckholtz, 2013). Bu gen aynı zamanda kişinin olumsuz çevresel faktörlere karşı tepkisini etkilemektedir. Araştırmalar özellikle düşük düzeyde MAOA aktivitesine odaklanmıştır. Düşük düzeyde MAOA aktivitesi bulunan bireylerde erken dönem olumsuz ailesel etkiler daha fazla antisosyal davranışların, davranış bozukluklarının, suç nedeniyle tutuklanmaların ortaya çıkmasını sağlarken; yüksek düzeyde MAOA aktivitesi bulunan bireylerde bu durum daha az görülmekte ya da hiç görülmemektedir (Caspi ve ark., 2002; Kim-Cohen ve ark., 2006; Nilsson ve ark., 2007; Tiihonen ve ark., 2015).

Dopamin aktivitesinin ve DAT1 olarak adlandırılan dopamin transporter geninin de antisosyal davranışlarla ilişkili olduğu belirtilmektedir (Barnes ve Jacobs, 2013; Schilling, Walsh ve Yun, 2011). Katekol O-metiltransferaz (COMT) geninin de antisosyal davranışlarda önemli olduğu düşünülmektedir. COMT geninin prefrontal korteksin gelişimini etkilediği, bu nedenle de saldırgan dürtülerin kontrolünde problemler olduğu öne sürülmektedir (Thapar ve McGuffin, 1996). Serotonin taşıyıcı destekleyici gen olarak adlandırılan 5-HTT geninin dürtüsel davranışlarla ilişkisi bulunmaktadır. Özellikle şiddet davranışı gösteren bireylerde bu genin kısa varyantının/alelinin ve s/s genotipinin önemli ölçüde fazlalığı dikkat çekmektedir (Retz, Retz-Junginger, Supprian, Thome ve Rösler, 2004).

3. Psikolojik Faktörler

Biyopsikososyal modele göre, şiddet uygulayıcılarını ve ortaya konan şiddet davranışını biyolojik açıdan olduğu kadar psikolojik açıdan da ele almak gerekmektedir. Psikolojik bozukluklar bağlamında yapılan incelemeler, klinik psikometrik envanterlerle geniş kapsamlı yapılan ölçümler istismarcı erkeklerde patolojinin varlığına işaret etmektedir. Karısını istismar eden erkeklerin kişiliğinin sağlıklı olmadığı bildirilirken (Hamberger ve Hastings, 1988); istismarcı grubun daha fazla borderline kişilik özellikleri, travma belirtileri ve öfke gösterdikleri ve yanı sıra anne ve babaları tarafından reddedilme, anne ve babalarından psikolojik ve fiziksel şiddet görme oranının da daha fazla olduğu bulunmuştur. Ebeveynlerin reddinin, istismarcı kişilik özellikleriyle ilişkisi saptanmıştır (Dutton, Starzomski ve Ryan, 1996). Çocukluktan beri dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu, fetal alkol sendromu, obsesif kompulsif bozukluk, davranım bozukluğu, karşıt gelme bozukluğu, depresyon, intihar davranışları gibi tanılar alan ve 5 yaştan itibaren depresif duygu durumu ve dürtüsellik için çeşitli ilaçlar kullanan 20 yaşındaki bir suçlunun çocukluğunda annesi tarafından ihmal ve istismara maruz kaldığı, annesinin alkol ve uyuşturucu problemi olduğu ve 8 yaşında cinsel istismara maruz kaldığı saptanmıştır (Richards, Oswald ve Fedoroff, 2019).

Aile içi şiddet uygulayan 99 erkeğin kişilik özelliklerinin incelendiği bir çalışmada, işsizlik ve alkol problemlerinin yaygın olduğu görülmektedir. Katılımcıların %40'ı istismarcı bir aile ortamında büyüdüklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğunun şizotipal, borderline, narsistik, antisosyal, pasif bağımlı ve kompulsif kişilik bozukluğu gösterdikleri saptanmıştır (Hamberger ve Hastings, 1986). Alanyazında aile içi şiddet uygulayan erkeklerin daha az girişken, daha düşük özgüvenli, daha zayıf sosyal becerileri olduğu, alkol ve uyuşturucu kötüye kullanımının, dürtü kontrolünün, bilişsel çarpıtmaların, şiddet geçmişinin ve antisosyal kişilik özelliklerinin daha fazla olduğu vurgulanmaktadır (Dixon ve Browne, 2003). Kişiler arası şiddet suçlularındaki patolojik özellikler incelendiğinde suçluların depresyon, histeri, psikopatik sapma, paranoya, psikastenî ölçeklerinde anlamlı yüksek puanlar aldıkları (Greene, Coles ve Johnson, 1994) ve narsistik, antisosyal, şizotipal kişilik özellikleri gösterdikleri belirtilmektedir (Beasley ve Stoltenberg, 1992). Her ne kadar çalışmalar benzer psikopatolojiler ve kişilik özellikleri üzerinde uzlaşsa da tek bir istismarcı kişilik profili tanımlanamamaktadır (Beasley ve Stoltenberg, 1992; Greene ve ark., 1994; Hamberger ve Hastings, 1986).

4. Sosyal Faktörler

Biyopsikososyal yaklaşımın sosyal boyutu çocukluk yaşam olayları, sosyoekonomik faktörler gibi alanları içermektedir (Eriksen, 2019). Şiddet bağlamında incelendiğinde, sosyal faktörler içinden sosyoekonomik durum ile istismar arasında ilişki olduğu belirtilmektedir (Lupri, Grandin ve Brinkerhoff, 1994). Düşük gelirli erkekler yüksek gelirli erkeklere göre partnerlerine daha fazla fiziksel ve psikolojik şiddet uygulamaktadır (Lupri ve ark., 1994). İstismarcı erkekler daha fazla işsizlik yaşayan, daha az gelir ve daha az eğitime sahip, daha fazla şiddet içeren kök aileleri olduğunu ve kendi evliliklerinde çatışma yaşadığını belirtmektedir (Beasley ve Stoltenberg, 1992; Sugarman ve Hotaling, 1989). Stresli iş olayları ve bunların olumsuz etkileri (Barling ve

Rosenbaum, 1986), sağlıklı ilgili olmayan yaşam sıkıntıları (tutuklanma, akademik veya işle ilgili problemler vb.) (Makepeace ve Makepeace, 1893) kadına yönelik şiddetle ilişkilendirilmektedir. Kadın ve erkek arasındaki gelir farkının arasının açılması da kadına yönelik şiddetle ilişkili bir faktör olarak bulunmuştur. Erkek evdeki gücünü, iş kaybı veya parasal kayıp nedeniyle kaybettiği zaman evlilikteki gerilimin arttığı belirtilmektedir (McCloskey, 1996). Özetle, evlilikte uyumsuzluk yaşamak, depresif belirtilere sahip olmak, daha genç yaşta olmak, daha düşük gelire sahip olmak, alkol problemi yaşamak, çeşitli yaşam stresörleri, karı-koca arasındaki şiddeti kabul eden tutumlar, kök ailede şiddete maruz kalmak şiddeti artıran etmenler arasında yer almaktadır (Cano ve Vivian, 2001; Pan, Neidig ve O'Leary, 1994).

Genel olarak değerlendirildiğinde; biyopsikososyal açıdan kadına yönelik şiddeti etkileyen biyolojik faktörler arasında testosteron, serotonin seviyeleri, kafa travmaları, alkol gibi faktörler öne çıksa da psikolojik ve sosyolojik faktörlerin etkileri de oldukça güçlüdür. Gelir durumu, eğitim seviyesi, evlilik çatışmaları, çeşitli psikopatolojiler, kişilik özellikleri gibi psikolojik ve sosyolojik faktörlerin şiddet üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Vurgulanan alanyazın ışığında kadına yönelik şiddet davranışının ortaya çıkmasında ve devamlılığında biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerin karşılıklı etkileşim içinde olduğu anlaşılmaktadır. Tek bir bakış açısı şiddet davranışını açıklamaya yetmemekte, çoklu bakış açısı ve her bir sistemin etkileşimi şiddet davranışını şekillendiren etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

C. ŞİDDETİN KURAMSAL TEMELLERİ/PSİKOPATOLOJİK YAKLAŞIM

Aile içi şiddet ve şiddete başvuranları inceleyen uzmanlar, şiddet uygulayıcılarının belirli açılardan farklılaştığını saptayarak, sınıflandırma çalışmalarına yön vermiştir. Elde edilen bulgular, eşlerine karşı saldırganlık sergileyen kişilerin, davranış örüntüleri arasındaki farklılıklar açısından en az üç alt tipe ayrılabilirliğine işaret etmektedir (Dutton, 1988; Gondolf, 1988; Saunders, 1987). Sınıflandırmalardan ilki, şiddetin daha az şiddetli biçimlerini kullanan ve bunu da alkolün etkisiyle yaptığını belirtip sonrasında pişmanlık gösterme eğiliminde olan kişileri kapsamaktadır. Bu kişiler öfke ve kıskançlığı deneyimleme, alkolü muhtemelen kötüye kullanma eğilimindedir. İkinci alt tipe yer alan kişiler ise, ilişkisinde şiddetin daha ciddi düzeydeki biçimlerini kullanmakta ve yanı sıra alkol kullanımı ile ilgili zorluklar yaşamaktadır. Birinci gruptakilerin aksine daha yüksek düzeyde öfke ve kıskançlık deneyimleyen bu kişilerin, diğer şiddet suçlarına yönelik suç kayıtları da bulunmakta ve ev dışında antisosyal eylemler sergileyebilmektedir. Üçüncü alt tipe giren kişilerin ise, evde ve ev ortamı dışında sık sık tekrarlanan ciddi düzeyde şiddet davranışları söz konusudur. Alkol ve uyuşturucuyu kötüye kullanma ile çeşitli ve kabarık sabıka kayıtlarının olma olasılıkları yüksektir. Çocukluk döneminde istismar edilmiş olma olasılıkları olan bu kişilerin düşük düzeyde öfke ve kıskançlık bildirdikleri ifade edilmektedir (Gondolf, 1988; Saunders, 1987).

Sınıflandırmalar, psikopatoloji ve suç arasındaki bağlantılara dikkati çekmektedir. Psikopatoloji ruhsal hastalıklara yani çevresel uyum güçlüklerine, bilişsel, duygusal ve davranışsal uyumsuzluklara ve bu bağlamda suç davranışına yol açabilmektedir. Mahkumlar ve tutuklular içinde

ruhsal hastalıklar oldukça yaygın görülmektedir (Demirbaş, 2019). Psikolojik riskler incelenirken, psikopatolojinin şiddet davranışı üzerindeki rolüne yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Psikiyatri polikliniğine ayaktan başvuru yapan erkek hasta grubu ile psikiyatrik tanı ölçütlerini karşılamayan kontrol grubunun her ikisinde de eşe yönelik fiziksel şiddetin yüksek olduğu ve gruplar arasında anlamlı düzeyde bir fark olmadığına işaret eden bulguların (Karabulut, Özçelik ve Karamustafaloğlu, 2020) yanı sıra belirli ruhsal rahatsızlıkları olan bireylerin, tanısı bulunmayan karşılaştırma gruplarına kıyasla yakın partner şiddeti uygulama olasılıklarının daha fazla olduğunu gösteren bulgular da mevcuttur (Crane, Hawes, Devine ve Easton, 2014). Genel olarak alanyazın incelendiğinde bazı ruhsal bozuklukların ve bozukluk düzeyinin şiddet kavramı için daha fazla risk teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Psikolojik bozukluklar ve şiddet arasındaki bağlantıları araştırırken, patoloji açısından gelişim risklerini belirlemek önemlidir. Şiddet kavramına gelişimsel psikopatoloji alanından bakıldığında, farklı gelişim risklerinin ve yollarının şiddet ile ilişkisi önemli araştırma konularından birisi haline gelmektedir. Örneğin antisosyal gelişim açısından risk altındaki çocukların, akademik ve sosyal olarak hazır olmadan okula başlaması ardından sosyal red ve akademik başarısızlık ile karşı karşıya kalmaları olasıdır (Dodge, 2000). Reddedilen çocuk, açık bir reddedilme veya istismardan kaçınmak için akranları ve yetişkinlerle yakın temastan kaçınarak, gelecekteki sosyal bağlamını da şekillendirebilir. Çocuğun antisosyal gelişimden korunabilmesi için yetişkin ebeveyn denetimine ve izlemine ihtiyacı varken, çocuğun ebeveynleri yıkıcı çatışmalardan kaçınmak için yüksek riskli çocuğu yakından takip etmemektedir. Bu durumda çocuk ergenlik yaşamına ilişkin gerekli sosyal becerileri ve düzenleyici mekanizmaları edinmemekte, sosyal ipuçlarına dikkat etmekte başarısız olup, akranları ve yetişkinler hakkında düşmanca atıflarda bulunmakta ve sosyal durumlarda saldırgan tepkiler göstermektedir. Çocuk bu tepkileri sonuçlarını düşünmeden dürtüsel bir şekilde uygularken, olası sonuçları kabul edilebilir olarak değerlendirebilir ve seçebilir (Dodge, 2000). Yetişkinlik dönemindeki antisosyal davranışlarda çocukluk döneminin özellikleri, ikiz kardeşlerin 10-25 yıl aralığında takip edilmesiyle incelenmiş ve çocukluk dönemindeki hiperaktivite ve davranım bozukluğunun yetişkinlik dönemindeki antisosyal kişilik özelliklerini ve suç davranışlarını yordadığı belirtilmiştir. Çocukluk dönemindeki yıkıcı davranışların, yetişkinlik dönemindeki antisosyal davranışlar üzerinde güçlü ve uzun süreli devam eden bir etkisi olmaktadır (Simonoff, Elander, Holmshaw, Pickles, Murray ve Rutter, 2004). Burada unutulmaması gereken, gelişimsel psikopatoloji içerisinde önemli bir yeri olan eş sonluluk ve çok sonluluk kavramlarıdır. Benzer başlangıçlar çeşitli sonuçlara yol açabiliyorken (çok sonluluk), farklı başlangıç ve deneyimler benzer sonuçlara neden olabilmektedir (eş sonluluk) (Mash ve Wolfe, 2008). Widom ve Czaja'nın (2012) çalışmasında geriye dönük bir tarama yapılarak, çocukluk dönemindeki istismarın-ihmalin şiddet uygulama riskini artırdığı bulunmuş, istismar-ihmal edilen grubun kontrol grubuna kıyasla şiddet nedeniyle tutuklanma durumunun daha yüksek oranda olduğu ortaya konmuştur. Çocukluk dönemindeki istismar ve ihmalin sonraki süreçte şiddet uygulama ile ilişkilendirildiği bu çalışmada, ilişkiye aracılık eden etmenlerin davranım bozukluğu ve madde kullanım problemleri olduğu vurgulanmaktadır (Widom ve Czaja, 2012).

Psikopatoloji ve şiddete yönelik alanyazın bulguları tarandığında, daha önce de ifade edildiği gibi kişilik bozuklukları patolojisinin, alkol ve madde kötüye kullanımının ön plana çıktığı görülmektedir. Partnerlerini istismar eden kişilerin çoğunluğunun kişilik bozukluğu kriterlerini karşıladığına ilişkin önermeler bulunmaktadır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen bir çalışmada, aile içi şiddet uygulayanların yalnızca %12'sinde herhangi bir psikopatoloji bulgusu olmadığı görülmüştür (Greene, Coles ve Johnson, 1994). Yine partnerlerine karşı şiddet uygulayan erkeklerin %27'sinin 8 kişilik bozukluğu patolojisinden birini sergilediği, %57,1'inin ise bu bozukluklardan en az birinin kişilik özelliklerini klinik bağlamda gösterdiği belirtilmektedir. Olası kişilik bozuklukları ve klinik bağlamdaki kişilik özellikleri bir arada ele alındığında erkeklerin %78,1'inin işlevsel olmayan kişilik özellikleri sergiledikleri saptanmıştır (Corral ve Calvete, 2014). Şiddetin yordayıcılarına yönelik psikiyatri hastalarından oluşan örneklem ile psikiyatrik olmayan örneklemde elde edilen bulgular karşılaştırıldığında, özellikle, kişilik bozuklukları ve madde kullanımı ile ilgili faktörlerin hem adli hem de psikiyatri örneklemeleri arasında şiddeti yordadığı vurgulanmaktadır (Steadman ve ark., 1998). Stuart (2003) ruhsal bir bozukluğun olduğu veya olmadığı her iki durumda da madde kullanımının, şiddetin temel belirleyicisi gibi görüldüğünü ifade etmektedir (Fountoulakis, Leucht ve Kaprinis, 2008). Belirli yıllar içerisinde (1990-2001) cinayetle suçlanan ergen suçluların adli psikiyatrik ifadelerinin geriye dönük taranmasından elde edilen bulgulara göre; suç esnasında kişilerin %69'unun alkol, %21'inin uyuşturucu/uyarıcı madde etkisi altında olduğu, neredeyse yarısının davranım bozukluğu veya kişilik bozukluğu tanısının bulunduğu bildirilmektedir. Çoklu ve ciddi düzeydeki şiddetin madde kötüye kullanım ile ilişkisi bulunmaktadır (Hagelstam ve Hakkanen, 2006). Aile içi şiddet suçu nedeniyle tutuklanmış olan kişilerin antisosyal özelliklerinin öfke ve alkol problemlerini ve bunların her birinin de bağımsız bir şekilde psikolojik ve fiziksel saldırganlığı yordadığı belirtilmektedir. Alkol problemlerinin psikolojik saldırganlık ve fiziksel şiddetin gelişiminde önemli bir kanıt olduğu vurgusu yapılmaktadır (Stuart, Meehan, Moore, Morean, Hellmuth ve Follansbe, 2006). Erkeklerdeki borderline kişilik özellikleri de alkol kullanımı ve saldırganlık ile ilişkili bulunurken, antisosyal ve borderline özelliklerin bağımsız bir şekilde saldırganlığı ve diğer ilişki problemlerini yordadığı görülmektedir (Jose, Graña, Leary, Redondo ve Jose, 2018). İlgili bulgular değerlendirildiğinde, belirli kişilik bozuklukları ve özelliklerinin şiddet açısından önemli bir risk faktörü olabildiği, aynı zamanda kişilik patolojisinin alkol ve madde kötüye kullanım açısından eğilim oluşturabildiği anlaşılmaktadır. Kişilik patolojisi, alkol ve madde kötüye kullanımının yanı sıra psikiyatrik bir komorbidite (eş tanı) durumuna da işaret eden çalışmalar vardır. Cezaevindeki kişilerde borderline kişilik bozukluğunun yanı sıra kaygı, yeme bozuklukları ve madde kullanım bozukluklarını içeren yüksek oranda psikiyatrik eş tanı tanımlanmıştır (Black ve ark., 2007). Duygudurum ve anksiyete bozuklukları, şizofreni gibi bozuklukların da yakınlaştırıcı koşul olduğunda, şiddet ve cinayet suçunu artırdığı belirtilmektedir. Saldırganlık, öfke ve perseküsyon hezeyanlarının yakınlara karşı silah ya da keskin cisimlerle cinayet işlenmesine neden olabildiği ileri sürülmektedir (Demirbaş, 2019).

Kişilik bozuklukları, kişilik özellikleri ve şiddet arasındaki ilişki alanyazında desteklenirken, diğer yandan bu ilişkilere aracılık ettiği düşünülen etmenlerin de araştırılması söz konusudur. Örneğin,

cinsiyete dayalı şiddet suçu işlemiş, cezaevinde bulunan ve yarısı cinayet suçu işlemiş olan erkeklerin, kadınlara ve şiddete yönelik mantıksız inançlarının (irrasyonel) olduğu gözlenmektedir (Echeburua, Fernandez-Montalvo ve Amor, 2003). Polaschek, Calvert ve Gannon (2009), şiddet suçlarından dolayı hüküm giymiş erkeklerin suç süreci görüşme tutanaklarını analiz etmiş ve şiddetin kişisel ve sosyal hedeflere ulaşmada yardımcı olan rutin bir olay olduğu yönündeki inancın, bir diğer deyişle şiddeti normalleştirme inancının yaygın olduğunu belirlemiştir. Çeşitli yıkıcı davranışlar sergileyen farklı kişilik bozukluklarına sahip mahkumlarda da şiddetin kişiler arası problemleri çözmede tek çözüm yolu olduğu yönündeki inanç öne çıkmaktadır (Coid, 2002). Borderline, antisosyal ve aralıklı patlayıcı bozukluğa sahip olan adli psikiyatrik hastaların şiddet suçu riskini artıran bilişsel faktörleri içinde; psikiyatrik hastalara göre, çeşitli yüz ifadelerini belirsizlik derecesinden bağımsız olarak, düşmancıl yönde yorumlamanın yer aldığı bildirilmektedir. Ayrıca bu kişilerin daha fazla ve ciddi düzeyde saldırgan davranışlar sergilediği de saptanmıştır (Smeijers, Rinck, Bulten, Heuvel ve Verkes, 2017).

Partnerine şiddet uygulayan erkeklerde, antisosyal ve borderline kişilik bozukluğu özellikleri ile güvenlik, empati, bakım, kabul ve saygı ihtiyaçlarının karşılanmayacağını ifade eden kopukluk ve reddedilme şema alanı (disconnection and rejection domain) arasında ilişki olduğu vurgulanmaktadır (Corral ve Calvete, 2014). Paranoid kişilik bozukluğu özellikleri ise kopukluk ve reddedilme, zedelenmiş otonomi ve kendini ortaya koyma alanları ile ilişkili bulunmuştur. Paranoid özelliklere sahip olup partnerlerine şiddet uygulayanlar, diğerlerinin kasıtlı olarak kendisinin ihtiyaçlarını karşılamayacağına inanmaktadır. Bu inançlar ise kişilerin kontrol kaybına, aldatıldıkları, aşağılandıkları veya manipüle edildiklerini hissettikleri zamanlarda saldırgan bir şekilde tepki vermelerine yol açabilmektedir (Corral ve Calvete, 2014). Borderline kişilik özellikleri içerisinde yer alan öfke ve dürtüsellik, partner şiddeti ve şiddetin tekrarlanmasıyla ilgili önem vurgulanırken, erkek şiddetinin yakın ilişkilerde genel şüphencilik ve kıskançlıkla karakterize edilen paranoid düşüncelerle güçlü bir şekilde ilişkili olduğu görülmektedir. Bu durumun kişiler arası şiddet için potansiyel bir mekanizma olduğu belirtilmekte ve paranoid düşünceleri bulunan erkeklerin yakın partnerlerine karşı şiddet uygulama olasılığının dört kat daha fazla olduğu bilinmektedir (González, Igoumenou, Kallis ve Coid, 2016). Yakın partner şiddeti uygulayan kişilerde antisosyal ve borderline kişilik özellikleri tekrar suç işlemeye ilişkili olup, bu ilişkiye aracılık eden etmen ise empati becerilerinin yetersizliğidir (Romero-Martínez, Lila ve Moya-Albiol, 2016).

Şiddet kavramı psikopatoloji açısından ele alındığında, bir diğer önemli etmenin psikopati olduğu düşünülmektedir. Psikopati, antisosyal özellik ve davranışların bir kombinasyonu olarak tanımlanabilmektedir. Duyarsızlık (hissizlik), sığ duygulanım (empatiden yoksunluk), patolojik yalan, manipülatiflik gibi çeşitli kişiler arası ve duygusal belirtiler ile ayırt edilebilmektedir (Hare, 2003). Blair'in (1995) şiddet engelleme mekanizması modeli (VIM), korku ve üzüntü ifadeleri gibi rahatsızlık veren ipuçlarının tanınmasının normalde otonomik uyarılmada bir artışa yol açtığını, davranışı engelleyen bir geri çekilme tepkisini başlattığını ve başkalarında rahatsızlık ifadelerine yol açan eylemler için (şiddet vb.) ceza olarak hizmet ettiğini öne sürmektedir.

Psikopatik kişilik özellikleri olan bireylerin ise, korku ve üzüntü ipuçlarına karşı duyarlılıklarının düşük düzeyde olduğu ve bu durumun şiddete yönelmelerine neden olabileceği belirtilmektedir (Blair, 1995). Alanyazın da psikopati ve şiddet arasındaki bu ilişkiyi desteklemektedir; partner şiddeti nedeniyle hüküm giymiş failler içinde psikopati özelliklerini taşımanın, partnere yönelik şiddet ve bu şiddet suçunun tekrar meydana gelmesinde önemli bir risk faktörü olduğu ifade edilmektedir (Grann ve Wedin, 2002). Aynı şekilde ev içi şiddetin risk değerlendirmesine yönelik, eşlerine saldırmaktan dolayı sistem kaydı bulunan erkeklerle gerçekleştirilen bir çalışmada da psikopatinin suçun tekrarında, sıklığında ve şiddetinde önemli bir yordayıcı olduğu belirlenmiştir (Hilton, Harris, Rice, Houghton ve Eke, 2008).

Sonuç olarak; alanyazında psikopatoloji ve şiddet arasındaki ilişkiler ve bu ilişkiye aracılık ettiği düşünülen etmenler gözden geçirildiğinde, çocukluk dönemindeki davranım bozukluğunun, istismar ve ihmal öyküsünün, yetişkinlik dönemindeki kişilik psikopatolojisinin, psikopatik özelliklerin, alkol ve madde kötüye kullanımının ve diğer psikolojik bozuklukların şiddet davranışı açısından önemli psikopatolojik etmenler olduğu düşünülmektedir. Şiddet uygulayan erkeklere yönelik müdahale çalışmalarında, sözü edilen bulgular çerçevesinde programların planlanması ve müdahale yöntemlerinin belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Antisozyal gelişim açısından riskli çocukların takibinin yapılması ve müdahale gruplarına dahil edilmesi, klinik açıdan bilişsel çarpıtmaların ve irrasyonel inançların yeniden düzenlenmesi, kişilik bozuklukları ile ilişkilendirilen şemalara yönelik çalışılması, empati becerilerinin geliştirilmesi, düşmanlık atfı ve değerlendirmelere yönelik müdahalelerin yapılması uygun görünmektedir. Bu müdahale ve programlar aracılığıyla kişiler arası problemleri çözmeye şiddet dışında başvurulacak farklı sağlıklı yolların öğretilmesi toplumsal sağlık açısından oldukça önemli görünmektedir.

D. ŞİDDETİN KURAMSAL TEMELLERİ/PSİKOSOSYAL YAKLAŞIM

Şiddeti ele alan farklı yaklaşımlardan bir diğeri olan "Psikososyal Yaklaşım", fiziksel şiddet kavramını sosyal öğrenme ve bağlanma kuramları perspektifinden yararlanarak açıklamaya ve tartışmaya çalışmaktadır. Davranışların nasıl öğrenildiğine vurgu yapan sosyal öğrenme kuramı ve bebek-anne bağlanmasından, yetişkinlik dönemine dek uzanan bağlanma kuramı aracılığıyla fiziksel şiddet kavramı ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, ilişkilerdeki fiziksel şiddet kavramı iki kuramın görüşleri temelinde aşağıda yer almaktadır.

1. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal Öğrenme Kuramı, şiddeti ve şiddetin nesiller arası aktarımını açıklamaya yönelik önemli kuramlardan birisidir. Bandura (1973) tarafından ortaya konulmuş olan kuramın önermesi, davranışların sosyal etkileşim bağlamında modelleme ve pekiştirme yoluyla edinilmesidir. Sosyal öğrenmeye ilişkin sonraki süreçlerde farklı sosyal öğrenme kuramları ortaya konulsa da hepsi ortak bir argümanı paylaşmaktadır. Bu argüman, şiddet ve saldırganlığın bireyin doğasında var olan kalıtsal bir özellik olmayıp, öğrenilen davranışlar içinde yer almasıdır (Renzetti, Edleson ve Bergen, 2011).

Sosyal Öğrenme Kuramı “taklit etme, tanımlama, ayırıcı ilişkilendirme ve ayırıcı pekiştirme” adı verilen dört temel öğeden oluşmaktadır. *Taklit etme*, kişinin rol modellerinin davranışlarını taklit etme derecesine işaret etmekte ve bu rol modeller, kişinin hayranlık duyduğu, kişisel olarak önemli bir ilişkiye sahip olduğu ve davranışlarını doğrudan gözlemlediği önemli kişiler olmaktadır (Sellers, Cochran ve Branch, 2006). Sosyal öğrenme kuramına göre modelleme yoluyla öğrenme, çoğu insan davranışının öğrenildiği bir yöntemdir (Daniel O’Leary, 1988). Çocuklar, davranışları kısmen diğer insanların davranışlarını taklit ederek ya da gözlemleyerek öğrenir ve model alınan kişi ebeveyn gibi statüsü yüksek birisi ise özellikle bu kişinin davranışları daha da dikkat çekici olmaktadır. Bu nedenle aile içerisinde gözlenen ya da maruz kalınan fiziksel saldırganlık yaşantıları, çocukların saldırgan davranışları öğrenmeleri için güçlü bir model sağlamakta ve çocuklara bu tür davranışların uygun olduğu ya da sorun çözme yolu olduğu mesajını vermektedir (Bandura, 1973). Çocuklar başkalarını gözlemleyerek yeni davranışların nasıl gerçekleştirildiğine dair çeşitli fikirler oluşturabilmektedir. Sonuç olarak, kodlanmış olan bu gözlemler daha sonraki eylemler için birer kılavuz görevi görmektedir (Daniel O’Leary, 1988).

Sosyal Öğrenme Kuramının içerisindeki *tanımlama* öğesi ise, bireylerin tutum ve değerlerini içermektedir. Tutumlar, belirli bir sapkın davranışı onaylayabilir, onaylamayabilir veya ahlaki açıdan tarafsız bir noktada olabilir. Normalden sapan davranışları onaylayanların çevresinde, bu davranışın ortaya çıkması için sonraki süreçte artık böyle bir onay gerekli bulunmamaktadır. Bunun aksine, normalden sapan davranışa karşı norm ve değerleri destekleyen kişilerin çevresinde ise bu davranışların gerçekleşme olasılığı azdır (Sellers, Cochran ve Branch, 2006). Bu nedenle partner şiddetinin bu davranışın onaylandığı bir çevrede ortaya çıkması oldukça olası iken, davranışın onaylanmadığı karşıt bir çevrede ortaya çıkma olasılığı düşüktür. Diferansiyel ilişkilendirme/*Ayırıcı ilişkilendirme* ise, tutumların ve bireylerin davranışları üzerinde, önem taşıyan diğerlerinin davranışlarının etkisine atıfta bulunmaktadır. Sosyal öğrenme kuramına göre, etkileşimde bulunduğu diğer kişilerin tanımlarına ve davranışlarına maruz kalmanın, kişinin kendi tanımları ve davranışları üzerinde güçlü bir etkisi olduğu vurgulanmaktadır. Söz konusu maruz kalma yaşantısının etkisi, bireylerin diğerleriyle olan farklı ilişkilerinin sıklığına, süresine, yoğunluğuna ve önceliğine göre değişim göstermektedir (Sellers, Cochran ve Branch, 2006). Partner şiddeti açısından ele alındığında ise, kişinin yakın çevresinde (aile, arkadaşlar ve diğer önemli kişiler) partnerine karşı fiziksel saldırganlık davranışlarının onaylanması ve destek görmesi gibi kadın/erkek rollerinin benimsenmesi, bu yöndeki davranışların sergilenme olasılığını da artırmaktadır (Sellers, Cochran ve Branch, 2006).

Sosyal Öğrenme Kuramının bir diğer önemli unsuru olan *ayırıcı pekiştirme* ise, belirli bir davranışın öngörülen bedelleri ve ödülleri arasındaki dengeyi ifade etmektedir. Sosyal öğrenme kuramına göre, bedellerine kıyasla daha fazla ödül dengesi sağlaması beklenen bir eylemin devreye girmesi daha olasıdır. Örneğin, yakın ilişki içerisinde partnerlerine fiziksel şiddet uygulayan kişilerin çoğu bu eylemi bedeline göre çok daha ödüllendirici olarak görmektedir (Sellers, Cochran ve Branch, 2006). Partnere şiddet eyleminin ödülleri, partner üzerinde otorite, güç ve kontrol sağlama olabilmektedir. Tersine, beklenen bedellerin ödülleri aştığı kişilerde ise partner

şiddeti daha az görülmektedir. Çeşitli sosyal ve sosyal olmayan kayıpların da bu bedeller içerisinde olabileceği ifade edilmektedir. Ödenen ya da ödenecek olan bedeller; fiziksel olarak yaralanma, tutuklanma korkusu, ilişkinin kaybedilmesi, suçluluk, pişmanlık, utanç vb. olabilmektedir (Sellers, Cochran ve Branch, 2006).

Sosyal Öğrenme Kuramı, erkeklerin babalarının annelerine şiddet uyguladığını gördükleri için şiddet uyguladıklarını ve kadınların, annelerinin babaları tarafından istismar edildiğini gördükleri için şiddeti kabul ettiklerini ileri sürmektedir (Azam ve Naylor, 2013). Bu noktada, hem bireylerin şiddete maruz kalması hem de ilişkilerdeki şiddetin kabulü ve onaylanması gibi önemli iki faktöre dikkat çekilmektedir (Azam ve Naylor, 2013). Ebeveynler arası şiddete tanıklık, çocuğa doğrudan bir evlilik içi saldırganlık modeli sağlamaktadır. Çocuklar ebeveynler arası saldırganlığı gözlemlediklerinde bu, onların yetişkinlik dönemlerinde eşlerini istismar etme olasılığını artırmaktadır (Hines ve Saudino, 2002). Çocuk sonraki ilişkilerinde de ailede kullanılan belirli saldırganlık biçimlerini yeniden üretebilmektedir (Hines ve Saudino, 2002). Sosyal öğrenmenin bir kanıtı olarak Simons ve Wurtele'nin (2010), fiziksel olarak cezalandırılan çocukların, kişiler arası çatışmaları çözmek için saldırganlığı etkili bir strateji olarak görme olasılıklarının daha yüksek olduğunu ortaya koydukları çalışmaları gösterilebilir. Çocukluk döneminde sık sık fiziksel cezaya maruz kalan ebeveynler, fiziksel şiddeti kabul edilebilir olarak algılamış ve çocuklarına fiziksel olarak sıklıkla şiddet uygulamıştır. Bu çocuklar da fiziksel şiddeti bir disiplin yöntemi olarak görmüş, akranları ve kardeşleriyle saldırgan çatışma çözme stratejilerini tercih etmiştir. Ireland ve Smith (2009) ise, şiddetli düzeyde ebeveyn şiddetine maruz kalmanın, erken yetişkinlikte şiddet suçu ve yakın partner şiddeti ile önemli ölçüde ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Ergenlik döneminde şiddetli ebeveyn şiddetine maruz kalmanın, yetişkinlikte şiddet içeren etkileşimler için önemli olduğu ifade edilmektedir (Ireland ve Smith, 2009).

Sosyal öğrenme kuramcıları, ebeveynlerinin aile içi şiddet yoluyla istenilen sonuçlara ulaştığını gören çocuğun istenilen ödülleri kazanmada istismar edici davranışları öğrendiğini varsaymaktadır (Anderson, Kras ve Kras, 2005). Hem ebeveynler arası şiddete tanık olma hem de fiziksel cezaya maruz kalma durumlarında öğrenmenin gerçekleşmekte olduğu ifade edilmektedir (Holt, Buckley ve Whelan, 2008). Fiziksel istismara maruz kalan bazı çocuklar için yaşanan bu deneyimler, çocukların yetişkin ilişkilerinde etkileşimde bulunma ve diğerleriyle ilişki kurmada taklit edebilecekleri ya da taklit edemeyecekleri yollar hakkında örnekler sağlamaktadır (Holt, Buckley ve Whelan, 2008). Aile içerisinde fiziksel şiddete maruz kalanların hem mağdur hem de fail olarak ilişkilerinde şiddet deneyimlerinin önemli ölçüde daha yüksek olduğu görülmektedir (Busby, Holman ve Walker, 2008). Fiziksel şiddetin olduğu bir evde büyüme ile yakın ilişkilerde fiziksel şiddetin mağduru veya faili olma durumu arasındaki ilişkinin failer için daha güçlü etkileri olduğu, aile içi şiddet deneyimi ve sonrasında yakın ilişkide şiddet uygulama arasındaki ilişkinin erkekler için pozitif yönde anlamlı olduğu alanyazında yer almaktadır (Smith-Marek, Dharnidharka, Mallory, Dominguez ve High, 2015). Bir dizi çalışma, babaların annelere fiziksel olarak şiddet uygulaması ile sonrasındaki eş şiddeti arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Bu bulgu en çok erkekler için tutarlı bulunurken, ebeveyn şiddeti gözleminin kadınlar üzerindeki etkilerine ilişkin bulgular tutarlı bulunmamaktadır (Daniel O'Leary, 1988).

Kısaca, çevresini gözlemleyerek ve tecrübe ederek gelişen, dolaylı biçimde koşullanan bir kişinin dünyanın gerçekte ne olduğu yönündeki inançları, gelecekle ilgili amaçları, hedefleri ve işlerin normatif olarak nasıl olması gerektiği yönündeki standartlar ile ilgili bilişleri kişiliğin işleyişinde önemli rol oynamakta ve kişinin sosyal dünya ile etkileşimini belirlemektedir (Telef, 2016).

2. Bağlanma Kuramı

Bowlby'nin Bağlanma Kuramı, çeşitli süreler boyunca birincil bakım verenlerden (genellikle anne) ayrılmış olan bebeklerin ve küçük çocukların davranışlarının gözlemlerinden doğmuştur. Bir bebek bakım verenden ayrıldığında öngörülebilir bir dizi duygusal tepki göstermektedir. Birincisi protestodur; ağlamayı, aktif bir şekilde araştırmayı ve başkalarının yatıştırıcı çabalarına direnmeyi kapsamaktadır. İkincisi umutsuzluk-çaresizlik; pasifliği ve belirgin bir üzüntü halini içermektedir. Üçüncüsü ise, kopukluktur; anne döndüğünde ona karşı savunmaya dayalı umursamama ve kaçınma halidir (Hazan ve Shaver, 1987). Bağlanma kuramına göre, bir çocuk için duyarlı ve sevgi dolu bir bakım çocuğun güven geliştirmesini, dünyaya ilişkin keşiflerinde cesur olabildiğini, diğerleriyle işbirliği yapabildiğini yani *güvenli bağlanma (secure attachment style)* geliştirmesini sağlamaktadır (Bowlby, 1988). Bağlanma üzerine yapılan ilk çalışmalar, bebeklerin ihtiyaç duydukları dikkat ve bakımın karşılanmasıyla güven geliştirdiğini vurgulamaktadır (Savage, 2014). Bunun aksine, çocuğun bağlanma davranışı geç kalarak ve isteksiz biçimde cevaplandığında, bu davranış rahatsızlık ve sıkıntı gibi düşünüldüğünde, çocuğun *kaygılı bağlanması* söz konusu olacaktır. Kaygılı bağlanma sonucunda çocuk, bakım veren kişi her an ortadan kaybolacak veya ona yardım etmeyecek diye endişelenecek ve bakım veren kişi kaybolmasın diye yanından ayrılmakta gönülsüz olacaktır. Bunlara ek olarak bakım verenin bebeği reddetmesi halinde ise bebeğin, bakım verenden kaçınma ve ona yakın olma arasında gidip geldiği, öfkeli davranışların öne çıktığı bir davranış örüntüsü geliştirmesi muhtemeldir (Bowlby, 1988). Bakım verenin bakım ihtiyaçlarına duyarsız olması ve yanıt verememesi durumunun da güvensizlik, öfke ve hayal kırıklığı ile karakterize edilen bir ilişki modeli ile sonuçlanması beklenmektedir (Savage, 2014). Bebek ve anne arasında çok erken dönemde gelişen bağlanma örüntüsünün sürdürülmesine yönelik gerçekleştirilen çalışmalar ise, bağlanma örüntüsünün gelişmesiyle birlikte bu örüntünün kalıcı olma eğiliminde olduğunu göstermektedir (Bowlby, 1988). Ebeveynin çocuğa iyi ya da kötü davranma şeklinin değişmeden devam etme eğiliminde olması ve ilişkinin bir özelliği halini alması, bu örüntünün sürdürülmesindeki nedenler olarak açıklanmaktadır (Bowlby, 1988). Ancak ebeveyn çocuğa farklı davranır ise, örüntünün buna göre değişebileceği de ifade edilmektedir. Bağlanma problemlerinin, fiziksel saldırganlık ve şiddet içeren davranışlarla özel bir ilişkisi olabileceği de alanyazında yer almaktadır (Savage, 2014).

Hazan ve Shaver (1987) bebek ve bakım veren arasındaki bağlanma kuramını yetişkin romantik ilişkilere genişletmiştir. Bebeklerden yola çıkılarak tasarlanan kuramın yetişkin ilişkisine bir bakış sunma olasılığı araştırılmıştır. Hazan ve Shaver, romantik ilişkinin de bir bağlanma süreci olduğunu önermektedir. Romantik ilişkilerde partnerlerin birincil bağlanma figürü konumunu üstlendiği (Hazan ve Zeifman, 1999), hem bebek hem de yetişkin bağlanmasının yakın fiziksel bir ilişkiyi içerdiği ve ayrılma ve kayıp dönemlerinde de benzer duygusal tepkilerin olduğu ifade edilmektedir (Hazan ve Shaver, 1987). Yetişkin romantik bağlanma örüntülerinin kavramsallaştırmaları ise şu yönde olmuştur. Yakın ilişkideki partnere *güvenli bağlanan* bireyler, yakınlık ve kişisel özerklik arasında bir denge kurmaktadır. Rahatsız edici durumlarda, karşılaştıkları stresli durumların üstesinden gelmek için romantik partnerden rahatlık ve destek arama eğilimindedirler. Güvenli bir şekilde bağlanan yetişkinler duygusal olarak istikrarlı, arkadaşlık ve güvene dayalı uzun süreli romantik ilişkiler kurma eğilimindedir. *Kaygılı-kaçınan bağlanma (anxious/avoidant attachment style)* örüntüsüne sahip yetişkinler, tipik olarak yakın ilişkiler kurmaya direnmektedir (Hazan ve Shaver, 1987, 1990, 1994), Kaygılı -kaçınan bireylerde, duygusal ve fiziksel olarak geri çekilmek için fırsat arama, stresli zamanlarda mesafeyi koruma ve duygularını paylaşmama durumu söz konusudur (Feeney ve Noller, 1996; Hazan ve Shaver, 1987, 1990, 1994). *Kaygılı-kararsız bağlanma (anxious/ambivalent attachment style)* ise aşırı uyarılmışlık, algısal çarpıtmalar ve diğerlerine güvensizlik ile karakterizedir. Bu bireyler, reddedilmekten korkarlar, yakın ilişkilerde aşırı yakınlığa ihtiyaç duyabilmekte ve partnerlerinin özerkliğini gereksiz yere kısıtlayabilmektedir. Stresli durumlarda aşırı tepki ve öfke gösterirler, duygusal kontrolü kaybederler ve zorlayıcı güç kullanarak durum üzerinde kontrol sağlamaya çalışırlar (Feeney ve Noller, 1996).

Bağlanma Kuramı, yakın partner şiddetinin, partnere rahatsız edici bir şekilde bağlanmanın sonucu olabileceğini varsaymaktadır (Azam ve Naylor, 2013). Babcock, Jacobson, Gottman ve Yerington (2000) güvenli bir bağlanma örüntüsüne sahip erkeklerin eşlerine karşı en az düzeyde otoriter ve aşağılayıcı davranışlar sergilediklerini belirtmektedir. Düşük öz değer, yakın ilişkilerde başkalarının sevgisine ve onayına aşırı bağımlılık ve talepkarlıkla karakterize (Henderson, Bartholomew, Trinke ve Kwong, 2005) *saplantılı bağlanma* tarzı (preoccupied attachment style) olan erkeklerin ise, eşlerine karşı saldırgan davranışlar sergilediklerini ve ayrıca eşlerinin kendilerini geri çekmelerine şiddet tepkisiyle karşılık verdiklerini ifade etmişlerdir (Babcock ve ark., 2000). Saplantılı bağlanma tarzının yakın ilişkideki partner şiddetinde hem mağdur olma hem de mağdur etmede önemli bir yordayıcı olduğu düşünülmektedir. Saplantılı bağlanma örüntüsüne sahip bireylerin hem yakınlığa ihtiyaç duydukları hem de terk edilmekten korktukları ve ihtiyaçları karşılanmadığında ise talepkar ve saldırgan davranışlara yöneldikleri belirtilmektedir (Henderson, Bartholomew, Trinke ve Kwong, 2005). Yakın partner şiddeti ve bağlanma üzerine bir derleme çalışmasında ise, yakın ilişkideki partnere yönelik fiziksel şiddet ile bağlanma boyutları arasındaki ilişki desteklenmektedir. Şiddet uygulayıcısı olmayan gruplarla karşılaştırıldığında, yakın ilişkisinde fiziksel şiddet uygulayanların, daha yüksek düzeyde kaygılı, kaçınan ve saplantılı bağlanma tarzı gösterdikleri vurgulanmaktadır (Velotti, Zobel, Rogier ve Tambelli, 2018). Aile içi şiddet suçu işleyen ve müdahale programına dahil edilen erkeklerin,

yetişkin bağlanma tarzının baskınlık (başatlık) ihtiyaçı ve şiddetin uygulanma sıklığı arasındaki ilişkiye aracılık ettiği alanyazında yer almaktadır. Güvensiz bağlanma tarzı ve baskınlık kurma ihtiyaçı olan erkeklerin kadın partnerlerine karşı şiddet uygulama riskinin daha fazla olduğu bildirilmektedir (Mauricio ve Gormley, 2001).

Alanyazın güvenli bağlanan kişilerin olumsuz, saldırgan duygu ve davranışları daha az sergilerken, diğerleriyle daha güçlü ilişkiler ve daha kolay empati kurduklarına işaret etmektedir. Güvensiz bağlanan bireylerin ise kaygı ve depresyon gibi olumsuz duyguları dengelemekte zorlandıkları belirtilmektedir (Rothbard ve Shaver, 1994). Genel olarak değerlendirildiğinde, bağlanma kuramına dayanarak geğmiş yaşantıların kişiliğin işleyişinde, sonraki yakın ilişkiler üzerinde, şiddet ve suç işleme davranışı üzerinde etkili olduğu ileri sürülebilir.

E. şİDDETİN KURAMSAL TEMELLERİ/PSİKANALİTİK/PSİKODİNAMİK YAKLAşIM

1. Nesne İlişkileri

Freud'un görüşlerinden türetilen ve psikanalitik kuramın bir varyasyonu olan nesne ilişkileri kuramına göre insanlar, erken çocukluk dönemlerinden itibaren diğerleriyle ilişki kurmaya yönelik bir güdü içerisinde. Bu kuram diğer insanları nesnelere olarak adlandırmaktadır. Psikanalitik yaklaşımda anne veya bakım veren ile ilişki, bireyin gelişmesinde, olgunlaşmasında, gelecekteki diğer ilişkilerini oluşturmasında oldukça önemlidir. Pek çok nesne ilişkileri kuramcısı, çocuğun bakım veren ile ilişisindeki erken deneyimlerin çocuğun ruhsal gelişiminde önemli rol oynadığını, çocuğun zihninde diğerlerine yönelik zihinsel temsiller oluşturduğunu savunur. Bu zihinsel temsiller ise yaşam boyu çocuğun diğer insanlarla etkileşiminde bir rehber görevi görmektedir. Kimi zaman bu zihinsel temsillere psikolojik şablon adı da verilmekte ve bu psikolojik şablonun kişiler arası ilişkilerde kalıcı bir hale geldiği belirtilmektedir (Cogan, Porcerelli ve Dromgoole, 2001; Fairbairn, 1952; Kernberg, 1984; McCluskey, 2010; Zosky, 1999).

Psikanalitik bakış açısını benimsemiş pek çok kuramcı nesne ilişkilerini açıklamaya çalışmış, bunun insan hayatındaki etkilerini ortaya koymuştur. Winnicott (1965) nesne ilişkilerinde annenin rolünü tanımlamış ve "yeterince iyi" ve "yeterince iyi olmayan" anne kavramlarının bebeğin gelişimindeki etkisi üzerinde durmuştur. Yeterince iyi anne, Winnicott'a göre çocuğun ihtiyaçlarını karşılayan ve çocukta "tüm güçlülük" hissini uyandıran annedir. Bunun sağlanmadığı durumda ise anne "yeterince iyi olmayan" bir anne olarak tanımlanmaktadır (Mitchell ve Black, 1995). Anne ile kurduğumuz bu ilişki gelecekte diğer insanlarla kurduğumuz ilişkiyi önemli düzeyde etkilemektedir. Eğer ki anne yeterince iyi, cezalandırıcı olmayan, bebek ağladığı anda ihtiyaçlarını karşılayan, ona bakım ve sevgi veren bir anne ise, bebek anneyi kullanabileceği bir nesne olarak benimsemekte ve kendisini anne karşısında "tümüyle güçlü, her şeye yeten" olarak görmektedir. Bebeğin psişesinin bir kısmı doyum aldığı yaşantılara bağlı olarak idealize ettiği temsillerle; doyum veren nesneye duyulan sevgi içerikli duygulardan oluşur. Mahrum bırakan, uzak duran nesneye karşı ise çocuk öfkelenir, hayal kırıklığı yaşar ve saldırganlık geliştirir. Bu duygular psişede değersizleştirilen temsillerin içeriğini oluşturmaktadır. Yetişkinlik döne-

minde bireyin herhangi bir ilişkiden ayrıldığında saldırganlık göstermesi de nesneden ayrılma ile bağdaştırılmaktadır (Greenberg ve Mitchell, 1983; Kernberg, 1980). Bebeklik ve çocukluk döneminde iyi bir nesne ilişkisi kuramamış, ihtiyaçları karşılanmamış birey, nesneye yönelik öfke geliştirmeye başlayacaktır ve bu karşılanmamış ihtiyaçların öfkeye dönüşmesi yetişkinlik döneminde de kendini göstermektedir. Birey, yetişkinlik çağına geldiğinde ihtiyaçlarını karşılamada yetersizlik yaşayabileceğinden mağdur konumuna gelebilmekte ya da partnerlerini istismar edebilmektedir (Cogan ve Porcerelli, 1996). Özetle, yetişkinlik döneminde görülen ciddi gelişimsel problemler, psikolojik rahatsızlıkların yanı sıra ihtiyaçların karşılanmaması suç işleme davranışlarına neden olabilmektedir (Mc Cluskey, 2010).

Nesne ilişkilerini açıklamaya çalışan bir diğer kuramcı olan Balint ise yaşamın erken dönemlerinde bireyin nesnelere ilişki kurmasının oldukça önemli olduğunu savunmaktadır. Balint de nesneyle iyi ve uyumlu bir ilişki kurulmadığında, bunun ileriki dönemlerde psikolojik rahatsızlıklara yol açabileceğini ve narsisizmin bunlar içinde en önemlisi olduğunu belirtmiştir. Erken dönemlerde ihtiyacı karşılanmayan birey, kendisini kimsenin sevmediğini düşünecek ve eğer sevilmiyorsam ben kendimi sevmek zorundayım bakış açısıyla narsisizm ortaya çıkacaktır (Stewart, 2002). Değersizleştirilen temsilleri içinde yer alan öfke ve saldırganlık sonucunda ise narsistlerde fiziksel, psikolojik, cinsel şiddet davranışlarının görülebildiğine alanyazında işaret edilmektedir (Hurlbert ve Apt, 1991; Lambe, Hamilton-Giachritsis, Garner ve Walker, 2018; Larson, Vaughn, Salas-Wright ve Delisi, 2015).

Klein, nesne ilişkilerini açıklarken içgüdülerden yola çıkmıştır. Saldırganlığın ve yıkıcılığın içgüdü olarak bilinen ölüm içgüdüğü Klein'a göre bir nesneye yöneltilmektedir (Greenberg ve Mitchell, 1983). Klein nesneyi iyi meme ve kötü meme kavramları olarak ele almıştır. Çocuk için onu besleyen, büyüten, sıcaklık veren meme iyi memedir. Onu aç bırakan, ilgisiz, şefkatsiz bırakan meme ise kötü memedir. Çocuğun kötü memeye karşı duyduğu öfke ve intikam duygusu gerçek bir saldırganlığa dönüşmektedir (Mitchell ve Black, 1995).

Fairbairn de bebeğin diğerleriyle etkileşim içinde olduğunu iddia etmiştir. Fairbairn'e göre bebeğin anne baba ile kurduğu bağlar yetişkinlikte de devam etmektedir. Eğer birey erken dönemlerde ebeveynleriyle sevgi dolu bir bağ kurduysa, yetişkinlikte de sevgiyi aramakta ve sevgi dolu ilişkiler kurmaktadır. Eğer birey erken dönemde ebeveynleriyle sevgi dolu ilişki yerine acı verici bir ilişki kurduysa başkalarıyla sevgi dolu ilişkiler kurmak yerine başkalarının acısından keyif almaya yönelebilmektedir (Mitchell ve Black, 1995).

Nesne ilişkileri kuramı, yetişkinlerin kişiler arası ilişkilerde sevgi dolu bir iletişimi aramak yerine şiddet dolu bir ilişki aramanın nasıl oluştuğunu açıklamaya çalışmaktadır. Nitekim şiddet uygulayan bireylerin ebeveynleriyle ilişkilerinde sıcaklık ve yakınlığın eksik olduğu, erken yaşam dönemlerinde ebeveynlerinden fiziksel ve/veya sözlü şiddete uğradığı görülmektedir (Schumacher ve ark., 2001). Bu görüş de niye bazı erkeklerin aile içi şiddet uygularken, diğerlerinin uygulamadığına önemli düzeyde katkı sunmaktadır (Zosky, 1999). Partnerine şiddet uygulayan bazı erkeklerin, ilişkileri yakınlaştıkça şiddete başvurması (Cogan ve ark., 2001), partnere yani

nesne ilişkileri açısından bakıldığında nesneye yakın olmanın önemli bir kaygı oluşturduğunu düşündürmektedir. Partnerine şiddet uygulayan erkeklerle yapılan bir çalışmada, erkeklerin eşlerine olan bağımlılık düzeyinin daha yüksek olduğu, terk edilme korkusu yaşadıkları görülmektedir (Murphy ve ark., 1994).

2. Ölüm İçgüdüğü-Saldırganlık

Freud'a göre cinsel dürtüler çatışmaların ve psikopatolojinin temel nedeni olarak aktarılmaktadır. Fakat Freud 1920'li yıllardan sonra insan doğasını daha farklı tanımlamaya çalışmış ve saldırganlık dürtüsünün de cinsellikle eşit düzeyde olduğunu savunan ikili içgüdü kuramını ortaya koymuştur (Freud, 1961). Freud, insanların saldırgan ve yıkıcı yönünü ölüm içgüdüğü olarak tanımlarken; insanların cinsel dürtülerini bastırdığı kadar ölüm içgüdülerini de bastırmaya çalıştığını belirtmiştir (Felman, 1998; Mitchell ve Black, 1995). Ölüm içgüdüğü uygun bir şekilde dengelenmezse veya uygun bir şekilde dışı vurumu gerçekleşmezse bu durum bireyde öfke ve düşmanlık düzeylerinde artışa neden olabilmektedir. Alanyazında yer alan ilgili araştırmalar da özellikle partnerine şiddet uygulayan bireylerde öfkenin ve düşmanlığın fazla olduğunu göstermektedir. Schumacher, Feldbau-Kohn, Smith Slep ve Heyman (2001) kadına yönelik şiddet uygulayan erkeklerde öfke ve düşmanlık düzeylerinin yüksek olduğunu belirtmiştir (Schumacher, Feldbau-Kohn, Smith Slep ve Heyman, 2001). Yine aile içinde şiddet uygulayan erkekler ve uygulamayan erkeklerin karşılaştırıldığı bir çalışmada da benzer bir şekilde şiddet uygulayan erkeklerin yüksek düzeyde öfke ve düşmanlık sergilediği görülmüştür (Maiuro, Cahn, Vitaliano, Wagner ve Zegree, 1988).

Klein ise Freud ile tutarlı bir şekilde saldırganlık dürtülerinin doğuştan geldiğini ve bunun ölüm içgüdüğü'nün en önemli kaynağı olduğunu ifade etmiştir. Eğer bir kişide ölüm içgüdüğü yaygınsa sadizm, mazoşizm ve patolojik kıskançlık gibi özelliklerin yaygın olacağını; yaşam içgüdüğü yaygınsa kişide sevgi, minnettarlık gibi olumlu duyguların daha ağır basacağı belirtilmektedir (Klein, 1957; Sjodin, 1999). Partner şiddetinde kıskançlığın önemli bir yeri bulunmaktadır. Partnerine şiddet uygulayan erkeklerin kıskançlık düzeyinin çok daha yüksek olduğu belirtilmekte ve kıskançlık nedeniyle uygulanan şiddet partner tarafından daha normal karşılanmakta hatta kimi zaman romantik bulunmaktadır (Murphy, Meyer ve O'Leary, 1994; Puente ve Cohen, 2003). Benzer bir şekilde partnerine ihanet eden bir kişiye şiddet uygulamak kıskançlık nedeni olarak yorumlanabilmekte ve hem erkekler hem de kadınlar tarafından kabul edilebilir olmaktadır (Forbes, Jobe, White, Bloesch ve Adams-Curtis, 2005). Ölüm içgüdüğü'nün baskın olduğu durumlarda bireyler güven duygusu hissetmekte zorluk yaşamakta ve sağlıklı ilişkiler sürdürmemektedir (Spillius, 1988). Sağlıklı yakın bir ilişki kuramamak da partnere yönelik şiddeti beraberinde getiren önemli bir faktördür (Mumford, Liu ve Taylor, 2019).

Ölüm içgüdüğü kavramıyla birlikte Freud, sadizm ve mazoşizm gibi saldırgan eğilimlerin kişilik açısından ele alınması gerektiğini ifade etmiştir (Felman, 1998). Ölüm içgüdüğü'nün baskın olduğu sadizm ve mazoşizm kavramları ile kadına yönelik şiddetin hem kadın açısından hem de erkek açısından açıklandığı çalışmalar mevcuttur. Psikanalitik bakış açısı aynı zamanda acı çek-

mekten hoşlanma olarak tanımlanan mazoşizm kavramını kullanarak da kadının şiddet görmesini açıklamaya çalışmıştır. Buna göre kadınların şiddet gördüğü ilişkiye bağlandığı ve bu ilişkiyi sürdürmeye devam ettiği belirtilmektedir (Brandt ve Rudden, 2020; Young ve Gerson, 1991). Ancak istismara uğrayan kadınların bu ilişkiyi sürdürmesinin bir diğer nedeninin de, çocuklukta yaşadıkları travmatik deneyimlerden kaynaklanabileceği de unutulmamalıdır (Young ve Gerson, 1991). Sadist kişilik terimi ise "başkalarını aşağılayan, başkalarının üzerinde güç ve egemenlik kurmaktan zevk alan, zevk almak için başkalarına fiziksel, cinsel, psikolojik acı veren" kişiyi tanımlamaktadır (O'Meara, Davies ve Hammond, 2011). Kernberg (1991), sadomazoşizmin çocukluk çağı cinselliğinin bir bileşeni olduğunu, aşk ilişkilerinde ve cinsel heyecanda önemli bir yer edindiğini, libidonun bir bileşeni olduğunu ileri sürmüştür. Başkalarına acı vermekten hoşlanma anlamına gelen sadizm ise kimi zaman cinsel yaşamda doyum adına uygulansa da özellikle saygı ve karşılıklı anlayış içinde gerçekleşmediğinde kadına yönelik şiddete dönüşebilme olasılığı güçlüdür (Chancer, 2004; Jozifkova, 2013; Stevens, 2014).

Özetle, ölüm içgüdüğü bireydeki saldırganlık, düşmanlık, sadistik özelliklerle ilişkili olarak belirtilmektedir. Her ne kadar ölüm içgüdüğü ile ilişkilendirilmiş saldırganlık, sadizm, düşmanlık gibi yıkıcı olumsuz duyguların diğer insanlara karşı şiddeti açıklamada önemli bir yeri olsa da ebeveynlerden yakınlık ve sıcaklık görme sadistik özelliklerin oluşmasına karşı koruyucu görevindedir (O'Meara ve ark., 2011). Klein, psikopatolojinin altında erken dönemlerde çocuğun kendi saldırganlığının da yattığını vurgulasa da iyi bir ebeveyn bakımıyla bunların düzelebileme ihtimalinin oldukça fazla olduğunu belirtmektedir (Greenberg ve Mitchell, 1983).

Sonuç olarak, çocukluk yaşantıları ile bağlantısı kurulan ve çocukluk ile ergenlik yıllarında ortaya çıkan saldırgan davranışlara, suç eylemleri oluşmadan yapılacak erken müdahaleler oldukça önem taşımaktadır. Müdahale çalışmalarının içeriğinde yer alan bilişsel-davranışçı tekniklerden bazıları sosyal ipuçlarının kodlanması ve yorumlanmasındaki hatalara ve öfkeyi denetleme üzerinedir. Ayrıca empati, kişiler arası çatışmaları çözme becerileri geliştirme yönündeki müdahaleler, proaktif saldırganlığı ve narsistik eğilimleri azaltmada etkili olmaktadır (Aydın ve Akgün, 2014).

F. ŞİDDETİN KURAMSAL TEMELLERİ/EVRİMSEL YAKLAŞIM

1. Cinsel Mülkiyet Kavramı

Evrimsel yaklaşım açısından bakıldığında; evlilikte ya da kadın ve erkek arasındaki ilişkide şiddetin ortaya çıkma nedenleri arasında erkeklerin, kadınları cinsel ve üreme açısından kontrol etme isteği ve kadınların, buna karşı kendilerini savunmaları yatmaktadır (Daly ve Wilson, 1988). Erkeğin şiddet kullanımı ya da tehdidi yoluyla kadın cinselliğini kısıtlaması, kültürler arasında evrensel olarak görünmektedir (Daly ve ark., 1982). Ancak erkeğin kadını cinsel açıdan bu denli kontrol etme isteği, kadını kendisinin cinsel bir mülkiyeti olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Erkeğin kadını cinsel açıdan kendi mülkü olarak görmesi sonucunda da aile cinayetlerinin büyük bir çoğunluğunu eş cinayetleri oluşturmaktadır (Daly ve Wilson, 1988a). Cinsel mülkiyet

görüşüne göre kadına karşı erkeğin şiddet uygulaması, kadının kendisini terk etme olasılığının arttığı zamanlarda daha da çoğalmaktadır; çünkü erkek kendi özel mülkü olarak gördüğü kadının, elinden alındığına yönelik düşünceler geliştirmektedir (Daly ve Wilson, 1988a). Söz konusu düşünceler ve zorlayıcı cinsel stratejiyle, erkek fiziksel şiddete başvurmakta ve kadını cinsel olarak tekrar kendi hakimiyeti altına almaya çalışmaktadır (Thornhill ve Thornhill, 1992).

Kadının cinselliğini kontrol etmeye çalışan ve cinsel baskı uygulayan erkek için bu yönelim kendi üreme başarısını artırmaya yönelik geliştirdiği zorlayıcı bir tutum olarak görülmektedir (Muller, M. Kahlenberg ve W. Wrangham, 2009; Thornhill ve Thornhill, 1992). Cinsel açıdan zorlama ve hakimiyet kurma isteği, erkeklerin kadına yönelik tecavüz eylemini akla getirmektedir. Zorlayıcı cinsel stratejilerden biri olarak tanımlanan tecavüz, evrimsel açıdan erkeğe doğrudan bir cinsel erişim sağlamaktadır (Thornhill ve Thornhill, 1992). Zorlayıcı cinsel stratejilerin en sonunda ise kadını öldürme yer almaktadır. Kadına sahip olamayan erkek "ona ben sahip olmadıysam kimse sahip olamaz" düşüncesiyle kadını öldürmektedir. Bu durumun kadına yönelik hakimiyet kurmanın patolojik düzeyde gelişmesinden kaynaklandığı belirtilmektedir (Daly ve Wilson, 1988a).

2. Saldırganlık

Çok eski zamanlardan itibaren insan evrimi sürecinde erkeklerin kadınları etkilemek ve onları kazanmak için güçlü bir şekilde savaştığı ifade edilmektedir (Symons, 1979). Geçmişte avcı toplayıcı kabilelerde yetişkin erkeklerin en önemli ekonomik faaliyetinin avlanmak olduğu anlaşılmaktadır. Erkeklerin bu avlarını sadece kendilerine sağlamadığı aynı zamanda kadın ve çocukları ile paylaştığı belirtilmektedir (Symons, 1979). Erkeklerin evrimsel açıdan diğer erkeklerle rekabet etmek için daha saldırgan olmaya yönelik davranışlar geliştirdikleri belirtilmekle birlikte, bu davranışların karşı cinse karşı da zaman zaman kullanımı söz konusu olmuştur. Bir erkek kadının üzerinde kontrolünün zayıfladığını fark ettiğinde, kadını elinde tutacak çeşitli kaynaklardan (maddiyat vb.) yoksun ise şiddete başvurma ihtimalinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Bir kez uygulandığında kısmen etkili olduğunu fark eden erkeğin bu davranışı sürdürmesinin olası olduğu da savunulmaktadır (M. Wilson ve Daly, 1993). Erkek, kadını elinde tutmak için ayrılma tehditleri, şiddet tehdidi gibi farklı saldırgan davranışlara, kısaca zorlayıcı yöntemlere başvurmaktadır (Buss ve Duntley, 2008). Ancak, fiziksel olarak şiddet her zaman erkek için adaptif olmamakta, şiddet uygulamak kadının akrabaları tarafından dışlanma, kadının evi terk etmesi gibi çeşitli olumsuz sonuçlara da yol açmaktadır (Daly ve Wilson, 1988b).

3. Babalık Şüphesi ve Kıskançlık

Evrimsel açıdan değerlendirildiğinde erkeğin kadını kontrol etme isteğine yönelik motivasyonu en birincil olarak soyunu devam ettirme isteğine dayanmaktadır. Kadınlar doğuracakları çocukları kendi içlerinde büyüttükleri için çocuğun kendisinden olduğuna yönelik inancı tamdır. Bu durum erkeklerde evrimsel açıdan "babalık şüphesi" adlı bir kavramın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Erkek kadını dış dünyadaki diğer rakiplere karşı ne kadar kısıtlarsa, çocuğun ken-

disinden olduğuna o kadar emin olacaktır. Bu da erkeğin kadını kısıtlamasının, kadına şiddet uygulayarak onu baskılamasının evrimsel açıdan en önemli açıklamalarından biridir. Bu sorunu çözemeyen erkekler, genetik olarak herhangi bir bağı olmayan çocuklara kaynak aktarma riski ile karşı karşıya kalırlar (Daly ve Wilson, 1988a, 1988b).

Evrimsel yaklaşım erkeklerin kadına yönelik şiddetinde babalık belirsizliği sorununun önemli rol oynadığına işaret etmektedir. Babalık belirsizliği cinsel açıdan bir rekabeti ve aldatılma riskini de beraberinde getirmektedir. Cinsel rekabet ve aldatılma riski erkekte güçlü bir seçilimsel baskı yaratmaktadır (M. Wilson ve Daly, 1993). Erkek babalık şüphesini azaltmak için kadını kendi kontrolü altına alarak, kısıtlayarak aynı zamanda kadına ulaşmak isteyen diğer erkeklerle karşı da caydırıcı bir görev üstlenmiş olmaktadır (M. I. Wilson ve Daly, 1996). Kadını diğer erkeklerden uzak tutmak için uyguladığı baskı, fiziksel şiddeti de beraberinde getirebilmektedir. Fiziksel şiddet cinsel aldatmanın bir cezası veya caydırıcı işlem görmesi açısından uygulanmaktadır (Goetz, Shackelford, Romero, Kaighobadi ve Miner, 2008). Cinsel açıdan kadının bir başkasıyla birlikte olması yani cinsel aldatma, erkeğin babalık belirsizliğini artıran bir etmen olduğundan erkekler bu sorunla daha çok ilgilenmekte ve başka bir erkeğin çocuğuna yatırım yapmadığından emin olmak istemektedir (Buss, Larsen, Westen ve Semmelroth, 1992; M. Wilson ve Daly, 1993).

Yakın ilişkide kıskançlık, üçüncü bir kişinin kendi olası yerini işgal etme kaygısının getirdiği psikolojik bir durum olarak tanımlanmaktadır ve ilişkideki yer, cinsellik içeren bir anlama sahipse kıskançlık da cinsel anlamda olmaktadır (M. Wilson ve Daly, 1993). Evrimsel açıdan bakıldığında erkek kadını kıskanarak, diğer erkeklerle temasını engelleyerek, kadının başka erkeklerle çiftleşme olasılığını azaltmış olmakta ve bu sayede kendi üreme başarısını, babalık olasılığını artırmaktadır (Buss ve Duntley, 2011). Kadına yönelik kısıtlama ve fiziksel şiddetin, erkeklerin kıskançlık ve aldatma şüphesinin sonucunda ortaya çıkabileceği evrimsel açıdan vurgulanmaktadır (Daly ve Wilson, 1988b). Cinsel kıskançlık babalık güvenini koruma işlevi görmektedir ve bu nedenle erkek psikolojisinin her alanda bulunan bir yönü olması beklenmektedir (Daly, Wilson ve Weghorst, 1982).

4. Kadının Doğurganlık Yaşı

Bir kadının fiziksel açıdan çekici olduğunu gösteren ipuçları ise erkek tarafından kadının sağlığı ve doğurganlığı ile ilişkilendirilmektedir (Buss ve Barnes, 1986). Kadının doğurganlığı yaş ve sağlıkla ilişkili bulunduğu için erkeklerin kadın güzelliğine daha çok önem verdiği ileri sürülmektedir. Çünkü görece genç ve güzel olmak doğurganlıkla ilişkilendirilmektedir (Buss ve Barnes, 1986). Genç bir kadın üreme açısından yaşı daha büyük kadınlara göre daha avantajlı görünmektedir. Genç kadınlar diğer erkekler tarafından daha fazla tercih edilme şansı olduğu için erkeklerin genç kadınları daha çok kıskandıkları ve bu nedenle genç eşlere karşı daha çok kısıtlayıcı davranmaya meyilli oldukları belirtilmektedir (Daly ve Wilson, 1988b). Üreme çağındaki kadınların aile içi şiddetin mağduru olma olasılığı, doğurganlık sonrası kadınlardan yaklaşık 10 kat daha fazla olduğu bilinmektedir (Peters, Shackelford ve Buss, 2002). Daha fazla şiddete

uğramakla birlikte, genç kadınların erkekler tarafından öldürülme oranı da oldukça fazladır. Genç kadınların daha yüksek oranda cinayete uğrama riski, doğurganlık açısından erkeklerin gözünde daha değerli olmalarıyla açıklanmaktadır (Daly ve Wilson, 1988b).

Erkeklerin fiziksel olarak çekici, genç kadınları tercih etmesinin aksine kadınlar erkeklerde maddi kazanca ve eğitime önem vermektedir (Buss ve Barnes, 1986). Bu da erkekler açısından bir rekabeti doğurmaktadır. Symons (1979) rekabet açısından daha geride, daha dezavantajlı olan erkeklerin cinsel ve sosyal ilişkilerde davranışsal olarak daha az yetkin olduğunu, fiziksel olarak daha az çekici olduğunu, maddi anlamda eşlerine kıyasla daha alt seviyede olduklarını ifade etmektedir (Symons, 1979). Figueredo ve McCloskey (1993) rekabet açısından dezavantajlı olan erkeklerin kadına ve çocuğa daha fazla kısıtlama uyguladığını, sözel, fiziksel ve cinsel şiddet uyguladığını ortaya koymuştur (Figueredo ve McCloskey, 1993). Suç işleyen erkeklerin işsiz ve evli olmayan genç erkeklerden oluşma durumunun daha yaygın olduğu vurgulanmaktadır (Margo Wilson ve Daly, 1985).

Sonuç olarak erkeğin kadına yönelik şiddeti evrimsel açıdan farklı şekillerde açıklanmaktadır. Söz konusu açıklamalar içinde erkeğin kadına yönelik hakimiyet kurması ve buna bağlı nedenlerin öne çıktığı görülmektedir. Erkeğin kadın üzerinde hakimiyet kurması, kadını kısıtlaması üreme başarısını artırmaya yönelik bir motivasyonla gerçekleşmektedir. Erkek ne kadar kadını kısıtlar ve başka erkeklerle görüşmesine izin vermezse, o kadından doğacak çocukların kendinden olacağına yönelik inancı artacaktır. Bu kısıtlama aynı zamanda kadını korkutmak, kadının kendisini terk etmesine engel olmak için de gelişmiş bir stratejidir. Kıskançlık da babalık şüphesini azaltmaya yönelik davranışları içermekte, kadını kapattığı oranda şüphelerinin azalacağı düşünülmektedir. Kadının genç ve doğurganlık çağında olması yine rekabet duygusuna yol açarak erkekteki baskı ve saldırganlık düzeyinin artmasını beraberinde getirmektedir. Şiddetin evrimsel açıdan değerlendirilmesinde az miktarda kadını kıskanıyor olmak adaptif ve koruyucu görünse de bireysel ve kültürel nedenlerle bu durumun patolojik düzeye ulaşması fiziksel şiddet, tecavüzü ve hatta cinayeti beraberinde getirmektedir.

G. ŞİDDETİN KURAMSAL TEMELLERİ/SOSYOKÜLTÜREL GELİŞİM YAKLAŞIMI

Kadına karşı şiddetin sosyokültürel yaklaşımında hem bireysel hem de toplumsal olmak üzere birçok etmeden söz etmek olasıdır. Cinsiyet, yaş, eğitim, yaşanılan yer gibi çeşitli değişkenler kadına karşı şiddetin risk etmenleri olarak değerlendirilmektedir. Sosyokültürel bakış, sosyodemografik değişkenlerin yanı sıra cinsiyetlere atanmış roller, kadın ve erkeklerin şiddete karşı tutumları, toplumsal olarak şiddete yönelik tutumlar ve kültürel farklılıkların da göz önünde bulundurulması gerektiğini ileri sürmektedir.

Hem bireysel hem de topluluk düzeyinde şiddeti destekleyen inançlar ve değerler ile şiddet arasındaki ilişkiye yönelik tutarlı kanıtlar bulunmaktadır. Şiddeti destekleyici tutumların varlığı, şiddet mağdurlarının daha az desteklenmesi anlamına gelebilmektedir (Flood ve Pease, 2006). Örneğin, düşük ve orta gelir düzeyine sahip 39 ülkeden katılımcının dahil edildiği, kadına karşı

şiddete yönelik tutumların değerlendirildiği bir çalışmada, eşine fiziksel şiddet uygulamanın kabul edilebilir olduğu inancının en çok Afrika ve Güney Asya ülkelerinde yaygın olduğu belirlenmiştir. Bu inancın, dezavantajlı koşullarda yaşayan, gelir-refah düzeyi düşük olan ailelerin bir üyesi olan ve sınırlı örgün eğitime sahip olan insanlar arasında daha çok geçerli olduğu gözlenmiştir (Tran, Nguyen ve Fisher, 2016). Kadına yönelik şiddete ilişkin tutumlar ile cinsiyete yönelik tutumlar arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır (Flood ve Pease, 2006). Kültürel bağlamın belirli özellikleri, kadın ve erkeklerin yaşamlarını çeşitli yönlerden etkilemekte; tipik olarak kadınlar ve erkekler için farklı roller tanımlamaktadır. Geleneksel olarak, kadın ve erkeklerin farklı faaliyetlerde bulunması ve farklı kişilik özelliklerine sahip olması gerektiği varsayılmaktadır (Peplau, Veniegas, Taylor ve Debro, 1999). Kadın ya da erkeğe özgü olması fark etmeksizin, geleneksel cinsiyet rolleri, kadına yönelik şiddetin daha fazla kabul edilmesiyle sonuçlanmaktadır. Harris, Firestone ve Vega (2005), geleneksel cinsiyet rolüne sahip kadınların, partnerlerinin şiddet ve tacizini bildirme olasılıklarının daha düşük olduğunu belirtmiştir. Bunun aksine, eşitlikçi cinsiyet rolü tutumlarının, kadına yönelik şiddetin daha az kabul edilmesiyle ilişkili olduğu açıktır. Geleneksel kadın/erkek rollerini ve normlarını destekleyen bireylerin, kadına yönelik şiddetle ilgili mitleri destekleme, hoş görme veya kabul etme olasılıkları daha fazla olmaktadır (Flood ve Pease, 2006).

Kadına karşı şiddete yönelik tutumlar, kadın üzerindeki erkek egemenliğine ilişkin cinsiyet normlarını ve sosyal ideolojileri yansıtmaktadır. Kadına karşı şiddete yönelik tutumları anlayabilmek etkili önleme stratejileri için oldukça önemlidir (Nayak, Byrne, Martin ve Abraham, 2003). Örneğin, kadın partnerlerine şiddet uygulayan erkekler ile gerçekleştirilen çalışmalarda, kontrol edilemeyen erkek saldırganlığı, kadın provokasyonu ve kadının zayıflığı, erkeğin ayrıcalığı ve erkek hakları şeklindeki kültürel söylemlere dayanarak erkeklerin kullandıkları şiddeti rasyonelleştirdikleri, gerekçelendirdikleri ve kendilerini haklı çıkarttıkları ifade edilmektedir (Anderson ve Umberson, 2001). Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması (2015) da kadına karşı cinayet vakalarında ve şiddet uygulanan diğer vakalarda erkeklerin genellikle bir gerekçe aradıklarını, şiddet uyguladıkları kadınları suçladıklarını ve şiddetin toplum tarafından onaylanma nedenlerinden biri olan aldatma ve kıskançlık konularını gündeme getirdiklerini belirlemiştir.

Lübnanlı öğrencilerde de kadına ve eşe karşı fiziksel şiddete yönelik tutumlar değerlendirilmiş ve cinsiyet ve kadınların rolüne yönelik tutumların, şiddetin en güçlü yordayıcıları olduğu belirlenmiştir (Obeid, Chang ve Ginges, 2010). Sahra altı Afrika ülkelerindeki kadına karşı yakın partner şiddetine yönelik kadın ve erkeklerin tutumları, kadınlara yönelik şiddetin tüm ülkelerde belirli koşullar altında kabul gördüğü yönündedir. Hem kadın hem de erkeklerde, kadına karşı yakın partner şiddetinin en yaygın gerekçelendirmesi çocukları ihmal etmek olarak ifade edilirken, takip eden nedenler arasında kocaya bilgi vermeden dışarı çıkmak ve kocayla tartışmak yer almaktadır (Uthman, Lawoko ve Moradi, 2009). Cidde kentinde kadına karşı şiddete yönelik tutumlar incelenmiş ve erkeklerin çoğunluğunun kadına karşı şiddeti, kadınların uygunsuz davranışıyla baş etmenin uygun yolu olarak ifade ettiği belirtilmiştir. Fiziksel şiddete yol açan durumlar ise erkeklerin sözel ifadelerine karşılık verme, erkeğin aile üyelerine yönelik saygısız

davranma, bir kadın olarak yapması beklenen şeyi yapmama olarak öne çıkmaktadır. Katılımcıların çoğunun fiziksel cezayı gerekli gördüğü ve onayladığı saptanmıştır (Almosaed, 2004). Ülkemizde erkek egemenliğini saptamaya yönelik ailede kararlar kimin aldığı sorgulayan bir çalışmanın (Kocacık, Kutlar ve Erselcan, 2007) bulguları, kararların birlikte alındığı ailelerde, kadının istismara uğrama olasılığının daha düşük olduğuna, belirli faaliyetleri gerçekleştirebilmek için eşten izin istemenin gerekli olduğunu bildiren kadınlarda ise istismar oranının arttığına işaret etmektedir. Aynı çalışma erkeğin ekonomik kaynaklar üzerindeki kontrolünün yaygınlığını da ortaya koymaktadır (Kocacık, Kutlar ve Erselcan, 2007).

Hindistan, Japonya, Kuveyt ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) üniversite öğrencilerinin kadına karşı şiddete yönelik tutumları karşılaştırıldığında, cinsiyet ve ülke gibi yapısal boyutların hem cinsiyet hem de cinsiyet ilişkileri ile ilgili inançları etkilediği belirlenmiştir (Nayak, Byrne, Martin ve Abraham, 2003). Heteroseksüel flört ilişkilerindeki fiziksel saldırganlığın algılanan nedenlerine yönelik gerçekleştirilen iki çalışmanın yer aldığı bir başka araştırmada, ilk çalışmada katılımcılardan flört şiddetininin nedensel açıklamalarını yazmaları istenirken, ikinci çalışmada erkeğin kadına vurmasıyla biten senaryoya yönelik nedenlerin değerlendirilmesi istenmiştir. İlk çalışmadaki bulgularda, güç (erkeğin fiziksel, sosyal ve yapısal gücü kötüye kullanması), cinsiyete özgü davranışlar, ilişki, iletişim, alkol ve bireysel etmenler (bireysel öykü ve kişilik özellikleri) şeklinde altı kategorinin ortaya çıktığı belirtilmiştir. İkinci çalışmada ise, her iki cinsiyet tarafından güç ve cinsiyet sosyalleşmesi flört şiddetinin önemli nedenleri olarak görülmüştür. Erkek katılımcılar tarafından flört senaryosundaki kadının kıskançlığa neden olan davranışı, kadına vurulmasındaki neden olarak algılanmış ve ifade edilmiştir (Mahlstedt ve Welsh, 2005).

Sosyal normlar ve toplumsal beklentilerin kadınlar ve erkekler açısından farklılaşması kadınlara yönelik saldırganlık ve şiddetin arkasındaki itici güçlerden birisidir (Dixon, Harkins ve Wegerhoff, 2019). Bu farklılaşma ataerkil tutumlar, mağduru suçlama ve cinsiyet rolüne ilişkin kalıp yargı biçimlerini alabilmektedir. Erkeklik; fiziksel güç, saldırganlık ve cinsel güç ile ilişkilendirilerek başatlık ve güçlülük olarak görülürken, kadınlık; zayıflık, pasiflik ve itaatkarlık olarak kavramsallaştırılmaktadır (Dixon, Harkins ve Wegerhoff, 2019). Cinsiyet rolü beklentilerinin aşırı bir tezahürü olarak görülebilen hipermaskülenlik kavramı, kadına karşı fiziksel saldırganlık açısından bir risk faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır (Mosher ve Sirkin, 1984). Hipermaskülenlik, etkileşimlerinde fiziksel güç ve başatlığı savunan davranışlara yatkınlık gösteren bir kişilik özelliği olarak tanımlanmaktadır (Mosher ve Sirkin, 1984). Erkekler, kadınlar ve çevreye yönelik etkileşimlerinde güçlü ve başat görünmeyi arzular. Maço bir kişi kişiliği korumaya hizmet eden çeşitli davranışlarda (fiziksel ve cinsel saldırganlık) bulunarak, kadınlar üzerinde güç ve egemenlik kurar. Erkek kimliğini tehdit eden veya güçlük yaratan herhangi bir durum, bu yapıyı harekete geçirerek tehlikeli riskler alma, şiddet uygulama gibi davranışlara katılımları motive etmektedir (Mosher ve Sirkin, 1984). Yüksek düzeydeki hipermaskülen erkekler, yüksek düzeyde fiziksel saldırganlık göstermekte ve bu erkeklerin çoğu romantik ilişkilerindeki kadınlara karşı fiziksel şiddet uygulamaktadır (Parrott ve Zeichner, 2003). Kadınlar ve erkekler arasında kendisini gösteren farklılaşma ataerkil yapı ahlak kuralları çerçevesinde de tutum farklılıkları

rı görülebilmektedir. Ülkemizdeki üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen kadına ilişkin ahlak kurallarının incelendiği bir çalışmada, erkek öğrencilerin, kadına ilişkin ahlak kurallarına yönelik tutumları daha geleneksel/olumsuz olarak belirlenmiştir. Erkek öğrencilerin genelinin, cinselliğin yaşanmaması halinde kadın flörtünü onayladıkları, kadının evlenmeden önce cinsel ilişki yaşamasına karşı oldukları ve bekarete önem verdikleri belirtilmiştir (Gürsoy ve Özkan, 2014). Ataerkil kültür normları ve erkek partnerlerin şiddet uygulaması arasındaki ilişki, Asya ve Avrupa'da üniversite öğrencilerinden oluşan bir örnekleme incelenmiştir. Asyalı öğrencilerin Avrupalı öğrencilere kıyasla flört ilişkilerinde ciddi düzeyde fiziksel şiddet uygulamanın yanı sıra başatlık (dominantlık), kadına karşı düşmanlık, kıskançlık, olumsuz atıflar ve şiddeti onaylama konularında önemli ölçüde farklılaştığı belirtilmiştir. Asyalı öğrencilerin, geleneksel rollere ilişkin beklentilerinin (evli olmadan partnerle beraber yaşamak vb.) kadınları, şiddeti ve yakın ilişkileri yorumlamalarında önemli bir rol oynadığı ifade edilmiştir (Ozaki ve Otis, 2017). Kadının ahlaki ve erkek onuruna yönelik kültürel tutumlar aynı zamanda kadına yönelik şiddeti geçerli kılmaya ve bunun sonuçlarını şiddetlendirmeye hizmet etmektedir (Almosaed, 2004). Kısaca, aile içi ve aile dışındaki erkekler tarafından uygulanan kadına yönelik şiddet, gücünü kadın ve erkek arasındaki toplumsal farklılaşmadan ve erkeğin başat sayıldığı toplumsal anlayıştan almaktadır (Tutarel-Kışlak, 2016).

Kadına karşı şiddetin aktarılmasında ve toplum tutumunun bir parçası olan medya tasvirlerinde de farklılıklar vardır. Kadın ve erkek dergilerindeki aile içi şiddetin sıklık, üslup ve temalar açısından analizi cinsiyete göre önemli ölçüde farklılıkların olduğuna işaret etmektedir (Nettleton, 2011). Kadın dergilerinde, aile içi şiddete odaklanan uzun makalelere önemle yer verilirken; erkek dergilerinde bu konunun nadiren yer aldığı görülmektedir. Kadın dergilerinin konuyu işleyiş biçimi daha ciddi iken, erkek dergilerinin bu konuyu nüktedan bir şekilde işlediği gözlenmiştir. Kadın dergileri şiddete başvuran erkeğe sahip olduğu için kadını sorumlu tutarken, erkek dergilerinin erkekleri şiddet uygulamaktan dolayı sorumlu tutmadığı belirtilmektedir (Nettleton, 2011). Kadına karşı şiddetin aktarılmasındaki cinsiyet temelli farklılıklar, toplumsal düzeyde tutum farklılıklarını da beraberinde getirebilmektedir. Toplumun kadına karşı şiddete yönelik tutumlarının, şiddetin uygulanmasında ve mağdurların mağduriyetlerine verdikleri tepkilerde önemli rol oynadığı görülmektedir. Şiddetin kalıplara sığdırılmış ve dar bir şekilde temsili, kadınların deneyimlerini şiddet olarak tanımasını ve adlandırmasını da engellemektedir (Pease ve Flood, 2008).

Sonuç olarak kadına karşı şiddete yönelik sosyokültürel yaklaşımın vurgusu, bireysel etmenlerin yanı sıra içerisinde yaşanılmakta olan kültürün ve toplumsal faktörlerin şiddet ve şiddete yönelik tutumlar üzerindeki etkisine yöneliktir. Toplum ve kültür içerisinde şekillenen cinsiyete ilişkin roller, tutumlar, inançlar ve ideolojiler kadına karşı şiddetin kavramsallaştırılmasında önemli bir yere sahiptir. Sosyokültürel yaklaşım, kadına karşı şiddete yönelik atılacak adımların cinsiyet eşitsizliğini, cinsiyete atanan toplumsal roller arasındaki farklılığı ve ataerkil tutumları göz önünde bulundurarak planlanması gerektiğini düşündürmektedir. Şiddet bir soruna yönelik olarak başvurulan uygun bir çözüm değildir. Şiddetin onaylanması ve kabulü hem bireysel hem de toplumsal temelli birçok sorunu beraberinde getirmektedir.

H. SONUÇ

Bu bölümde şiddet ve şiddet davranışının ortaya çıkmasında ve sürdürülmesindeki etkenler farklı yaklaşımlar çerçevesinde aktarılmaya çalışılmıştır. Her yaklaşım, şiddetin ortaya çıkmasında etkili olduğu düşünülen mekanizmaları kavramsallaştırarak, şiddet olgusu hakkındaki anlayışımızı genişletmiştir. Altı farklı yaklaşımın şiddete bakışı bizler için benzer ve farklı yönleri işaret etse de, her birinin şiddet kavramına yönelik ortaya koymuş olduğu temellendirme ve modellemeler şiddetin bütünsel bir şekilde değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Bu yaklaşımların şiddet ve şiddet davranışlarına yönelik vurguları gözden geçirilmiştir.

Biyopsikososyal yaklaşım kadına şiddet uygulayan erkekleri biyolojik, sosyolojik ve psikolojik açıdan ele almaya çalışmıştır. Biyolojik açıdan erkeklerde bulunan testosteron ve serotonin seviyelerinin şiddetle ilişkisine değinilmiş olup kafa travmaları ve alkol tüketimi gibi faktörlerin de kadına yönelik şiddeti etkilediği vurgulanmıştır. Erkeğin gelir durumu, eğitim seviyesi, evlilikteki iletişim sorunlarının da aile içi şiddete katkıda bulunan önemli sosyolojik değişkenler olduğu belirtilmiştir. Psikolojik olarak ise kişilik bozuklukları ve diğer psikopatolojilerin şiddet davranışı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu yaklaşım söz konusu faktörlerin tek başına şiddeti açıklamakta yetersiz kalacağını; psikolojik, sosyolojik ve biyolojik faktörlerin birbirleriyle etkileşim içerisinde şiddet davranışına katkıda bulunduğunu vurgulamaktadır.

Psikopatolojik yaklaşımın ise, çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde kendisini gösteren psikopatolojik etmenlerin şiddet davranışıyla ilişkisini ele aldığı görülmektedir. Çocukluk dönemindeki davranım bozukluğu, istismar ve ihmal öyküsü, yetişkinlik döneminde kişilik psikopatolojisi, psikopatik özellikler, alkol ve madde kötüye kullanımının etkileri vurgulanarak, bunların şiddet davranışı açısından risk etmenleri olabileceği ifade edilmektedir. Benzer başlangıçlar aynı sonuçlara götürmeyeceği gibi, farklı başlangıçlar benzer sonuçlara neden olabilmektedir. Böylece şiddet davranışına yönelik gelişimsel yolların bilinmesinin, gelişimsel risk taşıyan çocukların takibinin yapılmasının, yetişkinlere yönelik müdahale ve önleme çalışmalarının klinik bulguları referans olarak planlanmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Psikososyal yaklaşım içerisinde yer verilen sosyal öğrenme ve bağlanma kuramları şiddet davranışlarının nasıl öğrenildiğine, bakım veren, aile ve çevrede gözlemlenen bu davranışların sonraki süreçlerdeki etkilerine yönelik bizlere bir kavrayış sağlamaktadır. Çocukluk döneminde gözlemlenen ve tecrübe edilen şiddet deneyimi kişinin sosyal dünya ile etkileşiminde belirleyici olabilmekte, şiddetin kabulü ve onayını kolaylaştırmaktadır. Bakım veren ile kurulan ilişkinin yetişkin romantik ilişkilerine genişletildiği çalışmalar yakın partnerin de bir bağlanma figürü konumu aldığını gösterirken, bu çalışmalar güvenli ve güvensiz bağlanmanın uzun süreli etkilerini ortaya çıkarmakta ve şiddet deneyiminin bağlanma kavramı temelinde açıklanabilmesine imkân tanımaktadır. Güvensiz bağlanmanın yetişkin ilişkilerinde yıkıcı olabileceği düşünülen örüntülerle (öfke, aşırı uyarılmışlık, saldırganlık, duygu düzenlemede güçlük, algısal çarpıtmalar vb.) ilişkisi vurgulanmaktadır.

Psikanalitik yaklaşım ise nesne ilişkileri üzerinde oldukça fazla durmaktadır. Çünkü nesne yani yaşamın erken dönemlerinde bireyin iletişim kurduğu bakım veren kişi bireyin hayatında önemli bir yere sahiptir. Sevilen, bakım verilen, ihtiyaçları karşılanan birey yetişkinlik döneminde diğer insanlarla ilişkisinde sevgi arayacaktır ve sevgi verecektir. Tam tersine erken dönemlerde sevilmeyen, yeterli bakım almayan birey yetişkinlik döneminde diğer insanlara yönelik sevgi beslemek yerine, düşmanlık ve nefret duyguları besleme yatkınlığına sahip olacaktır. Psikanalitik yaklaşımın vurguladığı nesne ilişkilerinin olumsuz gelişmesi ileriki dönemlerde bireylerin psikolojik sıkıntılar geliştirmesine de neden olmaktadır. Nesne ilişkilerinin yanı sıra analitik yaklaşım, içgüdülerin etkisini de açıklamaktadır. Özellikle ölüm içgüdüünün baskın olduğu durumlarda bireyde düşmanca ve saldırganca davranışların oluştuğunu, sadistik, mazoşistik özelliklerin belirgin olabileceğini vurgulamaktadır.

Evrimsel yaklaşım ise erkeğin saldırgan yönünü üreme açısından ele almıştır. Bu yaklaşıma göre erkek, kadına ne kadar hâkim olmaya çalışırsa üreme başarısını o denli artıracaktır. Çünkü kadın, erkek tarafından ne kadar çok kısıtlanırsa diğer rakip erkeklerle o kadar az görüşecektir ve bu da erkeğin çocuğun kendisinden olduğuna yönelik inancını yükseltecektir. Bu ilkel motivasyon erkeğin kadına yönelik şiddet uygulamasına neden olmakta hatta cinayete kadar gidebilmektedir. Bu ilkel düşünceler aynı zamanda kıskançlığı da beraberinde getirmektedir. Kadını kıskanan ve kısıtlayan erkek, çocuklarının kendisinden olduğu konusunda emin olacağını düşünmektedir. Kadının genç ve güzel olması doğurgan olduğunu simgelediği için genç kadınlar daha çok kısıtlanmakta ve buna bağlı olarak daha ciddi düzeyde şiddete maruz kalmaktadır. Kıskançlığın patolojik düzeyde fazla olması şiddet, tecavüz hatta cinayet problemlerini de beraberinde getirmektedir. Evrimsel açıdan ne kadar ilkel motivasyon olarak adlandırılrsa da günümüz kültüründe bu motivasyonların vücut bulmuş halleri sosyokültürel gelişim yaklaşımı ile ele alınmaktadır.

Sosyokültürel gelişim yaklaşımı, şiddet davranışındaki bireysel faktörlerin yanı sıra içerisinde bulunulan kültür ve toplum özelliklerini işaret etmektedir. Toplum ve kültür tarafından cinsiyete atanan roller, tutumlar ve inançlar şiddetin gerekçelendirilmesi, kabulü ve onayında önemli bir yere sahiptir. Bireysel ve toplumsal düzeyde kadın ve erkek arasındaki farklılaşmayı değiştirmeye yönelik planlamaların yapılması, farklı yayın kanalları aracılığıyla şiddeti normalleştirmeyen ve gerekçelendirmeyen aktarımlara yer verilmesi, mağdurun mağduriyeti üzerinden suçlama eylemlerinin bırakılarak, bu eylemi gerçekleştiren failin sorumluluğunun görülmesinin, şiddetin bir çözüm yolu olarak atfedilmesinin önüne geçilmesinde kritik adımlar olacağı düşünülmektedir.

Her kuram şiddeti, kendi bakış açısıyla açıklamaya çalışmıştır. Şiddet olgusu, günlük hayatta oldukça fazla karşılaştığımız ve açıklanması kolay bir kavrammış gibi görünse de şiddete neden olabilecek risk faktörleri kuramların gözünden çok çeşitli ve oldukça kapsamlıdır. Her bir yaklaşım şiddeti kapsamlı bir şekilde ele alsada bu bölümde okuyucuya kuramların şiddeti ele alışını ilgili genel bir bakış açısı sunmak hedeflenmiştir. Şiddet, karşılaştığımız problemlerin bir çözümü değildir. Şiddet mekanizmasına ilişkin kavramsal düzeyde zenginleşme sağlansa da bu mekanizmaların pratiğe dökülmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Şiddetin nedenlerinin

açıklanmış olması, şiddetin meşrulaştırılması ya da haklı görülmesi anlamına gelmemelidir. Şiddetin nedenleri hakkında ne kadar bilgi sahibi olabilirsek şiddete yönelik o kadar etkili müdahalelerin yapılabileceği düşünülmektedir. Şiddet açısından risk gruplarına yönelik takiplerin yapılması, bulgular ışığında önleme ve müdahale programlarının hayata geçirilmesi ve günlük hayat işlevselliğine aktarılması önemlidir. Eğitim ve medya kanalları ile toplum bilincinin artırılmasının, şiddetin önlenmesi ve azaltılmasında başlangıç adımı olarak işlev görebileceği düşünülmektedir. Tüm bunların ışığında, gelecek bölümlerde anlatılacak olan risk faktörleri dikkate alınarak kapsamlı müdahale ve önleme çalışmalarının risk gruplarına yönelik planlanması ve hayata geçirilmesi önerilmektedir.

BÖLÜM II

EVİLİK VE YAKIN İLİŞKİLERDE
KADINA YÖNELİK
FİZİKSEL ŞİDDET SUÇLARI:
RİSK FAKTÖRLERİ,
FAİL TİPOLOJİLERİ VE MOTİVASYONLARI
EKSENİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Arş. Gör. Merve KOÇAK

Prof. Dr. Şennur TUTAREL KIŞLAK

Birleşmiş Milletler Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Bildirge'ye (Declaration on the Elimination of Violence Against Women, 1993) göre kadına yönelik şiddet; "kamusal veya özel hayatta tehdit etme, zorlama ve özgürlükten yoksun bırakma dahil olmak üzere kadınlara yönelik fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar verme sonucunu doğuran veya bu sonucu doğurması muhtemel olan her türlü şiddet eylemi" olarak aktarılmaktadır. Kadına yönelik şiddet 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'a göre ise "kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açan ve bu kanunda şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranış" olarak tanımlanmaktadır.

Kadınlara karşı cinsiyete dayalı şiddet ise, bir kadına karşı, kadın olduğu için yöneltilen veya kadınları orantısız bir biçimde etkileyen şiddettir (Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi, 2011). Kadına yönelik şiddet, dünya genelinde oldukça yaygındır ve her üç kadından biri çocukluk, ergenlik veya yetişkinlik döneminde şiddetin herhangi bir türüne maruz kalmaktadır (Garcia-Moreno, Heise, Jansen, Ellsberg ve Watts, 2005).

Kadına yönelik şiddet tanımlarından yola çıkıldığında, kadına yönelik şiddetin fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet türlerinin her birini kapsadığı görülmektedir. Kadına yönelik fiziksel şiddet özelinde bakıldığında, cinsiyet eşitsizliğine dayalı olarak kadının bedensel bütünlüğüne zarar veren veya zarar verme potansiyeli olan eylemler olarak ifade edilebilir. Kadına yönelik fiziksel şiddet içeren suç davranışları ise, kadının fiziksel olarak zarar görmesine, farklı ciddiyet düzeylerinde yaralanmasına veya ölmesine neden olan yasal olarak suç davranışlarıdır.

Kadına yönelik fiziksel şiddet, dünyanın her yerinde yaygın bir insan hakkı ihlali olarak devam etmekte ve aynı zamanda kadın/erkek eşitliğinin sağlanmasında büyük bir engel oluşturmaktadır. Kadına yönelik fiziksel şiddet, kadın açısından ölümcül olan ve olmayan (hafif ve ciddi düzeyde yaralanmalar, psikolojik ve ekonomik sıkıntılar gibi) sonuçlar doğurmaktadır. Kadın cinayetleri ise kadınlara karşı cinsiyete dayalı şiddetin en ağır ve son noktasıdır.

A. KADIN CİNAYETLERİ (FEMİSİD) KAVRAMI, TÜRLERİ VE YAYGINLIĞI

Feminist sosyolog Diana H. Russell, 1976'da Birinci Uluslararası Kadına Yönelik Suçlar Mahkemesi'nde (International Tribunal on Crimes against Women) ilgili cinayetler üzerine verdiği ifadede, kadınların öldürülmesini cinayet kavramı yerine "femisid" olarak isimlendirmiş ilk kişidir. Bu kavram Anglo-Sakson ülkelerde daha önceden kullanılmasına rağmen Russell'in tanımıyla resmileşmiş (Grzyb, Naud ve Marcuello-Servós, 2018) ve 1992 yılında Russell ve Jill Radford tarafından "kadınların nefret motivasyonu ile erkekler tarafından öldürülmesi" olarak tanımlanmıştır (Russell, 2012). Bu tanım daha sonra Jacquelyn Campbell ve Carol Runyan tarafından (1998) genişletilerek, nedenine veya failin kim olduğuna bakılmaksızın tüm kadın cinayetlerini kapsayacak şekilde yeniden tanımlanmıştır. Bu son tanıma göre, failer kadın(lar)ın aile üyesi, eşi, partnerleri, arkadaşları veya hiç tanımadıkları biri(leri) olabilir. Bir başka ifade ile bir

kadının veya kız çocuğunun ölümüyle sonuçlanan her türlü şiddet eylemi kadın cinayeti yani "femisid" olarak ele alınmaktadır.

Birleşmiş Milletler Viyana Deklerasyonu'nda (Vienna Declaration on Femicide, 2013) kadınların kadın oldukları için öldürüldükleri kabul edilerek, kadın cinayetlerinin dünya genelindeki biçimleri şu şekilde sıralanmaktadır: (1) Eş-partner şiddeti sonucu öldürülen kadınlar, (2) işkence ve kadın düşmanlığı nedeniyle öldürülen kadınlar, (3) kadınların ve kız çocuklarının namus adına öldürülmesi, (4) silahlı çatışma bağlamında kız çocuklarının ve kadınların hedef alınarak öldürülmesi, (5) çeyizle ilgili kadın cinayetleri, (6) kadınların cinsel kimlik yönelimi nedeniyle öldürülmesi, (7) cinsiyetleri nedeniyle yerli kadınların ve kız çocuklarının öldürülmesi, (8) yenidoğanların ve ceninlerin cinsiyet temelli öldürülmesi, (9) kadın sünnetine bağlı ölümler, (10) büyüçülük/cadılık nedeniyle öldürülme ve (11) çete, organize suç, uyuşturucu satıcıları, insan kaçakçılığı ve silahlanmaya bağlı kadın ölümleri.

Kadına yönelik şiddeti ve kadın cinayetlerini etkili bir şekilde önlemek için bu suçun işlenmesinde failerin motivasyonlarının anlaşılması önemlidir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2012), kadın cinayetlerini motivasyonlarına göre dört farklı kategoride sınıflandırmaktadır. Bunlardan ilki kadının devam eden ya da sonlanmış yakın ilişkisindeki partneri veya evliliğinde eşi tarafından öldürülmesidir. 'Intimate partner femicide' olarak belirtilen bu suç türü Türkçe'de 'partner cinayeti, eş cinayeti veya aile içi kadın cinayeti' olarak da kullanılmaktadır. Alanyazında fail, kadının eski ya da halihazırda eşi olduğunda 'domestic homicide' ya da 'domestic femicide'; kadının partneri/sevgilisi/erkek arkadaşı olduğunda ise 'intimate partner homicide' ya da 'intimate partner femicide' olarak da kullanılmaktadır. Kadınların cinayet nedeniyle ölümleri içinde, kadının eski ya da devam eden partneri ya da eşinin fail olduğu cinayet türü dünya genelinde en yaygın görülen cinayet şeklidir. İkincisi 'honour'-related murder' olarak belirtilen 'namus motivasyonu ile işlenen kadın cinayetleri'dir. Kadının evlilik dışı cinsel ilişki yaşaması ya da tecavüze uğraması, hamile kalması ya da eşini aldatması gibi nedenlerle aile üyesi biri tarafından öldürülmesidir. Cinsiyet rolleri ve kültürle yakından ilişkili olan bu suçun temel motivasyonu, kadının ailenin itibarına, toplumun gelenek ve göreneklerine aykırı hareket etmesi nedeniyle öldürülmesidir. Kültürel bağlamda görülen bir diğer kadın cinayeti türü ise 'dowry-related murder' yani 'çeyiz ile ilişkili cinayetler'dir. Özellikle Hindistan'da görülen bu suçun motivasyonu ise yeni evlenen kadının yeterince çeyiz getirmemesi nedeniyle yakınları tarafından öldürülmesidir (Rudd, 2001). Son olarak, 'non-intimate femicide' yani 'kadının yakın ilişki yaşamadığı biri tarafından öldürülmesi'dir. Çoğunlukla fail(ler) tarafından 'cinsellik motivasyonu ile işlenen bu cinayetler' 'sexual femicide' olarak da adlandırılabilmektedir. Kadına yönelik bu suç bazen tesadüfi olabildiği gibi, özellikle Latin Amerika'da görüldüğü gibi planlı da gerçekleştirilebilmektedir (WHO, 2012).

Bir insanın bir insanı öldürmesinden farklı olarak kadın cinayeti (femisid) kavramı, bir kadının kadın olduğu için öldürülmesine vurgu yapmaktadır. Bu suç türüne yönelik önleme çalışmalarını güçlendirmek adına, araştırmacılar risk faktörlerinin belirlenmesine odaklanmaktadır. Polis kayıtları, adli tıp raporları, mahkeme kayıtlarından elde edilen verilerin yanı sıra gazete haberleri ve vaka çalışmalarının sağladığı bilgiler araştırmacıların ilgi odağındadır.

Kadın cinayetlerinin yaygınlığına bakıldığında 111 ülkede yapılan değerlendirmede, 2004 ve 2009 yılları arasında yılda ortalama 44.000 kadın cinayet mağduru olmuştur (Geneva Declaration on Armed Violence and Development, 2011). Öldürülen kadınlarda 66.000'i olay esnasında işkenceye de maruz kalmıştır ve bu oran cinayet olaylarının %17'sini oluşturmaktadır (Geneva Declaration on Armed Violence and Development, 2011). Öldürülen kadınlar, çoğunlukla kadınların yakını ve tanıdığı kişiler olmaktadır (eş, partner, aile üyeleri gibi) (Geneva Declaration on Armed Violence and Development, 2011). 2007-2012 yılları arasındaki istatistiklere bakıldığında, 104 ülkede yapılan değerlendirmede her yıl 60.000 kadının öldürüldüğü, bu kadınların cinayet-intihar olayları dahil olmak üzere birincil olarak yakın partner cinyeti mağduru olduğu görülmektedir (Geneva Declaration on Armed Violence and Development, 2015). Ateşli silahla öldürülmelerin yaygın olduğu ülkelerde kadın ölümlerinin de çoğunun ateşli silahla gerçekleştiği görülmektedir (Geneva Declaration on Armed Violence and Development, 2015). ABD Adalet Bakanlığı istatistiklerine göre 1980 ve 2008 yılları arasında gerçekleşen cinayet olaylarının neredeyse dörtte birinde (%23,2) mağdurun kadın olduğu görülmektedir (Cooper ve Smith, 2011). Belirtilen yıllarda gerçekleşen tüm cinayetlerin %21'inin mağduru kadın, faili erkek(ler) iken; %2,2'sinin hem mağduru hem de faili kadın(lar) olmuştur (Cooper ve Smith, 2011). İstatistiklere göre, kadınlar en çok yakın ilişkilerde cinayet nedeniyle (%63,7) öldürülmüştür (Cooper ve Smith, 2011).

Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nun (2011) Kadına ve Aile Bireylerine Yönelik Şiddeti İnceleme Raporuna göre, 2010 yılında, eşleri ve/veya aile fertleri tarafından öldürülen kadın sayısı 1500'e ulaşmıştır. Ülkemizde, 2011-2015 yılları arasındaki kadın ölümlerinin %11,2'sinin, 1996-2005 yılları arasındaki kadın ölümlerinin neredeyse üçte birinin cinayet nedeniyle gerçekleştiği görülmektedir (Şengül ve Ergönen, 2017; Tütüncüler, 2006). Ölen kadınların yaşları incelendiğinde ilk sırada (%28,9) 30-39 yaş grubundaki kadınlar yer almaktadır. Ölüm nedenlerine bakıldığında ise failerin ilk sırada (%39,4) ateşli silahı ve kesici-delici aleti eşit oranda kullandığı görülmektedir (Şengül ve Ergönen, 2017).

2017 yılı içerisinde meydana gelen kadın cinayetlerinin haber kaynakları üzerinden incelenmesi sonucu gerçekleştirilen bir çalışmada, toplam 284 olayda 317 kadının öldürüldüğü belirlenmiştir. Sosyodemografik özellikler açısından bakıldığında, bu ölümlerde kadınların (%59,9) ve erkeklerin (%67) büyük çoğunlukla evli olduğu, cinayet sırasında 7 kadının hamile olduğu bildirilmektedir. Haberlerde, bu olayların büyük çoğunluğunun faili partner/eski partner (%59,3) iken, diğerlerinin baba, erkek kardeş gibi bir aile üyesi (%26,9) ve arkadaş/tanıdık/komşu (%13,5) olduğu görülmektedir. Olayların yarısından fazlasında (%52,2) ateşli silah kullanıldığı ifade edilmektedir. Araştırmada, olayların gerçekleşme nedenleri arasında anlık tartışma (%27,2), kıskançlık (%16,2), kadının ayrılmak istemesi (%14,5) ve ekonomik sebepler (%13,4) yer almaktadır (Uyar, Yıldırım ve Şahin, 2019).

2000-2010 yılları arasında mahkeme dosyaları, polis kayıtları ve adli otopsi raporları üzerinden yapılan kapsamlı bir çalışmada ise kadın cinayetlerinin yarısının faili (%51) yakın partner (eş, imam nikahlı eş, erkek arkadaş, eski eş, eski erkek arkadaş) olduğu görülmektedir. Diğer kadın

cinayetlerinin failleri ise çocukları, yakın akraba-kardeşleri, uzak akrabaları, komşuları, arkadaşları ve hatta kadının hiç tanımadığı kişiler olmuştur. Kadın ölümlerinde en sık silah, tabanca, tüfek gibi ateşli silahlar kullanılmıştır. Olayların nedenlerine bakıldığında ise yakın ilişkilerde kadın ölümleri en sık kadının ayrılmak istemesi, aldatma, kıskançlık ile ilişkili olurken; yakın ilişki dışında görülen kadın ölümlerinde ise genel aile içi kavgalar, hırsızlık, ekonomik sorunlar ve cinsellik yer almaktadır (Toprak ve Ersoy, 2017).

Kadına yönelik fiziksel şiddetin ve kadın cinayetlerinin yaygınlığı göz önüne alındığında, bu suçların önlenmesinin hem kadınların iyilik hali hem de toplum sağlığı açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Kadına yönelik suçların nedenlerinin anlaşılmasında ve önlenmesinde fail perspektifinden risk faktörleri, faillerin özellikleri ve motivasyonlarının anlaşılması gerekmektedir. Yapılan çalışmalar, evlilik ve yakın ilişkilerde gerçekleşen kadına yönelik fiziksel şiddet suçlarının dinamiklerinin farklı olduğunu göstermektedir ve bu nedenle, aşağıdaki bölümde fail perspektifinden bu suç türü ele alınacaktır.

B. YAKIN İLİŞKİLERDE KADINA YÖNELİK FİZİKSEL ŞİDDET VE EŞ/PARTNER CİNAYETLERİ

WHO'ya göre yakın ilişkilerde şiddet (intimate partner violence); yakın bir partnerin diğer partnere uyguladığı fiziksel saldırganlık, cinsel baskı, psikolojik taciz ve kontrol davranışlarını içeren ve fiziksel, cinsel ve psikolojik hasara yol açan davranışlardır (WHO, 2013). Bu tanım, mevcut veya sonlanmış evlilikler ile romantik ilişkilerdeki eşler veya kız/erkek arkadaşların davranışlarını da kapsamaktadır (WHO, 2013). Aile içi şiddet (*domestic violence*), eş istismarı (*wife or spouse abuse*) ve eş şiddeti (*wife/spouse battering*) şeklindeki terimler de yakın ilişkilerde şiddet kapsamında kullanılmaktadır (WHO, 2013). Flört şiddeti (*dating violence*) ise, genellikle birlikte yaşamayan gençler arasında, değişen süre ve yoğunlukta romantik ilişkilerdeki şiddeti ifade etmektedir (WHO, 2013).

Yakın ilişkilerde kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleri, hem bireysel düzeyde hem de toplumsal düzeyde zararlı sonuçlar doğuran önemli bir halk sağlığı sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yakın ilişkilerde kadına yönelik şiddetin yaygınlığına bakıldığında, farklı ülkelerden elde edilen bilgilere göre kadınların, %13'ü ile %61'i arasında değişen oranlarda partneri tarafından en az bir kez fiziksel şiddete maruz kaldığı; bu şiddet düzeyi %4 ile 49% arasında değişen oranda yumruk atma, tekmeleme, sürüklenme, boğma, kasıtlı olarak yakma, silahla tehdit etme gibi ciddi düzeyde olduğu kaydedilmiştir (Garcia-Moreno ve ark., 2005).

Kadın cinayetlerinin en yaygın görülen şekli de failinin eş, erkek arkadaş, eski eş ve eski erkek arkadaş olduğu yakın ilişkilerde eş/partner cinayetleridir. Alanyazında 'spouse homicide' ya da 'uxoricide' olarak da ifade edilmektedir. 66 ülkeden elde edilen verilerle yapılan sistematik bir çalışmada, yedi cinayetten en az birinin (%13,5) yakın ilişkilerde gerçekleştiği bildirilmektedir. Aynı çalışmada, yakın ilişkilerde kadın ölümlerinin (%38,6) erkek ölümlerinden (%6,3) altı kat daha fazla olduğu vurgulanmaktadır (Stöckl ve ark., 2013). Yakın ilişkilerde cinayetler en yüksek

Güney Asya ülkelerinde iken (%62), en düşük Doğu Akdeniz ülkelerinde (%20) görülmüştür (Stöckl ve ark., 2013). Eskişehir’de 25 yıllık bir periyod içerisinde kadın cinayetlerine bağlı otopsi raporları incelendiğinde, vakaların %86’sının failinin eş, erkek arkadaş, eski eş ya da eski erkek arkadaş olduğu belirlenmiştir (Karbeyaz, Yetiş, Güneş ve Şimşek, 2018). Kadınların büyük çoğunluğu 20-29 yaş grubunda (%38,5) iken, neredeyse yarısı (%49,5) keskin bir obje ile öldürülmüştür (Karbeyaz ve ark., 2018) Bu suçun nedenlerine yönelik olarak faillerin mahkemede beyan ettikleri ifadelerinde, kadının boşanmak veya ayrılmak istemesi en sık bildirilen neden olup, kıskançlık (aldatıldığını düşünme) ve ekonomik etkenler diğer sebepler olarak ifade edilmektedir (Karbeyaz ve ark., 2018).

Araştırmacılar aile içinde ve yakın ilişkilerde şiddetin oldukça yaygın olduğunu bildirmekte ve bu durum, sosyal bir sorun olarak devam etmektedir. Eşler ve partnerler arasındaki şiddetin son noktası ise kadının öldürülmesidir. Yakın ilişkilerde gerçekleşen şiddet ve ölümler, bireylerin kendilerine, çocuklarına, ailelerine ve içinde buldukları topluma hem kısa dönemde hem de uzun vadede verdiği zararlı sonuçlardan dolayı şiddeti önleme ve müdahale çalışmaları oldukça önem taşımaktadır. Bu suç türüne yönelik önleme ve müdahale çalışmalarının ilk basamağı ise risk faktörlerinin ortaya konmasıdır. Yakın ilişkilerde ve aile içinde, şiddet ile ölümlerin oluşturduğu sorun, uzun yıllardır çoğunlukla kadın perspektifinden mağdur odaklı ele alınmaktadır. Öte yandan, fail ve olay perspektifinden bakıldığında risk faktörleri farklılaşabilmektedir. Bu bağlamda bölümün devamında, ilk olarak yakın ilişkilerde kadına yönelik fiziksel şiddet ve eş/partner cinayetlerinin, fail ve olay özellikleri odaklı uluslararası ve ulusal çalışmalar bir araya getirilecek ve risk faktörleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ardından, risk faktörlerinin bir araya gelmesiyle oluşturulan fail tiplerine değinilecektir. Son olarak ise yakın ilişkilerde fiziksel şiddetin motivasyonlarına ve şiddet örüntülerine yer verilecektir.

C. YAKIN İLİŞKİLERDE KADINA YÖNELİK FİZİKSEL ŞİDDET VE RİSK FAKTÖRLERİ

1. Risk Faktörleri/Sosyodemografik Değişkenler

Risk faktörlerine, sosyodemografik değişkenler açısından bakıldığında karşılaşılan ilk değişken yakın ilişkilerde şiddetin uygulanma sıklığında görülen cinsiyet farklılıklarıdır. Kimi araştırmalar yakın ilişkilerde şiddet uygulama sıklığının her iki cinsiyette benzer ve simetrik oranlarda görüldüğünü ve bu şiddetin iki yönlü olduğunu bildirmektedir (Archer, 2000; Costa ve ark., 2015; Capaldi ve Qwen, 2001; Straus, 2008). Bu çalışmaların yöntemine bakıldığında, genel popülasyonda öz bildirime dayalı anketler aracılığıyla yürütüldüğü görülmektedir. Ancak, şiddetin sonuçlarına bakıldığında, yakın ilişkilerde güç eşitsizliğine dayalı cinsiyet temelli şiddetin kadınlar açısından daha ciddi yaralanmalarla sonuçlandığı dikkat çekmektedir (Archer, 2000; Saunders, 2002; Zlotnick, Kohn, Peterson ve Pearlstein, 1998).

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC, 2013), dünya genelinde adam öldürme (homicide) vakalarının büyük çoğunluğunun faillerinin (%95) ve mağdurlarının (%80) erkek olduğunu bildirmektedir. Ancak, aile içi cinayetler söz

konusu olduğunda, mağdurların üçte ikisinin kadın olduğu görülmektedir (UNODC, 2013). Pek çok kültürde yakın ilişkide cinayetlerin faileri çoğunlukla erkekler olmaktadır. Yakın ilişkide cinayetinin faillerinin erkek olduğu oran, failerin kadın olduğu koşula göre pek çok ülkede ortalama beş kat daha fazla olmaktadır (Corradi ve Stöckl, 2014; Weizmann-Henelius, Matti-Grönroos, Putkonen, Eranen ve Häkkänen-Nyholm, 2012). Ülkemizde de 25 yıllık bir periyod içerisinde kadın cinayetlerine bağlı otopsi raporlarının incelendiği bir çalışmada, vakaların %86'sının failinin eş, erkek arkadaş, eski eş ya da eski erkek arkadaş olduğu belirlenmiştir (Karbeyaz ve ark., 2018). Yapılan çalışmalar eş/partner cinayetlerinin en önemli sebebinin 'kıskançlık' (Juodis, Starzomski, Porter ve Woodworth, 2014), 'sahip olma isteği' (Landau ve Rolef, 1998) olduğunu göstermektedir. Boşanma sürecinde ve ayrıldıktan sonra görülme oranı ise daha yüksektir (Hotton, 2001; Tütüncüler, Özer, Karagöz ve Beyaztaş, 2015). Bölgesel olarak bakıldığında, kentsel alanlarda kırsal alanlara göre yaygınlığının daha fazla olduğu anlaşılmaktadır (Balica, 2018).

Yakın ilişkilerde kadına yönelik şiddet, genç yetişkinlik döneminde zirve yapmakta ve daha sonra yaşla beraber azalmaktadır (Fritz ve O'leary, 2004; Kim, Laurent, Capaldi ve Feingold, 2008). Sosyodemografik değişkenlerden eş/partner cinayeti faillerinin yaşının incelendiği farklı kültürlerdeki çalışmalara bakıldığında araştırma bulguları orta yetişkinlik dönemine işaret etmektedir. Kaliforniya'da yapılan bir çalışmada bu suçun faillerinin yaklaşık %70'inin 30-39 yaş aralığında olduğu bildirilmektedir (Lund ve Smorodinsky, 2001). ABD'de incelenen vakalarda eş ve partner cinayeti faillerinin yaş aralığı 16-90 arasında değişirken, ortalaması 37,85 olarak hesaplanmıştır. Birleşik Krallık'ta benzer bir çalışmada ise faillerin yaş ortalaması 34,1 olarak bildirilmektedir (Dobash, Dobash, Cavanagh ve Lewis, 2007). Yakın ilişkilerde cinayet vakalarında, kadın ve erkek arasındaki yaş farkı önemli olmaktadır. Fail ile mağdur kadın arasındaki yaş farkının artması eş/partner cinayetlerinde bir risk faktörü oluşturmaktadır (Breitman, Shackelford ve Block, 2004).

Sosyoekonomik düzey ve iş durumu, araştırmalarda karşılaşılan diğer bir demografik değişkendir. Bu konuda farklı araştırma bulguları vardır. Avrupa Birliği ülkelerinde yapılan bir çalışmada sosyoekonomik düzeyin düşük olduğu evliliklerde şiddetin oranının arttığı görülmüştür (Reichel, 2017). Kadınların bildirimine göre, ev içi gelirin düşmesi şiddet riskini artırmaktadır (Reichel, 2017). Kadının ekonomik statüsünün yüksek olmasının, şiddete uğrama riskini azalttığına işaret etmektedir (Jeyaseelan, Kumar, Neelakantan, Peedicayil, Pillai ve Duvvury, 2017). Erkeğin işsiz olması (Mouzos ve Smith 2007), işsizlik süresinin uzaması (Costa ve ark., 2016), ekonomik olarak kadına bağımlı olması (Atkinson, Greenstein ve Long, 2005) ve yanı sıra kadının ekonomik olarak eşine bağımlı olması (işsiz olması gibi) (Babcock ve DePrince, 2013) ev içi kadına yönelik şiddeti etkilemektedir. Bullock ve Cubert (2002) de işsizliğin aile içinde kadın cinayetlerini ortalama dört kat artırdığını bildirmektedir. Campbell ve arkadaşları (2003a) ise eş/partner şiddeti vakalarında fail erkeğin işsiz olmasının, yakın ilişkide şiddet vakalarına oranla daha fazla görüldüğünü belirtmektedir.

Diğer yandan ABD'de yapılan bir çalışmada, yakın ilişkilerde cinayet faillerinin yaklaşık dörtte üçünün işlediği suç esnasında bir işte çalıştığı görülmüştür (Thomas, Dichter ve Matejkowski,

2011). Birleşik Krallık'ta benzer bir çalışmada da yakın ilişkilerde cinayet faillerinin neredeyse yarısının (%49) işlediği suç esnasında bir işte çalıştığı belirlenmiştir (Dobash, Dobash, Cavanagh ve Lewis, 2004). Mouzos (1999), fail ve mağdurun her ikisinin de bir işte çalışmaması durumunda kadın ölümlerinin daha fazla olduğunu vurgulamaktadır. Ülkemizde ise faillerin yarısından fazlası işlediği suç esnasında aktif olarak bir işte çalışırken (%53,2), yalnızca %12,6'sının çalışmadığı ortaya konmuştur (Toprak ve Uysal, 2017). Erden ve Akdur'un (2018) kapsamlı çalışmasında ise düşük sosyoekonomik düzey, ülkemizdeki kadın cinayetleri açısından önemli bir risk faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak bu bulgular, aktif olarak bir işte çalışmaktan ziyade çiftler arasındaki gelir dengesizliklerinin ya da genel sosyoekonomik düzeyin düşük olmasının önemli olduğuna işaret etmektedir.

Medeni durum açısından araştırma bulgularına bakıldığında, sonuçlar evli ve boşanmış olmaya dikkat çekmektedir; ancak bulgular belirleyici bir risk faktörü ortaya koyamamaktadır. Thomas, Dichter ve Matejkowski (2011) çalışmasında eş/partner cinayeti faillerinin medeni durumu %25,6 ile evli iken, %20,3 ile boşanmıştır. Faillerin %67,5'inin ise işlediği suç esnasında çocuğu bulunmaktadır. Toprak ve Uysal'ın (2017) ülkemizde yaptığı çalışma ise faillerin büyük çoğunluğunun evli olduğunu (%68,3) göstermektedir. Ancak boşanma dönemleri (Block, 2000; Hotton, 2001) ve kadının ayrılmak istemesi (Toprak ve Ersoy, 2017) eş/partner cinayetlerinde önemli bir risk faktörü olabilmektedir.

Eş/partner cinayetlerinin resmi olarak evli veya resmi olarak evli olmayan çiftler arasında gerçekleşme sıklığı da farklılaşmaktadır. Alanyazında yer alan Rennison ve Welshans'ın (2000) çalışmasında, eş/partner cinayetlerinin yarısından fazlasında (%53) fail ve mağdur resmi olarak evlidir. Biroscok, Smith ve Post'un (2006) çalışmasında ise %48'i resmi olarak evli, %41'i resmi olarak evli değildir. Paulozzi, Saltzman, Thompson ve Holmgreen (2001) ise %50'sinde fail ve mağdurun resmi olarak evli olduğunu belirtmektedir. Bu bulgular, evliliklerde eş/partner cinayeti vakalarının sıklığının daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu durum, aynı evi paylaşma ve sahiplenme duygusu ile ilişkili olabilir.

Demografik değişkenlerden bir diğeri de eğitim düzeyidir. AB üyesi ülkelerde yaşayan düşük eğitim düzeyine sahip erkeklerin (kadına göre) partnerlerine daha fazla şiddet uyguladığı ortaya konmuştur (Reichel, 2017). Yakın ilişkilerde erkeğin kadına fiziksel şiddet uygulamasında düşük eğitim düzeyine vurgu yapan benzer çalışmalar da mevcuttur (Ackerson, 2008; Fulu, Jewkes, Roselli ve Garcia-Moreno, 2013).

Campbell ve arkadaşları (2003a) failin eğitim düzeyinin yüksek olmasının (üniversite mezunu) eş/partner cinayetleri açısından koruyucu bir faktör olduğunu bildirmektedir. Mağdur ve fail açısından birlikte bakıldığında ise ABD'de her ikisinin de üniversite mezunu olması koşulunda kadın cinayetlerinin en az, her ikisinin eğitim düzeyinin liseden az olması koşulunda ise en fazla olduğu belirlenmiştir (Sharps, Koziol-McLain, Campbell, McFarlane, Sachs ve Xu, 2001). Erden ve Akdur'un (2018) kapsamlı çalışmasında, ülkemizde failin düşük eğitim düzeyinin, düşük sosyoekonomik düzey gibi kadın cinayetlerinde önemli bir risk faktörü olduğu vurgulanmaktadır.

Yakın ilişkilerde kadına yönelik fiziksel şiddet suçlarında geçmiş suç öyküsü bir diğer önemli risk faktörüdür. ABD Adalet Bakanlığı istatistiklerine göre (1998), eş/partnere yönelik fiziksel suç nedeniyle tutuklananların büyük çoğunluğu (%78) geçmişte farklı bir suç nedeniyle de tutuklanmıştır. Yerel cezaevinde bulunan hükümlülerin dörtte birinin, eyalet hapisanesinde bulunan hükümlülerin ise %7'sinin geçmişte şiddet içeren suç öyküsü bulunmaktadır (Rennison ve Welchans, 2000).

Eş/partner cinayetlerinde yeniden suç işleme riski oranı diğer cinayet türlerine göre daha azdır (Dobash ve ark., 2004; Liem, Zahn ve Tichavsky's, 2014). Aile içi şiddet faillerinde en sık görülen suç öyküsü şartlı tahliyenin ihlali (%24) olmaktadır ve bu grupta yeniden suç işleme oranı ise %10 olarak bildirilmektedir (Roberts, Zgoba ve Shahidullah, 2007). Fiziksel şiddet suçu nedeniyle cezaevinde bulunan failerin %46'sının geçmişte suç öyküsünün bulunduğu görülmüştür (Eke, Hilton, Harris, Rice ve Houghton, 2011). Bu oran, partnerini öldürme suçu nedeniyle cezaevinde bulunan failerde %45 iken, partnerini öldürme girişiminde bulunanlarda %40 olarak bildirilmektedir (Eke ve ark., 2011). Yakın ilişkide şiddet gösterenler ve yakın ilişkide cinayet faillerinin yer aldığı bir diğer çalışmada ise her iki grupta da geçmişte şartlı tahliye ihlalleri bulunduğu dikkati çekmektedir (Cunha ve Gonçalves, 2016).

Araştırmaların suç öyküsü ile ilgili dikkat çektiği bir diğer nokta daha önceki aile içi şiddet olaylarıdır. İlişkide geçmiş şiddet öyküsü, yeniden şiddet uygulama riskini önemli ölçüde arttırmaz (Sartin, Hansen ve Huss, 2006). Bir başka ifade ile aile içinde şiddet olayları yüksek tekrarlamaya özelliği gösteren bir suç türüdür (Millstead ve Coghlan, 2016; Walters, 2020). İsveç'te yapılan bir çalışmada, 10 yıllık bir dönemde eş cinayeti nedeniyle cezaevine girenlerin neredeyse yarısının (%42) olaydaki kadını daha önce tehdit ettiği, üçte birinin (%36) ise fiziksel şiddet uyguladığı bildirilmektedir (Belfrage ve Rying, 2004). Birleşik Krallık'ta yapılan bir diğer çalışmada ise, yakın ilişkilerle cinayet faillerinin %59'unun olaydaki kadına geçmişte şiddet uyguladığı belirtilmektedir (Dobash ve ark., 2004). Eş/partner cinayetleri, kadına aile içi şiddetin kronikleştiği ilişkilerde daha yaygındır (Smith, Moracco ve Buttz, 1998). Olaydaki kadına yönelik geçmiş şiddet davranışlarının gelecekteki şiddet eylemlerini yordamadaki önemine işaret eden bu bulgular, suçun önlenabilir olduğu görüşünü desteklemektedir.

2. Risk Faktörleri/Ailesel Faktörler

Yakın ilişkilerde kadına yönelik şiddetin ailesel risk faktörlerine bakıldığında ilk olarak kişilerin çocukluk dönemlerinde aile içinde deneyimledikleri 'çocukluk çağı ruhsal travma yaşantıları' görülmektedir. Çocukluk dönemi travmaları Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2006) tarafından, fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar ve ihmal olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Çocuk ihmal; fiziksel ihmal ve duygusal ihmal olarak iki alt kategoriye bölünmektedir (Sedlak ve Broadhurst, 1996).

Fiziksel istismar, elle veya başka bir nesne aracılığıyla vurma, tekmeleme, sarsma, hırpalama gibi yollarla çocuğun fiziksel olarak yaralanması veya yaralanma riski geçirmesi olarak tanımlanmaktadır (Sedlak ve Broadhurst, 1996). Cinsel istismar, çocuğun veya ergenin bir yetişkin

tarafından cinsel doyum sağlama amacıyla güç kullanarak, tehdit ya da kandırma yolu ile cinsel aktivitelerde kullanılmasıdır (Aktepe, 2009). Duygusal istismar, çocuğun sözel olarak taciz edilmesi ile fiziksel olmayan sert cezalara maruz bırakılması ve çocuğa kötü muamele edilmesidir (Sedlak ve Broadhurst, 1996). Fiziksel ihmal, çocuğun beslenme, giyim ve hijyen gibi temel fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmamasıdır (Sedlak ve Broadhurst, 1996). Duygusal ihmal ise genel olarak çocuğun ihtiyacı olan yeterli ilgi ve sevginin gösterilmemesi, çocuğa duygusal desteğin sağlanamamasıdır (Legano, McHugh ve Palusci, 2009).

Yakın ilişkilerde şiddet davranışlarıyla ilişkilendirilen bir diğer çocukluk dönemi olumsuz yaşantısı çocuğun aile içindeki şiddete tanıklık etmesidir. Bu yaşantı; bebeğin anne karnında annenin uğradığı aile içi şiddetten etkilenmesi, çocuğun aile içindeki fiziksel veya sözel olarak şiddeti durdurmaya çalışması, çocuğun olay esnasında sözel veya fiziksel olarak şiddete maruz kalması, çocuğun zorla veya gönüllü olarak şiddete dahil edilmesi, çocuğun doğrudan şiddeti gözlemlemesi, çocuğun şiddete yalnızca duyarak şahit olması, çocuğun şiddetin sonuçlarını (yaralanmalar, ambulansın gelmesi gibi) görmesi, ev içi şiddetin çocuğun yaşantısında değişimlere yol açması (örneğin annenin ya da babanın evi terk ettiğini görme gibi), başkaları tarafından çocuğa ev içi şiddetin anlatılması veya şiddetin nasıl gerçekleştiğini başkalarından duyması ve son olarak çocuk farkında olmadan (uyurken, okuldayken) şiddetin gerçekleşmesi gibi farklı şekillerde gerçekleşebilmektedir (Holden, 2003).

Çocukluk döneminde istismara maruz kalma ve aile içinde şiddete tanıklık etme ileriki yaşantıda kadınlar için yakın ilişkide şiddetin hem mağduru hem faili olma riskini, erkekler için ise faili olma riskini ortalama üç kat artırıyor görünmektedir (Whitfield, Anda, Dube ve Felitti, 2003). Özellikle ailede fiziksel istismar deneyimi ve aile içinde şiddete tanık olma yakın ilişkilerde şiddetle ilişkilendirilmektedir. Yakın ilişkilerde kadına yönelik şiddet açısından bakıldığında, hem genel popülasyonda hem de adli örneklerle yapılan çalışmalar benzer bulgular göstermektedir. Genel popülasyonda eşine/partnerine fiziksel şiddet uygulayan erkeklerde, aile içinde ebeveynleri arasındaki şiddete tanıklık etmek (Abrahams, Jewkes, Laubscher ve Hoffman 2006; Gupta, Silverman, Hemenway, Acevedo-Garcia, Stein ve Williams, 2008) ve/veya fiziksel istismara maruz kalmak ile fiziksel şiddet uygulama arasında anlamlı ilişkiler bulgulanmıştır (Gupta ve ark., 2008). Whitfield ve arkadaşları (2003) fiziksel istismar, cinsel istismar ve şiddete maruz kalan anne ile büyümenin üçünün birlikte yakın ilişkilerde şiddete başvurma riskini kadınlar için üç buçuk, erkekler için ise neredeyse dört kat arttırdığını bulgulamaktadır.

Adli kliniklere (ülkemizdeki Yüksek Güvenlikli Adli Psikiyatri Hastaneleri gibi) ve toplum temelli iş merkezlerine gelen kadına yönelik şiddet gösterenler ve göstermeyenler karşılaştırıldığında, aşırı düzeyde şiddet gösterenlerin büyük ölçüde (%77) çocukluk döneminde ailesi tarafından fiziksel istismara maruz kaldığı ve ebeveynlerinin birbirine daha fazla şiddet uyguladığı görülmüştür (Hanson, Cadsky, Harris ve Lalonde 1997). Bu sonuçlar, şiddetin aile içinde gözlemleyerek öğrenildiği savını destekliyor görünmektedir. Britanya'da gerçekleştirilen çalışmada eş/partner cinayeti faillerinin %29'unda anne ve babanın ayrı olduğu, %10.5'inde babanın alkol kötüye kullanımının olduğu, %4.5'inde babanın suç öyküsü bulunduğu, %11.1'inde ise baba-

nın anneye şiddet uyguladığı belirlenmiştir. Bu kişilerin % 19.5'i çocukluk döneminde fiziksel, %4.6'sı ise cinsel istismara maruz kalırken, %16.3'ü ise üç ve üçten fazla bakıcı değişikliği yaşamıştır (Dobash ve ark., 2004).

Şiddetin gözlemleyerek öğrenildiğini gösteren bir diğer çalışmada (Murrell ve ark., 2005) aile içi şiddet nedeniyle mahkemeye gelen erkek suçlularda yeniden suç işleme riski değerlendirilmiş ve çocukluk döneminde aile içi şiddet olaylarında silah kullanıldığını görmenin yetişkinlik döneminde de partnerine silah kullanmayla ilişkili olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, çocukluk döneminde ebeveynin silah kullanımına tanık olan çocukların, yetişkinlik döneminde silah içeren bir suç işlediği bulgulanmıştır. Eşine/partnerine şiddet uygulayanlar ile eş/partner cinayeti failleri karşılaştırıldığında, cinayet faillerinin çocukluk döneminde daha fazla kötü muameleye maruz kaldığı bulgulanmıştır (Campbell ve ark., 2003b). Ülkemizde yapılan bir çalışmada ise, kadına yönelik fiziksel suç nedeniyle hüküm giyen kişilerin (yaralama ve öldürme), kontrol grubuna göre daha fazla duygusal istismar bildirdiği görülmüştür (Tosun-Altınöz, Altınöz, Utku, Eşsizoğlu ve Candansayar, 2018).

Çocukluk dönemi olumsuz ve travmatik yaşantıların kızlar ve erkekler üzerindeki etkileri farklılaşmaktadır. Bu yaşantılar kızlarda, sorunları içselleştirme ve depresyon olarak sonuçlanırken (Bordin, Duarte, Peres, Nascimento, Curto ve Paula, 2009); erkeklerde ise saldırganlık, antisosyal davranışlar ve suça yönelme gibi sorunları dışsallaştırmak olarak ortaya çıkmaktadır (Schilling, Aseltine ve Gore 2008). Çocukluk çağı travmalarının erkeklerde yakın ilişkilerde şiddete başvurma üzerine etkisi; duygusal kırılganlığı artırması, sevilmeyen, güçsüz ve güvensiz hissedilmesine yol açması şeklinde gelişmektedir (Mathews, Jewkes ve Abrahams, 2011). Aile içinde kötü muameleye maruz kalan erkek çocukları, ileriki yaşantılarında cinsiyet rolleri gereği güç ve saygı kazanmak için ilişkilerinde şiddete başvuruyor olabilir, ancak bu ilişki yine de doğrudan bir ilişki değildir.

Araştırma bulguları değerlendirildiğinde, çocukluk döneminde fiziksel istismara maruz kalmanın, aile içi ve yakın ilişkilerde şiddete başvurma açısından önemli bir risk faktörü olduğu görülmektedir. Bu olumsuz yaşantıların yanında, cinsel istismarın da olması riski daha da arttırabilir. Bir diğer önemli nokta da çocukluk döneminde ev içinde silah kullanımına şahit olmadır. Çocukluk döneminde ev içinde maruz kalınan travmatik yaşantıların, duygusal kırılmalara yol açtığı ve şiddetin öğrenilmesine, model alınmasına neden olduğu düşünülmektedir.

Yakın ilişkilerde kadına yönelik şiddetin bir diğer risk faktörünün ailesel bağlanma örüntüleri olduğu görülmektedir. Çocukluk döneminde, bakım veren ile ilişkilerdeki kesintiler güvensiz bağlanmaya yok açmakta, sonraki yaşantıda kişinin kendisine ve diğerine yönelik bakış açısını olumsuz etkilemekte ve işlevsel olmayan ilişki örüntülerine yol açmaktadır (Mauricio, Tein ve Lopez, 2007). Güvensiz-kaçıncı bağlanan bireyler, yakın ilişkilerinde saldırgan davranışa kasıtlı olarak partnerlerini kontrol etmek ve onları ilişkide tutmak için başvurabilirler (Mayselless, 1991). Güvensiz-kaygılı bağlananlar ise, yakın ilişkilerde çatışmaları yönetemediklerinde ve çözüme ulaşmada zorlandıklarında, partnerlerini ulaşılamaz olarak gördüklerinden şiddeti bir öfke

ifadesi olarak kullanabilirler (Mayseless, 1991). Mahkeme emri ile tedavi almaya yönlendirilen aile içi şiddet failleri güvensiz bağlanmaya işaret eden kişiler arası bağımlılık özelliklerini daha fazla göstermektedir (Buttell, Muldoon ve Corney, 2005). Eşlerine şiddet uygulayan kayıtsız bağlanan erkeklerin şiddeti ilişkideki otoritelerini devam ettirmek ve eşlerini kontrol etmek amacıyla bir araç olarak kullandıkları, saplantılı bağlananların (*'preoccupied attachment'*, kaygılı bağlanma) ise eşlerinin içe çekilmesi durumunda (odayı terk etmesi, aldırış etmemesi vb.) şiddete başvurdukları görülmüştür (Babcock, Jacobson, Gottman ve Yerington 2000). Alanyazında bağlanma ve eş/partner cinayetlerini ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır; ancak geçmiş aile içi şiddet olaylarının bu suç için bir risk faktörü oluşturduğu düşünüldüğünde, eşine/partnerine şiddet gösterenlerin güvensiz bağlanma örüntülerinin eş/partner cinayetleri için de risk oluşturabileceği düşünülmektedir.

3. Risk Faktörleri/Çevresel Etkenler

Yakın ilişkilerde ve evliliklerde kadına yönelik şiddeti etkileyen çevresel etkenlerden biri arkadaş çevresi olmaktadır. Mulawa, Kajula ve Maman (2017), bu etkinin arkadaş çevresinin normlarının içselleştirilmesi, arkadaş çevresinin normlarına uyma yönünde hissedilen baskı ve çiftin güç dinamiklerine arkadaş çevresinin doğrudan katılımı olarak üç farklı yolla gerçekleştiğini bildirmektedir. Çocukluk döneminde olumsuz arkadaş çevresiyle yoğun ilişkiler de erkeklerin hem ev içinde hem de ev dışında şiddete başvurmasıyla ilişkilidir (Holtzworth-Munroe ve Stuart 1994; Dixon ve Browne, 2003). Arkadaş ortamında şiddetin olması (Arriaga ve Foshee, 2004) ve bu arkadaş ortamına yoğun bağlılık (Foshee ve ark., 2013) flört şiddetiyle de ilişkili görünmektedir. Genç yetişkinlerde, arkadaş ortamında yakın ilişkide şiddetin olması ve bu şiddetin meşrulaştırılması yakın ilişkide şiddeti artırmaktadır (Minter, 2014). Yaşanılan ortamın ve çevrenin şiddet içermesi de aile içi şiddetin ortaya çıkmasını etkiliyor görünmektedir (Raphael, 2001).

Yakın ilişkilerde şiddeti artırabilen bir diğer çevresel etken de yaşanılan yerde sosyal izolasyon (Lanier ve Maume, 2009) ve algılanan düşük sosyal destektir (Okuda, Olfson, Wang, Rubio, Xu ve Blanco, 2015). Dağınık muhitlerde yaşayanlar arasında komşuluk bağlarının güçlü olmaması nedeniyle kadına yönelik şiddet olaylarında mahalle sakinleri kişisel olarak olaya müdahale etmeyebilir, karışmaya istekli olmayabilir ve polise haber vermeyebilir (Van Wyk, Benson, Fox ve DeMarisi, 2003). Sosyal izolasyon ve mahalle sakinleri arasındaki bağların zayıf olması, kadına yönelik hem sokak şiddetini ortaya çıkarabilir hem ev içi şiddetin sıklığını ve süresini artırabilir (Van Wyk ve ark., 2003). Sosyal destek açısından bakıldığında, sosyal olarak izole yaşama aynı zamanda sosyal destek kaynaklarına erişimde eksikliklere neden olabilir ya da kişinin çevresiyle temasları olsa bile yeterli yardımı ve desteği alamayabilir (Van Wyk ve ark., 2003). Psikolojik stres içeren yaşam koşulları ve algılanan düşük sosyal destek eş/partner cinayeti-intihar (*homicide-suicide*) olaylarının birlikte olduğu vakalarda da görülmektedir (Panczak, Zwahlen, Spoerri, Tal, Killias ve Egger, 2013). Aynı zamanda partnerlerine şiddet terörü uygulayanlar onları izole ederek, ev içi şiddetin açığa çıkmasına engel olmak isteyebilirler (Dobash ve Dobash, 1998; Johnson, 1995). Sosyal izolasyon ve düşük sosyal destek bir araya geldiğinde, şiddetin toplumsal

kontrolü sağlanamayacağından, şiddet sosyal çevre ve üçüncü kişiler tarafından engellenemeyecektir (Stets, 1991).

4. Risk Faktörleri/Psikopatoloji

Evliliklerde ve yakın ilişkilerde kadına yönelik fiziksel şiddete başvurmanın risk faktörlerinde psikopatolojinin ele alınacağı bu kısımda, ilk olarak bu kişilerin kendine zarar verme davranışları ve intihar girişimi öyküsüne bakılacaktır. Geçmiş şiddet davranışlarıyla eş/partner cinayetlerinin bir ilişkisi olduğu gibi, geçmiş intihar girişimleri ve kendine zarar verme davranışlarının da partnere/eşe zarar verme ile ilişkisi olabilir (Campbell ve ark., 2003a). Alanyazında genel popülasyonda partnerine şiddet uygulayan erkek üniversite öğrencilerinde intihar düşüncesi-nin %37.8, son bir yılda ciddi düzeyde şiddet uygulayanlarda %16.3 ve kendine zarar verme davranışının ise %9 olduğuna işaret edilirken (Chan, Tiwari, Leung, Msac ve Cerulli, 2007); ceza adalet sistemi içerisinde yer almayan ancak aile mahkemelerine şiddet uygulama nedeniyle gelen erkeklerin neredeyse yarısının (%45.5) intihar tehdidinde bulunduğu (intihar edeceğini söyleme) ve bu tehditlerin %70.5'ini son altı ayda yaptıkları ve %12.9'unun intihar girişimi öyküsü olduğu belirtilmektedir (Conner, Cerulli ve Caine, 2002),.

Eş/partner cinayeti faillerinde, "öldürme eyleminin ardından intihar eylemi" de (homicide-suicide) karşılaşılan bir durumdur. Bu durum eş/partner cinayeti vakalarında yurt dışı alanyazında 'femicide-suicide' ya da 'intimate femicide followed by suicide' olarak da adlandırılmaktadır. Öldürme eylemi ardından intihar girişiminde bulunma durumuna yönelik açıklamalardan biri, erkeklerin algılanan aldatma konusundaki paranoyalarının cinayet-intihar riskini büyük ölçüde artırdığı şeklindedir ve bu durum 'extended suicide' yani 'genişletilmiş intihar'dır (West, 1965; aktaran; Dawson, 2005). West (1965), bu vakalarda aslında ilk düşüncenin intihar olduğu; ancak depresyon ve algılanan ihanete bağlı partnerine duyduğu yoğun öfke nedeniyle ilk olarak eşine/partnerine zarar verdiğini belirtmektedir (aktaran, Dawson, 2005).

Wallace (1986) ise bu durumu 'altruistic suicide' yani 'özgeci intihar' olarak adlandırmaktadır (aktaran, Dawson, 2005). Ona göre, yoğun depresyon ve ruh sağlığı problemleri yaşayan bazı failler, dünyanın savunmasız ve korunmasız yüzü karşısında kadın partnerini ya da eşini yalnız kalmaması için öldürmektedir (aktaran, Dawson, 2005). Son açıklama ise faillerin 'remorseful suicide' yani 'vicdan azabı ve pişmanlığa bağlı intihar' etmeleridir. Kıskançlığa bağlı gerçekleşen cinayetin ardından failin duyduğu pişmanlık ve vicdan azabıyla kendini öldürmesidir.

İntihar girişimleri, eş cinayeti faillerinde diğer cinayet türleri faillerine göre dört kat daha fazla görülmektedir (Belfrage ve Rying, 2004). Şikago'da yapılan bir çalışmada, eski eş/partner cinayetlerinde cinayet-intihar oranı diğer cinayet faillerine göre ortalama 12 kat daha fazla bulunmuştur (Stack, 1997). Eş/partner cinayeti ile kendine zarar verme ve intihar davranışlarının birlikte görülmesi, eşe karşı bağımlılık hissetme ve terk edilme korkusuyla (Liem ve Roberts, 2009); yine intiharın görülmesi failin geçmiş ruh sağlığı problemleri öyküsüyle ilişkilendirilmektedir (Campbell, Glass, Sharps, Bloom, Laughon, 2007). Aynı zamanda, adli sisteme şiddetin

uygulayıcısı olarak gelen kişilere, intihar riski ve intihar tehditleriyle ilgili risk değerlendirmesi yapılmasının önemli olduğu görülmektedir (Juodis ve ark., 2014).

Yakın ilişkilerde şiddet gösterenlerin ruh sağlığı ile ilgili çalışmalarda, meta-analiz çalışmaları da oldukça bilgilendirici olmaktadır. Depresyon, kaygı, travma sonrası stres bozukluğu, antisosyal kişilik bozukluğu ve borderline kişilik bozukluğunun yakın ilişkilerde şiddet uygulama ile anlamlı ilişkiler gösterdiği meta-analiz çalışmasıyla bulgulanmıştır (Spencer, Mallory, Cafferky, Kimmes, Beck ve Stith, 2019). Analizlerde en güçlü ilişkiler, antisosyal kişilik bozukluğu ve borderline kişilik bozukluğu ile görülmektedir (Spencer ve ark., 2019). Fiziksel şiddet özelinde bakıldığında ise depresyon, alkol ve madde kötüye kullanımı, antisosyal, borderline ve narsisistik kişilik bozuklukları ile anlamlı ilişkiler gösterdiği bildirilmektedir (Schumacher, Feldbau-Kohn, Slep ve Heyman, 2001).

Ruh sağlığı açısından incelendiğinde, eş/partner cinayeti faillerinin suçtan bir yıl önce %40'ının ruh sağlığı hizmeti aldığı ve %20'sinin işlediği suç esnasında ruh sağlığı problemleri gösterdiği görülmektedir (Oram, Flynn, Shaw, Appleby ve Howard, 2013). Bu suçun faillerinin %7,2'sinin motivasyonunun ruh sağlığı bozuklukları olduğu belirtmektedir (Zara, Freilone, Veggi, Biondi, Ceccarelli ve Gino, 2019). Söz konusu bulgular, ruh sağlığı bozukluklarının doğrudan eş/partner cinayetleriyle ilişkili olmasa da bir risk faktörü olabileceğine işaret etmektedir. Eş/partner cinayeti faillerinde görülen ruh sağlığı problemleri içinde psikopatinin ön plana çıktığı görülmektedir. Psikopati; benmerkezcilik, dürtüsellik, sorumsuzluk; negatif duygusallık, empati eksikliği, suçluluk veya pişmanlık duygularından yoksunluk; patolojik yalan, manipülatiflik gibi duygusal, kişiler arası ve davranışsal özelliklerin yanında sosyal normların ve beklentilerin sürekli ihlalini de içerebilen de dahil olmak üzere bir arada tasarımıyla tanımlanan sosyal olarak yıkıcı bir bozukluktur (Hare, 1996). Psikopatinin cezaevi örneklemeyle yapılan çalışmalarda görülme oranı, cinayet faillerinde %21 iken (Fox ve DeLisi, 2019), eş/partner şiddeti gösterenlerde %12 (Echeburúa ve Fernández-Montalvo, 2007), kişilik bozukluğu olan eş/partner cinayeti faillerinde görülme oranı ise %36'dır (Belfrage ve Rying, 2004). Ancak psikopati özellikleri, diğer cinayet faillerinde eş/partner cinayeti faillerine göre daha düşüktür (Juodis ve ark., 2014). Bu oranlar, sınırlı sayıda örneklerle yapıldığı için genel bir bulgu olmamakla birlikte, psikopatinin eş/partner cinayeti faillerinde de görüldüğüne işaret etmektedir.

Alkol kötüye kullanımı, yakın partnerler arasında var olan sosyal, ekonomik ve ilişkisel dinamikleri etkileyebilir ve böylece ilişkideki stres seviyesini artırabilir (Wilkinson ve Hamerschlag, 2005). Evliliklerde erkeğin alkol kullanımı problem çözme girişimlerini azaltmaktadır (Leonards ve Roberts, 1998). Alkol kullanımı ve aile içi şiddet arasındaki ilişki üzerine üç farklı açıklama yapılmaktadır (Leonard ve Quigley, 1999). Bunlardan ilki olan 'yapay model' (spurious model), aşırı alkol tüketimi ve aile içi şiddet arasındaki bağlantının alkol tüketimi ve şiddeti etkileyen diğer faktörlerle ilişkili olduğunu savunmaktadır. İkinci yaklaşım 'dolaylı etkiler modeli' ne (indirect effects model) göre aşırı alkol tüketimi, mutsuz ve çatışmalı bir evlilik ortamı yaratmaktadır. Bu bağlamda, aile içi şiddetin ortaya çıkması alkol tüketiminden ziyade aşırı alkol tüketiminin yarattığı ortamdaki kaynaklanmaktadır. Üçüncü bakış açısı 'yakın etkileşim modeli' (proximal

model) ise alkol etkisi altında olmanın şiddete başvurma olasılığını artırması nedeniyle aşırı alkol tüketimi alışkanlıklarını sürdüren erkeklerin daha fazla aile içi şiddete başvurduğunu savunmaktadır. Alkolün bilişsel işlevler üzerindeki kolaylaştırıcı etkisi şiddetin ortaya çıkma riskini artırmaktadır (Leonard ve Quigley, 1999).

Alkol kullanımı şiddetin düzeyini artırırken, şiddete başvurma riskini de en az sekiz kat artırmaktadır (Fals-Stewart, 2003). Kadın cinayeti/cinayet girişimi olayları ile partner istismarı içeren ve içermeyen olmak üzere üç farklı başlıkta olaylardaki faillerin ve mağdur kadınların alkol kullanımının araştırıldığı kapsamlı bir çalışmada, failin problemlili alkol kullanımının partner istismarı riskini sekiz kat, kadın cinayeti veya cinayet girişimi olayları riskini iki kat artırdığı görülmüştür. Kadın cinayeti/cinayet girişimi faillerinin %33,2'si, partner istismarı faillerinin %21,7'si olay esnasında alkol etkisi altındadır. Kadına yönelik cinayet veya cinayete teşebbüs vakalarında problemlili alkol kullanan faillerin yarısından fazlasının polis kayıtlarında geçmiş suç öyküsünün olduğu da görülmektedir. Problemlili alkol kullanan faillerin %23,9'u aile içi şiddet, %17,1'i diğer bir şiddet içeren suç ve %23,9'u şiddet içermeyen suç davranışları göstermiştir (Sharps, Campbell, Campbell, Gary ve Webster, 2001). Bu bulgu, faillerin problemlili alkol kullanımının hem ev içinde kadının ölümcül olan veya olmayan şiddete maruz kalmasına neden olduğunu hem de ev dışında diğer şiddet ve suç türlerine yönelmesini etkilediğini göstermektedir.

ABD'de yakın ilişkide cinayet vakalarının faillerinin neredeyse yarısının (%49,2) problemlili alkol kullanımı olduğu, %35'inin her gün alkol tükettiği, %13,5'inin ise daha önce alkol kullanımı nedeniyle tedavi gördüğü belirlenmiştir. Partnerini istismar edenlerin ise %31,1'i problemlili alkol kullanırken, %11,6'sı her gün alkol tükettiğini bildirmiş, %18,1'i daha önce alkol kullanımı nedeniyle tedavi almıştır (Sharps ve ark., 2003).

Madde kötüye kullanımı açısından bakıldığında, yakın ilişkide cinayet faillerinin %54,2'si, partnerini istismar edenlerin %25'i madde kullanmaktadır. Yakın ilişkide cinayet faillerinin %11,3'ü, partnerini istismar edenlerin %12,4'ü madde kullanımı nedeniyle daha önce tedavi görmüştür. Bu çalışmanın sonuçları partnerini öldüren veya cinayete teşebbüs eden faillerinin üçte ikisinden fazlasının olay esnasında alkol veya madde kullandığını göstermektedir. Aynı zamanda, bu faillerin dörtte birinden fazlası olay esnasında hem alkol hem de uyuşturucu/uyarıcı madde kullanmaktadır (Sharps ve ark., 2003). Karaanen, Vedel, Scholing ve Emmelkamp (2010), adli örneklemde aile içi şiddet faillerinin yarısının alkol ya da uyuşturucu/uyarıcı madde kullanımına ilişkin bozukluklarının tanı kriterlerini karşıladığını ve bu kişilerin evde yaşayan çocuklarını da istismar ettiklerini bildirmektedir.

Eş tanı olarak alkol ve madde kötüye kullanımı, yalnızca alkol kötüye kullanımı veya yalnızca madde kötüye kullanımına göre yakın partner şiddeti riskini daha fazla artırmaktadır (Crane, Oberleitner, Devine ve Easton, 2014). Alkol kötüye kullanımı ve yakın ilişkide şiddet arasında kanabis (esrar) kullanımının aracı rolü olduğu bildirilmektedir (Feingold, Feingold, Kerr ve Capaldi, 2008). Alkol kullanım bozukluğu ve kokain kullanımının birlikte olduğu koşulda, yakın ilişkilerde şiddete başvurma riskinin daha yüksek olduğu bildirilmektedir (Smith, Homish, Leonard ve

Cornelius, 2012). Kadın cinayeti nedeniyle cezaevinde bulunanların tipolojilerine göre madde kullanımına bakıldığında; genel saldırgan/antisosyal failler (ev dışında da şiddet davranışında bulunan) ile sınırdan/disforik faillerde (eşiyle ilgili yoğun zihinsel meşguliyet gösteren ve bağımlı hisseden kişiler) madde kullanımı bulunurken, yalnızca aile içinde saldırgan olanlarda madde kullanımının bulunmadığı belirtilmektedir (Dixon, Hamilton-Giachritsis ve Browne, 2008).

5. Risk Faktörleri/Olay Özellikleri

Bu kısımda yakın ilişkilerde kadına yönelik fiziksel şiddet suçlarının gerçekleştiği olayların özelliklerine değinilecek ve ortak noktaları vurgulanacaktır. Alanyazın incelendiğinde, yapılan çalışmaların özellikle kadın cinayetlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Araştırma bulguları, olayın gerçekleştiği yerin özellikleri, olayın planlı/plansız olup olmama durumu, silah ve diğer araçların kullanımı ile olaylardaki üçüncü kişiler (tanıklar) sıklıklarına göre aktarılacaktır.

Olay yeri açısından bakıldığında, ABD Adalet Bakanlığı Adalet İstatistikleri'ne göre 2002-2013 yılları arasında ölümlü sonuçlanmayan aile içi şiddet vakalarının büyük çoğunluğu (%77) mağdurun evinde veya evinin yakınlarında gerçekleşmiştir (Truman ve Morgan, 2014). Ölümlü sonuçlanan kadına yönelik şiddet olaylarının da yarısının evde (%53,3) ve diğerlerinin sırasıyla halka açık caddede (%13,3), otelde (%6,7), küçük bir kısmının (%3,3) ise failin evinde gerçekleştiği görülmektedir (Loinaz, Marzabol ve Andres-Pueyo, 2017). Karbeyaz ve arkadaşlarının (2018) Eskişehir'de yaptığı çalışmada da benzer şekilde eş/partner cinayetlerinin neredeyse yarısının mağdurun evinde gerçekleştiği bildirilmektedir. İkinci sırada ise olay yeri dış mekân (%19) ve ardından sırasıyla failin evi, kadının akrabalarının evi, araba, failin iş yeri, eğlence mekânı ve oteldir. Kadına yönelik ev içi şiddette olduğu gibi eş/partner cinayetlerinin de çoğunlukla ev ortamında gerçekleştiği görülmektedir.

Olay özelliklerine bakıldığında, özellikle kadın cinayetlerinin planlı olup olmaması da önemli olmaktadır. Planlamalar, olayın nasıl gerçekleşeceğini yazılı olması (bıçaklama, ateş etme gibi) ya da uygun koşulların oluşturulmasını sağlama şeklinde olabilir. Öldürme yöntemiyle ilgili internet araştırmaları yapma, mağduru yalnız bırakma (birlikte tatil yapmak ya da eve gelip eşyalarını toplama isteği gibi), silah satın alma, mali işlerle ilgili belgeleri hazırlama (özellikle cinayet-intihar vakalarında), mağduru gözetleme ve bilgi edinme şeklinde olabilmektedir. Bazı vakalarda ise fail planını bir başkasıyla da paylaşabilir. Planlamalar son birkaç saat içinde yapılabileceği gibi son bir yıl içinde de devam etmiş olabilir (Smith, 2020).

Eş/partner cinayetleri, devam eden fiziksel şiddetin son noktası olarak planlanarak olabileceği gibi daha önceden herhangi bir şiddet örüntüsü olmamasına karşın anlık planlanarak da gerçekleştirilebilir. Alanyazında eş/partner cinayetlerinin planlı olup olmaması (planlı veya anlık) ve motivasyonuna göre (araçsal veya tepkisel) farklı partner cinayeti türleri betimlenmektedir (Block, Devitt, Donaghue, Domes ve Block, 2000). Eş/partner şiddeti, ölümlü sonuçlansın ya da sonuçlanmasın, diğer cinayetlerden farklı olarak araçsal motivasyonla değil (kadına zarar vermeyi farklı bir amaca ulaşmak için kullanma, örneğin para, mal, mülk gibi), çoğunlukla tep-

kisel motivasyonla (hissedilen yoğun öfke ve sinirle mağdura zarar vermeyi isteme) gerçekleştirilmektedir. (Block ve ark., 2000; Thomas, Dichter ve Matejkowski, 2011). Tekrar eden şiddet döngüsü içerisinde, tepkisel motivasyonla fail öldürmeyi planlamamış olsa da şiddet ölümle sonuçlanabilir (plansız) ya da fail artık öldürme planları yapmaya başlayabilir. Block ve arkadaşlarının çalışmasında (2000), incelenen eş/partner cinayetlerinin neredeyse %70'inin tepkisel olarak gerçekleştirildiği görülmüştür. Bir başka ifadeyle, cinayetlerin birincil özelliği kadına zarar vermeyi isteme motivasyonu ile gerçekleştirilmiş olmasıdır. Tepkisel cinayetlerin ise yalnızca %21'i planlanmıştır (kaçmaması için kapıyı kitleme, ailesine intihar mektubu yazma vb.). Son olarak planlı gerçekleştirilen cinayetlerin yarısında ateşli silah kullanılmıştır.

Olaylarda kullanılan silahlar ve diğer araçlarla ilgili araştırma bulguları çoğunlukla ateşli silahların varlığına dikkat çekmektedir. ABD Adalet Bakanlığının 2015 yılı istatistiklerine göre, kadın cinayetlerinin %55'i ateşli silahlarla gerçekleştirilmiştir ve bu silahların %69'u ise tabancadır (Violence Policy Center, 2017). Eşi/partneri tarafından gerçekleştirilen kadın ölümlerinin ise %58'inde tabanca kullanılmıştır (Violence Policy Center, 2017). Süregelen kadına yönelik ev içi şiddetle birlikte ateşli silaha erişim eş/partner cinayeti riskini on iki kat artırmaktadır (Saltzman, Mercy, O'Carroll, Rosenberg ve Rhodes, 1992). Ateşli silahlarla birlikte, diğer araçlar (bıçak ya da diğer kesici aletler), ev içi şiddetin cinayetle sonuçlanma riskini neredeyse yirmi beş kat artırmaktadır (Saltzman ve ark., 1992). Silaha erişim (evde silahın olması, failin kendine ait silahının olması vb.), kadını silahla tehdit etmeler ve silahla öldürmeye yönelik tehditler, eş/partner cinayeti riskini önemli ölçüde etkilemektedir (Campbell ve ark., 2003a). Ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında, eş/partner cinayetlerinin, Toprak ve Ersoy'un (2017) çalışmasında %84'ü ateşli silahlarla; Tütüncüler ve arkadaşlarının (2015) çalışmasında ilk sırada ve büyük çoğunlukla ateşli silahlarla (%59,4'ü) ve ikinci sırada kesici delici aletlerle (%21,9), Karbeyaz ve arkadaşlarının (2018) çalışmasında ise neredeyse yarısı (%49,3) keskin objeyle ve ateşli silahlarla (%39,9) gerçekleştirilmiştir. Bu bulgular, özellikle bireysel silahlanma ile ilgili yasal mevzuatın gözden geçirilmesi ve eşine/partnerine şiddet uygulayanların bireysel silahlanma imkanının ve silaha erişiminin engellenmesi gerektiğini düşündürmektedir.

Olay esnasında üçüncü kişilerin varlığı yani tanıklar bir diğer noktadır. Eş/partner tarafından gerçekleştirilen kadın cinayetlerinin neredeyse yarısında çocuğun/çocukların o anda evde olduğu bildirilmektedir (%45'inde çocuklar evde iken, %39'unda çocuklar evde değildir) (Rennison ve Welchans, 2000). Boxall, Boyd, Dowling ve Morgan'ın (2018) çalışmasında, olayların %33'ünde çocuklar, %36'sında diğer yetişkinler şiddete tanık olmuştur. Bu bulgular olayın ardından tedavi sürecine üçüncü kişilerin (çocuklar, akrabalar, arkadaşlar, tanıklar vb.) de dahil edilmesinin önemli olduğunu göstermektedir. Yalnızca kadınlar eş/partner şiddetinin ya da cinayetinin mağdurları olmayabilir; çocuklar, hedef olsun ya da olmasın, aile içi şiddet döngüsünde hem tanık olma hem de şiddetin mağduru olma riski altındadır (Hamilton, Jaffe ve Campbell, 2013).

Yakın ilişkilerde kadına yönelik fiziksel şiddet suçlarının risk faktörleri bu başlık altında sosyodemografik değişkenler, ailesel faktörler, çevresel etkenler, psikopatoloji ve olay özellikleri açısından değerlendirilmiş ve öne çıkan risk faktörleri vurgulanmıştır. Bölümün kapsamında olmadığı için mağdur özelliklerine ve risk faktörlerine değinilmemiştir; ancak yakın ilişkilerde

ve evliliklerde kadına yönelik fiziksel şiddet suçlarının, fail, olay ve mağdur açısından birlikte ele alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Aşağıdaki kısımda ise bir diğer önemli faktör olan yakın ilişkilerde ve evliliklerde şiddetin ve kadın cinayetlerinin faillerinin tiplerine ve motivasyonlarına değinilecektir.

D. YAKIN İLİŞKİLERDE ŞİDDET FAİLİ TİPOLOJİLERİ

Alanyazın incelendiğinde, yakın ilişkilerde ve evliliklerde görülen şiddetin heterojen bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Şiddetin içeriği ve görüldüğü örüntülerle birlikte şiddet uygulayanların karakteristik özellikleri de farklılaşmaktadır. Partnerine şiddet uygulayan erkek tiplerinden biri Gottman, Jacobson, Rushe ve Shortt (1995) tarafından yapılmıştır. Evliliklerinde çatışma, saldırgan davranış ve şiddet gösteren erkekleri fizyolojik değişimlere ve bunlara bağlı psikolojik tepkilerine göre iki gruba ayırmışlardır. Birinci tip şiddet uygulayan erkekler (Type I batterer), çatışma esnasında daha sakin kalmaktadır ve eşlerine daha fazla fiziksel şiddet göstermektedir. Kavgaya hazır görünüp küçümseyici tutumlar sergilerken, eşleri de bu durumda öfkeli, savunmacı ve üzgün olmaktadır. Bu kişiler aynı zamanda ev dışındaki farklı kişilere (arkadaşlar, yabancılar, iş arkadaşları, patronlar vb.) de şiddet ve antisosyal davranışlar sergilemektedir. Bu grupta boşanma oranı oldukça düşüktür. Çatışmalar esnasında daha fazla heyecanlanan ikinci tip şiddet uygulayanlar (Type II batterer) ise ev dışında şiddet davranışında bulunmazlar ve daha fazla bağımlı kişilik özellikleri gösterirler. Çatışma esnasında, eşlerinin öfkelerini bastırmak için değil onları çatışmada tutmak için duygusal olarak kontrolü kaybedebilir ve istismar ederler. Bu grupta, boşanma oranı oldukça yüksektir ve son iki yıl içerisinde %27 olarak hesaplanmıştır.

Holtzworth-Munroe ve Stuart (1994) ise, eşlerine şiddet gösteren erkekleri karakteristik özelliklerine göre üç alt gruba ayırmıştır. Yalnızca aile içinde şiddet uygulayanlar (family-only batterers), evlilik içinde ciddi düzeyde fiziksel şiddetle birlikte psikolojik ve cinsel şiddet de uygularlar. Bu grubun uyguladığı şiddet aile üyelerine yöneliktir ve ev dışında şiddet gösterme ya da yasal süreçlere dahil olma ihtimalleri çok düşüktür. Kişilik bozuklukları ya da pasif-bağımlı kişilik özellikleri yoktur ve çok az psikopatoloji gösterirler. Hem klinik tedavi programlarına katılanlar hem de toplum genelinde bu gruptaki şiddet uygulayanların oranı %50'dir. İkinci grup sınırdan/disforik şiddet uygulayanlar (dysphoric/borderline batterers) olarak adlandırılmaktadır. Bu kişiler, eşlerine psikolojik ve cinsel şiddetle birlikte orta düzeyden ileri düzeye kadar fiziksel şiddet uygularlar. Bu kişilerin şiddet davranışları öncelikle aile bireylerine yönelik olup ev dışında da şiddet ve suç davranışları gösterirler. Kendini iyi ve mutlu hissedemeyen, yaşamdan zevk alamayan, üzüntü ve keder gibi depresif duygular hisseden (disfori) ve duygusal olarak değişken erkeklerdir. Borderline ve şizoid kişilik özellikleri ile birlikte alkol ve madde kötüye kullanımını problemleri olabilir. Bu özellikleri gösterenlerin oranı eşlerine şiddet uygulayanlar arasında %25'tir. Üçüncü grup ise genel şiddet/antisosyal davranışlar gösteren (generally violent/antisocial batterers) erkeklerdir. Bu kişiler eşlerine ileri düzeyde fiziksel şiddet göstermekle birlikte orta düzeyden ileri düzeye kadar cinsel ve duygusal şiddet de uygulamaktadır. Aile dışında da oldukça fazla şiddet davranışlarında bulunurlar. Yapılan bir çalışmada, bu grubun durumsal öfke ve saldırganlık puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür (Hornsvelt, Bezuijen, Leenars ve Kraaimaat 2008). Bununla birlikte, suç davranışları ve adli süreçlere dahil olma öyküleri bulun-

maktadır. Alkol ve madde kullanımıyla ilgili sıkıntıları, antisosyal kişilik bozukluğu ve psikopati özellikleri olma olasılığı yüksektir. Bu grubun eşlerine şiddet uygulayanlar arasındaki oranı ise %25'tir. Holtzworth-Munroe ve Stuart'ın (1994) oluşturduğu üç tipolojideki kişilerin aile ve çevresel özellikleri, kişilik örüntüleri ve kadına yönelik tutumlarına göre özellikleri Dixon ve Browne (2003) tarafından özetlenerek Tablo 1.1'deki gibi sunulmuştur.

Tablo 1.1. Eşine Şiddet Uygulayan Kişilerin Gelişimsel Örüntüleri, Bağlanma ve Aile Özellikleri, Kişilik Özellikleri, Kadına Yönelik Tutumları ile Şiddet ve Psikopatoloji Alanları

Uzak Değişkenler	Yakın Değişkenler	Sonuç (şiddet ve psikopatoloji alanları)
		Yalnızca aile içinde şiddet uygulayanlar
-Çocukluk döneminde düşük düzeyde istismara ve şiddete maruz kalma, -Düşük düzeyde olumsuz arkadaş çevresine katılma	-Düşük düzeyde dürtüsellik -Orta düzey sosyal beceri problemleri -Kadına yönelik düşmanca tutumların olmaması -Şiddeti destekleyen tutumların olmaması -Güvenli ya da kaygılı bağlanma	-Psikopatolojinin olmaması -Düşük sıklıkta şiddet davranışları -Düşük düzeyde şiddet davranışları -Aile içi istismar
		Sınırdan/disforik şiddet uygulayanlar
- Çocukluk döneminde yüksek düzeyde şiddete ve orta/yüksek düzeyde istismara maruz kalma -Olumsuz arkadaş çevresiyle orta düzeyde ilişkiler kurma	- Orta düzeyde dürtüsellik - Sosyal beceri problemleri - Kadına yönelik düşmanca tutumlar - Şiddeti destekleyen tutumlar - Saplantılı bağlanma	- Psikolojik stres ve borderline kişilik özellikleri -Orta ve ileri düzey şiddet -Psikolojik ve cinsel şiddet - Öncelikle aile içi şiddet davranışları - Madde kullanımıyla ilgili bazı belirtiler
		Genel şiddet/antisosyal davranışlar gösterenler
-Çocukluk döneminde yüksek düzeyde istismara ve şiddete maruz kalma, -Olumsuz arkadaş çevresiyle yoğun ilişki	-Yüksek düzeyde dürtüsellik -Çatışma çözme becerilerinden yoksunluk - Kadına yönelik olumsuz tutumlar -Şiddeti destekleyen tutumlar -Kayıtsız bağlanma	-Antisosyal kişilik bozukluğu ya da psikopati -Orta ve ileri düzeyde şiddet davranışları -Psikolojik ve cinsel şiddet -Aile dışında da şiddetin varlığı -Yüksek olasılıkla madde kötüye kullanımı

Not. (Dixon ve Browne, 2003; Holtzworth-Munroe ve Stuart, 1994).

Holtzworth-Munroe ve Stuart (1994) tarafından yapılan bu sınıflama Dixon, Hamilton-Giachritsis ve Browne (2008) tarafından Birleşik Krallık'ta kadın partnerini ya da eşini öldürme suçu nedeniyle cezaevine giren hükümlülerde test edilmiştir. Araştırma bulguları incelendiğinde, kadın cinayeti faillerinin %15'inin düşük psikopatoloji ve suç öyküsü görülen yalnızca aile içinde şiddet gösterenler tipolojisinde, %49'unun düşük-orta düzey suç ve yüksek psikopatoloji düzeyi bulunan sınırda/disforik grupta yer aldığı ve %36'sının ise yüksek suç ve psikopatoloji düzeyi bulunan genel şiddet/antisosyal davranışlar gösterenler alt grubunda yer aldığı bildirilmektedir. Holtzworth-Munroe ve Stuart (1994) aile içi şiddet vakaları faillerinin yarısının ve en fazlasının yalnızca aile içinde şiddet uygulayanlar olduğunu bildirirken; cezaevi örneğinde kadın cinayeti faillerinin büyük çoğunluğunun sınırda/disforik ve genel şiddet/antisosyal davranışlar gösterenler olduğu dikkat çekmektedir (Dixon, Hamilton-Giachritsis ve Browne, 2008). Bir diğer önemli nokta ise suç öyküsüdür. Hem sınırda/disforik olanlar hem de genel şiddet/antisosyal davranışlar gösteren hükümlülerin ilk suç davranışını 16 yaşından önce gösterdiği, kadın cinayetinden önce farklı bir suçtan dolayı 10'dan fazla kez hüküm giydiği ve aynı zamanda daha önce aile dışındaki kişilere karşı da suç işlediği için hüküm giydiği görülmektedir. Bu bulgu, genel şiddet/antisosyal davranışlar gösteren ve sınırda/disforik şiddet uygulayanların yeniden suç işleme riskinin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Araştırmanın diğer bulgularını içeren bilgiler Tablo 1.2'de aktarılmıştır.

Tablo 1.2. Kadın Cinayeti Faillerinin Holtzworth-Munroe ve Stuart'ın (1994) Oluşturduğu Tipolojiye Bağlı Olarak Suç Değişkenleri Psikopatoloji Alanlarının Değerlendirme Sonuçları

	Yalnızca aile içinde şiddet uygulayanlar	Sınırda/disforik şiddet uygulayanlar	Genel şiddet/antisosyal davranışlar gösterenler
	Düşük suç ve psikopatoloji düzeyi	Düşük-orta düzey suç ve yüksek psikopatoloji düzeyi	Yüksek suç ve psikopatoloji düzeyi
Hüküm Giyme Alanı			
Daha sonraki hüküm giymeler ¹	Var	Yok	Yok
16 yaşından önce hüküm giyme	Yok	Var	Var
10'dan fazla hüküm giyme	Yok	Var	Var
Aile dışındaki kişilere karşı şiddet içeren suçlardan hüküm giyme	Yok	Var	Var
Araçsal kazanç ²	Var	Yok	Var
Daha önce farklı bir suç nedeniyle yetişkin cezaevinde bulunma ³	Yok	Var	Var
Daha önce çocuk cezaevinde bulunma ⁴	Yok	Var	Var
İşlenen suç esnasında bir işinin olmaması	Yok	Var	Var
Mağdura daha önce şiddet uygulama	Var	Yok	Yok
Partner şiddeti öyküsü	Var	Yok	Yok

	Yalnızca aile içinde şiddet uygulayanlar	Sınırdışı/disforik şiddet uygulayanlar	Genel şiddet/antisosyal davranışlar gösterenler
Psikopatoloji Alanı			
İntihar girişimi	Yok	Var	Yok
15'ten fazla öfke patlaması ve yoğun güç kullanımı içeren olay yaşama	Yok	Var	Yok
Ayrılma/boşanma sonrası takipli taciz	Yok	Var	Yok
Takipli taciz	Yok	Yok	Var
Depresyon/intihar	Yok	Yok	Var
Tartışma	Var	Var	Var
Madde kullanımı	Yok	Var	Var
Madde etkisi altında suçta karışma öyküsü	Yok	Var	Var
Alkol kötüye kullanımı	Yok	Var	Var
Alkol etkisi altında suçta karışma öyküsü	Yok	Var	Var

1. İlk suç davranışını 28 yaşından sonra ve cinayetten en fazla iki yıl önce gösterme
2. Maddi kazanç olarak kendine fayda sağlayan mağduru, mağdurun yasal mercilere suçu bildirmesi engelleme ya da mağduru hayatından çıkarıp yeniden evlenmek gibi nedenlerle öldürme
3. Araştırmada farklı bir suç nedeniyle tutuklanma ve Majesteleri Hapishanesi'nde bulunma olarak değerlendirilmiştir.
4. Araştırmada, cinayetten önce farklı bir suç nedeniyle Genç Suçlular Enstitüsü'nde bulunma olarak yer almaktadır.

Not.(Dixon, Hamilton-Giachritsis ve Browne, 2008).

Eş/partner cinayeti faillerine yönelik bir diğer tipoloji; Elisha, Idisis, Timor ve Addad (2010) tarafından motivasyonlarına göre *ihanete uğrayan*, *terk edilen* ve *kontrolcü* olarak üçe ayrılarak yapılmıştır. Bunlardan ilki olan ihanete uğrayan; kadının cinsel sadakatsizliğini kendilerini kandırma ve terk etme, ailenin dağılmasına yol açma olarak yorumlayarak partnerini cezalandırmak isteyenlerdir. Terk edilenler, partnerinin kendisinden ayrılmasını veya ayrılmak istemesini ciddi bir reddedilme ve terk etme olarak algılayan ve kadını cezalandırmak isteyenlerdir. Kontrolcü ise, kadının terk etmesini erkeğin otoritesine ve kadın üzerindeki kontrolüne bir meydan okuma olarak yorumlayan ve kadını cezalandırmak isteyenlerdir. Bu üç farklı motivasyonun partner cinayetinde ortak noktası, kadının sebep olduğu kayıplar ve korku karşısında onu cezalandırmak istemesi nedeniyle öldürmeleridir (Elisha ve ark., 2010). Aralarındaki farklılık ise aileyi kaybetme, kadının sevgisini kaybetme ve kadının üzerindeki kontrolü kaybetme şeklinde yaşadıkları kayıpların içerikleridir (Elisha ve ark., 2010).

Yakın ilişkilerdeki ve evliliklerdeki şiddet üzerine Johnson (2006; 2008), bir diğer sınıflamayı yaparak şiddete başvuran kişinin motivasyonuna göre dört farklı şiddet örüntüsü oluşturmuştur. Bunlar durumsal çift şiddeti (situational couple violence), şiddetli direnç (violence resistance), karşılıklı şiddetle kontrol (mutual violent control) ve son olarak partner terörüdür (intimate terrorism). Johnson'ın (2006) oluşturduğu yakın ilişkilerde şiddet tipolojisinde durumsal çift şiddeti ve karşılıklı şiddet kontrolü her iki cinsiyette de simetrik oranlarda görülürken, özellikle partner terörü erkeklerin, şiddet direnci ise kadınların daha fazla başvurduğu şiddettir.

“Durumsal çift şiddeti” her iki partnerin de (hem kadının hem de erkeğin) birbirine gösterebildiği hafif düzeyde şiddet davranışlarıdır (itme, vurma vb.) (Johnson ve Leone, 2005). Durumsal şiddet olayları özellikle partnerlerin veya eşlerin yaşadıkları çatışmaları doğru yönetememesi nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Durumsal şiddet gösteren erkekler, şiddet uygulamayan erkeklerden antisosyal ve borderline özellikler açısından farklılaşmamaktadır (Kelly ve Johnson, 2008; Costa ve Babcock, 2008). Durumsal olarak partnerine ya da eşine şiddet uygulayanların oranı toplumdaki yakın ilişkilerdeki şiddet olaylarının %89'unda görülürken (Johnson, 2006), adli sistemde yer alan failerin yalnızca %29'unda görülmektedir (Kelly ve Johnson, 2008).

“Şiddetli direnç”, kişinin kendisine uygulanan şiddet, baskı ve kontrol davranışları karşısında kendisini savunmak için fiziksel şiddete başvurmasıdır. Buradaki önemli nokta, şiddetli direncin temel motivasyonu eşini kontrol etmek değil, maruz kaldığı şiddeti sonlandırmak istemesidir (Johnson, 2008). Bu şiddet türü toplumda ilişkilerde % 20 oranında görülmektedir (Gulliver ve Fanslow, 2015).

“Karşılıklı şiddetle kontrol”, en az görülen aile içi şiddet türü olup yakın ilişkilerde ve evliliklerde hem kadının hem de erkeğin gösterdiği fiziksel şiddettir. Durumsal şiddet türünden farklı olarak, karşılıklı şiddetle kontrolde, eşler şiddete partnerini ve ilişkiyi kontrol altına alma amaçlı başvururlar. Çiftler arasında sıklığı en az olan ve hakkında en az bilgiye sahip olunan şiddet türüdür (Johnson, 2008).

“Partner Terörü” eşine hükmetme ve ilişkinin kontrolünü ele alma amacıyla yalnızca erkeğin kadına uyguladığı fiziksel şiddettir (Johnson, 2006). Daha çok, kliniklerde, acil servislerde, kadın konuk evlerinde ve ceza adalet sisteminde yer alan kadınların maruz kaldığı şiddettir. Ataerkil terörü (patriarchal terrorism) olarak da adlandırılmaktadır (Johnson, 1995). Partner teröründe, ilişkideki şiddetin kadın açısından ciddi yaralanmalarla hatta ölümle sonuçlanma olasılığı çok daha yüksektir. Bu fiziksel şiddet türü aynı zamanda kadına yönelik diğer şiddet türleriyle beraber de görülebilir. Partner terörü, diğer şiddet örüntülerine göre, tek taraflı uygulanma özelliği, sonuçları açısından daha zarar verici olması ve tekrarlayıcı olması nedeniyle farklılaşmaktadır (Felson ve Outlaw, 2007). Partner terörü, kadınlar açısından hem fizyolojik hem de psikolojik olarak (travma sonrası stres bozukluğu vb.) daha zararlı sonuçlanmaktadır (Johnson ve Leone, 2005). Genel toplumda, partner terörüne maruz kalan kadınların oranı %14'tür (Gulliver ve Fanslow, 2015). Kadın konuk evinde kalan kadınlar örneğinde %79, adli örneklemede ise bu oran %68'dir (Johnson, 2006).

Bu bölümde alanyazında farklı araştırmacıların kadına yönelik şiddet faillerinin tiplerine ve şiddetin içeriğinin örüntülerine değinilmiştir. Şiddet türlerinin ve fail tiplerinin, kadına yönelik fiziksel şiddet suçunun anlaşılmasında ve fail profillemesinde önemli olduğu düşünülmektedir. Canter'a göre (2010), profillemeye farklı tiplerin sistematik bir şekilde bir araya getirilmesidir. Failin özellikleri, olay yerini ve suç olayının işlenişindeki detayları yansıtmaktadır (Canter, 2010). Kadına yönelik fiziksel şiddet suçunun profillemesinin bilimsel yaklaşımla ele alınması durumunda, failin tiplerinin ve şiddetin dinamiklerinin suçu tahmin etmede ve yeniden suç işlenmesinin önüne geçilmesinde yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

E. YAKIN İLİŞKİLERDE KADINA YÖNELİK ŞİDDET GÖSTERENLERİN MOTİVASYONLARI

Kadına yönelik fiziksel şiddeti ve suç davranışlarını anlamak ve önlemek için failerin motivasyonlarını ve gerekçelerini de bilmek önemlidir (Wilkinson ve Hamerschlag, 2005). Özellikle kadın cinayetleri söz konusu olduğunda, failerin bir kadını öldürmeye karar verirken, kadına yönelik referans aldıkları önyargıları ve kadının hayatının önemini göz ardı etmelerine yol açan motivasyonlarının ortaya konması gereklidir (Dawson ve Carrigan, 2020). Bu başlık altında, romantik ilişkilerin ve evliliklerin dahil olduğu yakın ilişkilerde kadına yönelik şiddet gösterenlerin motivasyonlarına ayrı ayrı değinilecektir. Eş/partnere yönelik geçmiş şiddet davranışlarının, eş/partner cinayetinin önemli bir risk faktörü olduğu düşünüldüğünde (Millsteed ve Coghlan, 2016; Walters, 2020), vurgulanacak motivasyonların eş/partner cinayetlerinin anlaşılmasında da önemli olacağı düşünülmektedir.

1. Gücü ve Kontrolü Elinde Tutma İsteği

Erkek egemenliğine yönelik geleneksel inançlara sahip erkeklerin, ilişkileri üzerinde hakimiyet kurmak, bu hakimiyeti sürdürmek ve kadının davranışlarını kontrol etmek için şiddete başvurabileceği ileri sürülmektedir (Felson ve Outlaw, 2007). Aynı zamanda, yakın ilişkilerde kontrolü sağlama ve elinde tutma isteği erkeklerde kadınlara göre daha fazla görülmektedir (Stets ve Hammond, 2002). İlişkilerde kontrolü elinde tutma motivasyonu ve şiddet arasındaki ilişkiyi cinsiyete göre açıklayan iki farklı yaklaşım vardır. Bunlardan ilkinde göre, geleneksel cinsiyet rollerine bağlı olarak erkek egemenliğini savunan erkekler şiddete daha eğilimli olabilmektedir; çünkü şiddeti gücü elinde tutma ve kadını kontrol etme aracı olarak kullanabilirler (Felson ve Outlaw, 2007). İkinci görüşe göre ise, erkekler şiddeti kısa vadede kadının isteklerini, itirazlarını ve şikayetlerini kontrol ederek uzun vadede itaati sağlamak için kullanırlar (Felson ve Outlaw, 2007).

Eşini/partnerini kontrol etme motivasyonu, kadına yönelik fiziksel şiddete başvurmayla birlikte baskı uygulama, tehdit etme ve gözdağı verme, küçümseme, suçlama, alay etme, erkek ayrıcalığını gösterme, duygusal istismar, ekonomik istismar, çocukları kullanma şeklinde de olabilmektedir (Johnson, 2008).

Erkek şiddetinin kontrol motivasyonu ile ilgili nedenleri arasında kadına hükmetme, kadın tarafından terk edilme endişesi, kadının bağımsızlığını kazanma korkusu, kadının toplumdaki “iyi kadın” rolüne aykırı davranması kaygısı, kadının aile üyeleriyle ya da diğer erkeklerle görüşmesinin kısıtlanması, kadının kararlarının ve cinselliğinin yok sayılması sayılabilir (Llyod, 1991). Örneğin, Hindistan’da kadın cinayeti nedeniyle cezaevinde olan erkeklerle yapılan bir çalışmada, failer yoksulluk karşısında kadının ev dışında iş aramasını otoritelerine tehdit olarak algıladıklarını belirtmişlerdir (Smith ve Kethineni, 2006).

Ayrılık veya boşanmaya yönelik gerçek ya da algılanan bir tehdit de erkeğin kadın üzerindeki gücünü kaybetmesi ve kadının bağımsızlığını kazanması endişesi uyandırabilir. Bu durum, kadını kontrol etme motivasyonu ile şiddet uygulama riskini artırmaktadır. Ayrılık sonrası şiddet (post-seperation violence), erkeğin eşi veya birlikte yaşadığı kadına fiziksel ayrılığın gerçekleşmesinin ardından şiddet uygulamasıdır (Brownridge, 2006). Evli bir çiftin boşanma sürecini tamamlamadan önce ayrı kaldığı dönemin süresinin artması aile içi kadına yönelik suçların riskini artırmaktadır (Stolzenberg ve D’Alessio, 2007). Ayrılık kadın cinayetlerinin neredeyse yarısında (%45) tetikleyici faktör olmaktadır (Block, 2000). Gerçekleşen veya beklenen ayrılıklara duyulan yoğun öfke kadın cinayetlerinin önemli bir motivasyonu olmaktadır (Gartner, Dawson ve Crawford, 1998). Ülkemizde 2000 ve 2010 yılları arasında gerçekleşen kadın cinayetlerinin neredeyse dörtte biri (%23,8) kadının ayrılma isteği nedeniyle olarak bildirilmektedir (Toprak ve Ersoy, 2017). Ayrılma isteği sebebiyle kadın cinayetlerinin %15’i ise ateşli silahla gerçekleştirilmiştir (Toprak ve Ersoy, 2017). Eş cinayetlerinin büyük çoğunluğunun gerçekleştiği anda fail ve mağdur aynı evde yaşamadığı görülmüştür. Bu bulgu, fail ve mağdur ayrılık döneminde ya da boşanma sürecinde olabileceklerine işaret etmektedir. Eskişehir’deki kadın cinayetlerinin %61,5’inin motivasyonu kadının ayrılmak istemesi olmuştur (Karbeyaz ve ark., 2018).

2. Kıskançlık ve Aldatılmaya Yönelik Algılanan Tehditler

Kıskançlık, tüm toplumlarda ve kültürlerde görülen gerçek olup olmadığına bakılmaksızın başka bir kişiyle yakın ilişki kurulması yönünde algılanan tehdiye karşı bilişsel, duygusal, fizyolojik ve davranışsal pek çok tepkiyi içermektedir (Marazziti ve ark., 2010). Gerçek bir aldatılma ya da şüpheli aldatılmaya yönelik algılanan tehditlere karşı kendine güvensizlik ve yalnız kalma korkusunun olumsuz bir duygu olarak yansımalarıdır (Mathes ve Severa, 1981). Aldatılmaya verilen tepkiler kıskançlığa eşlik eden öfke, korku, üzüntü, aşırı güvensizlik gibi bir dizi duygu olabilirken; zarar verici saldırganlık ve şiddet gibi davranışsal şekilde de gözlemlenebilir. Kıskançlık, normalden patolojiye doğru değişen heterojen bir durumdur (Docherty, 1976) ve zaman içerisinde farklı derecelerde ve seviyelerde görülebildiği gibi kalıcı da olabilir (Mullen, Pathe ve Purcell, 2009).

Marazziti ve arkadaşları (2010), dört farklı kıskançlık türü bildirmektedir. Bunlardan ilki obsesif kıskançlık (obsessive jealousy) durumudur. Kişinin farkında olduğu; ancak kontrol edemediği tekrarlayan, sürekli ve benliğe-yabancı kıskançlıktır. İkinci olarak depresif kıskançlık durumu

(depressive jealousy), partnere karşı hissedilen yetersizlik duygusuyla tanımlanır. Bu kıskançlık, partnerin sadakatine güvenememeye neden olur ve olası bir ihaneti de kaçınılmaz hale getirebilir. Üçüncü kıskançlık türü ayrılma anksiyetesine bağlı kıskançlıktır (anxious jealousy) ve bir ilişkinin sonlanması olasılığına karşı hissedilen dayanılmaz kabullenememeye ilişkilidir. Paranoid kıskançlık (paranoid jealousy) son alt tiptir. Aşırı kendine güvensizlik ve şüphencilik ile birlikte algılanan cinsel rekabete karşı partneri kontrol etme davranışları içerir. Aynı zamanda, gerçek bağlılık belirtileri gösteren partnere/eşe karşı bile aşırı güvensizlik vardır.

Erkekler ve kadınlar, ilişkilerdeki duygusal ve cinsel sadakatsizliğe karşı kıskançlığın yoğunluğu açısından farklılık göstermemektedir (Shackelford, LeBlanc ve Drass, 2000); ancak sadakatsizliğe verilen tepkiler cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Erkekler, cinsel sadakatsizlik karşısında daha fazla stres yaşamaktadır (Buss, Larsen, Westen ve Semmelroth, 1992).

Evrimsel psikoloji bakış açısıyla, erkekler kadınların cinselliğini ve tek eşliliğini kontrol etmek için diğer kadınlarla ve erkeklerle rekabet içindedir (Wilson ve Daly, 1992). Erkeklerin gerçek ya da algılanan sadakatsizliğe karşı kıskançlıklarının nedeni ise uzun vadede babalık konusundaki kesinliğin tehlikeye girmesidir (Buss ve ark., 1999). Dolayısıyla ilişkide erkeğin kadına yönelik şiddeti, kadının cinsel sadakatsizliğini cezalandırmak ve kadını caydırmak motivasyonludur (Goetz, Shackelford, Platek, Starratt ve McKibbin, 2008).

Kıskançlık motivasyonlu şiddet kadınlar açısından ölümcül de sonuçlanabilmektedir. Şikago'da yapılan bir çalışmada cinsel kıskançlığın eş cinayetlerinin %19'unun, eski partner cinayetlerinin ise %20'sinin temel motivasyonu olduğu görülmüştür (Block ve Christakos, 1995). Yunanistan'da yapılan bir çalışmada ise eş cinayetlerinin %29'unun evlilik dışı ilişkiler ve cinsellik ile aşk meseleleri nedeniyle yapılan tartışmalar sonucu gerçekleştiği bildirilmektedir (Chimbos, 1998). Ülkemizdeki 2000-2010 yılları arasında gerçekleşen kadın cinayetlerinin en önemli ve neredeyse yarısının motivasyonu (%45) kıskançlık olarak bildirilmektedir (Toprak ve Ersoy, 2017). Kıskançlık motivasyonu ile işlenen kadın cinayetleri yine en fazla (%38,1'i) ateşli silah kullanılarak gerçekleştirilmiştir (Toprak ve Ersoy, 2017). Eskişehir'de yapılan çalışmada ise kadın cinayetlerinin yine önemli bir bölümünün (%15,5) kıskançlık ve aldatılma şüphesi motivasyonu ile gerçekleştiği bildirilmektedir (Karbeyaz ve ark., 2018).

Alanyazında, kıskançlık motivasyonu ve kadına yönelik şiddet ilişkisinde çalışılan bir diğer konu da takipli tacizdir (stalking). Partnerlerini takipli taciz edenlerin üçte biri (%36) aynı zamanda fiziksel şiddet de göstermektedir (Mullen, Pathe, Purcell ve Stuart, 1999). McFarlane ve arkadaşları (1999), eş/partner cinayetleri dosyalarının %76'sında, eş/partner cinayeti girişimlerinin ise %85'inde takipli taciz olduğunu bulgulamıştır. Özellikle reddedilen takipli tacizciler, ayrılma ve boşanma durumlarında eski partneri/eşiyle yakınlık kuramadığında, bu engellenmeye karşı şiddete başvurma olasılıkları yüksek bir gruptur (Mullen, Pathe ve Purcell, 2009). Roberts (2005), çalışmasında eski partneri tarafından takipli tacize uğrayan kadınların yarısından fazlasının (%57) ilişkilerinde partnerinin kıskanç olduğunu belirttiğini bildirmektedir.

Takipli tacizlerin neredeyse yarısı (%46) kıskançlık motivasyonu ile gerçekleşmektedir (Roberts, 2002). Takipli taciz profillerinden 'kıskanç tip', herhangi bir kanıt olmadığı halde, eşinin/partnerinin sadakatsiz olduğu ve kendini aldattığı şeklindeki sanrılara sahip alt tiptir (Zona, Palarea ve Lane, 1998). Bu durum, patolojik kıskançlık ya da hastalıklı kıskançlık olarak da kullanılmaktadır (Zona, Palarea ve Lane, 1998).

Yapılan araştırmalar kadının hamilelik dönemleri ile yakın ilişkide fiziksel şiddet mağduriyeti arasında ilişki olduğunu belirtmektedir (Charles ve Perreira, 2007; Goodwin ve ark., 2000; Martin, Mackie, Kupper, Buescher ve Maracco, 2001). Özellikle istenmeyen ve beklenmeyen hamilelikler, hem hamilelik döneminde hem de hamileliğin ardından şiddet için büyük bir risk oluşturmaktadır (Charles ve Perreira, 2007). Hamilelik döneminde her beş kadından biri en az bir fiziksel, psikolojik ya da cinsel şiddete maruz kalmaktadır (Groves ve ark., 2015). İstenmeyen gebeliklerde ise kadına yönelik fiziksel şiddet riski iki buçuk kat artmaktadır (Goodwin ve ark., 2000). Bu durumun genç anneler için oluşturduğu risk daha da yüksektir (Gazmararian ve ark., 1995; Goodwin ve ark., 2000). Hamileliğin öncesinde ve hamilelik esnasında görülen şiddet, gelecekteki şiddetin de göstergesi olmaktadır (Martin ve ark., 2001; Silva, Ludermir, Araújo ve Valongueiro 2011).

Yakın ilişkilerde şiddet için bir diğer risk faktörü de kadının daha önceki ilişkisinden/evliliğinden çocuğunun olmasıdır (Hussain, Hussain, Zahra ve Hussain, 2020). Kadının daha önceki ilişkisinden/evliliğinden biyolojik çocuğunun olması eş/partner cinayeti riskini de artırmaktadır (Daly, Wiseman ve Wilson, 1997; Wilson, Daly ve Daniele, 1995).

Hamilelik dönemlerinin ve kadının daha önceki eşinden/partnerinden çocuğunun olmasının kadına yönelik şiddet riskini arttırmasını Evrimsel Psikoloji cinsel kıskançlıkla ilişkilendirmektedir. Erkeklerin kadına 'cinsel açıdan sahibi olma' (*sexual proprietariness*), bakışı eşlere yönelik şiddetin altında yatan temel sorundur (Wilson, Johnson ve Daly, 1995; aktaran Taillieu ve Brownridge, 2010). Yaşadıkları cinsel kıskançlık ve döllemenin içsel gerçekleşmesinden dolayı, nadiren çocuklarının kendilerinden olduğundan emin olurlar (Burch ve Gallup, 2004). Kendisiyle genetik bağı olmayan bir çocuğa yatırım yapan ve zaman harcayan bir baba aldatılmış olarak tanımlanır ve kendisinin gelecek kuşaklarda genetik temsili açısından bir kayıptır (Burch ve Gallup, 2004). Çünkü erkeğin, kadın üzerinde cinsel kontrole sahip olması gerektiği şeklindeki evrimsel ihtiyacını olumsuz etkilemektedir (Brownridge, 2004).

3. Kendini Savunma İhtiyacı

Kendini savunma motivasyonu ile uygulanan şiddet davranışları çoğunlukla kadınlarda görülmektedir (Hettrich ve O'Leary, 2007). Kadınların eşlerini öldürmesi de çoğunlukla kendilerinin veya çocuklarının ciddi yaralanma ya da öldürülme tehdidi altında korunma ve savunma amacıyla gerçekleşmektedir (Browne, Williams ve Dutton, 1999). Bununla birlikte, eşlerini öldüren kadınların olaylar esnasında yoğun şiddete ve tehditlere maruz kaldığı görülmektedir (Browne, Williams ve Dutton, 1999).

Kadınların eşlerini öldürmesinde en önemli tetikleyici faktör ciddi düzeyde şiddete maruz kalmalarıdır (Browne, Williams ve Dutton, 1999). Kadınlar yaşamlarını tehdit eden şiddet esnasında kurtulma umudu ya da güvenli bir şekilde kaçma ihtimalleri olmadığı şeklinde hapsolmuş hissettiklerinde eşlerini öldürebilmektedir (Browne, Williams ve Dutton, 1999). Ülkemizde yapılan bir çalışmada da eş cinayeti nedeniyle hüküm giyen kadınlarda, eşten fiziksel şiddet ve cinsel şiddet görme sıklığının artmasının kadının eşine yönelik ağır şiddet uygulama ve eşini öldürme riskini artırdığı görülmüştür (Lengerli, 2010). Buradan, kadın faillerin kendini savunma motivasyonu ile gerçekleştirdikleri ağır şiddet olayları ve cinayetlerin, maruz kaldıkları erkek şiddetinin bir sonucu olabileceği yorumu yapılabilir.

4. Cinsiyet Rollerine ve Sosyal Kimliğe Yönelik Algılanan Tehditler

Yakın ilişkilerdeki kimliklerimiz ve rollerimiz, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsiz güç ilişkisine dayanan ataerkil toplum yapısı ve geleneksel cinsiyet rolleri tarafından şekillenmektedir. Bu kimliklere aykırı görünmek ve hareket etmek, romantik ilişkilerde ve evliliklerde çiftler arasında çatışmalara neden olabilir.

Yakın ilişkilerde kimlik kaygıları, özellikle erkeğin erkeklik ve baskın olma rolü üzerine şekillendiğinde fiziksel şiddet riskini artırıyor görünmektedir. Örneğin, kadının evin gelirine erkeklerden daha fazla katkı sağlaması ev içi şiddet için risk faktörü olabilmektedir (Abramsky ve ark., 2019). Eşe şiddet uygulamayı meşrulaştıran sosyal normlara uyum ve erkek otorite gücünün fazla olması nedeniyle (Heise ve Kostadam, 2015), kadının cinsiyet rollerine aykırı davranışları şiddeti hak ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Kimlikle ilgili bir diğer konu da şiddet uygulayanların ve şiddete maruz kalanların fail ve mağdur kimliğini kabul etmede zorluk çekmeleridir. Örneğin, Eckhardt, Samper, Suhr ve Holtzworth-Munroe (2012) yaptığı çalışmada, eşlerine şiddet uygulayan ve uygulamayan erkeklerin şiddete yönelik tutumlarını karşılaştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre eşlerine şiddet uygulamayan erkekler şiddete yönelik daha fazla olumsuz tutum göstermektedir. Öte yandan, eşlerine şiddet uygulayan erkekler şiddeti haklı gören tutumları daha fazla göstermiş ve kadınla ilgili ifadeleri şiddetle özdeşleştirmişlerdir. Bu bulgu, eşlerine şiddet uygulayan erkeklerin eş şiddetini meşrulaştıran, şiddetin uygulayıcısı ve faili olarak bu davranışının sorumluluğunu karşı tarafa atfeden ("Hak etmedikçe kimseye vurmam" gibi), şiddeti haklı gören tutumlar gösterdiklerini düşündürmektedir. Eşlerini aldatılma motivasyonu ile öldüren kişiler de fail kimliğini kabul etmiyor olabilir; çünkü kadının sadakatsizliği öldürülmelerine neden olmuştur. Kadınlar açısından bakıldığında şiddete maruz kaldıkları ve istismar edildikleri ilişkiyi sürdürme nedenleri, şiddet mağduru kimliğinin farkında olmamaları olabilir.

5. Çatışmalar ve İletişim Problemleri

Yakın ilişkilerde ve evliliklerde şiddetin bir diğer motivasyonu ve tetikleyicisi iletişim problemleri ve çatışmalar olmaktadır. Eşler ve partnerler çatışmaların çözümüne yönelik yöntemlerin

yetersiz kaldığı ve çatışmaların kontrolden çıktığı noktada fiziksel şiddete başvurabilmektedir. Hem erkekler hem de kadınlar, hissedilen duygusal yaralanmadan dolayı misilleme yapmak, hissettikleri öfkeyi ifade etmek, konuşulamayan ve kelimelere dökülemeyen duyguları göstermek ve partnerinin dikkatini çekmek için şiddeti kullanabilmektedir (Shorey, Meltzer ve Cornelius 2010). Şiddet, öfke, kıskançlık ve iletişim güçlüklerinin nasıl yönetileceğini bilememenin bir sonucu olarak ortaya çıkabilir (Langhinrichsen-Rohling, 2010). ABD Adalet Bakanlığı Adalet İstatistiklerine göre 1976 ve 1996 yılları arasındaki kadına yönelik işlenen fiziksel suçların büyük çoğunluğunda (%81) olay esnasında tartışmalar yer almaktadır (Greenfield ve ark., 1998). Ülkemizde Karbeyaz ve arkadaşları (2018) tarafından yapılan çalışmada şiddetli çatışma, kavga ve anlaşmazlıklar, Eskişehir'deki kadın cinayetlerinin önemli bir tetikleyicisi ve motivasyonu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şiddetin öncesinde, çiftler farklı konularda çatışmalar yaşayabilir. Çiftler, çatışma esnasında içeriğin 'ne' olduğu ve 'kim(ler)'in hatalı olduğu konusunda hemfikir olamayabilir ve pek çok konu çatışmaya dahil edilir (Dobash ve Dobash, 1998). Erkeğin çatışmalar esnasında fiziksel şiddete başvurması; para ve çocuklarla ilgili konular, ev ve aile işleri, cinsellik gibi konularda kadının onu anlamadığını düşünmesi ile gücü ve otoriteyi elinde tutma ve kadının davranışlarını kontrol etme isteği, kıskançlık, alkol etkisi altında olma gibi nedenlerle ortaya çıkmaktadır (Dobash ve Dobash, 1998). Dolayısıyla, daha önce sözü edilen motivasyonlar ve evlilikte/yakın ilişkide kadına yönelik şiddet arasında çatışmaların aracı rolü olduğu düşünülebilir. Aynı zamanda, hangi çatışmaların şiddete yol açtığı iletişim stilleriyle ilgili olabilir.

Çatışmaların şiddete dönüşmesinde iletişim problemleri de önemli olmaktadır. Güç dengesizliği olan ilişkilerde, çatışmalar esnasında iletişim sorunları fiziksel şiddeti artırabilir (Goussinsky, Michael ve Yassour-Borochowitz, 2020). Bununla birlikte, Holtzwoth- Munroe (1992), evlilik içinde şiddet uygulayan erkeklerin kendini ifade etme ve iletişim kurma noktasında sosyal becerilerinin zayıf olduğunu belirtmektedir. Schmith (2003) ise, şiddet uygulayan erkeklerin daha fazla işlevsel olmayan problem-odaklı başa çıkma yöntemlerini kullandıklarını bildirmektedir (aktaran, Tilley ve Brackley, 2005). Bu bulgular çatışmaların yönetiminde ve iletişimde sorun yaşayan erkeklerin şiddete başvurabileceği düşüncesini destekliyor görünmektedir.

Özetle, yakın ilişkilerde ve evliliklerdeki fiziksel şiddetin motivasyonları güç ve kontrolü elinde tutma isteği, partneri kıskanma ve aldatılmaya yönelik algılanan tehditler, kendini savunma ihtiyacı, erkeklik ve kadınlık cinsiyet rollerine yönelik algılanan tehditler, çatışmalar ve iletişim problemleri olarak yukarıda ayrı ayrı aktarılmıştır. Bu motivasyonların, aynı zamanda birbiriyle yakın ilişkili olduğu da unutulmamalıdır. Her biri tek başına tetikleyici olabileceği gibi bir arada da şiddete yol açabilir. Ancak, yakın ilişkide şiddeti anlamada motivasyonlar yeterli olmayacaktır, risk faktörleriyle bir arada değerlendirilmesi önerilmektedir.

F. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu bölümde, kadına yönelik fiziksel şiddet suçları, fail perspektifinden risk faktörleri, tiyolojileri ve motivasyonlarıyla bir bütün olarak uluslararası ve ulusal araştırma sonuçları bir araya getirilerek analiz edilmiştir. Risk faktörlerinden demografik değişkenler olarak, genç yetişkin erkek cinsiyeti, düşük sosyoekonomik düzey ve eğitim düzeyi, kadın ve erkek arasındaki ekonomik dengesizlikler, evli olmayla birlikte, boşanma ve ayrılık dönemleri, suç öyküsü, geçmiş şiddet davranışları ve aile içi kronik şiddet karşımıza çıkmaktadır. Ailesel faktörler açısından bakıldığında, çocukluk dönemi travmatik yaşantılarından fiziksel istismara maruz kalma ve aile içinde ebeveynler arasındaki şiddete tanıklık etme oldukça önemlidir. Şiddet içeren arkadaş çevresi, sosyal olarak izole bir hayat sürme ve düşük sosyal destek, çevresel etkenler olarak risk faktörü oluşturuyor görünmektedir. Ruh sağlığı öyküsünde kendine zarar verme davranışları ve intihar girişimleri, psikopatolojiyle ilişkili olarak geçmiş alkol ve madde kötüye kullanımı ve psikopati dikkat çekmektedir. Ev ortamı, silaha erişimin kolay olması, geçmişte kadına yönelik silahla tehditler de önemli ölçüde riski artırıyor görünmektedir.

Farklı fail tiyolojileri ve şiddet örüntüleri incelendiğinde, ilk olarak farklı fizyolojik değişim ve buna bağlı psikolojik değişimler gösteren iki grupta karşılaşılmaktadır. Bir başka tiyolojide, psikopatoloji ve suç öyküsüne göre, yalnızca aile içinde şiddet uygulayanlar, sınırda/disforik şiddet uygulayanlar ve genel şiddet/antisosyal davranışlar gösterenler olarak ele alınmıştır. Terk edilme, aldatılma ve kontrol etme olarak üç farklı cezalandırma motivasyonu fail tiyolojisi bulunmaktadır. Durumsal çift şiddeti, şiddetli direnç, karşılıklı şiddetle kontrol ve partner terörü ise farklı şiddet örüntüleridir. Tüm bu farklı tiyolojiler ve karakteristik özellikler, yakın ilişkilerde ve evliliklerde şiddetin, farklı dinamikleri olan heterojen bir suç olduğuna işaret etmektedir.

Faillerin motivasyonlarına bakıldığında, ilişkide gücü ve kontrolü elinde tutma isteğinin, partneri kıskanma ve aldatılmaya yönelik algılanan tehditlerin, kendini savunma ihtiyacının, erkeklik ve kadınlık cinsiyet rollerine yönelik algılanan tehditlerin, çatışmalar ve iletişim problemlerinin hem tek başına hem de bir arada kadına yönelik şiddet suçlarının tetikleyicileri olabileceği görülmektedir.

Tüm bu faktörler ışığında, polis merkezlerinde kullanılacak yakın ilişkilerde ciddi şiddet ve cinayet risk faktörlerini değerlendirebilecek ölçüm araçlarının geliştirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu araçların kullanılması, kadınların kurumsal yerlerde özellikle içinde buldukları riskin farkında olmadıkları durumlarda bilgilendirilmeleri açısından kullanışlı olacaktır. Bir diğer önemli nokta da öldürülme riskini artıran faktörlerin belirlenmesi, risk değerlendirmesi ve güvenlik planlamasıdır. İlk eş/partner şiddeti olayı gerçekleştikten sonra yeniden şiddet görme riski ve kronik şiddet durumlarında eş/partner cinayetleri riski artmaktadır. Risk değerlendirme araçları, problemin fark edilmesi ve çözümüne yönelik adımlara karar verilmesi için hem mağdur kadınların fiziksel sağlığı açısından hem de adli sistemde yer alan kurumlar açısından yol gösterici olacaktır.

Yakın ilişkilerde ve evliliklerde kadına yönelik fiziksel şiddet suçlarının diğer suçlara göre farklı motivasyonlarının bulunduğu ve farklı örüntülere sahip olduğu ortadadır. Faillere yönelik risk ve yeniden suç işleme değerlendirilmesi yapılırken, bu suçun dinamiklerine özgü araçların geliştirilmesi ve kullanılması kritik görülmektedir. Müdahale ve tedavi sürecinde suçun heterojen yapısı göz önünde bulundurularak planlamaların yapılmasının gereği açıktır. Şiddet uygulayan suçluların cezaevlerinde eğitilmesi, şiddete uğrayan kadınlara etkin psikolojik destek ve korunma sağlanması toplumun ruh sağlığı açısından önem taşımaktadır. Son olarak, bu suçun küçük tanıkları olan çocukların da tedavi sürecine dahil edilmesinin doğru bir yaklaşım olacağı değerlendirilmektedir.

BÖLÜM III

KADINA YÖNELİK CİNSELLİK, NEFRET VE ÇEYİZ MOTİVASYONLARIYLA İŞLENEN SUÇLAR: PSİKOLOJİK AÇIDAN BİR İNCELEME

Arş. Gör. Gülru YEŞİLKANAT
Prof. Dr. Şennur TUTAREL KIŞLAK

Kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleri, yazılı ve görsel medyada yer alan haberlerin de etkisiyle son yıllarda üzerinde oldukça konuşulan konulardan biri haline gelmiştir. Kadına yönelik şiddet cinsiyete özgü bir şiddet türü olup, dünya genelinde önemli bir sorun olarak devam etmektedir. Kadınlar yakın ilişkilerde, tanıdık ortamlarda fiziksel şiddete maruz kalmakla birlikte, farklı ortamlarda da şiddetin pek çok farklı türüyle karşı karşıya kalmaktadır. Aynı zamanda aile üyeleri, arkadaşlar, meslektaşlar gibi kadının tanıdığı veya hiç tanımadığı kişiler fiziksel şiddetin faili olabilmektedir (Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi Sekreterliği (UNODC), 2018). Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre (WHO, 2017) dünya çapında yaklaşık her üç kadından biri (%35) fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalmaktadır. Maruz kalınan şiddet kadınların sağlığını ve yaşamını ciddi oranda tehdit etmekte, kadın ölümlerine neden olmaktadır. Şiddetin genellikle ev içinde, yani kapalı kapılar ardında gerçekleşmesi ve mağdur olan kadının şikâyetinde bulunmaması ya da bulunmaması nedeniyle pek çok şiddet olayı yargıya yansımamaktadır (Ertürk, 2006; Medarić, 2011). Bu durum, şiddete maruz kalan kadınların sayısının görülen oranlardan daha fazla olduğunu düşündürmektedir. Kadına yönelik fiziksel şiddetin en uç biçimi kadın cinayetleridir. Kadın cinayetlerinin %24'ü aile üyeleri; %42'si ise arkadaşlar, meslektaşlar, tanıdıklar veya tanıdık olmayan kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir (UNODC, 2018). Faillerin motivasyonları ise sıklıkla genel aile içi kavgalar, hırsızlık, kişiler arası çatışmalar, mali konular veya psikopatolojiyle ilişkili olmaktadır (Toprak ve Ersoy, 2017).

Alanyazında, kadınların eş/partner ilişkileri dışında öldürülmeleri farklı başlıklar altında ele alınmaktadır. Bunlardan biri, anneyi öldürmek (matricide), ebeveyn ya da yakın bir akrabayı öldürmek (parricide), kardeşi öldürmek (fratricide), kız kardeşi öldürmek (sororicide), çocuğunu öldürmek (filicide) olarak karşımıza çıkmaktadır (Tütüncüler, Özer, Karagöz ve Beyaztaş, 2015). Kadın cinayetleri içinde yer alan anne katliamı (matricide) diğerleri içinde her kültürde suçların en sık görüleni ve en kınananı olup birinin annesini öldürmesi, genellikle bir babayı öldürmekten daha kötü olarak algılanmaktadır. Çünkü bu, kişiye hayatını veren kişinin hayatının alınması demektir (Heide, 2012). Her ne kadar kabul görmese de Sri Lanka'da, 2008-2015 yılları arasında pek çok anne cinayetinin işlendiği (Irugalbandara, 2015); 2015 yılında Transilvanya'da 39 yaşında bir annenin 18 yaşındaki oğlu tarafından öldürüldüğü ve cinayetin sebebinin anne oğul arasındaki şiddetli tartışma olduğu (Jayatunge, 2015); Hindistan'da karısından ve çocuklarından ayrılmış, ebeveynleriyle yaşayan bir yetişkinin, ebeveynleriyle yaşadığı tartışma sonucunda annesini öldürerek kadın cinayeti işlediği ("45-year-old man kills parents", 2020); yine Hindistan'da bir failin, mali sıkıntı çeken ebeveynlerinden gelen para kazanması yönündeki baskı ve işsizlik halinin son bulmaması nedeniyle maddi ve manevi sıkıntılar yaşayarak anne cinayeti işlediği (Banerjee, 2020) ve ülkemizde, Türkiye'yi sarsan anne cinayetleri gibi ölüm haberlerine medyada rastlanmaktadır. Anne cinayetinin nedenleri içinde, nesne ilişkileri kuramının öne sürdüğü gibi bebeklik ve çocukluk döneminde iyi bir nesne ilişkisi kuramayan, anne tarafından ihtiyaçları karşılanmayan, reddedilen çocuğun nesneye yönelik öfke geliştirmeye başlaması ve bu karşılanmamış ihtiyaçların yetişkinlik döneminde anneye ve diğerlerine saldırganlığa dönüşmesi yer alıyor olabilir (Mitchell ve Black, 1995).

UNODC'un yayınladığı raporda cinayetler (2018), kadınların büyüclük/cadılık, silahlı çatışma, çeyiz, cinsel kimlik yönelimi, etnik/yerli kimliği gibi nedenlerle veya "ahlaksızlık" adı altında aktif ve doğrudan öldürülmeleri gibi sınıflandırmalarla yer almaktadır. Öte yandan, kötü/gizli kürtaj nedeniyle gerçekleşen anne ve bebek ölümleri, çete, organize suç, uyuşturucu satıcıları, insan kaçakçılığı ve silahlanmaya bağlı kadın ölümleri, kadınların veya kız çocuklarının basit ihmal, açlık veya kötü muameleden öldürülmeleri pasif ve dolaylı kadın cinayetleri olarak ayrılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2012) ise kadın cinayetlerini gruplarken, kadınların ev dışında cinsellik, çeyiz ve ahlaksızlık motivasyonlarıyla öldürülmelerine dikkat çekmektedir.

Bu bölümde kadına yönelik fiziksel şiddet; cinsellik, çeyiz, nefret ve ahlaksızlık motivasyonu ile işlenen şiddet suçları başlıkları altında incelenecektir.

A. CİNSELLİK MOTİVASYONU İLE KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Cinsellik motivasyonu ile uygulanan fiziksel şiddet ve öldürme; cinsel saldırı ve şiddet içeren bir suçta cinselliğin bir araç olarak kullanılması anlamına gelmektedir. Yetişkinlere cinsel saldırıda bulunan kişilerin yarıya yakını bunu güçlü hissetme, güç açısından doyum sağlama yolu olarak görmektedir (Gölge ve Yavuz, 2007). Burada cinsel saldırı eylemi bazen bir amaç olmakta, bazen de cinayet işlendikten sonra maktulün ölü bedeni üzerinde çeşitli kesiler oluşturma ve bedene zarar verme eylemleri faille cinsel haz verebilmekte ve bu durum cinsel motivasyonlu cinayetler başlığı altında incelenmektedir. Özellikle seri katillere ilişkin araştırmaların bunu destekleyen kanıtlar içerdiği belirtilmektedir (Dobash ve Dobash, 2015).

Çetelerle, Organize Suçlarla, Uyuşturucu Satıcılarıyla, İnsan Ticaretiyle ve Savaşlarla Bağlantılı Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet ve Kadın Cinayetleri

Tarih boyunca kadınlar savaş zamanında şiddet ve özellikle de cinsel şiddet için hedef alınmış, genelde çatışma önleme ve çözüm çabalarının dışında bırakılmışlardır. Yerel ve uluslararası düzeylerde artan farkındalığa rağmen çatışma içerisinde kadınların karşılaştıkları güçlükler halen süregelmektedir (Muscati, 2012). Örneğin, insan ticareti Latin Amerika'da, özellikle Orta Amerika ve Karayipler'de geniş bir yasa dışı ekonomidir ve orantısız bir şekilde kadınları ve kız çocuklarını etkilemektedir (Rodriguez, 2012/2007). Bölgeye getirilen ve bölgeden götürülen mağdurların çoğu 18-28 yaşları arasında olup öldürülen kadın sayısı gün geçtikçe artmakta (Yagoub, 2016) ve uyuşturucunun başkenti olan Ciudad Juárez şehrinde, çatışmalar nedeniyle her gün yaklaşık altı kadın öldürülmektedir (Encarnación López, 2018). Bölgenin dört bir yanındaki ve Doğu Avrupa gibi diğer bölgelerdeki kadın kurbanlar işkence gördükleri, tecavüze uğradıkları ve sıklıkla öldürüldükleri seks ticaretinde çalışmak üzere kandırılmaktadır (Yagoub, 2016). İnsan kaçakçılığında kadınların cinsel istismar amacıyla mağdur edilme oranı %91-92 civarındadır ve 90'lı yılların ortalarından 2018'e kadar 3000 kadının kaybolduğu bildirilmiştir (Encarnación López, 2018). 1990 ile 2005 yılları arasında 400 (Yagoub, 2016), 2010-2018 yılları arasında 913 kadın cinayeti bildirilmiş ve sadece 2017 yılında, 2016'ya göre %34 artışla 86 kadın cinayeti yaşanmıştır (Yagoub, 2016; Encarnación López, 2018). Ciudad Juárez şehri vakaları, kadın cinayetlerinin sıklıkla "sembolik" etkilerinin olduğunu göstermektedir (Yagoub, 2006).

Juárez'de öldürülen kadınların bedenleri incelendiğinde failin öldürmeden önce işkence, tecavüz, sakatlama (özellikle genital organ, göğüs ve baş kesme gibi) girişimlerinde bulunduğu ortaya çıkmıştır (Encarnación López, 2018; Yagoub, 2016). Parçalanmış bedenlerden kimlik tespiti yapılamadığı da olmuştur (Encarnación López, 2018). Bazı organize suç örgütü üyesi failer de belirli bir mesaj iletmek için veya kadın düşmanlığı sebebiyle mağdurlar üzerinde açık suç izleri bırakmaktadır. Vakaların çoğunun failinin eş/partner veya tanıdık kişiler olduğu görülmektedir (Yagoub, 2016). Giderek artan bu cinayetlerin sebebi olarak ekonomik yetersizlikler, organize suç örgütlerinin sebep olduğu şiddet, çalışan kadına toplumun ya da ailenin ataerkil yaklaşımı ve failerin yasal açıdan cezasızlığı görülmektedir (Encarnación López, 2018).

Seri Halde İşlenen Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet ve Kadın Cinayetleri

Kriminoloji alanının önemli konularından biri seri halde şiddet uygulamadır ve çok sayıda suç işleyen veya toplumdaki en tehlikeli suçları (tejavüz, cinayet, kundakçılık ve silahlı soygun) işleyen suçlular bu grupta yer almaktadır (Edelstein, 2016). Bu suçlular, farklı araştırmacıların farklı isimler ve tanımlamalar kullanması nedeniyle "kronik/bağımlı suçlular", "profesyonel suçlular", "kariyer suçluları" ve "seri suçlular" olarak karşımıza çıkmaktadır (Edelstein, 2016). Seri halde işlenen öldürmelerin mağdurları çoğunlukla kadın, beyaz ve genç yetişkinler olup, birkaç seri katil, kendilerinden farklı etnik grupları hedef alsada çoğu aynı etnik köken içinde gerçekleşmektedir (Miller, 2014). Genel kural kurbanların tanıdığı biri tarafından öldürülme olasılığının daha fazla olduğu yönünde olsa da seri cinayetlerin yabancılar tarafından işlenme ihtimali tanıdık birine göre daha fazladır (Schlesinger, 2004, 2007).

Tüm seri katiller cinsel doyum amacıyla fantastik, sadist ve çılgın cinayetler işleyen katiller biçiminde yanlış temsil edilmektedir (Dobash ve Dobash, 2015). Seri ve cinsel katiller benzer özellikler taşıyalar da aynı değildir. Araştırmacılar da seri katillerle ilgili varsayımlarını kadınların seri cinsel cinayetlerine aktarmaktan vazgeçmiş görünmektedir (Dobash ve Dobash, 2015; Edelstein, 2016). Cinsel cinayetler, kadın cinayetlerinin önemli bir kısmının doğası gereği cinsel motivasyonlu olma olasılığına işaret etmektedir (Dobash ve Dobash, 2015). Cinsel motivasyonlu cinayetlerin faillerine odaklanan çalışmalarda çocukluk çağında ailede yaşanan uyum sorunları ve şiddete tanık olma, okulda yaşanan yıkıcı davranış sorunları, cinsel ve/veya fiziksel istismar, ihmal ya da mağduriyet yaşantısı, travma ve kronik stres (erken yaşam stresi), izolasyon, yalnızlık ve uyuşturucu/uyarıcı madde kullanımı gibi sorunların varlığı cinsel saldırganların ve cinsel katillerin geçmişlerinde görece yaygın görünmektedir (Carter ve Hollin, 2010; Dobash ve Dobash, 2015; Folino, 2000; Langevin, Ben-Aron, Wright, Marchese ve Handy, 1988; Milsom, Beech, ve Webster, 2003; Proulx, Beauregard, Cusson ve Nicole, 2007; Sinnamon, 2015). Erken yaşam stresine maruz kalan failer, biyolojik açıdan uyumsuz nörogelişimsel süreçler aracılığıyla ve sosyal açıdan uygun olmayan pekiştirme, empati yoksunluğu ve güvenli olmayan bağlanma yoluyla suça yönelme riski yaşamaktadır (Sinnamon, 2015). Bazı araştırmalar cinsel cinayet suçlularında fiziksel/cinsel istismarın görülme olasılığını daha fazla bulsa da bu suçluların gelecekte ailelerde büyüdüğünü ve istismara uğrama olasılığının düşük olduğunu söyleyenler de vardır (Dobash ve Dobash, 2015; Marono, Reid, Yaksic ve Keatley, 2020). Bu failerin, çocukluk

çağında ortalama olarak, %50'sinin psikolojik istismara, %36'sının fiziksel istismara ve %26'sının cinsel istismara maruz kaldığı belirtilmektedir (Mitchell ve Aamodt, 2005).

Erken yaşam stresiyle köklenen suç odaklı psikopatoloji genellikle içinde bulunulan sosyal koşullar tarafından güçlendirilebilir (Sinnamon, 2015). Bir çocuğun güçlü bağların, güvenliğin ve istikrarın olmadığı, istismar, ihmal veya travma yaşadığı bir ortamdan çıkarılıp daha sağlıklı bir ortama geçirilmesiyle suça yönelme riski azalabilmektedir. Ama bu ciddi düzeyde bir psikopatoloji yaşamayacakları anlamına gelmemekte, sadece yeni sosyal yapının kültürel etkileriyle suç işleme olasılığı yeni davranışsal "normlar" tarafından azaltılmaktadır (Sinnamon, 2015). Şiddet içeren ve içermeyen suçları işleyen suçlulara ait bilgilerin karşılaştırıldığı bir çalışmada, şiddet içermeyen suç işleyenlerin öğrenci olarak başlayıp, bir dizi iş kesintisiyle ardından yakın zamanda işten çıkarılmayla sonuçlanan rol kayıpları deneyimledikleri; cinayet suçlularının ise yaşamlarının erken dönemlerinde daha fazla kayıp yaşadıkları, cinayet işlemeye yatkınlaştırıcı stres yaşantılarının daha fazla olduğu belirtilmektedir (Humprey ve Palmer, 1986). Cinsel saldırgan ve cinsel motivasyonlu cinayet faillerinin özelliklerinin ayırt edilmesinde karşımıza çıkan önemli bulgulardan biri; çocukluk çağında yalnızlık, izolasyon ve iletişim kurma güçlüğü çeken kişilerin yetişkinlik döneminde de bu sorunları fazlasıyla yaşadığıdır (Carter ve Hollin, 2010; Dobash ve Dobash, 2015; Milsom, Beech ve Webster, 2003). Cinsel cinayet faillerinin cinayet esnasında yakın ilişkide olma ihtimalinin düşük olduğu, anlamlı ilişkiler kurmakta zorlandıkları, çoğunun diğer insanlarla sorunlar yaşadığı ve bu durumun daha fazla yalnızlık, izolasyon, öfke ve empati eksikliği doğurduğu bilinmektedir (Grubin, 1994). Cinsel cinayet faillerinde ortaya çıkan öfkenin kanıtlanmış olması dikkate değer bir bulgudur; bazı raporlar bu durumun kronik ve kalıcı olduğunu ileri sürse de bazıları cinayetin koşullarıyla ilgili olduğunu bildirmektedir (Dobash ve Dobash, 2015). Faillerin düşünce biçimleri de seri cinsel cinayetlerin anlaşılması için önemli bir faktördür; faillerin düşünce sistemlerinin kişilik bozuklukları tanı kriterlerini karşıladığı uzmanlarca dile getirilmektedir (Schlesinger, 2004).

Cinsel cinayet failleri çoğunlukla 20'li yaşlarının sonlarında, bekar, işsiz, suç ve alkol sorunları yaşayan kişilerdir (Carter ve Hollin, 2010; Dobash ve Dobash, 2015; Grubin, 1994). Grubin'e göre (1994), cinsel motivasyonlu cinayet failleri yaşça daha büyük kadınları hedef alsa da kurbanların faillerle yaklaşık olarak akran olduğu bilinmektedir (Dobash ve Dobash, 2015). Kurbanlar öldürülme riski düşük olan ev hanımı anneler, orta düzeydeki tezgahlar, kuaförler, diğer profesyonel kadınlar ve öldürülme riski yüksek olan seks işçileri gibi hayatın her yerinde olan kadınlardır (Dobash ve Dobash, 2015; Schlesinger, 2004). Failin aldığı risk düzeyine ilişkin bilgi, yani mağdurun bilgisi, kimliği belirsiz faili bulmakta yardımcı olmaktadır (Schlesinger, 2004). Kadınlara erişimin kolaylığı, cinsel motivasyonlu cinayet faillerinin kadınlardan cinsellik beklemesi, onlara cinayet de dahil olmak üzere şiddetin her türlüünü kolaylıkla uygulama fırsatı vermektedir (Dobash ve Dobash, 2015). Kurbanlar meşru erişim olmayan kadınlardan tanıdıklara, arkadaşlara ve komşulara kadar çeşitlenmektedir (Dobash ve Dobash, 2015).

Yabancılar için olağan cinayet örüntüsü; kadına ulaşmak için onu şaşırtma ya da kandırma unsurunu, kadını alt etmek veya herhangi bir direnişe karşı koymak için hemen şiddet kullanımını

ve cinsel saldırıyı gerçekleştirmek için gözlerden uzak bir yere çekilmeyi, sonrasında da kadını öldürmeyi içermektedir. Bu katiller kadınları arabasına binmeye ikna ederek, taksi şoförüyümü gibi kandırarak, asansöre binmeye davet ederek, sokakta saldırıp arabasına sürükleyerek, seks işçisi bir kadını izole yerlere götürüp şiddet uygulayarak ya da evine kadar girerek çeşitli yollarla kandırıp alt ederek öldürmektedir (Grubin, 1994).

Kısa süreli tanıdıklar için olağan cinayet örüntüsü; sosyal ortamlarda tanışma, konuşma, bir şeyler yeme içme, bu şekilde birkaç saat eğlenme ve yakınlaşmayla başlamakta, ardından başka yere ya da cinsel birliktelik yaşayabilecekleri bir yere gitmek üzere oradan uzaklaşmayla devam etmektedir (Dobash ve Dobash, 2015; Sinnamon, 2015). Kadın bir şekilde cinselliğe direndiğinde ve erkek ısrarcı olduğunda, planın değişmesi sonucunda bir yüzleşme meydana gelmekte, erkek şiddete başvurmakta ve şiddet türlerinin dozunu arttırarak kadını cinselliğe zorlamaktadır (Grubin, 1994; Langevin, Ben-Aron, Wright, Marchese ve Handy, 1988). Direnişe öfkelenerek kadını cezalandırmak isteyen erkek, isteği cinsellik olsa da kadının direncini bastırmak için öldürme noktasına gelinceye kadar güç kullanabilmektedir.

Daha uzun süreli tanıdıklar, arkadaşlar, komşular ve akrabalar için olağan cinayet örüntüsü; şaşırtma veya kandırma unsuru içermemekle birlikte, kurbanı erişim etkinliğinin sosyal içerikliden cinsel içerikliye çevrilmesi sırasında kurban bir şekilde kullanılmaktadır. Bu durumda kurban rastgele seçilmemekte ve erkek kadına cinsel saldırıda bulunurken karşılaştığı direnç sonucunda, kadının direnişine ceza verme amacıyla kadını öldürmektedir. Olay yeri ise genellikle kurbanın evi olmaktadır (Langevin ve ark., 1988).

Bu cinsel motivasyonlu cinayet faillerinin hemen hepsinin temel amacı cinsellik yaşamaktır, ancak buna ulaşma yolları farklı olmaktadır. Kimisi cinsellik yaşamak isterken şiddeti düşünmemiş ama eyleme dökmüş, kimisi cinsellik isterken şiddet kullanmakta sakınca görmemiş, kimisi cinselliği kadına yönelik şiddetin bir parçası olarak görmüş ve kadına şiddet uygulamak istemiş, kimisi şiddeti ve nadiren romantizmi içeren pornografik fantezilerini gerçekleştirmek istemiş ve kimisi de bir kadına tecavüz edip öldürmek istemiştir (Dobash ve Dobash, 2015).

Faillerin çoğu olay yerinden ayrıлып rutinlerine devam etmektedir. Bir kısmı maktulün tanınmaması için yakarak ya da parçalayarak kurbanın kimliğini gizlemeye çalışırken, bir kısmı da maktül üzerinde sadistik cinsel faaliyetlerine (vücudun çeşitli yerlerine nesnelere sokma, kesiler atma ve genital organları kesme gibi) devam etmiştir (Dobash ve Dobash, 2015; Sinnamon, 2015). Ruh sağlığı uzmanları başlangıçta bu eylemlerin korkunçluğu nedeniyle faillerin psikotik bozukluk sahibi olduğunu düşünmekteyken, gerçekte sadistik eylemler gerçekleştiren faillerin küçük bir kısmında psikotik belirtiler olduğu keşfedilmiştir (Carter ve Hollin, 2010; Meloy, 2000). Psikotik belirtiler altında yatan öldürme dürtüsü ile ilgili olmamakla birlikte cinayetin meydana gelme şeklini büyük ölçüde etkileyebilmektedir (Revitch ve Schlesinger, 1981, 1989, Akt. Schlesinger, 2004). Antisosyal kişilik özellikleri ve psikopati, cinayet işlemede önemli bir faktördür. Psikopatlar, güven verici ve ahlaki değerlere sahip görünseler de üst üste cinayet işleyebilmektedir (Cleckley, 1988). Seri katillerin antisosyal kişilik bozukluk tanısının yanı sıra cinsel sadizm

özellikleri de taşıdıkları ileri sürülmektedir (Geberth ve Turco, 1997). Cinayet işlemiş psikopatik suçlular ve psikopatik olmayan suçlular incelendiğinde, psikopatik olmayan suçlularda mağdurun cinsiyetine yönelik farklılaşma görülmemekle birlikte, psikopatik suçlularda kadın cinayeti işleme oranı çok daha yüksektir (Woodworth ve Porter, 2002).

Suçlunun suçu işlerken temel amacının ne olduğu çok iyi anlaşılmalıdır. İşlenen seri cinsel suçlar daha önce de belirtildiği gibi yoğun öfke dürtüsünün ya da cinsellik ve arzu dürtülerinin denetlenememesinden kaynaklanabilmektedir ("Seri katil psikolojisi", 2016). Çeşitli psikopatolojiler çeşitli suçlar için öncül olabilecek önemli olan ve suçun analizi için faydalı olan, psikopatolojiler içerisinde ayrıştırılabilecek olan belirli faktörlerdir. Psikopatolojiyi açıklayan kuramlar ve kavramların içerisinde katatimik süreç kavramı oldukça dikkat çekicidir. Katatimik süreç ya da kriz, beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan dürtüsel ve patlayıcı şiddeti ifade eder; meydana geldiği duruma bakılarak değil, yalnızca bireyin bilinç dışı motivasyonlarına bakılarak anlaşılmaktadır (Maier, 1912; Akt. Schlesinger, 2004).

Birey, psikolojik gerçeklik ve kontrolün tehlikeye gireceği noktaya kadar duygu yoğunluğu yaşayarak katatimik davranışsal tepki oluşturmakta, bu da ilkel dürtüsel bir saldırganlık ile sonuçlanmaktadır (Sinnamon, 2015). Katatimi, DSM'nin (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders - Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı) önceki sürümlerinde mevcutken; DSM-IV ve DSM-V (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013) içerisinde herhangi bir tanısal alanda bulunmamaktadır. Bu nedenle, katatiminin, travma sonrası stres bozukluğu, psikotik bozukluklar (özellikle sanırsal özelliklere sahip olanlar), duygudurum bozuklukları (psikotik özelliklere sahip duygudurum bozuklukları) ve bazı kişilik bozuklukları gibi diğer psikopatolojilerin sınırları içinde bir sendrom, belirti veya bozukluğun sonucu olarak görülmesinin daha olası olduğu belirtilmektedir (Sinnamon, 2015). Suç alanına bakıldığında, şiddetli seri suçlar, aile cinayeti, tacizle ilgili şiddet, bir yabancıya veya bir tanıdığa karşı işlenen ani ve genellikle nedeni açıklanamayan kişiler arası şiddet katatimik krizle açıklanabilir görülmektedir (Sinnamon, 2015). Katatimik kriz üç kategori kullanılarak tanımlanmaktadır: Sanırlı katatimik süreç, kronik katatimik kriz ve akut katatimik kriz.

Sanırlı katatimik süreç genellikle seri suçlarda görülmekle birlikte (Sinnamon, 2015), Wertham (1978) şiddetin başka bir kişiye yönelik şiddetle sınırlı olmadığına, aynı zamanda ateş yakmaya veya kundaklamaya kadar uzanabileceğine işaret etmektedir.

Kronik katatimik krizin süreci daha uzun olup, fail ile mağdurun genellikle birbirini daha önceden yakından tanıdığı ve uzun vadeli bir ilişkinin sınırları içinde gerçekleşebilir (Sinnamon, 2015). Aile cinayetleri sonrasındaki intihar girişimi kronik katatimik kriz biçiminin başlıca örnekleridir. Bunun dışında, gelecekteki failin başka bir kişiye mantıksız bir bağlılık oluşturduğu tek yönlü bir saplantılı-sanırsal etkileşimin sınırları içinde de ortaya çıkabilir (Schlesinger, 2004), failin sanırsal düşünceleri şiddetle ilgili iç çatışmalarını çözebilme inancını geliştirmek için komplo kurar ve burada erotomanik sanırsal düşünce haricinde, fail genellikle erkek ve mağdur genellikle kadın olmaktadır (Sinnamon, 2015). Gerçekleşen şiddet eylemi (hatta saldırganın kuluçka dönemindeki düşünceleri ve faaliyetleri) geriye dönük olarak faili rüya görmüş gibi ve kendisine yabancıymış gibi etkilemektedir (Schlesinger, 2004).

Kronik katatimik krizde meydana gelen ileriye yönelik şiddet birikiminin aksine akut katatimik kriz, sıradan bir tanıdık, göz aşinalığı olan bir kişi ya da failin yeni tanıştığı bir yabancı ile etkileşimin tetiklediği ani bir patlama olarak gerçekleşir (Sinnamon, 2015). Bu durumda, suçlu, bir yabancıya karşı "kendiliğinden" bir şiddet eylemi gerçekleştirir (Schlesinger, 2004; Sinnamon, 2015). Altta yatan gizli ya da çatışmalı duygular, erken yaşta istismar öyküsü ya da bağlanma sorunları gibi herhangi bir patolojinin dışında değerlendirilebilecek sorunlar yaşayan genç bir erkek, cinsel açıdan iddialı bir kadınla karşılaştığında tetiklenebilir, kurban bir şekilde altta yatan saldırgan tepkiyi tetikleyecek bir davranışta bulunabilir ve sonucunda cinayet meydana gelebilir (Sinnamon, 2015).

Katatimik cinayetlerin dışında bir de dürtüsel cinayetler vardır (Arrigo ve Purcell, 2001, Gee, 1988, Sinnamon, 2015, Petherick ve Sinnamon, 2017). Dürtüsel cinayetlerde esas mesele, bazı içsel bilişsel-duygusal çatışmaları çözme girişimi değil, uzun süredir devam eden, derinlerde yatan bir öldürme dürtüsünün tezahürüdür (Sinnamon, 2015, Petherick ve Sinnamon, 2017). Suçlu, içsel çatışmalarını hafifletmek için cinayeti kullanmaya çalışmaktan ziyade uzun süredir devam eden duygusal tırmanmanın yoğun cinsel fantezilere dönüşmesiyle ve genellikle bu fanteziyi tatmin etmek amacıyla dürtüsel bir biçimde cinayet işlemektedir (Arrigo ve Purcell, 2001, Sinnamon, 2015). Dürtüsel cinayetler plansız ve planlı cinayetler olarak ikiye ayrılmaktadır.

Plansız dürtüsel cinayetler, düzensiz içsel düşünce süreçleri ve motivasyonlardan kaynaklanan davranışsal bir sonuçtur (Petherick ve Sinnamon, 2017; Schlesinger, 2004). Suçluların, arzularına göre hareket etmeden önce birkaç yıl fantezinin sınırları içinde kullanabilecekleri, genellikle şiddet ve cinsel uyarılmanın birleşmesiyle ilişkilendirilen içsel bir öldürme isteği vardır (Sinnamon, 2015). Plansız dürtüsel cinayetler genellikle bir fırsat suçudur ve failerin cinayet arzularını canlandırması genellikle fırsatların bir araya gelmesinden ve şiddetin dürtüsel olarak patlamasına izin verecek kadar öz denetimi azaltan durumlara bağlıdır (Petherick ve Sinnamon, 2017; Sinnamon, 2015). Bu durumlar, davranışsal engellemelerin azaldığı, alkol etkisi altındayken savunmasız bir kurban adayı ile yalnız kalmak gibi çevresel faktörleri içerebilir veya komorbid psikopatoloji olarak depresyon, hipomani, mani gibi endojen faktörler olabilir (Schlesinger, 2004; Sinnamon, 2015).

Planlı dürtüsel cinayetler, başka bir kişinin öldürülmesini içeren uzun bir obsesif ruminasyon döneminin doruk noktasıdır ve bu cinayetler cinsel açıdan sadist bir fantezi kurgusunu taklit etmek için yoğun bir öldürme arzusu veya dürtüsü içerir (Petherick ve Sinnamon, 2017; Schlesinger, 2004). Burada cinayetin işleme sebebi, içsel çatışmayı çözmek için aracı olması değil, öldürme eyleminin ritüelinin yarattığı bir motivasyondur ve bu şekliyle, cinayetin mantıksal, sanrısız ya da işlevsel olmayan da olsa herhangi bir amaca hizmet eden değil, derin bir öldürme arzusuyla işlenen cinsel motivasyonlu dürtüsel cinayetler olduğu söylenebilir (Sinnamon, 2015). Suçlular psikopatik olabilir ve sıklıkla, özellikle narsistik ve antisosyal olmak üzere ciddi kişilik bozukluğu özellikleri, nadiren de düşünce ve davranışlarını düzenlemekte güçlük çeken sınır (borderline), paranoid veya histriyonik kişilik özellikleri sergileyebilir (Petherick ve Sinnamon, 2017; Schle-

singer, 2004; Sinnamon, 2015). Manipülatif ve aldatıcıdır, ancak sanıklar ve varsanılar gibi açık psikotik belirtiler yaşasalar da dikkatleri dağılmamaktadır (Schlesinger, 2004).

B. ÇEYİZ MOTİVASYONUyla KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Çeyiz motivasyonu ile gerçekleştirilen kadına yönelik şiddet sıklıkla Hindistan, Pakistan, Bangladeş, İran, Nepal gibi Doğu Asya ülkelerinde görülmektedir (Abrar ve Ghouri, 2010; Aliakbari, Safarzadeh, Bayat, Pormehr-Yabandeh, Dashti, Roozbeh ve Banaei, 2018; Dhakal, 2008; Kamruzzaman, 2015; Prasad, 1994). Çeyiz sistemi, kadınların şiddete ve işkenceye uğramasını ve öldürülmesini devam ettiren kültürel bir uygulamadır. Evlilik sırasında yeterli çeyiz sağlamamanın cezası olarak ya da evlilikten sonra kadının diğer aile üyelerinin talep ettiği çeyizi karşılayamaması nedeniyle, kadının kendi aile üyelerinin veya diğer üyelerinin gelinlere yönelik uyguladığı şiddet ve buna bağlı olarak kadınların öldürülmesidir (Diamond-Smith, Luke ve McGarvey, 2008). Bu uygulama içerisinde kadının yakılması sıkça görülmektedir ve bu tür olaylar genellikle adli makamlara patlayan bir mutfak ocağının ya da sobadan sıçrayan ateşle yanan sentetik kıyafetlerin neden olduğu kazalar olarak sunulmaktadır (Shaha ve Mohanty, 2006). Çeyiz nedeniyle, kadınların zehirlenerek (böcek ilacı vb.) öldürülmeleri de bir diğer yöntemdir (Mohanty, Panigrahi, Mohanty ve Das, 2004).

C. NEFRET MOTİVASYONUyla KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Kadına yönelik şiddet için üç temel alandaki tutumlar önemlidir; bunlar; kadına yönelik şiddetin uygulanması, kadınların mağduriyetlerine tepkisi ve kadına yönelik şiddete toplumsal ve kurumsal tepkilerdir. Tutumların kadına yönelik şiddetin işlenmesi ile temel ve nedensel bir ilişkisi olup, bireysel ve topluluk düzeyinde şiddeti destekleyen inançlar ve değerler ile şiddet davranışının meydana gelmesi arasında bir ilişki olduğuna dair bulgular mevcuttur (Flood ve Pease, 2009). Daha geleneksel, katı ve kadın düşmanı cinsiyet rolü tutumlarına sahip, tecavüzü destekleyici inançları benimseyen erkeklerin şiddet uygulama ve zorlayıcı olma olasılığı daha yüksektir (Anderson, Simpson-Taylor ve Hermann, 2004; Heise, 1998). Yani, erkeklerin önyargılı, cinsiyetçi, ataerkil ve/veya cinsel olarak düşmanca tutumlara bağlılığı ile kadına yönelik şiddet kullanması arasında tutarlı bir ilişki olduğu öne sürülmektedir (Flood ve Pease, 2009; Lawrence, 1999).

Nefret, yoğun bir düşmanlık duygusuna dayanmakta ve nefret edilen objeyi yok etme ya da sınırlama arzusundan kaynaklanmaktadır. Kontrol edilmesi güç ve şiddetli olan bu duygu karşı tarafa zarar verme isteğine yol açarak bir suç eylemine neden olabilir (Övet, 2016). Nefret duygusu gibi nefret söylemleri de suçun önünü açan hoşgörü ve tahammül eksikliği olarak karşımıza çıkmaktadır (Demirbaş, 2017). Nefret suçları önyargı suçları olarak da bilinmektedir. Önyargı suçu, önyargı eylemi olarak işlenen bir suçtur (Lawrence, 1999) ve hedefteki kişilere 'toplumda size yer yok' mesajının ısrarla verilmesi durumudur (Demirbaş, 2017). Mağdurun herhangi bir kişisel özelliği dikkate alınmadan ve tam olarak mağdur konumunda olduğu için işlenen şiddet suçlarından biraz farklıdır (Lawrence, 1999). Mağdurun olaya göre belirleyici olan özelliklerinin, failin mağdur seçiminde kritik önem taşıdığı; mağdurun bireysel kimliğinin konu dışı olduğu;

mağdurun kendisi olduğu için değil, daha çok mağdur olduğu için önyargı suçuna maruz kaldığı bilinmektedir (Lawrence, 1999). Kadına yönelik şiddet, kadınlar cinsiyetlerinden veya failin kadına olan nefretinden dolayı mağdur olarak seçildiğinde nefret suçu paradigmasına uymaktadır (McPhail, 2002). Önyargı motivasyonunun doğasını anlamak için öncelikle önyargı saikinin doğası hakkındaki temel bir yanlış kanıya değinmek önemlidir. Bu yanlış anlamamanın kaynağı, önyargı suçlarıyla bağlantılı olarak sıklıkla kullanılan popüler “nefret suçu” terimi olabilir (Lawrence, 1999). Nefret suçunun kriterlerinden biri, failerin, mağdurlardan farklı gruplardan olmasıdır. Eşcinsel ilişkilerde de şiddet meydana gelse de kadına yönelik şiddet suçları öncelikle erkekler tarafından işlenmektedir (Bufkin, 1999; McPhail, 2002).

Mağdura yönelik nefretten kaynaklanan her suç önyargı suçu değildir (Lawrence, 1999). Nefret suçları, tipik olarak aşırı şiddet içermeleri nedeniyle diğer suç türlerinden farklılık göstermektedir (Plumm ve Leighton, 2019). Şiddet ve şiddetle tehdit etme bir güç aracıdır ve toplumda oldukça az gücü olan kadınların çatışmaları çözmek için şiddete başvurma ihtimallerinin düşük olduğu bilinmektedir (Bufkin, 1999). Nefret temelli şiddet, bir ırksal veya etnik gruba yönelik veya bir gruba üyeliği nedeniyle bir kişiye yönelik antipati ile bağlantılı olduğunda buna önyargı suçu denilmektedir. Bir önyargı suçundaki kilit faktörün failin mağdura duyduğu nefret olmadığını, daha ziyade kurbanı karşı önyargı olduğunu vurgulamak için “nefret suçu” yerine “önyargı suçu” terimi kullanılmaktadır (Lawrence, 1999). Nefret suçu; din, dil, ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, etnik köken ve engelli olma gibi durumlara yönelik failin sahip olduğu önyargı ile bu özelliklere sahip olan gruplardaki kişilerden biri veya birkaçına yönelik işlediği suçtur (Rayburn, Mendoza ve Davidson, 2003). Cinsiyetin nefret ya da önyargı suçlarına dahil edilip edilmemesi tartışma konusudur. Önyargı suçlarına cinsiyetin dahil edilmesine karşı olan argümanlar, bu suçların, kadın mağdurların olduğu tüm suçları değil, yalnızca cinsiyet kaynaklı şiddeti içermesi gerektiğini bildirmektedir. Yani suçun motivasyonunun cinsiyet olması gerekmektedir (Lawrence, 1999). Kadınlara karşı işlenen aile içi şiddet, tecavüz ve kadın cinayetleri gibi birçok suç, erkeklerin birincil fail ve kadınların birincil mağdur olması nedeniyle bu kategoriye uymaktadır (McPhail, 2002). Genellikle planlı olmayan suçlardır ve birden fazla faili olduğu belirtilmektedir (Plumm ve Leighton, 2019).

Erkekler bilinçli veya bilinçsiz olarak erkekliği inşa etme veya gerçekleştirme amacıyla çeşitli suç eylemleri gerçekleştirebilmektedir (Archer, 2001; Bufkin, 1999; Connell ve Messerschmidt, 2005). Mağdurların, hegemonik standartlar ve toplumsal yapılar nedeniyle baskı altına alınması kolay hale gelmiştir (Bufkin, 1999). Kadınlara ve diğer azınlıklara, bu azınlıkların haklarını savunulara saldırmak, saldırganın sosyal yapılar tarafından dikte edilen üstünlük beklentisini anında empoze etmesine izin vermektedir (Bufkin, 1999; Jacobs ve Henry, 1996).

D. SONUÇ

Erkekler, dünya genelinde şiddetin başlıca uygulayıcıları durumundadır. Erkekliğin erkekler için ne anlama geldiği ve toplumda yanlış konumlandırılması yanlış tanımlamalara yol açmakta ve şiddeti destekleyici tutumlar sergilenmesine neden olmaktadır. Türkiye Kadına Yönelik Aile İçi

Şiddet Araştırması (2015) sonuçlarına göre Türkiye'deki kadınların %36'sı, yani üçte birinden fazlası fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. Cinsiyete dayalı kadına yönelik şiddet yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde çözümlenmesi gereken karmaşık bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocukluk çağında şiddete tanık olan ya da maruz kalan bireylerde duygudurum bozuklukları, davranış bozuklukları, uyum sorunları, travma, izolasyon, antisosyal davranış ya da kişilik bozukluğu problemleri, madde kullanım sorunları, ileriki yaşamlarında daha fazla şiddete maruz kalma ya da şiddetin uygulayıcısı olma gibi sorunlar görülmektedir (Carter ve Hollin, 2010; Folino, 2000; Langevin, Ben-Aron, Wright, Marchese ve Handy, 1988; Lök, Başoğul ve Öncel, 2016; Milsom, Beech ve Webster, 2003; Proulx, Beaugregard, Cusson ve Nicole, 2007). Saldırganlık ve antisosyal davranışların gelişiminde etken rol oynayan biyolojik ve çevresel faktörlerin etkileşimi, bireyin bu tür davranışlarının gelişimindeki riski artırabilir ya da olumlu ve uygun çevresel şartlar olumsuz biyolojik özellikleri baskılayarak şiddet oluşumunu önleyici etki yaratabilir (Ferguson, 2008). Çocukluk çağında içinde bulunulan çevrenin haricinde, yetişkinlik dönemindeki çevre, ekonomik durum ve grup içerisindeki statü gibi faktörler de şiddeti etkileyen önemli durumlardır. Henry'e (2009) göre bazı kültürlerin sosyal sınıf, gelir, eğitim, ırk, etnik köken veya yaş gibi farklı boyutlarda birkaç grubun statü bakımından daha düşük olması gibi önemli eşitsizliklere sahip olması, alt statü gruplarına mensup olanların sosyal değer duygusunu tehdit etmektedir ve savunma amaçlı şiddetin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Düşük statülü gruplarda yer alan bireyler, sahip oldukları ya da olacakları şeylerin azlığı nedeniyle ahlaklarını daha fazla koruma ihtiyacı içinde olabilir (Sever ve Yurdakul, 2013). Bu bireyler saygınlıklarının tehdit edildiğini hissettiklerinde, özellikle sorumlu oldukları kadınların ahlaksızlık yaptıklarına inandıklarında benlik değerlerini fiziksel şiddet aracılığıyla artırmaya çalışmaktadır (Henry, 2009; Sever ve Yurdakul, 2013). Sadece fiziksel şiddet uygulamak bazen yeterli gelmemekte ve şiddetin en uç biçimi olan öldürme eylemi de gerçekleştirilebilmektedir.

Kadınlar, erkeğin toplumdaki statüsünü işgal etmek, toplumun kurallarına uygun yaşamamak, çeteler ve savaşımlara bağlı olarak belirli gruplar içinde bulunmak zorunda kalmak, bir başkasının kötü çocukluk yaşantıları sonucunda gelişmiş olan çarpık duygu, düşünce ve davranışları nedeniyle 'seçilmiş kişi olmak' gibi pek çok nedenle, nefret ve cinsellikle ilişkili cinayetlere kurban gitmektedir. Kurbanlar öldürülme riski düşük olan ev hanımlarından öldürülme riski yüksek olan seks işçilerine kadar uzanmaktadır (Dobash ve Dobash, 2015; Schlesinger, 2004). Failler çocukluk çağında sorun yaşayanların yanı sıra duygu ve davranışlarını düzenleme becerileri de eksik olan kişilerdir. Bu da psikopatolojiye odaklanılmasına işaret eden bir noktadır. Her bozukluk cinayet işlemek için gerekli öncülü oluşturmasa da depresyon, anksiyete gibi bozukluklar özsaygıyı zedeleyerek başarısızlık hissine ve ıstıraba neden olmakta; kişi algılanan yetersizlik duygusunun yarattığı baskıdan kurtulmak için kendini ya da başkalarını öldürerek bu hislerden arınmaya çalışmaktadır (Schlesinger, 2000). Bunun dışında, özellikle narsistik ve antisosyal kişilik bozuklukları, nadiren de düşünce ve davranışlarını düzenlemekte güçlük çeken sınır (borderline), paranoid veya histriyonik kişilik bozukluklarına sahip kişilerin cinayet işleyebilecekleri belirtilmektedir Petherick ve Sinnamon, 2017; Schlesinger, 2004; Sinnamon, 2015). İşlenen

cinayetin korkunçluğunun ön plana çıktığı sadistik cinayetlerde failerin psikotik bozukluk sahibi olabileceği düşünülmüş ve bir kısmında bu tanı doğrulanmıştır (Carter ve Hollin, 2010; Meloy, 2000).

Cinayetin işlenme nedenini, failin temel amacını anlamak için altta yatan düşünceyi ve motivasyonu anlamak önemlidir (Sinnamon, 2015). Yani cinayetin içsel bir çatışmayı çözmek için mi, yoksa öldürme ritüelinin failde yarattığı haz nedeniyle mi işlendiğini anlamak, cinayeti çözümlenmek ve daha sonra meydana gelebilecek cinayetler için risk faktörlerini belirleyerek önleme çalışmaları yapmak için etkili bir rol oynamaktadır.

Cinayet için önemli motivasyonlardan biri olan kadının toplum nazarında ahlaksızlık yapmasına ilişkin durumlar hem kişisel hem toplumsal değerlerden etkilenmekte ve başkalarının değerlendirmelerine uygunluk, toplumdaki statüyü korumak adına önemli görülmektedir. Erkeklerin, grupta bulunan kadınların ahlakına sahip çıkması beklenmekte ve bir kadının bekaretini kaybetmesi, erkeğin gururunu kıran, utanç duyduğu bir durum oluşturmaktadır. Bu duyguların üstesinden gelebilmek için grubun ahlakını kirleten kadının cezalandırılması gerektiği düşünülmekte, bu ceza hayatının son bulmasına kadar gidebilmektedir.

Sonuç olarak ülkemizde ve dünyanın pek çok ülkesinde işlenen töre cinayetleri; göreceli olan töre kavramlarının her zaman iyiliğe ve doğru olana hizmet edemediğine işaret etmektedir. Başlangıçta doğru ve iyiyi gösterme amacı ve kararlılığıyla oluşan ahlaki kurallar ve töreler, zaman içinde çeşitli etmenler nedeniyle erkeğin kadın bedeni üzerinden tanımladığı bir olgu haline gelebilmektedir. Kadının bir insan cinsi, bir özne değil de erkeğin mülkiyetinde bir nesne olarak algılandığı bilinmektedir (ABKHM, 2008). Yani sıra ahlaki kuralların erkekler ve aileler üzerinde toplumsal açıdan baskı yarattığı da ortadadır. Kökleri çok derinlere uzanan kadın ve erkek farklılaşması sonucu ahlakına zarar geldiği şüphesi ya da kararı, kadına yönelik şiddeti tetiklemekte, cinayete dek uzanan cezalandırma yöntemlerine başvurulmasına neden olmaktadır.

Kadına karşı şiddetin ve cinayetlerin önüne geçilmesi için dünyada ve ülkemizde çeşitli ve çok yönlü tedbirlerin alınması ve uygulamaya geçirilmesi önemlidir. Sallan-Gül ve Altında'ın (2015) vurguladığı gibi yazılı medya da yeterli bir toplumsal duyarlılıkla, etik biçimde bu sorunlara yaklaşmalı, sorumluluk alarak yeni politikalar oluşturmalıdır. Ülkemizde töre cinayetleri faillerinin kanunda öngörülen en ağır ceza olan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasıyla cezalandırılması hükmü getirilmiştir (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2015). Ancak, kadınlara yönelik şiddetin kültürümüzde sürüyor olması nedeniyle sosyoekonomik düzeyin yükseltilmesi, kadınlara saygıyla ve eşitlikçi bir anlayışla bakılması, bu bağlamda önlemlerin çoğaltılması ve ivedilikle uygulanmasının gereği açıktır. Özellikle şiddetin uygulayıcısı olan erkeklerin, çözüme ulaşabilmek için her türlü iş birliğine açık olması gerekmektedir ("Because we have daughters", 2018). Şiddetin önlenmesi için sadece erkeklere değil, tüm kurumlara, sivil toplum örgütlerine; kısaca hepimize sorumluluk düşmektedir. Şiddete karşı en güçlü duruş, belki de onu bugünkü tanımından sıyırmak, zaman içerisinde unutmak ve unutturmaktır.

KISIM II

KRİMİNOLOJİ,
CEZA VE İNFAZ HUKUKU AÇISINDAN
KADINA KARŞI
FİZİKSEL ŞİDDET

BÖLÜM I

KRİMİNOLOJİ VE KADINA KARŞI FİZİKSEL ŞİDDET

Doç. Dr. Güneş OKUYUCU ERGÜN

Dr. Yaprak ÖNTAN

Ar. Gör. Günce ARTANTAŞ

A. KADINA KARŞI FİZİKSEL ŞİDDETE İLİŞKİN ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR

1. Küresel Bir Sorun Olarak Kadına Karşı Şiddet

Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası organizasyonlara göre, kadına karşı şiddet günümüzde bir pandemi halini almıştır. Dünyada her üç kadından biri, halihazırdaki veya önceki bir partneri tarafından gerçekleştirilen fiziksel veya cinsel bir saldırıya uğramaktadır (Barkan, 2017, s. 213). Yine de kadına karşı şiddet konusunda toplumun ve genel olarak dünya kamuoyunun (Clinard ve Meier, 2015) farkındalığı sürekli olarak artmakta ve bu fenomen giderek daha fazla insan tarafından büyük bir sorun olarak tanımlanmaktadır (Vito ve Maahs, 2017).

Kadına karşı şiddet fiilleri, mağdurun yakınları, akrabaları, tanıdıkları veya yabancı kişiler tarafından gerçekleştirilebilir. Ancak kadına karşı şiddet olaylarının üçte ikisinde fail, mağdurun bir yakını veya onun tanıdığı bir kimsedir (Clinard ve Meier, 2015). Birçok ülke bakımından veriler incelendiğinde, kadınların öldürüldüğü vakaların %40-70'nin failinin eşleri ya da erkek arkadaşları olduğu da belirtilmektedir (WHO, t.y.). Bu yüzden bir kadının partneri tarafından fiziksel saldırıya uğraması veya öldürülmesi olasılığı, başka herhangi bir kimse tarafından saldırıya uğraması veya öldürülmesi olasılığından çok daha yüksektir (Barkan, 2017).

Kadına karşı şiddet, mücadele etmenin en zor olduğu suçlardandır; çünkü kadına karşı şiddet fiilleri çoğunlukla toplumun gözünden uzakta işlenmektedir. Bu nedenle kadına karşı şiddet fiilleri, en az bildirilen veya raporlanan suçlar arasındadır (Vito ve Maahs, 2017). Mağdurların ancak yarısına yakınının yaşanan şiddet olayını polise bildirdiği tahmin edilmektedir. Olayı bildirmeyen mağdurların %60'ı, şiddet olayını özel veya kişisel bir mesele ya da küçük ve önemsiz bir olay olarak nitelendirmektedir (Clinard ve Meier, 2015). Söz konusu düşük raporlamanın nedenleri arasında intikam korkusu, failin başının belaya girmesini istememe, gerçekleştirilen davranışı o kadar da kötü olarak nitelendirmeme ve üçüncü kişilerin bu durumdan haberlerinin olmasını istememe yer almaktadır (Vito ve Maahs, 2017).

1982-1999 yılları arasında belirlenen bazı ülkelerde yakın partner şiddetine maruz kalan kadınlar arasında yapılan bir araştırmaya göre, şiddet olayını polise bildirme oranı, Bangladeş'te %47, Kamboçya'da %16, Kanada'da %27, Mısır'da %34, Etiyopya'da %45, Hollanda'da %21, Norveç'te %18, Filipinler'de %10, İsviçre'de %21, Birleşik Krallık'ta %30, ABD'de %22 iken, Türkiye'de bu oran %38'dir (Krug vd., 2002).

2013 yılında ABD'de gerçekleştirilen bir araştırmaya göre, bütün dünyada kadınların %35'i kendi partnerlerinin şiddetine veya partnerleri olmayan bir kişinin cinsel şiddetine maruz kalmaktadır. Ayrıca Amerikalı kadınların %70'i hayatlarının herhangi bir döneminde partnerlerinin şiddetine uğramaktadır (Vito ve Maahs, 2017). İngiltere'de yapılan başka bir araştırmaya göre, bu oran yaklaşık %30'dur. Londra Polis Merkezi'ne bir gün içinde gelen çağrılarının dörtte biri, yakın partner şiddetiyle ilgilidir (Newburn, 2017). Yine de son dönemde kadına karşı şiddet olaylarında belirli bir düşüş yaşandığı gözlemlenmektedir (Clinard ve Meier, 2015). Kadına karşı

şiddetin önlenmesini amaçlayan kanuni düzenlemelerin yapılması, bu konuda programlar düzenlenmesi ve toplumda gelişen farkındalık sayesinde gözlenen azalma, umut vericidir (Vito ve Maahs, 2017). Ancak gelişmiş ülkelerdeki azalma gelişmekte olan ülkelere nazaran çok daha belirgindir. Fakir veya gelişmekte olan ülkelerde mağdurlar, kalacak bir barınak bulmakta ve diğer kamu hizmetlerinden yararlanmakta zorluk yaşamaktadır (Thio vd., 2012).

2. Yakın Partner Şiddetinin Tanımı ve Kapsamı

Yakın partner şiddeti (intimate partner violence), halihazırdaki veya önceki bir eş-partner tarafından gerçekleştirilen (Barkan, 2017) fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddet ile kontrol etme davranışlarını kapsayan ve uluslararası literatürde sıklıkla kullanılan genel bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır (Ali ve Naylor, 2013; Jewkes, 2002; Newburn, 2017). Yakın partner şiddetini tüm sosyoekonomik, dini ya da kültürel gruplarda gözlemek mümkündür (WHO, t.y.). Buna göre yakın partner şiddeti, hem evlilik birliği içinde hem de birlikte yaşamayan çiftler arasında gerçekleştirilen şiddet fiillerini kapsamaktadır (Vito ve Maahs, 2017). Yakın partner şiddeti herhangi bir yaş aralığı ayırımına gidilmeksizin kullanılan üst bir kavram olmakla beraber, genellikle 16-24 yaş arası gençler bakımından flört şiddeti (dating violence) olarak adlandırılan alt bir kategoriye de yer verilmektedir (Dardis vd., 2015). Ancak psikolojik ve cinsel şiddetle ilgili araştırmalarda kullanılan tanımlar ve kapsamda karşılaşılan tereddütlerin, çalışmaların büyük ölçüde fiziksel şiddet üzerine odaklanmasına neden olduğu bilinmektedir (Jewkes, 2002). Yakın partner şiddetinin faili yalnızca erkek olmak zorunda değildir, esasında her iki cinsiyet de fail olabilir (Ali ve Naylor, 2013). Ancak hiç kuşku yok ki ağırlıklı olarak mağdurlar kadındır (WHO, t.y.). Kadına karşı şiddet olaylarının üçte ikisinde fiziksel yaralanma meydana gelmekte ve bu olayların %14'ünde mağdur tıbbi yardıma ihtiyaç duymaktadır (Newburn, 2017). Fiziksel şiddet, bazı olaylarda kadının ölümüyle sonuçlanmaktadır ki buna literatürde kadın cinayeti (femicide) adı verilmektedir (Barkan, 2017). Bu bağlamda kadına karşı şiddet fiilleri; kadın cinayetlerini, silahla ve silahsız gerçekleştirilen yaralama fiillerini, psikolojik şiddeti ve cinsel saldırıyı içine almaktadır (Barkan, 2017). Ancak failerin cinsel saldırı gerçekleştirilmekteki motivasyonları, çoğunlukla fiziksel veya psikolojik şiddet uygulamadaki motivasyonlarından farklıdır. Dolayısıyla kriminolojik açıdan kadınlara karşı uygulanan fiziksel ve psikolojik şiddet ile cinsel şiddetin ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir.

Kadına karşı şiddet, fiziksel olabileceği gibi psikolojik metotlarla da işlenebilir. Psikolojik şiddet; mağdurun aktiviteleri veya davranışlarının kısıtlanması veya kontrol edilmesini, mağdurun ailesi ve arkadaşlarından izole edilmesini, mağdurun temel veya finansal kaynaklara erişiminin kısıtlanması veya engellenmesini, kişisel eşyalarının tahrip edilmesini, mağdurun yakınlarına fiziksel şiddet uygulanmasını, sözlü tehditleri, mağdurun aşağılanması veya küçümsenmesini ve mağdurun duygusal acı çekmesini, utanmasını, güçsüz hissetmesini amaçlayan diğer bütün davranışları içine almaktadır (Vito ve Maahs, 2017). Ancak bu çalışmada temel olarak kadına karşı uygulanan fiziksel şiddet fiilleri incelenmektedir.

Ataerkil toplum yapısı, fakirlik, uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı ya da saldırganlık şeklindeki kişisel özellikler hiç kuşkusuz kadına yönelik şiddete etki etmektedir. Çeşitli disiplinlerden bilim insanları ve kriminologlar, uzun yıllardır bunları ve daha birçok faktörü ele alarak kadına yönelik şiddetin nedenlerini ortaya koymaya çalışmaktadır (Jewkes, 2002). Örnek vermek gerekirse, çeşitli araştırmalara göre, fakirlik haricindeki demografik ve sosyal karakteristiklerin, yakın partner şiddetinin ortaya çıkma riskini doğrudan arttırmadığı gözlemlenmektedir. Örneğin; yaş, sanılan aksine şiddeti ortaya çıkaran temel bir etken değildir (Tosun Altınöz vd., 2018). Ama failin yaşı ilerledikçe partnerine karşı şiddet uygulama olasılığı azalmaktadır (Vito ve Maahs, 2017). Özellikle 30 yaşın altındaki erkeklerin partnerlerine karşı şiddet uyguladıkları görülmüştür. Bu genç erkeklerin genel olarak şiddete daha eğilimli olmasıyla ilgilidir (Thio vd., 2012). Mağdurların yaşıyla ilgili yapılan bir araştırmada mağdurların çoğunun 16-24 yaş arasında olduğu sonucuna ulaşılmışken (Clinard ve Meier, 2015; Newburn, 2017); diğer bir araştırmaya göre en fazla 25-34 yaş arasındaki kadınlar şiddete uğramakta, bunu ise 18-24 yaş aralığı izlemektedir (Barkan, 2017).

Yakın partner şiddetinin, genellikle, kişiler arası cinsel bir bağlantının olduğu veya rıza gösterilmeyen bir cinselliğin söz konusu olduğu durumlarda yaşandığı değerlendirilmektedir. Ancak bunun evli olmakla ilişkisi, kadının evlilik öncesi cinsel ilişkiye bakış açısına göre değiştiğinden, yine doğrudan değildir (Jewkes, 2002). Kadının medeni durumu ile maruz kaldığı şiddet arasındaki bağlantıya ilişkin bir araştırmaya göre, en az evli kadınlar şiddete maruz kalmakta, bunu birlikte yaşama ve ayrı evlerde birliktelik sürdürme izlemekte, en fazla ise ayrılmış veya boşanmış çiftler arasında kadına karşı şiddet olgusuna rastlanmaktadır (Newburn, 2017). Kalabalık bir aile içerisinde ya da şehirde veya taşrada yaşamının da başlıca etki eden faktörler arasında sayılmadığı görülmektedir. Buna karşılık, istisnalar olmakla beraber, çocuk sayısı bir faktör olarak görülmektedir (Jewkes, 2002).

Yakın partner şiddetinde doğrudan etkili faktörler arasında ise yoksulluk, işsizlik ve buna eşlik eden stresin olduğuna dair bir görüş söz konusudur. İşsiz fail sürekli evde olduğu için çiftler birlikte daha fazla zaman geçirmekte; bu da yakın partner şiddeti için daha büyük bir risk doğurmaktadır (Barkan, 2017). Bu her çeşit sosyoekonomik gruptan kişi arasında şiddetin olduğuna dair gerçeği değiştirmemekteyse de daha düşük düzeyde şiddet artmaktadır; ancak yine istisnalar söz konusudur (Jewkes, 2002; Tosun Altınöz vd., 2018). Kadının ekonomik bağımsızlığa sahip olması oranları düşürse de kadının çalışıp erkeğin çalışmadığı durumlarda oranlar tam tersi yükselebilmektedir. Bu da ekonomik total gelirden ziyade, ekonomik eşitsizliğin bir faktör olarak değerlendirilmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Buna, eğitim eşitsizliği ve toplumsal statüdeki eşitsizlik de eşlik etmektedir.

Hiç kuşkusuz, "geleneksel erkeklik" algısı ve ataerkil toplum yapısı, kadına yönelik şiddete yol açan başlıca faktörlerden birisidir. Hatta Jewkes'e göre, fakirliğin bile erkeklik algısıyla ilişkilendirilebileceği belirtilmiştir. Maskülenliğe ilişkin düşünceler, kimi kültürlerde, madde kullanımı, suç işleme ve kadın düşmanlığıyla da özdeşleşmektedir. Bu kültürlerde, kadına yönelik şiddet,

sosyal bir norm görünümüne bürünmektedir. Erkek egemenliği ideolojisinin daha güçlü olduğu toplumlarda yakın partner şiddeti de yoğunlaşmaktadır. Bu ideoloji hiç kuşkusuz, kadının sosyal ve ekonomik hayata katılımını etkilediği gibi kanunları, polisi ve ceza adaleti sistemini de doğrudan yapılandırmaktadır. Bu algının diğer karşılığı da geleneksel “kadınlık” algısı ve buna yönelik kültürel klişelerdir. Elbette şiddetin genel olarak yaygın olduğu kültürlerde, örneğin; sağlık çalışanlarına karşı şiddete başvurulmasına sık rastlanan, politik uyuşmazlıkların çözümünde olduğu kadar komşular arası ilişkilerde dahi sıklıkla şiddete başvuru kültürlerde, kadına karşı şiddet de diğer tüm şiddet türleri gibi daha fazladır (Jewkes, 2002).

Eğitim ise her iki biyolojik cinsiyet bakımından şiddeti önleyen bir faktör olarak ele alınmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki özellikle kadının eğitim seviyesi arttıkça bunu takip eden özgürleşme ve özgür düşünce kendisine yönelik şiddet riskini de arttırabilmektedir (Jewkes, 2002; Tosun Altınöz vd., 2018). Üniversite eğitimi olmayan bireyler arasında şiddet davranışının daha yaygın olduğu gözlemlenmiştir. (Thio vd., 2012).

Massachusetts Eyaleti’nde 10 yıllık bir periyot boyunca 317 failin izlenmesiyle yapılan bir araştırmaya göre, daha önceden partnerine şiddet uyguladığı bilinen ve/veya alkol-uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı geçmiş bulunan failerin, yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde partnerlerine şiddet uygulama olasılığı belirgin biçimde yüksektir. Ayrıca söz konusu failerin yakın partnerleri haricindeki kişilere karşı şiddet içeren bir davranış sergileme olasılıkları da yükselmektedir. Bu nedenle kadına karşı şiddet fiillerinin önlenmesi için alkol-uyuşturucu ve uyarıcı madde bağımlılığı bulunan failerin bağımlılıklarına ilişkin bir tedavi görmeleri önerilmektedir (Vito ve Maahs, 2017). Diğer bazı çalışmalarda da alkol kullanımı, kadına karşı şiddet vakalarıyla ilişkilendirilmiştir. Buna göre şiddet uygulayan erkeklerin %57’si olayın gerçekleştiği anda alkol kullanmaktadırlar (Clinard ve Meier, 2015).

Mağdur kadının kendi ailesine olan uzaklığı da partnerinden şiddet görme olasılığını arttırmaktadır. Kendi ailesine yakın bir mesafede oturan kadınlar, partnerlerinden daha az bir oranda şiddet görmektedirler. Buna karşın, eğer kadın kendi ailesinden uzak bir mesafede yaşıyorsa, erkek, kadının ailesinin intikam alacağı tehdidini ve dolayısıyla şiddet uygulama konusunda herhangi bir caydırıcılık hissetmemektedir (Clinard ve Meier, 2015).

Dünya Sağlık Örgütü’ne göre, erkekler bakımından yakın partner şiddetini uygulamaya yol açan başlıca faktörler; “genç yaş, düşük eğitim düzeyi, çocukken şiddete tanıklık etmek veya şiddeti deneyimlemek, alkol ve uyuşturucunun zarar verecek şekilde kullanımı, kişilik bozuklukları, şiddetin kabullenilmesi ve istismar eden ebeveynlere dair geçmiş” olarak sıralanmaktadır. Kadınların partnerleri tarafından şiddete maruz kalma riskini arttıran faktörler ise; “düşük eğitim düzeyi, ebeveynler arası şiddete maruz kalmak, şiddetin kabullenilmesi, çocuklukta cinsel istismara maruz kalmak ve önceden değişik biçimlerde istismara maruz kalmak” olarak sayılmaktadır. Ayrıca hem kadın hem de erkek açısından ortak faktörlerin “ilişkide çatışma ve tatminsizlik, ailede erkek egemenlik, ekonomik stres, erkeğin birden çok partnerinin olması ve eğitim düzeyleri arasındaki orantısızlık” olduğu ifade edilmiştir (WHO, t.y.). Ayrıca, “cinsiyet eşitsizliği

içeren sosyal normlar, yoksulluk, kadınların düşük sosyal ve ekonomik durumları, evlilik içerisinde yakın partner şiddeti bakımından zayıf yasal yaptırımlar, yakın partner şiddetine karşı zayıf toplumsal yaptırımlar, şiddeti uyuşmazlığı çözme yolu olarak gören yaygın sosyal kabullenme ve silahlı çatışma ile toplumdaki genel olarak yüksek seviyedeki şiddet oranları” şeklindeki toplumsal faktörler de çeşitli çalışmalarca tespit edilmiştir (WHO, t.y.).

Türkiye’den kadına yönelik fiziksel şiddetin öldürme boyutuna vardığı benzer bir çalışmada ise göçmenlik ve cinsiyet rollerine ilişkin algı dışında ortak bir faktör belirlenememiştir. Ancak, erkeklerin hegemonik cinsiyet algısının şiddetin başlıca nedenlerinden biri olduğunun da altı çizilmiştir (Tosun Altınöz vd., 2018).

Yine Türkiye’de ölümlerle neticelenen kadına yönelik şiddet konuları alan ve mahkeme dosyaları üzerinden yapılan bir başka çalışmada ise incelenen vakaların yarısının yakın partner şiddetine dahil olduğu, eşlerin başlıca failer oldukları, bunun dışındaki durumlarda ise failerin %60’ının yakın akraba oldukları, yakın partner şiddeti fail ve mağdurlarının %81’inin evli ya da boşanmış oldukları, faille mağdurun genellikle birlikte yaşadıkları ve şiddet teşkil eden fiilin genelde ikametgahta gerçekleştirildiği, yakın partner şiddetinde failin yaşça büyük, partner şiddeti olmayan durumlarda ise genellikle yaşça mağdurdan küçük olduğu, yakın partner şiddetinde failin genellikle eğitimsiz ancak çalışan olduğu, buna karşılık partner şiddeti olmayan hallerde işsiz olduğu, failerin akıl hastası olmasının veya alkol ya da uyuşturucu madde kullanımının bir risk faktörü olarak değerlendirilmediği, failerin %40’ının önceden sabıkası olduğu, özellikle yakın partner şiddetinde mağdurun önceden tehdit edilmiş olduğu, vakaların ¼’ünde önceden gerçekleştirilen fiziksel şiddet olduğu, en güçlü motivasyon nedenlerinin kıskançlık/sadakatsizlik olduğu, bunu şeref saikinin takip ettiği, ayrılmanın da etkili olduğu ve ayrılıktan sonraki dört ay içinde öldürme oranının yüksek olduğu, bu saiklerle öldürmede mağdurun yaşının görece daha genç olduğu, failerin silah sahibi olmalarının büyük bir risk faktörü teşkil ettiği belirlenmeleri yapılmıştır (Toprak ve Ersoy, 2017).

Yapılan bu çalışmaların sayısında ve toplanan verilerde kayda değer bir artış gözlemlenebilmekle beraber, fail tipolojisini ortaya koymakta ve şiddetin nedenlerini tespit etmekte birçok açmazla karşılaşıldığı da bilinmektedir. Özellikle risk faktörü teşkil eden sosyal şartların farklı kültürler göre değişkenlik arz ediyor olması, karşılaşılan zorlukların başlıcasıdır (Jewkes, 2002).

3. Neden Bazı Kadınlar Kendilerine Şiddet Uygulayan Partnerlerini Terk Etmemektedirler?

Şiddete maruz kalan kadınların çoğunlukla bu şiddete katlanmaya ve partneriyle birlikte yaşamaya devam ettikleri varsayılmaktadır. Halbuki bu kadınların bir kısmı da partnerlerinden ayrılmaktadırlar. Evlerini terk etmekte ve yardım aramak için polise, sosyal hizmetlere, barınaklara, ebeveynlerine veya arkadaşlarına gitmektedirler. Ancak yine de bu kadınlar, partnerleri tarafından takip edilme ve öldürülme riskiyle karşı karşıyadırlar (Thio vd., 2012).

Kadınların kendilerine şiddet uygulayan partnerlerinden ayrılmamalarının bir nedeni, özellikle de çocukları varsa çoğu zaman gidecek bir yerlerinin olmamasıdır. Kadın barınakları sadece kısa dönemli/geçici bir çözümdür ve genellikle de kapasiteleri doludur. Akrabalar ve arkadaşların yanında kalma olanağı da ancak belirli bir süreliğine mümkün olabilir. Keza birçok kadının yanında kalabilecekleri yakınları da bulunmamaktadır (Barkan, 2017). Bir diğer neden, söz konusu kadınların çok az eğitilmiş olmaları ve yeteri kadar kazandıran bir işte çalışamayacak olmalarıdır. Dolayısıyla söz konusu kadınlar, bütün kadınların sosyal ve ekonomik açıdan en izole edilmiş kesmidir. Eğitimsizlik ve işsizlik, partner tarafından izole edilmeye bir araya geldiğinde, kadınları, partnerlerine ekonomik açıdan bağımlı olmaya zorlamaktadır (Thio vd., 2012). Bu nedenle kadının partnerinden ayrılarak yaşamını finanse etmesi mümkün değildir (Barkan, 2017). Aynı zamanda bu, kadınların ev dışındaki birilerinden yardım arama hususunda cesaretini kırmaktadır. Ayrıca örneğin, kırsal bölgelerde kadınların iletişim ya da ulaşım araçları olmayabilir; bu nedenle yardım bulmaları oldukça zordur (Thio vd., 2012).

Kadınlar partnerlerinden ayrılmaları halinde, onların kendilerini takip edeceklerinden ve eskisinden beter şekilde şiddet uygulayacaklarından korkmaktadırlar. Aynı ihtimal polise haber vermeleri halinde de geçerlidir. Gerçekten kadınlar partnerlerinden ayrılmaya çalıştıklarında fail tarafından uygulanan şiddetin dozu artmaktadır. Çünkü erkek artık kadını kaybetmeye başladığına inanmaktadır (Barkan, 2017). Ancak kadın o evde kalmaya devam ederek ya kendisinin öldürülmesine sebep olmakta ya da kendisini kurtarmak içgüdüleriyle çaresizce partnerini öldürmektedir (Thio vd., 2012).

Birçok kadının kendisine şiddet uygulayan partnerlerini sevmeye devam ettikleri için onları terk etmedikleri de belirtilmelidir. Çoğu ilişki ve evlilik tarafların birbirlerini sevmeleriyle başlamakta, kadınlar da durumun daha iyiye gideceğine, partnerlerinin düzeleceğine inanmaya devam etmektedirler. Bu umudu besleyen bir davranış, erkeğin partnerine şiddet uygulamasından sonra ondan özür dilemesi ve bir daha olmayacağını söylemesidir (Barkan, 2017). Başka yaygın bir durum kadınların şiddet olayı nedeniyle kendilerini suçlamalarıdır. Fail de kadının kendisini suçlamasına neden olacak bahaneler sıralayabilir: *"Çocuklar çok gürültü yapıyordu; yemek soğuktu; başka birisine baktığını gördüm."* Böylece fail, mağdur kadını kendisinin dövülmesi gerektiğine inandırır. Eğer mağdur kadın kendisinin dövülmeyi hak ettiğine inanmışsa, elbette ki partnerinden ayrılmaya çalışmamakta veya polise haber vermemektedir (Barkan, 2017).

Dünya Sağlık Örgütü, çeşitli araştırmalara göre, yakın partner şiddetinde kadınların partnerlerini terk etmemelerinin; "misilleme korkusu, alternatif ekonomik destek araçlarının eksikliği, çocuklar için endişelenme, aile ve arkadaş desteğinin eksikliği, boşanmayla beraber çocukların velayetini kaybetme korkusu ile aşk ve partnerin değişeceğine dair umut" şeklindeki nedenlere dayandığının altını çizmektedir (WHO, t.y.).

4. Faillerin Şiddet Olayını Algılayış Biçimleri

Şiddet uygulayan failer, genellikle kendilerine partnerlerine şiddet uygulama konusunda bir yetki verilmiş gibi davranırlar. Dolayısıyla şiddet olayının ardından suçlarını kabul ederek gerçek

bir pişmanlık göstermezler. Bunun yerine üç şekilde şiddet olayını nötralize veya rasyonalize etmeye çalışırlar (Thio vd., 2012):

- Şiddet olayını provoke ettiğini söyleyerek mağduru suçlarlar (*"Bana bağırılmaya devam etti; ona çenesini kapamasını söylememe rağmen susmadı."*),
- Mağdura verdikleri zararı küçük göstermeye çalışırlar (*"Onu gerçekten incitmedim, sadece küçük bir tokat attım."*),
- Şiddet olayını kendilerinin kontrol alanı dışındaki bir problemle ilişkilendirmeye çalışırlar (*"Biraz fazla içmiştim veya iş yerinde kötü bir gün geçirmiştim."*).

İsrail'de Avalon Hapishanesi'nde yakın partnerleri olan kadınları öldüren 15 mahkum üzerinde yapılan bir araştırma, mahkum erkeklerin kendileri, partnerleriyle olan ilişkileri, mağdura karşı olan tavırları ve işledikleri suça bakış açılarını ortaya koymak bakımından çarpıcıdır. Mahkumlardan dokuzu bu olayda asıl mağdur olan tarafın kendileri olduğunu söyleyerek öldürdükleri partnerlerini ve/veya genel olarak toplumu suçlamaktadırlar. Mahkumlar, partnerlerini "ahlaksız, sadakatsiz, yüzüstü bırakan, itaat etmeyen veya kötü bir eş veya anne" şeklinde tarif etmiş ve kafalarında onları birtakım kalıplara oturtmuşlardır. Örneğin, itaat etmeyen kadın: "Oldukça kötü davranmaya başlamıştı; eğer böyle yapmasaydı kendimi durdurabilirdim. Fakat o başka bir erkekle birlikte beni sırtımdan bıçakladı. Her şey böyle başladı." Sadakatsiz kadın: "Kendimi oldukça aşağılanmış hissettim. Biz ayrıldıktan sonra, birden bazı şeyleri fark etmeye başladım. Bir veya iki seferlik olaylar değildi, yıllardan beri sürüyordu. Salak gibi hissettim, o bana çok ihanet etti." Manipülatif kadın: "O benim üzerimde çok fazla güç sahibiydi. Beni manipüle ederek kukla gibi oynatmayı biliyordu. Ne istediye aldı. Ben onun kuklasıydım." Sorunlu kadın: "Zaten mental problemleri vardı; bir anne olarak bile yeterli değildi." (Elisha vd., 2010).

Mahkumların anlattıklarından ortaya çıkan ortak tema, partnerlerinden ayrılmaları konusunda yaşadıkları sorunlardır. Aslında mahkumların kendileri partnerlerinden ayrılammakta, ancak bunu sanki partnerleri ayrılmalarına izin vermiyormuş gibi yansıtmaktadırlar. Bu kişilerin ortak bir karakter özelliği, diğer insanları ve özellikle de kadınları sürekli olarak kontrol altında tutmayı istemeleridir. Ayrıca partnerlerine bağımlı olduklarını ve onlara karşı çaresiz bir aşk beslediklerini ifade etmelerine rağmen, hiçbiri partnerini kendi istekleri ve ihtiyaçları olan ayrı bireyler olarak görmemektedir. Bunun yerine partnerlerini kendi ihtiyaçlarını, sevilme isteklerini karşılayan veya aile çerçevesi içine oturttukları bir tedarikçi biçiminde algılamaktadırlar. Mahkumların tamamı partnerlerini çok olumsuz bir şekilde tarif etmektedirler. Onların ihtiyaçları karşılandığı sürece nasıl bir ilişki sürdürüldüğü kendileri için herhangi bir önem taşımamaktadır. Partnerleri olan kadınlar onların ihtiyaçlarını karşılamamaya başladıklarında veya onları hayal kırıklığına uğrattıklarında (ayrılma isteğini açıklayarak veya aldatarak), bu erkekler çok yoğun bir öfke hissetmekte ve bu öfkeyi partnerlerine yöneltmektedirler. Daha sonraki aşamada bu öfke hissi, kadını ortadan kaldırarak kendisini dayanılmaz acılardan kurtarma isteğine dönüşmektedir (Elisha vd., 2010).

Araştırmada partnerlerini öldüren erkeklerin şu üç tipolojiden birine girdikleri sonucuna varılmıştır. Birinci kategori, ihanete uğrayan erkektir. Mahkumlardan beşi, partnerleri olan kadının kendisini aldattığını öğrendikten sonra onu öldürmüştür. Aldatmanın ardından erkek, aşağılanmış hissetmektedir. Bu olaylarda faillerin asıl saikleri cinsel kıskançlık değil, aldatmayla birlikte çöken ailenin kaybıdır ki kendisini bir aile içinde hissetmek söz konusu tipoloji açısından oldukça önemlidir. Çocukluklarında da sahip olmadıkları ailenin yeniden yıkılmasıyla birlikte her şeylerini kaybettiklerini düşünürler. Bu yüzden intikam almak amacıyla partnerlerine saldırırlar çünkü ailenin çökmesine partnerleri sebep olmuştur (Elisha vd., 2010). İkinci kategori, terk edilmiş saplantılı aşiktir. Mahkumlardan dördü, partnerleri kendilerinden ayrılma isteğini dile getirdikten sonra onları öldürmüştür. Bu çiftlerin ilişkileri patolojik aşk (yoğun ve kişiler arasında sınırların olmadığı) olarak nitelendirilmektedir. Partnerleri olan kadın ayrılma isteğini açıkladığında, failler çok büyük bir terk edilmişlik ve reddedilme duygusu hissetmişlerdir. Kendileri için çok büyük anlam taşıyan, hatta hayatlarının anlamını teşkil eden kadının sevgisinin kaybı, onlar için dünyalarının başlarına yıkılmasıyla eşdeğerdir. Bu yüzden intikam hissiyle kendilerini terk eden ve çok kötü olan bu kadını öldürme kararı almışlardır (Elisha vd., 2010). Üçüncü kategori ise kontrolcü tiran erkektir. Mahkumlardan altısı, partnerleriyle yaşadıkları yüzleşmenin ardından, kadını cezalandırma yolu olarak kademeli biçimde onu öldürme kararı almışlardır. Bu çiftler çok uzun yıllardan beri birlikte ve ortak çocukları vardır. İlişkilerinin en başından beri erkek ve kadın arasında bir asimetri söz konusudur; her şeyi erkek kontrol eder. Buna karşın kadın, erkeğe hizmet etmek ve onun bütün ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Erkek ise kadına karşı bağlılık hissetmez; ona psikolojik, duygusal, fiziksel ve cinsel şiddet uygulayarak kadını kontrol altında tutmaya çalışır (Elisha vd., 2010).

Suçun, şiddet suçlarının, şiddetin, kadına yönelik şiddetin ve daha mikro anlamda kadına karşı fiziksel şiddetin anlaşılabilmesi için, kriminolojik bir çalışma yapılması elzemdir. Bu çalışma, saha araştırması ve veri toplanması yöntemiyle yapıldığında, araştırmanın içeriğine ve sınırlarına bağlı olmakla beraber, hiç kuşkusuz, yapıldığı zamana ve alana ilişkin önemli çıkarımlar yapılmasını sağlayacaktır. Ne var ki bu çıkarımların yapılması salt veri toplanması ve bunların istatistik biliminin yöntemleri uyarınca yorumlanması suretiyle mümkün olmaz. Bütün bunların belirli bir birikimin eseri olan kriminolojik teoriler çerçevesinde yorumlanması gerekir. Hatta bunun öncesinde, bu teoriler ışığında bir yöntem tespit edilmeli ve araştırma buna göre şekillendirilmelidir. Zira teoriler, saha çalışmasının adeta "belkemiğini" oluştururlar ve alana dair gelişen bilgi birikiminin soyut özetleridirler (Dunham ve Wilson, 2014). İşte tam olarak bu nedenle, kriminolojik teorilerin tamamının olmasa da ele alınacak konu özelinde, konuyu açıklamakta önem arz ettiği genel kabul görmüş teorilerin ortaya konması ve anlaşılması faydalı olacaktır. Bu çalışmanın ve özellikle bu bölümün amacı da budur. Literatür taraması olarak tanımlanabilecek bu çalışmada, öncelikle kadına karşı fiziksel şiddeti açıklamakta yararlanılan kriminolojik teoriler, ana hatlarıyla ortaya konmaya çabalanacaktır.

B. KADINA KARŞI FİZİKSEL ŞİDDETE İLİŞKİN KRİMİNOLOJİK TEORİLER

1. Ekolojik Teori

Bir psikiyatrist olan Urie Bronfenbrenner, 1970'li yıllarda farklı seviyelerde gerçekleşen aile içi şiddetin nedenlerini incelemek için "insan gelişiminin ekolojik modelini" geliştirmiştir. Ekolojik modele göre, bazı insanların veya grupların şiddet uygulama veya şiddete maruz kalma riskleri yüksek iken, diğer insanlar veya grupların neden şiddetten daha korunaklı bir konumda bulduklarını tek bir faktörün açıklaması mümkün değildir (Ross, 2018). Teoriye göre davranış, bireyler ve çevreleri arasındaki etkileşimle şekillenir (Ali ve Naylor, 2013). Kişiler arasındaki şiddet aslında bireysel, ilişkisel, topluluk içi ve toplumsal düzeydeki etkileşimlerin bir sonucudur (Ross, 2018, s. 46). Böylelikle teori, bireysel davranışları ve fail ya da mağdur olma ihtimallerine etki eden faktörleri açıklamaya çalışır (Ali ve Naylor, 2013). Şiddetin nedenini kişileri çevreleyen bütün düzlemlerde arayan teorinin isminin ekolojik teori olmasının sebebi de budur. 1980'li yıllardan önce araştırma eksikliğine bağlı olarak kadına karşı şiddet, akademik açıdan incelenmemiş ve anlaşılammıştır. 1984 yılında ise Bonnie E. Carlson, kadına karşı şiddetin ekolojik analizini yapan bir makale yayımlamıştır (Ross, 2018).

Bireysel, ilişkisel, topluluk içi ve toplumsal düzeyleri içeren bir çerçeve çizen teoride bireysel düzey; davranışa etki eden yaş, cinsiyet, eğitim, gelir düzeyi, psikolojik sorunlar, kişilik bozuklukları, saldırganlık eğilimleri ve uyuşturucu/uyarıcı madde kullanımı gibi bireysel ve kişisel faktörleri ele alır (Ali ve Naylor, 2013). Bireysel düzeyde ekolojik model, şiddet uygulayan erkek ve şiddete maruz kalan kadının karakteristik özelliklerini, örneğin erkeğin öfke sorunları veya davranışsal problemleri gibi risk faktörlerini incelemektedir. İlişkisel düzeyde ise kişilerin ilişki kurma becerileri, ilişkide stres yaratan faktörler ve kişiler arasındaki diğer etkileşimlere atıf yapılmaktadır (Ross, 2018). Burada, yakın partneri içerecek şekilde aile, arkadaşlar ve iş yeri durumları değerlendirilir (Ali ve Naylor, 2013). Kadına karşı şiddet bu düzeyde açıklanırken söz konusu risk faktörleri, yine uyuşturucu/uyarıcı madde kullanımı, bipolar bozukluk veya kişilerin şiddete maruz kalma öykülerini de içerebilir. Bu noktada bireysel düzeydeki ve ilişkisel düzeydeki risk faktörlerinin örtüştüğü görülmektedir. Topluluk içi faktörler ise ailenin içinde yaşadığı topluluktan kaynaklanan potansiyel risk faktörleridir (Ross, 2018). Burada kişinin içinde yaşadığı, çeşitli ilişki biçimleri geliştirdiği, okul ya da iş arkadaşlarıyla temas ettiği toplumun rolü araştırılır (Ali ve Naylor, 2013). Ayrıca örneğin, resmi veya gayriresmi sosyal destek grupları, kişilerin sosyal açıdan izolasyonu, iş imkanları, sosyal hizmetlerin ve bu hizmetlere erişim olanağının bulunması (barınaklar, aş evleri, ulaşım, psikolojik yardım) da değerlendirilir (Ross, 2018). Böylelikle kişinin, şiddet içeren davranışları gerçekleştirmesi ya da bunlara maruz kalması noktasındaki hassasiyetlerini arttıracak faktörler ortaya konmaya çalışılır. Son olarak toplumsal düzeyde, kültür ve sosyal yapı ya da sistemlerin etkisi araştırılır. Ebeveyn rolleri ve sorumluluklar, toplumsal normlar ve daha geniş olarak ekonomik, sosyal hayat ve sağlığa dair yapılar etki eden faktörler arasında değerlendirilir (Ali ve Naylor, 2013). Bu düzeyde şiddete maruz kalan kadını korumaya yönelik politikalar ve hukuk kuralları önem kazanmaktadır. Ör-

neğin, genelde şiddete uğrayan kadın polise başvurduğunda bu durum aile içi bir mesele gibi görülüyor, gerekli önlemler alınmıyor ve şiddete başvuran erkek yaptığı davranışın ciddiyetini kavramıyor ise toplumsal düzeyde risk faktörlerinin bulunduğu söz edilmektedir (Ross, 2018). Bu dört düzey arasında kesin çizgiler söz konusu değildir. Model, faktörlerin ilişkisini ve bağımlılığını kabul etmektedir. Yakın partner şiddetini ve kadına karşı şiddeti önleyici stratejilerin geliştirilmesi için farklı düzeylerdeki tüm faktörlerin eş zamanlı olarak ele alınması gerekmektedir (Ali ve Naylor, 2013).

Ekolojik teoriyi genel sistemler teorisiyle birlikte/iç içe (*nested*) ele alan bir diğer yazar, sosyal psikolog Donald Dutton'dır. 2006 tarihli çalışmasıyla Dutton, yakın partner şiddetinde, analiz birimi olarak bireye odaklanmakta, ancak çevreyi ve bireyler arası ilişkileri de bu şiddet türünü anlamlandırmanın temel bir parçası olarak görmektedir (Lawson, 2012). Ekolojik teorilerin genellikle gelişim psikologları tarafından geliştirilmiş olduğunu vurgulayan yazar, tezinin bu şekilde adlandırılmasının, kişisel gelişim gibi belirgin değişkenlerin, kültürel normlar ve altkültür gibi daha geniş değişkenlere içkin olarak (onlarla birlikte işleyecek şekilde) ele alınmış olmasından kaynaklandığını vurgulamaktadır (Lawson, 2012). Dutton, Bronfenbrenner'e atıfla, bireysel davranışla ilgili olan sistemik sosyal içeriğin dört düzeyi olduğunu belirtmiştir. Bunlar, geniş kültürel değerler ve inanç sistemlerinden oluşan makrosistem; okul, iş, akran gibi aileyi daha geniş çevreye bağlayan grup ve kurumlardan oluşan ekosistem; bireyi doğrudan çevreleyen aile birimi anlamındaki mikrosistem ve son olarak, bireyin kişisel gelişimine atıf yapan ve belli bir bireyin kendine özgü kişisel gelişim geçmişinin diğer üç düzeyden ibaret sosyal çevresine ne eklediğini tanımlayan ontogenetik² faktörlerdir (Lawson, 2012). Yakın partner şiddetinin tüm görünümlelerini, bu dört sistemik düzeye ilişkin faktörlerle açıklamak mümkündür (Lawson, 2012).

Ekolojik teori, Dünya Sağlık Örgütü'nün de 2002 yılında, "Şiddet ve Sağlık Üzerine Dünya Raporu"nda kullanılmıştır (Ali ve Naylor, 2013).

Ekolojik tezinin en olumlu özelliği, farklı düzeylerdeki etkileşimlerden doğan risk faktörlerine aynı önemi atfetmesi olarak görülmektedir. Uzun süren çalışmalar, çocuklukta maruz kalınan şiddetin kişinin ilerleyen yaşamında şiddete başvurması riskini arttırdığını ortaya koymaktadır. Çocuklukta maruz kalınan şiddet, bireysel düzeydeki etkileşimden doğan bir risk faktörüdür. Bu bağlamda şiddete ekolojik bir perspektiften bakmak, kadına karşı şiddetin nedenlerini anlayabilmemiz konusunda bize yardım etmektedir (Ross, 2018).

2. Rutin Aktiviteler Teorisi

Rutin aktiviteler teorisi (routine activities theory) ve yaşam tarzı yaklaşımı, esasında, rasyonel seçim teorisine (rational choice theory) benzer bir perspektife sahiptir ve buna göre, failler hedefleri bakımından rasyonel değerlendirmeler yaparlar. Ancak rutin aktiviteler teorisinde, rasyonel seçim ve caydırma teorilerinden farklı olarak, incelemenin odak noktası failden zi-

2 Ontogenetik, bireyin döllenmesini takiben kendine özgü davranışının fiziksel ve psikososyal şartlar altında gelişmesi ve olgunlaşmasıdır.

yade mağdur olmaktadır. Cohen ve Felson'un geliştirdikleri rutin aktiviteler teorisine göre, genel olarak suç davranışı, özel olarak da kadına karşı şiddet, şu üç koşulun bir araya gelmesi halinde meydana gelebilir: Motive olmuş bir fail, uygun bir hedef ve yeterli bir koruyucunun yokluğu (Vito ve Maahs, 2017). Söz konusu duruma bağlı üç elementin aynı zaman ve mekanda çakışması, bir suç fiilinin gerçekleşmesi olasılığını arttırır (Ross, 2018). Suç, faillerin ve sıradan insanların rutin aktivitelerinden ileri gelir. Teoriye göre, en az bir failin yine en az bir mağdurla doğrudan fiziksel bir teması söz konusu olmaktadır (Vito ve Maahs, 2017). Teorinin insan davranışını açıklamak bakımından taşıdığı değer ve potansiyeli benimseyen bazı yazarlar, bunu bir adım daha öteye götürerek suçun faili ve mağdurunun yaşam tarzlarının işlevine odaklanmışlardır. Kısaca, bireyin yaşam tarzının onun bir suçun mağduru olma olasılığını etkilediğini belirtmişlerdir (Ross, 2018). Belirtmek gerekir ki, esasında motive olan bir fail her daim bulunabilir; önemli olan uygun bir hedef ve korumanın olmamasıdır (Vito ve Maahs, 2017). Bu teori, suçun içinde meydana geldiği sosyal durumların anlaşılması bakımından değerlidir (Ross, 2018). Hedefin uygunluğunu belirleyen, örneğin; hedef bir eşya olduğunda, onun değeri ya da taşınabilirliği veya görülebilirliği; tersine bir kişi olduğunda ona erişilebilirlik gibi çeşitli faktörler sayılabilir (Vito ve Maahs, 2017).

Teoriye göre; nereye gittiğimiz, ne yaptığımız ve bu davranışımızı nasıl sürdürdüğümüz, bizim bir suçun mağduru olma olasılığımızı etkilemektedir (Ross, 2018). Bu bakış açısı, rutin aktiviteler teorisini tamamlayan yaşam tarzı yaklaşımı olarak da adlandırılmaktadır (Vito ve Maahs, 2017). Yaşam tarzı ile mağdur olma arasındaki ilişki bakımından çeşitli durumlar örnek olarak sayılabilir. Buna göre kamusal alanlarda gece vakti daha fazla vakit harcamak ya da ev dışında daha fazla vakit geçirmek veya "kötü" bir muhitte ikamet etmek ya da yalnız yaşamak veya bizatihi suç işlemek ve suçlu çevresi olmak şeklindeki yaşam tarzları mağdur olma bakımından etkili olabilmektedir. Zira bu sayılı durumlarda, mağdur daha görüldür, erişilebilirdir ve koruma azalmaktadır (Vito ve Maahs, 2017).

Rutin aktiviteler teorisi genellikle hırsızlık veya yabancı bir kişi tarafından işlenen saldırıların açıklanmasında kullanılsa da, kadına karşı şiddetin açıklanması bakımından da oldukça işlevseldir. Örneğin, Cohen ve Felson'a göre bir tip sosyal aktivite, rutin aktiviteler teorisi içinde daha özel bir yere sahiptir: Alkol ve uyuşturucu/uyarıcı madde kullanımı (Vito ve Maahs, 2017). Elbette ki, alkol veya uyuşturucu/uyarıcı madde kullanımı ve suç davranışı- mağdur olma arasındaki korelasyon kimseyi şaşırtmamaktadır. Söz konusu duruma bir de ekonomik yetersizlikler eklendiğinde yoksul ve işsiz kişilerin, bir suçun mağduru olma olasılıklarının oldukça arttığı görülmektedir. Çünkü bu kişiler en azından bir özelliği paylaşmaktadırlar; bu da uygun birer hedef olmalarıdır. Hem işsiz kişiler hem de motive olmuş failer, kendilerini meşgul edecek aktivitelerden ve de yeterli finansal kaynak ve materyallerden yoksundurlar. (Ross, 2018).

Rutin aktiviteler teorisi bakımından, korumanın eksikliği de belirleyici bir faktördür. Koruma dendiğinde ilk aklı gelen polis olsa da esasında toplumdaki en önemli koruyucu, silah taşıyan ve faili derhal cezalandırabilecek olan değil, daha ziyade sadece varlıkları, potansiyel faille birilerinin sürekli kendisini "izlediğini" hatırlatacak olanlardır (Vito ve Maahs, 2017).

Yukarıdaki düşünceler doğrultusunda, gerçekleşen birçok kadına şiddet olayının belirli durumlarla karakterize edildiği görülmektedir. Bunlar: fail ve/veya mağdurun alkol veya uyuşturucu madde kullanımının olması ve çoğu işsiz ve zamanlarını büyük ölçüde bir arada geçirmek zorunda olan düşük sınıfa mensup kişiler olmalarıdır. Belki de kötü bir senaryoda olaylar şu şekilde gerçekleşmektedir: Bir alkolik, günlük rutinine işsiz partneriyle birlikte yaşadığı bir banliyöde bulunan küçük bir apartman dairesinde, elinde bir içki şişesiyle başlamaktadır. Bu tespitleri fazla genelleştirmemek gerekir. Kadına karşı şiddet, her türden sosyoekonomik sınıfa mensup kadını etkilemektedir (Ross, 2018). Rutin aktiviteler teorisi, içinde bulunduğumuz bir kadın-erkek ilişkisinde kendi seçtiğimiz yaşam tarzı, bize nasıl davranılmasına alışkın olduğumuz veya bir ilişkiden beklentilerimiz nedeniyle mağdur olabileceğimizi bize hatırlatmaktadır. Bazen bize davranılma biçimi, partner seçiminde yaptığımız kötü tercihlerden kaynaklanmaktadır (Ross, 2018).

Başka bir senaryoyu düşünelim: Eşini sürekli döven bir erkek yataktan kalkmakta, silahını temizlemekte, kendisinden uzaklaşmış eşini telefonda tehdit etmekte ve onu gün boyu takip edeceğini söylemektedir. Kendi yaşamından endişe duyan kadın polisi aramakta, fakat telefonda ona polisin diğer ciddi suçlarla meşgul olduğu ve isterse uzaklaştırma emri çıkartılması talebinde bulunabileceği söylenmektedir. İşte bu senaryoda tam olarak üç koşulun bir araya geldiği görülmektedir: Motive olmuş bir fail, uygun bir hedef ve yeterli bir koruyucunun yokluğu (Ross, 2018). Rutin aktiviteler teorisi, önemli bazı pratik çıkarımlar yapmaktadır; bunlardan bazıları kadına karşı şiddetin önlenmesi için birtakım doğrudan müdahale yöntemleri geliştirmeye ilişkindir. Örneğin, kadına karşı şiddete özgü olan davranış kalıpları belirlenerek hangi koşullar altında kadınların mağdur olma risklerinin arttığı tahmin edilebilir. Tasarlanan bu risk değerlendirmesi yöntemi, kadına karşı şiddetin ve özellikle kadın cinayetlerinin önlenmesi bakımından bir umut olabilir (Ross, 2018).

3. Sosyal Öğrenme Teorisi

Çocuklukları boyunca şiddet gören veya şiddete tanıklık eden kişilerin böyle bir çevrede büyümelerinden etkilenip etkilenmediklerini hiç merak ettiniz mi? En kötü senaryoda, bu çocukların gördükleri davranışı taklit edecekleri ve dahası ilerleyen yaşamlarında aynı davranışları tekrar edecekleri düşünülebilir (Ross, 2018).

Sosyal öğrenme ya da öğrenilmiş davranış (Ali ve Naylor, 2013) teorisine göre, bireyler, sosyal davranışları gözlemleyerek ve taklit ederek öğrenirler. Bu teorisin kaynağını Tarde'nin "taklit teorisi" oluşturmaktadır. Buna göre, suç öğrenilen bir uzmanlıktır. Bireyler görece daha yakın ilişki içerisinde oldukları kişilerin davranışını taklit ederler. Ayrıca suç işleme yöntemleri ve modelleri de taklit edilir (Vito ve Maahs, 2017).

Gözlem, taklit ve modelleme, sosyal öğrenme teorisine göre, saldırgan davranışın diğer bireylerden öğrenilmesi yöntemleridir (Dardis vd., 2015). Aslında kadına karşı şiddet de öğrenilen bir davranıştır. Fiziksel ya da psikolojik şiddetin faili olmak da mağduru olmak da şartlanmış ve

öğrenilmiş davranışların sonucudur (Ali ve Naylor, 2013). Böyle bir çevreye hapsolmuş birçok çocuk için bu adeta göle taş atmak gibidir. Taşın gölde oluşturduğu halkalar şiddetin, mağdur, tanıklar, diğer aile üyeleri ve topluluk üyeleri üzerindeki etkisini simgelemektedir (Ross, 2018).

Genel olarak tüm öğrenme teorilerinin ortak noktası da budur. İnsanlar boş bir sayfa gibi doğarlar; ancak sosyalleşme süreciyle beraber, davranışlar öğrenilir. Çevre her şeydir (Clinard ve Meier, 2015).

20 yıl kadar önce çocukluklarında kadına karşı şiddete tanıklık eden kişiler üzerine bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırma, söz konusu kişilerin ilerleyen yaşamlarında psikolojik, duygusal, sosyal ve akademik sorunlar yaşadıkları sonucuna ulaşmıştır. Davranış teorisyenlerine göre öğrenme, davranışların aldığı olumlu veya olumsuz tepkiler doğrultusunda gerçekleşmektedir. Davranış olumlu tepkilerle karşılandığında güçlenmekte, olumsuz tepkilerle karşılandığında ise zayıflamaktadır. Çocuklar, dili, ahlaki kuralları veya şiddeti de bu şekilde öğrenmektedirler. Çocuk olumsuz davranışları kendisine örnek almakta, daha sonra bu davranışlar diğer sosyal mecralar ve sosyal etkileşimler yoluyla güçlendirilmektedir. Bu teoriyi destekleyen oldukça fazla araştırmanın bulunduğu belirtilmelidir (Ross, 2018). Çocukluklarında babalarının annelerine şiddet uyguladığını gören erkeklerin, kendi eşlerine şiddet uygulamak bakımından büyük bir risk taşıdıkları ortaya konulmuştur.

Bu teori ayrıca, medyanın da şiddet içerikli davranışları öğrettiğinin altını çizer. Aksine araştırma sonuçlarının da olmasına rağmen, şiddet içeren televizyon programları ya da oyunların etkisi üzerinde durulmuştur (Ali ve Naylor, 2013).

Bütün teorilerde olduğu gibi bu kuralın da istisnaları bulunmaktadır. Bazı araştırmalar, şiddet dolu bir evde büyümelerine rağmen çocuklara erken dönemde müdahale edildiğinde onların normal ruhsal gelişimlerini tamamlayabildiklerini göstermektedir. Ayrıca şiddet uygulayan rol modellerine sahip olmalarına rağmen, çocuklarda empati duygusu ve öz kontrolün geliştirilmesi de, ileride şiddet uygulama risklerini minimize etmektedir. Bu ise şiddete tanıklık etmek ve şiddet uygulamak arasındaki ilişkinin, bazı vakalarda stres, madde kullanımı veya yoksulluk gibi ek faktörlerin varlığına bağlı olduğuna işaret etmektedir (Ross, 2018).

Yine de sosyal öğrenme teorileri, yapılan birçok çalışma bakımından temel teorilerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu teorilere, deneysel olarak doğrulanabilen bir dayanak kazandırmak adına, özellikle, tarihi (çocuk istismarı, ebeveyn arası şiddet), kişisel (madde kullanımı, kişilik özellikleri), kişiler arası (uyuşmazlık çözüm becerileri) değişkenlere dair veri incelemesi yapılması uygundur (Dardis vd., 2015).

4. Nesiller Arası Şiddetin Aktarımı Teorisi

Şiddetin ve özellikle ev içi şiddetin nedenlerini açıklamakta en yaygın olarak atıf yapılan teorilerden biri olan (Ehrensaft, 2015) nesiller arası şiddetin aktarımı teorisi, (intergenerational transmission of violence theory) esasında sosyal öğrenme teorilerinin bir türü olarak ele alın-

makta (Dardis vd., 2015) ya da bunun sosyal öğrenme teorisi üzerinden geliştirildiği, açıklamalarında sosyal öğrenme teorisini kullandığı belirtilmektedir (Ali ve Naylor, 2013). Sosyal öğrenme teorisinin “kan kardeşi” olarak da adlandırılan bu teori, deneysel verilerle desteklenmektedir (Ehrensaft, 2015; Ross, 2018). Nesiller arası şiddetin aktarımı teorisine göre, şiddet davranışı bir sorun çözme yöntemi olarak nesilden nesile aktarılır (Ross, 2018). Bu teoriyi geliştirenlerden Curtis’in deyimiyile, “şiddet, şiddeti doğurur” (Dardis vd., 2015). Aslında “şiddetin, şiddeti doğurduğu” halk arasında yaygın olarak benimsenen bir düşüncedir. Bu teoriye göre, şiddet eğilimi genetik olarak aktarılmaz; aksine şiddet deneyimlenir. Örneğin; çocukluklarında ev içinde şiddet uygulandığına tanık olan bireylerin, ilerleyen yaşamlarında kendi ilişkilerinde şiddete başvurma, öğrendikleri bu davranışı tekrar etme olasılıkları yüksektir (Ali ve Naylor, 2013; Dardis vd., 2015; Mihalic, 2015). Basitçe ifade edilecek olursa, fiziksel, cinsel veya duygusal açıdan şiddete maruz kalan çocuklar, şiddetin kabul edilebilir ve hatta normal olduğunu öğrenmektedirler (Jewkes, 2002). Ebeveynlerden çocuğa ya da ebeveynlerden ebeveyne yönelen şiddete tanık olan çocuklar, bu taktikleri sorunları çözenin bir yolu olarak benimser ve yetişkinlikte, kurdukları ilişkilerde bu davranışları benimsemeye ve taklit etmeye daha meyilli olurlar (Dardis vd., 2015; Mihalic, 2015). Sonuç olarak, çocuk, kendisi de partnerine veya çocuklarına karşı şiddet uygulayan bir yetişkin haline gelir (Mihalic, 2015). Teorik açıdan, söz konusu durum, nesiller boyunca devam etme potansiyelini içinde barındırır (Ross, 2018). Bu da adeta bir şiddet döngüsüne yol açar (Jewkes, 2002).

Şu ana kadar nesiller arası şiddetin aktarımı teorisinin varsayımlarını doğrulayan pek çok araştırma yapılmıştır (Ali ve Naylor, 2013). Hatta bazı araştırmalara göre, aile içinde şiddet uygulandığına tanıklık eden çocukların, bizzat kendileri de şiddete maruz kalan çocuklara nazaran ilerleyen yaşamlarında şiddet uygulama eğilimlerinin daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Mihalic, 2015). Bu itibarla çocukluklarında babalarının annelerine şiddet uyguladığına tanıklık eden bireylerin ilerleyen yaşamlarında şiddet fiillerinin faili olma olasılıklarının yüksek olduğu tespiti, bilim dünyasında genel bir kabul görmektedir (Ross, 2018). Bandura’nın modelleme, taklit ve gözlemlenme sonucu öğrenmeyi esas alan (Burman ve Duffy-Feins, 2015) bu yöndeki görüşü, şiddet mağduru kadınların da çocukluklarında annelerinin şiddete maruz kaldığına tanıklık etmiş olduklarının kabulüyle tamamlanmaktadır. Bunu doğrulayan bazı araştırmalarda, çocukluklarında şiddete tanıklık eden veya şiddete maruz kalan kişilerin, şiddet fiillerinin hem faili hem de mağduru olma olasılıklarının oldukça yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çocukken şiddete maruz kalan bireyler, şiddetin kabul edilmeyen davranışlara yönelik normal bir tepki olduğunu öğrenirler ve uyumsuzluk çözecek başka beceriler geliştiremezler (Ali ve Naylor, 2013). Çocuk hem ebeveynleri arasındaki şiddete tanık olmuş hem de kendisi istismar edilmişse, ileride partner şiddetinin faili olma olasılığının daha da arttığı da ifade edilmiştir (Mihalic, 2015). Bu iki risk faktörü çocuğun duygusal ve davranışsal gelişimine etki eder (Ehrensaft, 2015).

Ancak çocukluğunda şiddete maruz kalan veya ona tanıklık eden her birey ilerleyen yaşamında şiddete başvurmadığı gibi, aile üyelerine karşı şiddet uygulayan erişkinlerin tamamının

da çocukluklarında şiddete maruz kaldıkları veya ona tanıklık ettikleri söylenemez (Ehrensaft, 2015; Mihalic, 2015; Ross, 2018). Yakın partner şiddetinin faillerinin bir kısmının şiddete maruz kalma veya tanıklık etme şeklinde bir öyküsü yoktur (Ali ve Naylor, 2013; Mihalic, 2015). İstismar edilen tüm çocuklar evrensel olarak ilerleyen yaşlarında mutlaka şiddet içeren davranışları sergilemediklerine göre, bilim insanları başka değişkenlerin de olduğunu kabul etmektedirler (Dardis vd., 2015; Mihalic, 2015). Bu nedenle, salt sosyal öğrenme teorisi nesiller arası şiddetin aktarımını açıklayamadığı gibi (Ehrensaft, 2015) nesiller arası şiddetin aktarımı teorisi de başta Riggs-O'Leary tarafından olmak üzere, arka plan-durumsal teoriyle (background-situational theory) geliştirilmeye çalışılmıştır. Arka plan-durumsal model, ekolojik modelle de örtüşmektedir (Dardis vd., 2015).

Buna göre istismara tanık olmak ya da istismar mağduru olmak, saldırgan kişilik özellikleri, önceden saldırgan tutum sergilemiş olmak veya psikopatoloji gibi arka plan (veya içeriksel) faktörlerin; kişiler arası çatışma, madde kullanımı, ilişki tatmini, problem çözme becerisi veya iletişim tarzı gibi durumsal faktörlerle etkileşimi, bireylerin partnerlerine şiddet uygulayıp uygulamayacağını ortaya koyabilir. Arka plan faktörleri, bireysel saldırganlık modellerini belirlerken; durumsal faktörler, ilişkideki çatışma seviyesini arttırıcı rol oynarlar (Dardis vd., 2015). Arka plan-durumsal faktörler modeliyle desteklenen nesiller arası şiddetin aktarımı teorisinin, tek başına bir faktörün (istismar) ele alınmasına kıyasla, daha bütüncül bir yaklaşım ortaya koyduğunun altı çizilmelidir (Dardis vd., 2015). Ayrıca modelin esnek oluşu da bir avantajdır; değişik göstergeler bir arada kullanılarak veri elde edilebilmesine olanak tanır. Ancak bunun bir dezavantajı da bulunmaktadır. Çok sayıda değişik prediktörün³ bir arada kullanılabilir olması, çalışmalar arasında metodolojik uyumsuzluğa yol açar ve karşılaştırma yapmayı ya da belirli sonuçlara varmayı veya birbiriyle uyumlu sonuçlar ortaya çıksa dahi genelleme yapmayı güçleştirir (Dardis vd., 2015).

Kaldı ki şiddete maruz kalmak veya tanıklık etmenin anlamı belirgin olmayabilir ya da araştırmada bunlar ayırt edilmemiş olabilir (Mihalic, 2015). Maruz kalınan ya da tanıklık edilen şiddetin ağır olmak zorunda olup olmadığı belirli değildir. Yine şiddete maruz kalmak mı yoksa tanıklık etmek mi daha belirleyici olmaktadır diye sorulduğunda, farklı sonuçlara işaret eden araştırmaların olduğu da belirtilmektedir. Uzun yıllar öncesine dair deneyimleri konu alan çalışmalar bakımından da bağlamda tereddütler ortaya çıkabilmektedir (Ali ve Naylor, 2013). Ayrıca çoğu araştırmancının, sınırlı veriye dayanmak, klinikler veya barınma evlerinden veri toplanması veya kontrol grubunun olmaması gibi türlü metodolojik zayıflıkları söz konusudur (Mihalic, 2015).

Yine de son derece önemli ve doğrulanabilir çıkarımlara işaret eden bir teori olan nesiller arası şiddetin aktarımı teorisinden yola çıkılarak önleyici kimi yaklaşımlar önerilmiştir. Bunlardan ilki antisosyal davranışın erken yaşta belirlenmesi ve tedavi edilmesidir. Ebeveynler arası şiddet ya da çocuğa karşı kötü muamele söz konusu olduğunda, birey söz konusu davranışları yakın ilişkilerinde sergilemeye başlamadan, erken yaşta yapılacak bir müdahale önemlidir (Ehrensaft,

3 Ön görücü, belirleyici.

2015). Bu hiç kuşkusuz, çocuk henüz erken yaşta aileyle yapılacak çalışmaları da içerir (Mihalic, 2015). Ayrıca kamu sağlığı programlarının, var olan önleyici hizmetlerle partner şiddeti arasında ve yine partner şiddetine yönelik hizmetlerle genç suçluluğu programları arasında bağlantı kurulması önerilmektedir (Ehrensaft, 2015).

5. Aykırılıkların Birleşmesi Teorisi

1939 yılında yazdığı kriminoloji kitabında Edwin H. Sutherland, insanların neden suç işlediğini açıklamak amacıyla aykırılıkların birleşmesi/ayırıcı birliktelikler teorisinin (differential association theory) temellerini ortaya atmıştır. Bu teori, "Kriminolojinin İlkeleri" (Principles of Criminology) adlı eserle birlikte, yaygın olarak bilinen sosyolojik teorilerden bir tanesi olmuştur (Clinard ve Meier, 2015). Söz konusu teoriye göre, suçlular diğer insanlarla olan ilişkileri nedeniyle suç işlerler; suç davranışı zamanla öğrenilen bir şeydir (Ross, 2018). Normal öğrenme süreci içerisinde, geri kalan her şey nasıl öğreniliyorsa, suç da aynı şekilde öğrenilmektedir (Carrabine vd., 2004; Vito ve Maahs, 2017). Sutherland'e göre, bireyin hukuka uygun ya da aykırı davranışlara yönelmesi, hukuka uygun davranan ya da normları ihlal eden diğer bireylerle görece bir araya gelme sıklığına bağlıdır (Carrabine vd., 2004). Sosyalleşme veya öğrenme teorileri üst başlığı altında yer alan (Clinard ve Meier, 2015) aykırılıkların birleşmesi teorisi dokuz temel ilkeye dayanmaktadır (Ross, 2018):

- 1) Sapıcı davranış (suç) öğrenilmiş davranıştır (Carrabine vd., 2004). Sapma, genetik olmadığı gibi, düşük zekadan ya da beyin hasarından da kaynaklanmaz (Clinard ve Meier, 2015). Keza, suç bakımından herhangi bir öğrenme olmadığı sürece bireyler suç davranışını icat edemezler (Vito ve Maahs, 2017).
- 2) Suç davranışı, diğer insanlarla etkileşerek ve onlarla kelimeler ve jestler aracılığıyla iletişim kurularak öğrenilir (Vito ve Maahs, 2017).
- 3) Suç davranışı, öncelikle yakın ve kişisel gruplar içinde öğrenilir. Televizyon ya da dergi gibi kitle iletişim araçları vasıtasıyla iletişim ancak ikincil bir rol oynayabilir (Clinard ve Meier, 2015; Vito ve Maahs, 2017).
- 4) Öğrenme, (komplike olanlardan oldukça basit olanlara kadar tümü) suç işleme tekniklerini, motivasyonunu, suç davranışını rasyonalize etmeyi ve suçlu tavrını öğrenmeyi içerir (Carrabine vd., 2004; Clinard ve Meier, 2015; Vito ve Maahs, 2017).
- 5) Hukuk kuralları neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirtir ve bu suçlular için bir motivasyon sağlar. Motivasyon, güdümler ve yönelimler, yasal kodların olumlu ya da olumsuz tanımlamalarından öğrenilir (Carrabine vd., 2004; Vito ve Maahs, 2017). Bu önerme, normlar arasındaki çatışmayı kabullenir, zira birey belirli bir kurala bağlı kalmayı da onu ihlal etmeyi de öğreniyor olabilir. Örneğin, hırsızın yalnızca sigortalı olmuş olan eşyayı çalması halinde kişi, çalmanın herhangi bir normu ihlal edip etmediğini tartışabilir (Clinard ve Meier, 2015).

- 6) Normun ihlaline yüklenen olumlu tanımlamalar, olumsuzlardan fazla olduğunda, kişi sapıcı davranışı sergiler (Carrabine vd., 2004; Vito ve Maahs, 2017). Birbiriyle çatışma halindeki birçok öğrenme deneyiminden sonra, sapıcı tanımlamaların baskın gelmesi sonucu kişi sapıcı davranışı gerçekleştirir (Clinard ve Meier, 2015). Tanımlamalar; bazı davranışları, bunlar sapma davranışı olsalar dahi, istenen olarak gösterebilen ve esasında davranışı doğru ya da yanlış olarak niteleyen normatif anlamlardır. Ayrıca tekrar eden suç davranışı kalıpları yüzünden suçlu haline gelir. Örneğin, bir kişi tekrar eden suçluluk senaryolarına maruz kalıyorsa bu senaryo nihayetinde yakındaki diğer kişileri de içine çeker.
- 7) Aykırılıkların birleşmesi teorisi; sıklık, devam süresi, öncelik sırası ve yoğunluk açısından farklılıklar gösterir (Carrabine vd., 2004; Clinard ve Meier, 2015; Vito ve Maahs, 2017). Devam süresi ve sıklık, sapma davranışını sergileyen bireyin ne kadar süreyle sapıcı tanımlara maruz kaldığını ve bunun ne zaman başladığını; öncelik, kişinin yaşam sürecinde hangi anda bunlarla karşılaştığını (bu anlamda çocuklukta, erken yaşta karşılaşılan davranış biçimi daha belirleyici olabilir) (Vito ve Maahs, 2017); yoğunluk ise, davranış kalıbının kaynağının tesir kapasitesini ifade eder (Clinard ve Meier, 2015).
- 8) Suç davranışının öğrenilmesi, diğer bütün öğrenme türlerine benzerdir. Bu anlamda, bireyi sapıcı davranışa yönlendiren ayrıca ve kendine özgü bir öğrenme süreci söz konusu değildir (Clinard ve Meier, 2015). Öğrenmenin illa ki taklide dayanması gerekmez (Vito ve Maahs, 2017).
- 9) Suç davranışı ve suç teşkil etmeyen davranış, aynı ihtiyaç ve değerlerin birer ifadesidir. Hırsızlar da düzenli bir işi olan işçiler de aynı gelir elde etme amacıyla hareket ederler (Vito ve Maahs, 2017). Ayrıca, herhangi bir eğitim düzeyi veya sosyal sınıftan gelen bir kişi, bir suçluya dönüşebilir.

Bu önermelerin hepsi her tür sapıcı davranışa uygulanamasa da Sutherland, bunların hepsini, suç teşkil eden davranışların tüm biçimlerine uygulamak istemiştir (Clinard ve Meier, 2015).

Aykırılıkların birleşmesi teorisine göre, kanunu ihlal etmek kanuna uymaktan daha anlamlı görüldüğünde, kişi, suçlu olmayı tercih etmektedir (Ross, 2018). Bu anlamda normlar arasında esasında bir çatışma söz konusudur ve bu; komşuluk ilişkileri, akran grubu ya da aile birliği gibi ayırık sosyal organizasyonlar vasıtasıyla ortaya çıkarak sapıcı davranışı etkiler (Clinard ve Meier, 2015). Suç teşkil eden davranış kişisel ilişkiler vasıtasıyla ve aykırılıkların bir araya getirilmesiyle öğrenilir (Clinard ve Meier, 2015). Geçmiş yaşamında belirli bir grup içinde güçlü konumda bulunan kişilerin etkisi altında kalmış olan bireyin, söz konusu örneklerin yolundan gitmesi muhtemeldir. Bu eğilim, bireyin kendi çevresinde önemli sosyal statüleri işgal eden suçlu kişilerle etkileşime girmesi halinde güçlenmektedir. Söz konusu öğrenilmiş davranışın gerçekleştirilmesi olasılığı ise etkileşimin sıklığı, süresi, yoğunluğu ve suçlu kişilerle kurulan ilişkinin derecesine bağlıdır (Ross, 2018).

Akers'in aykırılıkların birleştirilmesi teorisiyle bütünleştirdiği sosyal öğrenme teorisi ise dört temel kavrama dayanır. Bunlardan ilki, aykırılıkların birleştirilmesidir ve bireylerin hayatları boyu çok farklı insanlarla iletişim kurdukları ve bunların da her birinin çok farklı tavır ve değerleri olduğu, ancak bir kısmının değer ve tavırlarının bir model oluşturduğu ve bir araya getirildiği ifade edilmiştir. İkinci olarak, tanımlamaların; kişinin, belirli bir davranışa verdiği anlam ve ona karşı aldığı tavır olduğu ve buna göre hareketin iyi/kötü, istenen/istenmeyen doğru/yanlış olarak değerlendirildiği belirtilmiştir. Üçüncüsü, farklandırıcı (diferansiyel) pekiştirme (differential reinforcement). Farklandırıcı pekiştirme, davranışın karşılığı olan ödül veya ceza arasındaki dengeyi anlatır. Son olarak taklit, başkalarının rol modeli oluşuyla ilgilidir; modelin bireysel özellikleri ve ödüllendirilip ödüllendirilmediği, taklit edilip edilmeyeceğini belirler. Özetle, farklı kişi ve değerlere maruz kalmak başlangıç davranışını belirler. Bunların tekrar edilip edilmeyeceği ise farklandırıcı pekiştirmeye bağlıdır (Vito ve Maahs, 2017).

Kadına karşı şiddet davranışı aykırılıkların birleşmesi teorisi bağlamında değerlendirildiğinde, erkeğin nasıl kadına şiddet uygulayan bir suçluya dönüştüğü anlaşılabilir. Yukarıdaki ilkelerde yer alan "suç davranışı" ya da "sapıcı davranış" yerine "kadına karşı şiddet" terimi kullanıldığında, teorik bir uyum yakalanmaktadır. Aslında hem öğrenme teorisi hem de nesiller arası şiddetin aktarıldığı düşüncesi, Sutherland'in dokuz ilkesinin temelini oluşturmaktadır (Ross, 2018).

Şiddet, aile içinde ve yakın arkadaş gruplarında başka kişilerle etkileşime girilerek öğrenilmektedir. Bu süreçte şiddet uygulayan kişiler, şiddet uygulama tekniklerini ve motivasyonlarını öğrenirler. Hukuk kuralları ve bu kuralların uygulanması veya uygulanmaması, neyin doğru veya neyin yanlış olduğunu göstermekte, dahası kadına karşı şiddet için ek bir motivasyon sağlamaktadır. Fiziksel, cinsel veya duygusal şiddet, sorunları çözmenin bir aracı olarak kullanılmakta ve bu normal bir tepki olarak değerlendirilmektedir (Ross, 2018). Sıklığı, süresi, önceliği ve yoğunluğu değişmekle birlikte şiddete maruz kalmak veya ona tanıklık etmek, bireylerin şiddet uygulama olasılıklarını arttırmaktadır. Şiddeti öğrenmek, aslında bütün diğer öğrenme türlerine benzemektedir. Sonuç olarak, kadına karşı şiddet ayırım gözetmediği için herhangi bir eğitim düzeyi veya sosyal sınıftan gelen bireyin, aykırılıkların birleşmesiyle potansiyel olarak şiddet uygulayabileceği veya şiddete maruz kalabileceği söylenebilir (Ross, 2018).

Teori, kişiye özgü motivasyonları ve kişinin bu doğrultudaki rasyonel hareketlerini yeterince dikkate almamakla eleştirilmektedir (Clinard ve Meier, 2015). Ayrıca, tanımlamaların ne anlama geldiğinin ve öğrenme biçimlerinin belirsizliğine de işaret edilmiştir (Vito ve Maahs, 2017). Çoğu kriminolojik teoriye benzer şekilde aykırılıkların birleşmesi teorisi de örneğin kültürel sapma veya gerilim teorisi gibi perspektifleri entegre etmedeki başarısızlığı nedeniyle kadına karşı şiddetin bütüncül ve kapsamlı bir açıklamasını yapamamaktadır (Ross, 2018). Ancak, aksine, aykırılıkların birleştirilmesi teorisinin, sapmanın hem sosyolojik hem de sosyopsikolojik yönlerini aynı anda ortaya koyabilme becerisinin de takdir edilmesi gerekir (Clinard ve Meier, 2015). Ayrıca, teori, öğrenme yoluyla sapıcı davranış kadar kurallara uygun olan davranışın da öğrenilebileceğini ortaya koymaktadır. Genel olarak öğrenme teorilerinin birçoğu da bu hususa

odaklanmaktadır. Bu nedenle faillerin, hukuka uygun davranan bireylerle bir araya getirilerek etkileşimlerinin sağlanmasının önemi ortaya konmuş olmaktadır (Clinard ve Meier, 2015).

6. Evrimsel Teori

Sapıcı davranışa biyolojik olarak açıklama getirmeye çalışan teorilere göre insanlar, nefes alması, yemek yemesi, dinlenmesi, boşaltım yapması gereken ve bu anlamda çevrelerine bağlı olan hayvanlardır (Clinard ve Meier, 2015). Bu nedenle de biyolojik kapasiteleri hareketlerini sınırlandırır ve şekillendirir.

Bu doğrultuda, kişiyi suça iten nedenler; genetik, hormonal, nöropsikolojik, kimyasal nedenler ya da vücut tipi veya diğer fiziksel özellikler olabilir. Bu özellikler suçun nedeni olarak ele alınabileceği gibi, bireyin davranışlarını özgürce belirlediği varsayımıyla ilişkili olarak, bu iradeyi şekillendirmeleri ve adeta kontrol etmeleriyle bağlantılı olarak da değerlendirilebilir (Clinard ve Meier, 2015). Esasında, ceza hukuku okullarının en önemlilerinden biri olan pozitif okulun ortaya çıkış temeli de budur.

Evrim, kadına karşı şiddet hakkında bize ne söyleyebilir? Cesare Lombroso'dan bu yana biyolojik teoriler hem tartışma yaratmaya hem de popülaritesini korumaya devam etmiştir. Evrimsel teori kadına karşı şiddetin, cinsel kıskançlığa ve erkeklerin partnerleri üzerindeki cinsel mülkiyetlerini koruma çabasına odaklanan gen bazlı bir açıklamasını yapmaktadır (Ross, 2018). Evrimsel psikologlara göre, erkeğin kadına şiddet uygulamasındaki amaç, kadının cinselliğini kontrol etmek özellikle de sadakatsizliğini engellemektir. Eğer erkek, partnerinin başka bir erkek tarafından çekici bulunabileceğini ve ona gidebileceğini hissederse kadını elinde tutma taktiği olarak şiddeti kullanır. Erkeğin cinsel mülkiyet algısı, beklentisi ve oynadığı bu rol, kadının cinsel davranışlarının düzenlenmesine, onun diğer seçeneklerinin önünün kapatılmasına hizmet eder. Bu itibarla kadına karşı uygulanan şiddet, kadının doğurganlığı ile doğru orantılıdır ve kadın yaşlandıkça ona karşı uygulanan şiddet gittikçe azalır (Ross, 2018).

Yapılan son çalışmalar, şiddetin kökenlerine ilişkin teorik bir destek sağlamakta ve evrimin risk altında olan kadınların belirlenmesinde bize nasıl yardımcı olabileceğini göstermektedir. 65 gebe kadın üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmaya göre, partnerlerinin kendilerine şiddet uyguladığı kadınların başka bir erkeğin bebeğini taşıma olasılıkları daha yüksektir. Kanada'da 8000 kadın üzerinde gerçekleştirilen başka bir araştırmada, şiddete maruz kaldığını belirten kadınların %14'ü, partnerinin çok kıskanç olduğunu ve diğer erkeklerle konuşmasını istemediğini belirtmiştir. Buna karşın, şiddete maruz kalmayan kadınların %1'inden daha azı partneriyle ilgili bu tespiti katılmıştır (Ross, 2018). Söz konusu bulgular evrimsel teoriyi kısmi olarak doğrulasa da bu araştırmaların fazlasıyla basit yargılara vardıkları görülmektedir. Evrimsel perspektifler, bağlamsal faktörlerin de kadına karşı şiddet uygulanması olasılığına katkı sağladığına işaret etmektedir. Kadının yakınları tarafından korunmaması, ekonomik kaynaklarının yokluğu ve toplumda kadına karşı şiddete tolerans gösterilmesi, bu faktörler arasında sayılabilir. Şiddet

uygulayan erkek açısından ise çocuklukta sosyal uyum başarısı, nörobiyolojik yatkınlık ve öfke kontrolünün olmaması bunlar arasındadır (Ross, 2018).

Ne var ki özelde evrimsel teori ve genelde biyolojik teoriler, suçluluğu açıklama girişimlerinin sonucunda henüz bir kesinlik ortaya koymayı başaramamıştır. Yapılan yeni tarihli birçok araştırmada da ayrı sonuçlara varıldığı gözlemlenmektedir. Biyolojik yapı ve özelliklerin, insan davranışına özellikle bunun fiziksel sınırlarını belirlemek noktasında etkisi olduğu yadsınamayacak olmakla beraber, davranışın sosyal sınırlarının belirlenmesi kültür ve altkültürün söz konusu davranışa ne anlam verdiği ve onu nasıl yorumladığına bağlı kalmaktadır. Ayrıca, tek başına bir saldırganlık ya da gen kombinasyonunun kendiliğinden ve başka hiçbir faktörün etkisine açık olmaksızın bir davranış belirlediği ve kontrol ettiği, bugün hala yaygın olarak kabul gören bir açıklama değildir (Clinard ve Meier, 2015).

7. Kültür Teorisi

Kültür teorisyenleri, bir toplumdaki değerler, inançlar ve normlara bakarak kadına karşı şiddetin nedenlerinin anlaşılabilirliğini savunmaktadırlar. Geniş düzlemde toplumsal-kültürel değerler ve normlar, aile değerlerine dönüşmekte ve bu değer ve normlar bireylerde kadına karşı şiddete ilişkin bir algı oluşturmaktadır. Bu bağlamda bazı önemli sorular üzerine düşünülmesi gerekmektedir. Toplumumuzda kadına karşı şiddet hangi noktaya kadar tolere edilmektedir? Kadına karşı şiddetin bazı formları diğerlerine nazaran daha fazla mı kabul görmektedir? Bazı toplumlarda şiddet kadını kontrol etmenin, onu korkutmanın ve ilişkisel sorunların çözümünün bir aracı olarak kullanılmıştır. Kadına karşı şiddet, aslında toplumsal düzeydeki şiddet kültürünün bir yansımasıdır (Ross, 2018).

Bazı toplumlar, tarihsel olarak kocanın karısına karşı belirli olaylarda ve belirli sınırlar içinde (örneğin, onu öldürmediği veya sakat bırakmadığı müddetçe) uyguladığı şiddeti kabul edilebilir olarak görmektedir. Söz konusu kültürlerde ailenin reisi olan erkek, karısının bütün davranışlarını yönetebileceği bir otorite sahibidir. Bu otorite, gerektiğinde fiziksel şiddet uygulanarak da gösterilebilir. Tarihsel açıdan kocalar, karılarının davranışlarını izlemek ve onlar üzerinde belirli bir fiziksel kontrolleri olması hususunda kendilerinde bir zorunluluk hissederler. Örneğin, "başparmak kuralı"na göre, kocalar kendi baş parmaklarından daha kalın olmayan bir sopayla karılarını dövebilirler (Clinard ve Meier, 2015).

Günümüzde kadına karşı şiddetin mağdurlarda yarattığı zararı ve çektikleri acıyı küçümseyen ve hatta şiddet olayı nedeniyle bizzat mağdurları suçlayan birtakım kültürel normlar geliştirilmiştir. Söz konusu kültürel normlar gerçekliği çarpıttıkları için bunlara kültürel mitler adı da verilmektedir (Barkan, 2017). Bunlardan birisi, şiddete maruz kalan kadının, öncesinde mutlaka partneri olan erkeği kızdıracak, onu çileden çıkartacak bir davranış yaptığını ilişkin inançtır. Bir diğerine göre ise eğer kadın partnerini terk etmiyor veya polise haber vermiyorsa maruz kaldığı şiddet o kadar da önemli değildir. Bu kültürel mit, gerçeği iki şekilde çarpıtmaktadır. Öncelikle şiddete maruz kalan çoğu kadın, partnerini terk etmekte veya polise haber vermektedir. İkinci

olarak, kadın partnerini terk etmediğinde veya dışarıdan yardım isteğinde bulunmadığında, kadının bu hususta tereddüt etmesini gerektiren bir çok sebebi vardır (Barkan, 2017).

Altkültür teorisine göre, toplum içindeki altkültür grupları fiziksel şiddet kullanımını meşru hale getiren birtakım norm ve değerler geliştirirler. Alt kültür teorisinin savunucularından bazıları ise işlevselci bir bakış açısını benimsemişlerdir; suç davranışının motivasyonu ekonomik gerekliliklerdir. Diğerlerine göre ise sosyal sınıflar arasındaki farklılıklar şiddetin asıl kaynağıdır (Ross, 2018). Genel olarak suç davranışını açıklamakta kullanılan altkültür teorisinin haricinde, Wolfgang ve Ferracuti şiddet altkültürü teorisini geliştirmişlerdir. Aslında bu teori, yakın partner şiddetine odaklanmamakta ve daha bütünsel bir bakış açısıyla şiddet davranışını üreten kültürel bağlamı açıklamaya çalışmaktadır (Lawson, 2012). Şiddet altkültürü teorisi, Chicago Okulu'nun suç çeteleri üzerine yaptığı çalışmalardan doğmuştur. Chicago Okulu'na göre, toplumdaki bazı gruplar veya altkültür grupları bu grupların üyelerinin suç ve şiddet eylemleri gerçekleştirmelelerine neden olan birtakım değerler ve davranış kalıpları geliştirirler. Önceleri çocuk suçluluğunun açıklanmasında kullanılan bu teori, daha sonraları alışkanlık haline getirilen suç davranışlarının tamamının açıklanmasında kullanılmaya başlanmıştır (Ross, 2018).

Şiddet altkültürü teorisine göre, kültürel normlar, toplum içinde ve bazı gruplar arasında farklılık göstermektedir. Örneğin, sadece erkekler veya kadınlardan oluşan, zengin veya yoksul yahut taşralı veya kentli toplulukların şiddete ilişkin kendilerine ait birtakım kültürel normları bulunmaktadır. Şiddet altkültürü teorisi, toplumdaki bazı grupların diğerlerine kıyasla neden şiddete daha meyilli olduklarını açıklama konusunda makul bir açıklama getirmektedir (Ross, 2018). Wolfgang ve Ferracuti, şiddet olaylarının yoğunluğunun sosyal yapı içerisindeki gruplar arasında eşit bir dağılım göstermediğini gözlemlemektedir. Buna göre, şiddetin en fazla yoğunlaştığı alan kentlerin yoksul kesimleridir. Şiddet, büyük bir topluluğun spesifik bir alt grubunda yaygın olduğu için burada şiddetin uygulanmasını daha muhtemel hale getiren bir değerler sisteminin ya da bir altkültürün olduğuna inanılmaktadır. Söz konusu değerler kümesinin içinde insanların yaşam biçimlerini, sosyalizasyon süreçlerini ve benzer koşullar altında yaşayan kişiler arasındaki ilişkileri şekillendiren yoğun bir şiddet teması vardır (Lawson, 2012). Bu altkültürün içindeki bireyler, sosyalizasyon ve kendi çevrelerindeki sosyal kontrol mekanizmaları yoluyla şiddete ilişkin değerleri ve normları öğrenirler. Bir başka deyişle, şiddet, sosyal olarak öğrenilmekte ve grup üyeleri arasında aktarılmakta; böylece şiddet altkültürü sürdürülmektedir (Lawson, 2012).

Şiddet altkültürü teorisi, yakın partner şiddetine uygulandığında şu sonuca varılmaktadır: Düşük sosyoekonomik gruplar gibi toplumun belirli altkültürlerinde kadına karşı şiddet olgusu yoğun olarak gözlemlenmektedir. Çünkü bu grupların normları ve değerleri kadına karşı şiddetin uygulanmasını teşvik etmektedir (Lawson, 2012). Dolayısıyla söz konusu grupların kadına şiddete ilişkin kendilerine özgü kültürel normlarının bulunduğu savlanabilmektedir. Benzer şekilde bir çete üyesinin, çete üyesi olmayan bir kişiye nazaran partnerine şiddet uygulama eğiliminin daha fazla olduğu söylenebilir; çünkü halihazırda çete üyeleri şiddet kullanımını meşru gören kültürel normlar geliştirmişlerdir (Ross, 2018). Şiddet kültürünün hakim olduğu bir evde veya çevrede büyüyen bir çocuk hakkında neler söylenebilir? Böyle bir çocuğun kadına karşı şidde-

tin faili veya mağduru olma olasılığı nedir? Öğrenilmiş davranışların kişilerin ilerleyen yaşamlarındaki eylemlerini şekillendirdiği söylenebilir mi? Altkültür teorisi bu sorulara tatmin edici cevaplar vermekle beraber, şiddetin hakim olduğu bir evde veya çevrede büyüyen veya sürekli biçimde şiddete maruz kalan bütün çocukların ilerleyen yaşamlarında şiddet uygulamadıkları belirtilmelidir. Ancak her konuda olduğu gibi bu konuda da istisnalar kaideyi bozmamaktadır (Ross, 2018).

8. Feminist Teori

Feminizm; kadınların politik, ekonomik, kültürel, kişisel ve sosyal hakları bakımından eşitliğini hedefleyen hareket ve ideolojileri ifade etmektedir. Feminizm, aynı zamanda kadınların eğitim ve iş yaşamında erkeklerle eşit fırsatlara sahip olması gereğini de savunmaktadır. Cinsiyetin sosyal yapısı, şiddet, kadınların mağduriyeti gibi konularda feminizm, birçok farklı disiplinde (sosyoloji, kriminoloji, kadın çalışmaları gibi) teoriler geliştirilmesi bakımından bir temel teşkil etmiştir. Feminist perspektif, erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenlikleri ve tekellerinde buldukları sosyal kurumlar aracılığıyla ayrıcalıklı bir pozisyonda buldukları ataerkil sosyal yapıyı sorgulamaktadır (Ross, 2018). Kadınlar, erkeklere nazaran sosyal, ekonomik ve fiziksel anlamda daha az güce sahiptirler. Dolayısıyla erkeklerin kadınlar üzerindeki sosyal, ekonomik, politik ve fiziksel egemenlikleri gözardı edilerek kadına karşı şiddet olgusunun anlaşılabilmesi mümkün değildir. Şiddet suçlarının çok büyük bir bölümünde failer erkek, mağdurlar ise kadındır. Bu bağlamda kadına karşı şiddet, kadınlara karşı işlenen nefret suçu olarak da adlandırılmıştır. Çünkü kadınların bu suçların mağduru olmalarının nedeni, bizzat cinsiyetleridir. Erkekler, kadınlarla aynı sebeplerden dolayı öldürülmemektedirler (Barkan, 2017).

Feminist teoriler, erkekler tarafından partnerleri veya eski partnerleri olan kadınlara karşı gerçekleştirilen şiddet fiillerinin esas kaynağının erkek egemenliği olduğunu savunmaktadır. Buna göre erkeklerin kadınlara karşı şiddet uygulamalarının nedeni, ailede ve toplum içinde erkeklerin kadınlar üzerinde sahip oldukları güçtür (Vito ve Maahs, 2017). Kadına karşı şiddete ilişkin geliştirilen feminist teorilere göre, kadınların sürekli biçimde baskılanması ataerkil topluma özgüdür. Bu baskılanma cinsiyetler arası bir güç dengesizliği yaratmakta, güç dengesizliği ise kadına karşı şiddeti körüklemektedir. Öncelikle söz konusu eşitsizlikler, yapısal faktörler yüzünden kadınların sosyal, ekonomik ve politik hayata eşit biçimde katılımlarının engellendiği toplumlarda var olmaktadır (Ross, 2018). Feministler gücün keskin biçimde cinsiyetlere göre bölüdüğü günümüz toplumunu açıklayabilmek için bu eşitsizliklerin tarihsel köklerine bakmaktadırlar. Örneğin; mülkiyet, miras, boşanma ve velayete ilişkin hukuk kuralları geleneksel olarak erkeklerin ayrıcalıklı konumunu güçlendirmektedir (Ross, 2018). Bu bağlamda yakın partner şiddetinin en önemli nedeni, toplumun cinsiyetçi ve ataerkil doğasıdır. Ataerkinin hukuki düzenlemelere yansımalarına ABD'den bir örnek verilebilir. Birçok eyalette yabancı bir kişiye fiziksel saldırıda bulunulması suç olarak tanımlanmışken; bir kocanın karısını dövmesi kabahat olarak nitelendirilmektedir. Şiddet uygulayan erkek nadiren gözaltına alınmaktadır (Thio vd., 2012).

Ataerkil toplumlarda erkekler, tarihsel olarak, agresif olmaları için sosyalleşmişler ve hatta kadınları hizada tutabilmek için onlar üzerinde şiddet kullanmaları konusunda teşvik edilmişlerdir. Kadınlara karşı gerçekleştirilen şiddet eylemleri (cinsel şiddet dahil olmak üzere), ataerkil sosyal yapıların birer manifestosudur (Vito ve Maahs, 2017). Erkeğin yakın partneri olan kadın üzerinde uyguladığı şiddet, sadece kadını kontrol etmenin ve bastırmanın bir aracı değildir; aynı zamanda ataerkil egemenliğin en acımasız ve açık ifadelerinden biridir (Lawson, 2012). Kadına karşı şiddet, ataerkinin doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ataerkilliğin en önemli bileşeni, erkekler ve onlar tarafından kontrol edilen yapıların şiddet konusundaki hakimiyetleridir. Erkekler, kadınlar üzerinde tahakküm kurmaya ve onları kontrol etmeye devam edebilmek amacıyla şiddet davranışları sergilemektedirler (Vito ve Maahs, 2017). Ataerkil sosyal yapılar ise kadınlar üzerindeki gücün ve kontrolün sağlanabilmesi ve korunabilmesi için bütün dünyada ortak biçimde kullanılan davranış kalıplarıdır. Aynı sosyal eşitsizlikler, erkeklerin kadınlar üzerindeki güç ve kontrollerini göstermek için şiddet kullandıkları zamanlarda aile içinde yeniden üretilmektedir. Bu anlatılanların hepsi, ataerkil teori şemsiyesinin altında düşünülebilir (Ali ve Naylor, 2013; Ross, 2018).

Ataerkil teori, ekonomik ve sosyal süreçlerin doğrudan veya dolaylı biçimde ataerkil sosyal düzeni ve aile yapısını desteklemek yönünde işlediği tezi üzerine kuruludur. Dahası hukuk kuralları ve gelenekler, erkekler ve kadınlar arasındaki güç dengesizliğinin korunabilmesi için bir araya gelmekte ve onların söz konusu eşitsiz konumlarını meşru hale getirmektedir (Ross, 2018). Günümüzde erkeklere eşlerini dövme yetkisi veren bir hukuk kuralı belki bulunmamaktadır. Ancak cinsiyetler arası eşitsizliğin tarihi, cinsiyet rolleri, normlar ve erkek egemenliğinin sosyal yaptırımları bağlamında halen görülmektedir. Bu eşitsizlik, evlilik kurumunun adeta kumaşına işlemiştir. Eşine şiddet uygulayan bir erkek, aslında egemenliğini tesis edebilmek amacıyla agresiflik-erkek egemenliği-kadının bastırılması olarak özetlenebilecek bir kültürel reçeteyi uygulamaktadır (Lawson, 2012).

Teorik olarak ataerkillik, kadının baskılanması ve erkeğe tabi olması sonucunu doğurmakta ve kadınlara karşı yönelen sistematik şiddetin tarihsel örüntüsünü oluşturmaktadır. Bu teori, kadına karşı uygulanan şiddetin kaynağını, aile veya küçük topluluklar içinde değil toplum yapısının içinde aramaktadır. Ataerkillik, kadınlar üzerindeki egemenliğin ve kontrolün korunabilmesinin meşru aracı haline getirilen ve çağlar boyunca süregelen kadına karşı şiddetin tarihsel örüntüsünün anlaşılabilirliği bakımından önem taşımaktadır (Ross, 2018). Yapılan bazı araştırmalar, ataerkil toplumlarda kadına karşı şiddet olgusunun daha yaygın olduğunu ortaya koymaktadır (Vito ve Maahs, 2017). Örneğin, Güney Afrika ve Uganda'da gelin için ödenen başlık parası, kocanın eşini malvarlığına dahil bir obje olarak görmesine yol açmakta; dolayısıyla ona şiddet uygulama hakkını da kendisinde görmesi sonucunu doğurmaktadır (Thio vd., 2012). Cinsiyet eşitliğinin büyük oranda sağlandığı toplumlarda ise yakın partner şiddetine daha az rastlanmaktadır. Ataerkil düşüncelere sahip olan erkeklerin, diğer erkeklere kıyasla partnerlerine şiddet uygulama olasılıkları daha yüksektir (Thio vd., 2012).

1980 yılında ABD’de aile içi şiddetin önlenmesiyle ilgili bir proje kapsamında feminist görüşlerden de yararlanılarak “Duluth modeli” veya “güç ve kontrol çarkı” adı verilen bir model geliştirilmiştir. Söz konusu model, partnerlerine şiddet uygulayan erkeklerin kadınları bastırılmış bir pozisyonda tutabilmek ve onlar üzerindeki güç ve kontrollerini tesis edebilmek için uyguladıkları taktiklerin açıklamasından oluşmaktadır (Ali ve Naylor, 2013). Söz konusu taktiklerin ilki, kadına gözdağı verilmesidir. Erkek, bakışları, hareketleri ve mimikleriyle kadını korkutur; eşyalarını parçalar; beslediği hayvana zarar verir; silah göstermek suretiyle onu tehdit eder. İkincisi, kadının duygusal açıdan istismar edilmesidir. Erkek, kendisiyle ilgili olarak kadını sürekli kötü hissettirir; ona birtakım isimler takar; deli olduğunu düşündürür; akıl oyunları oynar; kadını aşağılar ve onu suçlu hissettirir. Üçüncüsü, kadının izole edilmesidir. Erkek, kadının ne yaptığını, kimlerle konuştuğunu, ne okuduğunu, nereye gittiğini kontrol eder; kadının dış dünyayla olan bağlantısını keser ve bu davranışlarını meşrulaştırabilmek için kıskançlık bahanesine sığınır. Dördüncüsü, şiddetin azımsanması, inkar edilmesi ve bundan ötürü kadının suçlanmasıdır. Erkek, abartılacak bir olay olmadığını söyler ve kadının bu konudaki endişelerini ciddiye almaz; şiddet olayının yaşanmadığını söyler; yaşandığını kabul etse bile bunun sebebinin kadının kendi davranışları olduğunu belirtir. Beşinci taktik, çocukların kullanılmasıdır. Erkek, çocuklarla ilgili olarak kadını suçlu hissettirir; ona mesaj iletmeleri için çocukları kullanır; çocukları ziyaret etmek bahanesiyle kadını rahatsız eder; kadına çocukları elinden alacağı tehdidinde bulunur. Ataerkil bir toplumda erkek olmanın sağladığı avantaj da kullanılır. Bu bağlamda erkek, kadına hizmetçisiymiş gibi davranır; bütün kararları kendisi verir; erkek adeta şatonun efendisi gibidir; neyin erkeğin neyin kadının işi olduğunu belirleme yetkisi kendisindedir. Kadın bu ilişkilerde ekonomik yönden de istismar edilir. Erkek, kadının çalışmasına engel olur; ondan sürekli para ister; ona harçlık verir; bütün parasını alır; ailenin gelirleriyle ilgili olarak kadına bilgi vermez ve bu kaynaklara erişimini önler. Son taktik ise kadına maddi ve manevi cebir uygulanmasıdır. Erkek, ona zarar vereceğini veya onu terk edeceğini söyleyerek kadını tehdit eder; kendisinden ayrılması halinde intihar edeceğini söyler; aile dışındaki kişilere bir şey belli etmemesi gerektiğini belirtir; eğer kadın resmi bir şikayette bulunmuşsa şikayetini geri aldırır veya kadını hukuka aykırı davranışlarda bulunması için zorlayabilir (Ali ve Naylor, 2013).

Buna göre erkeğin hiçbir taktik veya davranışı sadece bir kerelik bir olay biçiminde değerlendirilemez. Aslında her bir davranış, kadının kontrol altında tutulması ve erkeğin gücünün tesis edilmesi yönündeki temel motivasyonun birer parçasıdır. Bu bağlamda şiddet davranışının sorumluluğu ve kontrolü mağdur kadına değil, fail erkeğe aittir. Şiddete müdahalenin temel amacı, mağdur kadının güvenliğinin sağlanması olmalıdır. Partnerlerine şiddet uygulayan erkekler, bu davranışları nedeniyle hukuk sistemi tarafından cezalandırılmalıdırlar (Ali ve Naylor, 2013).

Söz konusu model kapsamında erkeklerde şiddet içermeyen davranışların nasıl teşvik edilebileceğine ilişkin öneriler getiren ve failere uygulanan tedavi programlarında da kullanılan “cinsiyet eşitliği çarkı” geliştirilmiştir (Ali ve Naylor, 2013). Buna göre öncelikle tehdit içermeyen davranışlarda bulunulmalıdır. Kadının kendisini güvende hissedebileceği, özgürce kendini ifade edebileceği ve istediklerini yapabileceği şekilde konuşmak ve davranmak gerekir. Kadına saygı

duyulmalıdır; yargılanmadan dinlenmeli, duygusal açıdan onaylanmalı ve anlaşılmalı, fikirlerine değer verilmelidir. Erkek, kadına güvenmeli ve onu desteklemelidir; kadının hayatındaki hedefleri gerçekleştirmesini desteklemeli; onun kendi hisleri, arkadaşları, hobileri ve düşünceleri olabileceğini kabul etmelidir. Erkek dürüst davranmalı ve geçmiş davranışlarının sorumluluğunu üstlenmelidir; geçmişte şiddet uyguladığını itiraf etmeli, yanlış davrandığını kabul etmeli, partneriyle açık ve dürüst bir şekilde iletişim kurmalıdır. Aynı zamanda erkek, sorumlu bir ebeveyn olmalıdır; çocuklarla ilgili sorumluluğu paylaşmalı, onlar için şiddete başvurmeyen olumlu bir rol modeli teşkil etmelidir. Ev içindeki ortak yaşamda da sorumluluklar paylaşılmalı; aileyle ilgili kararlar birlikte verilmelidir. Ekonomik alanda parasal kararlar birlikte verilmeli; partnerlerin her birinin alınan kararlardan yarar sağladığından emin olunmalıdır. Anlaşmazlık halinde müzakere edilmeli ve adil bir karara varılmalıdır; her iki tarafı da tatmin edecek bir çözüme ulaşılmalı, değişime açık olunmalı, fedakarlık yapmaya hazır olunmalıdır. Böylece cinsiyetler arasında eşitliğin sağlandığı ve şiddete başvurulmayan bir ilişki kurulabilir (Ali ve Naylor, 2013).

Feminist perspektifi eleştiren bir yaklaşım Richard Felson tarafından savunulmaktadır. Buna göre, kadına karşı şiddet ve erkeğe karşı şiddet arasında özü itibarıyla herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Kadına karşı şiddet ve erkeğe karşı şiddetin nedenleri birbirinin aynısıdır. Bu bağlamda ataerkillik, kadın düşmanlığı ve feminist teorilerin ileri sürdüğü diğer kavramların, kadına karşı şiddetle bir ilgisi yoktur. Yakın partnerine şiddet uygulayan erkekler, başka suçlar da işlemektedirler. Kadına karşı şiddet suçlarını işleyen failler ve diğer şiddet suçlarını işleyen faillerin kişilik yapıları benzeşmektedir (Barkan, 2017). Söz konusu yaklaşım kadına karşı şiddet olgusunun cinsiyete özgü nedenlerini tamamen reddetmektedir. Halbuki kadına karşı şiddet davranışı çok büyük bir oranda kadının yakın partneri olan erkek tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu ise kadına karşı şiddet olgusunun köklerinde erkek egemenliği olduğunu göstermektedir. Kadına karşı şiddet olgusu, birçok yönden erkeğe karşı şiddetten farklıdır. Kadınlar, cinsiyetleri nedeniyle bu suçların mağduru olmaktadır (Barkan, 2017). Kadına karşı şiddetin ataerkilliğin ve cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olduğu yadsınamaz. Aslında partnerlerine karşı şiddet uygulayan erkekler, ekstrem ve çok kötü bir biçimde, erkekliğin belirli nosyonlarını yerine getirmektedirler (Barkan, 2017). Yllo, kadına karşı şiddetin karmaşık bir yapısının olduğunu ve birçok faktörle ilişkilendirilebileceğini kabul etmektedir. Ancak bu karmaşıklığa rağmen yakın partner şiddetinin, cinsiyet ve güç konuları gözardı edilerek anlaşılabilmesi mümkün değildir. Feminist teori dışındaki kriminolojik teoriler de dikkate alınabilir. Ama feminist bileşeni barındırmayan bir teori, kadına karşı şiddet olgusunu açıklayamaz. Feminizm, kadına karşı şiddet olgusunun analitik bir perspektiften incelenebilmesi için takılması gerekli olan bir gözlüğe benzetilebilir (Lawson, 2012).

Ancak yakın partner şiddetinin tek nedeni, ataerkillik değildir. Ataerkillik bazı erkekleri diğerlerine nazaran daha fazla etkilemekte, onları partnerlerine şiddet uygulamaları konusunda daha fazla cesaretlendirmektedir. Fakat hangi erkekler, ataerkilliğin etkisi altına girmek hususunda daha kırılgandırlar? Büyük ihtimalle yoksulluk, işsizlik, alkol ve uyuşturucu/uyarıcı madde kullanımı nedeniyle kendi yaşamlarının kontrolünü kaybetmiş olan erkekler. Yaşamlarının gücünü

elinde bulundurdukları hissinden mahrum olan erkekler, "Erkekler, karılarını egemenlikleri altına almalı ve onları kontrol etmelidirler." şeklindeki ataerkil düşünce yapısını benimsemeye daha yatkınlardır (Thio vd., 2012). Bu noktada feminist teorinin sınırlarından çıkıp aşağıda incelenecek olan kaynak ve sosyal değişim teorilerinden söz etmek gerekmektedir. Söz konusu gereklilik, kadına karşı şiddet olgusunun tek bir teoriyle açıklanamayacağını, bu olgunun bütünsel bir yaklaşımı zorunlu kıldığına ilişkin yaklaşımı desteklemektedir.

9. Şiddet Döngüsü Teorisi ve Şiddete Maruz Kalan Kadın Sendromu

1979 yılında Dr. Lenore Walker, sosyal hizmet servislerine başvuran 110 mağdur kadının şiddete karşı verdikleri tepkiyi incelediği ve şiddetin döngüsel teorisi adını verdiği üç aşamalı şiddet teorisini ortaya koyduğu eseri "Şiddete Maruz Kalan Kadın"ı (The Battered Woman) yayımlamıştır. Walker'a göre, şiddet içeren yakın partner ilişkileri flört evresinin ardından döngüsel olarak birbirini izleyen üç aşamadan oluşur. Söz konusu aşamalara gerilimin yükselmesi, akut şiddet ve sevecenlik-pişmanlık gösterme adları verilmektedir (Ross, 2018; L. E. Walker, 2015).

Flört evresinde erkek, yakın partnerine karşı aşırı bir ilgi gösterir ve sevecen hareketler sergiler. Kadınlar sıklıkla aslında kendilerine çok büyük bir önem atfettikleri ve agresif davranışları olduğu için partnerlerinin yarattığı ilk izlenimden hoşlanmadıklarını belirtirler. Ancak erkek ısrarcı oldukça, sürekli ilgi gösterdiği ve sevgi dolu davranışlarda bulunduğu için bu durum kadınlara çekici gelmeye başlar. Bu dönemde erkekler agresif flört taktikleri izler. Örneğin, sürekli olarak kadını arar ve hayır cevabını kabul etmez. Kadının yaşadığı bir sorunun çözülmesinde ona yardım ederek veya empati gösteren bir dinleyici rolüne bürünerek onun sevgisini kazanmayı başarırlar. Bu esnada kendileriyle ilgili travmatik çocukluk anılarını anlatarak kadında sempati oluştururlar. Söz konusu davranışların tamamı kadında bir bağlılık hissi uyandırır; bazı olaylarda failin kendisinde de bağlılık hissi gelişebilir (L. E. Walker, 2015). Kadınlar bu evrede neredeyse gün içinde 10 kez arandıklarını belirtmişlerdir. İlişkinin başlangıcındaki heyecana yorulabilecek olsa da bu aramaların esas amacı kadını arasında bir yakınlık uyandırmak ve onun ne yaptığını veya nerede olduğunu kontrol etmektir. Erkek kadını gittikçe daha fazla zaman geçirir ve onu diğer insanlardan izole eder. Nihayetinde kadının ailesi ve arkadaşlarıyla görüşmelerine müdahale etmeye başlar. Hatta bir çok ilişkide kadın, erkeğin ailesi ve arkadaşlarıyla zaman geçirmeye zorlanır. Kadının ailesi ve arkadaşları erkekten hoşlanmadıkları için ilişki bu duruma doğru evrilir. Bazen erkek, olumsuz davranışlarını affettirmek için kadının ailesine hediyeler vermek yoluna gidebilir. Erkek artık kadını elde ettiğine, yakınlığın kurulduğuna kanaat getirdikten sonra şiddet döngüsü başlar (L. E. Walker, 2015).

Gerilimin yükselmesi aşamasında fail, nesnelere aracılığıyla kendisinde biriken stresi açığa vurmaya veya başka herhangi bir şekilde agresif davranışlar sergilemektedir. Partnerini kıskanma veya onu ailesinden ve arkadaşlarından izole etmeye çalışma yaygın olarak görülmektedir (Vito ve Maahs, 2017). Bu aşamada nispeten daha küçük şiddet olayları yaşanmakta; örneğin, erkek kadını tehdit etmekte ya da ona sözlü olarak hakaret etmektedir. Kadın bu esnada sürekli olarak tetikte beklemekte ve davranışlarını erkeğin dediğine uygun biçimde adapte etmektedir (Ross,

2018). Her seferinde yeni bir olay yaşandığında, kadın olayın büyümesini engellemeye ve gerilimin dağılmasını sağlamaya çalışır; fakat tehlike hissi hiçbir zaman yok olmaz. Sürekli tetikte olma, gerilimin gittikçe büyümesine yol açar. Sonunda şiddetin kaçınılmaz olduğu anlaşılır ve patlama yaşanır (L. E. Walker, 2015).

Akut şiddet aşamasında fail, kendisinde biriken stresi dışarıya vurmakta, kadın ciddi hatta ölümcül bir fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. Fail, kadının kendi sözünden çıkmamasını sağlamak için kadına ve ailesine karşı yaralama ve ölüm tehditlerinde bulunur. Bazıları bu aşamada failin kontrolden çıktığını söylemekteyken; diğerleri failin davranışının bilinçli olduğunu belirtmektedirler (L. E. Walker, 2015). Fail, kendisindeki gerilime mağdurun neden olduğuna inanır. Bu yüzden mağdura haddinin bildirilmesi gerekir; mağdura bir ders verilmektedir. Böylece fail durumun kontrolünü yeniden ele geçirebilir. Failler soğukkanlı ve sakin gözükebilir; buna karşın mağdurun kafası karışmış, korkmuş, şoka girmiş, kızgın ve aşağılanmış. Failler sıklıkla durum hakkında yalan söyler ve ne yaşandığını inkar edebilmek için mağdurun tepkilerini kullanırlar (Vito ve Maahs, 2017). Bazı ilişkilerde ikinci aşama yavaş yavaş başlar. Örneğin; fail kadını iter, sallar, saçını çeker, bir iki tokat atar ve zamanla daha ciddi saldırılar gelir. Diğerlerinde ise fail kadını boğmaya çalışır, silah zoruyla bir yere hapseder. Bu fail tipinin daha önceden de ciddi şiddet içeren davranışlar sergilediği görülmüştür. Gerilimin yükselmesinden sonra hızlıca akut şiddet başlayabileceği gibi, uzun bir periyodun ardından bir krizle birlikte de gelişebilir. Doğum, işyerinde yaşanan sorunlar, çocuğun ergenliğe girmesi gibi olaylar şiddet döngüsünde bir değişikliğe neden olabilir (L. E. Walker, 2015).

Sevecenlik-pişmanlık aşamasında ise şiddet uygulayan erkek; partnerine pişmanlığını dile getirmekte, ona sevecen davranmakta, onu bir daha asla incitmeyeceğini söylemekte, ilişkilerini korumak için onu değiştirmeye ikna etmektedir (Vito ve Maahs, 2017). Çoğu kadın için sadece gerilimin ve tehlike hissini azaltması dahi ilişkiyi onarıcı bir etki gösterir; kadın flört evresinin güzel anılarını hatırlar. Bu aşamada fail, kendisini daha fazla kontrol etmeye çalışır; sözlü olmayan şekilde özür diler; mağdura birtakım sözler ve ona karşı sevgisini, bağlılığını gösteren hediyeler verir (L. E. Walker, 2015). Fail tedavi olacağına ilişkin bir söz bile verebilir. Ayrıca sergilediği şiddet davranışlarını da asgari seviyeye indirir. Mağdur verilen bu sözlerle inanabilir; ancak aynı zamanda kendisini üzgün, çaresiz, umutsuz ve sıkışmış hisseder (Vito ve Maahs, 2017). Araştırmacılara göre, kadınlar kendilerine şiddet uygulanmasına rağmen, "balayı" olarak da adlandırılan bu aşama nedeniyle o ilişkiyi sürdürmeye devam etmektedirler. Tam olarak bu aşamada kadınların şikayetlerini geri çektikleri veya partnerleri hakkındaki uzaklaştırma emirlerini kaldırdıkları görülmektedir (Ross, 2018). İlişki ilerledikçe üçüncü aşama, ilişkinin tamir edilmesi yönünden gittikçe daha az etkili olur. Kadın, erkeğin onu öldürebileceğini veya ağır bir yaralama sebebiyle hayatını kaybedebileceğini fark ettiği anda artık onun yanında hiçbir şekilde rahat hissedemez hale gelir ve ilişkiyi bitirmeyi düşünmeye başlar (L. E. Walker, 2015).

Yakın partner şiddetinin söz konusu olduğu ilişkilerde şiddet, fiziksel olmaktan çok psikolojiktir. Psikolojik şiddet, ilişkideki şiddet döngüsünü birbirine bağlayan bir yapıştırıcıya benzetilmiştir. Kadınların uğradığı psikolojik istismar rahatlıkla gözlenebilir. Bu kişiler kendilerini kullanılmış,

göz ardı edilmiş, aşağılanmış, utanmış veya herhangi bir şekilde kötü davranılmış hissederler (L. E. Walker, 2015). Yine bu ilişkilerdeki yaygın bir tema kıskançlıktır. Erkek, sürekli olarak kadını başka bir erkeğe bakmakla itham eder; onun ne giydiğini kontrol eder. Kadının güzel gözükmesini ister; fakat kadının güzel olduğunu sadece kendisi görmelidir. Akut şiddet aşamasına erkeğin yaşadığı bir kıskançlık krizinin ardından geçildiğine sıklıkla rastlanır. Bu tip faillerin kadını rahat bırakmalarının tek yolu kendilerine yeni bir partner bulmalarıdır (L. E. Walker, 2015).

Partnerinin şiddet uyguladığı bütün kadınlarda şiddete maruz kalan kadın sendromu gelişmez. Walker'a göre, yakın partneri olan erkek tarafından en az iki kez döngüsel olarak fiziksel, cinsel veya ciddi bir psikolojik şiddete maruz kalan kadınların gösterdikleri semptomlar "şiddete maruz kalan kadın sendromu" olarak adlandırılır (Ali ve Naylor, 2013; Erickson, 2015a). Şiddet döngüsünün kadın üzerindeki etkilerini karakterize etmek amacıyla "öğrenilmiş çaresizlik" terimi kullanılmaktadır (Barkan, 2017). Öğrenilmiş çaresizlik, kadının içinde bulunduğu psikolojik bir paralize olma durumudur ve tam olarak bu paralize olma hali kadını kendisine şiddet uygulayan partnerinden ayrılmaktan alıkoyar. Kadın kendi güvenliğinden bir türlü emin olamaz; çünkü gösterdiği çabalara rağmen her an partnerinin öngörülemez şiddet davranışına maruz kalma riski altındadır. Zamanla şiddetin dozu artar, kadın sürekli bir korku hali içinde yaşamaya başlar ve bu durumdan herhangi bir şekilde kaçamayacağına inanır. Failin eğer kendisini terk edecek veya dışarıdan yardım talep edecek olursa, ona ve çocuklarına çok daha büyük bir şiddet uygulayacağı ve hatta öldüreceği yönündeki tehditleriyle kadının yaşadığı sürekli olarak yeniden üretilir (Erickson, 2015a). Walker, sosyal ve ekonomik faktörlerin, örneğin; kadınların failere duygusal ve finansal yönden bağımlılıklarının, evliliğe özel bir önem atfeden toplumsal normların ve kadına karşı şiddeti sona erdirmeyi amaçlayan etkili sosyal ve hukuki yaptırımların yokluğunun, kadınları şiddete maruz kaldıkları ilişkilerini sona erdirmekten alıkoyduğunu belirtmektedir. Şiddete maruz kalan kadınlar, şiddetten kurtulabilecekleri bir çıkış yolu olmadığına inanırlar. Bu yüzden vazgeçerler ve şiddeti kabullenirler (Erickson, 2015a). Bazı vakalarda çok uzun süren bu döngüsel şiddet nedeniyle acı çeken kadın, partnerini öldürmektedir (Thio vd., 2012). Şiddete maruz kalan kadının erkeği öldürmesi halinde, bu sendromun hafifletici bir neden olarak dikkate alınması gerektiği ileri sürülmektedir. Bu husus ikinci bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

Aslında psikolojide öğrenilmiş çaresizlik kavramının ilk defa ortaya atılması, Seligman'ın 1960'larda köpekler üzerinde gerçekleştirdiği bir deneyle birlikte olmuştur. Söz konusu deneyde, köpekler iki gruba ayrılmışlar; birinci grup bir kafesin içine hapsedilmiş ve kaçmaya çalıştıkları zaman onlara elektrik verilmiştir. İkinci grubun bulunduğu kafesin belirli bir bölümüne ise elektrik şoku verilmemiştir. Zamanla birinci gruptaki köpekler, elektrik şokunu kabul etmeyi öğrenmiş ve kaçmayı denemekten dahi vazgeçmişlerdir. Buna karşın ikinci gruptaki köpekler, kafesin elektrik verilmeyen bölümüne doğru gitmeyi öğrenmişlerdir. Birinci gruptaki köpeklerin, ikinci kafese alındıkları zaman kendilerine kaçış rotaları gösterilmesine rağmen kafesten çıkmaya teşebbüs etmeyi bıraktıkları gözlemlenmiştir. Bu yüzden Seligman'a göre, aralıksız, tekrarlayan ve kaçmanın mümkün olmadığı bir şoka maruz kalan birinci gruptaki köpeklerde bir çaresizlik hissi gelişmiş ve bu köpekler içinde buldukları olumsuz durumu kontrol etme

yeteneklerini tamamen yitirmişlerdir (Ali ve Naylor, 2013). Walker, bu teoriyi şiddete maruz kalan kadınların davranışlarına uygulamış ve şu sonuca varmıştır: Elektrik şoklarına benzer şekilde sürekli ve tekrarlayan şiddete maruz kalan kadınlar, şiddete tepki vermeye dair bütün motivasyonlarını yitirirler ve pasifleşirler. Bu nedenle şiddete maruz kalan kadınlar, artık ilişkiyi bitirmek yönünde bir çaba sarf etmezler. Kontrol yitimi ve çocuklukta gelişen çaresizlik hissi, insanları özellikle de kadınları, erişkin bireyler olduklarında fiziksel ve cinsel istismara uğramaya daha elverişli hale getirmektedir (Ali ve Naylor, 2013). Dünya Sağlık Örgütü tarafından değişik ülkelerde yapılan bir çalışmada, şiddete maruz kalan kadınlar, ev işlerini düzgün yapmadıkları, eşlerinin cinsel taleplerini reddettikleri, onlara itaat etmedikleri veya sadakatsiz davrandıkları için şiddeti hak ettiklerini belirtmişlerdir. Kendilerine uygulanan şiddeti kabul eden, hatta meşru hale getirmeye çalışan bu kadınların durumu, öğrenilmiş çaresizlik fenomenini doğrulamaktadır (Ali ve Naylor, 2013).

Doktrinde Walker'ın kullandığı "öğrenilmiş çaresizlik" kavramı eleştirilmiştir. Bowker'a göre, şiddet gören kadınlar çaresizlik duygusunu kucaklamak yerine birtakım baş etme mekanizmaları geliştirmişlerdir. Bunlar arasında konuşma, karşı tarafa söz verdirme, şiddet içermeyen tehditlerde bulunma, saklanma, pasif savunma, göz ardı etme ve karşı saldırıya geçme yer almaktadır. Karşı saldırı, genellikle, aile bireyleri ve komşular gibi yakın çevreden veya polis ve sosyal hizmet kurumları gibi resmi makamlardan yardım talebinde bulunmak amacıyla kullanılmaktadır (Ross, 2018). Kadınlar kendilerini ve çocuklarını korumak amacıyla şiddeti asgari düzeyde tutacak bilinçli çabalar sergilemektedirler. Bazı kadınlar belirli bir süre için partnerlerinden ayrılmakta ve geri dönmektedirler; böylece ilişkideki memnuniyetsizliklerini dile getirmekte ve şiddete tepki vermektedirler. Yine kadınlar uzun bir süre boyunca ilişkiden kaçış planı yapmakta ve yavaş yavaş gelecekteki ayrılık için hazırlıklarını tamamlamaktadırlar. Başka bir görüş, teorinin, eğer şiddet erkekte gerilimin yükselmesinin bir sonucuysa neden erkeğin bu stresi sadece partnerinden çıkardığı; örneğin, iş arkadaşlarından veya başka insanlardan çıkartmadığını açıklayamadığını belirtmektedir. Ayrıca kadının şiddet dolu bir ilişkide kalmasını sağlayan sosyal, ekonomik ve kültürel faktörler de bu teori tarafından göz ardı edilmektedir. Örneğin; failin intikam hissiyle daha büyük bir şiddet davranışına maruz kalma korkusu, kadının kendisi ve çocuklarına bakmak için finansal kaynaklardan yoksun olması, kadının kendi ailesi ve toplum tarafından dışlanacağı endişesi gibi (Ali ve Naylor, 2013). Yapılan bu eleştirilere rağmen şiddet döngüsü teorisi, şiddet dolu bir ilişkiye hapsolan kadının çektiği acıyı en iyi anlatan ve en çok atıf yapılan teorilerden biri olmaya devam etmektedir. Bu teori tehlikeli ve tekrarlanan şiddet eylemlerinin, yoğunluğu ve ağırlığı zamanla artan duygularla ilişkili döngüsel bir şablonunu ortaya koymaktadır (Ross, 2018).

Aslında kadına karşı şiddet, kadın üzerindeki gücün ve kontrolün sağlanabilmesi amacıyla erkeklerin geliştirdikleri birtakım taktiklerin birleşiminden oluşmaktadır. Bu taktikler arasında ekonomik şiddet, zorlama, korkutma, gözdağı verme, duygusal şiddet, izolasyon, küçültme, inkar etme, suçlama, çocukları kullanma, erkek olmaktan kaynaklanan ayrıcalıklı konumunu kullanma şeklinde sayılabilir. Şiddete maruz kalan kadınlara verilen destek eğitimlerinde de neredey-

se şiddet dolu her ilişkide erkeklerin yaygın olarak kullandıkları bu taktikler açıklanmakta ve bu sayede kadınlar yalnız olmadıklarını hissetmektedirler (Ross, 2018).

10. Sosyal Değişim Teorisi

Sosyal değişim teorisine göre, bütün insan ilişkilerini ödül arayışı ve cezadan kaçınma yönlendirmektedir. Kadına karşı şiddet bağlamında düşünülecek olursa, eğer bir erkek partnerine şiddet uygulamanın getirisinin götürüsünden fazla olacağına inanıyorsa ulaşmak istediği hedef doğrultusunda şiddete başvurabilir (Gelles, 2015; Thio vd., 2012). Çoğu zaman kişilerin partnerlerine ya da diğer aile üyelerine karşı şiddet uygulama kararı almaları; bu davranışın artı ve eksilerinin, getiri ve götürülerinin, avantajlarının ve dezavantajlarının değerlendirilmesine bağlıdır. Başka bir deyişle, sosyal değişim teorisi, bir davranışın önceden “matematiğini yapmak” olarak ifade edilebilir (Ross, 2018). “Sevgi ve anlayış beklediğimiz bir kişi nasıl bu kadar zalim ve zarar veren birine dönüşebilir?” sorusunu kendimize sorabiliriz. Bunun cevabı ise çok basittir: Çünkü bunu yapabilir (Gelles, 2015; Lawson, 2012).

Erkeğin yakın partnerine karşı şiddet uygulamasının çeşitli götürüleri olabilir. Öncelikle mağdur, şiddete şiddetle karşılık verebilir. İkincisi fail, tutuklanabilir. Şiddet uyguladığı için toplumda statü kaybedebilir. Ayrıca uzun süren şiddet ilişkinin bitmesine veya ailenin dağılmasına neden olabilir. Ceza soruşturması açılması, tutuklama ve nihayetinde hüküm giyme gibi resmi sosyal kontrol mekanizmaları ile statü kaybı, şiddet uygulayan bir kişi olarak damgalanma ve toplumdan dışlanma gibi resmi olmayan sosyal kontrol mekanizmaları da şiddetin götürüsünü yükseltir (Gelles, 2015). Ancak genellikle erkekler için kadın üzerinde güç ve kontrol sağlanması (getiri), partneriyle olan ilişkisinin hasar görmesinden (götürü) daha ağır basmaktadır; bu nedenle erkekler kadınlara karşı şiddet uygulamaktadırlar. Örneğin; erkeğin partnerine karşı şiddet uygulaması halinde tutuklanması olasılığı ne kadar yüksekse, onu kontrol altında tutmak amacıyla şiddet uygulaması olasılığı da o kadar düşüktür. Çünkü özgürlüğün kaybı, partnerin kontrol altında tutulmasından daha ağır basmaktadır (Ross, 2018). Bu önerme yapılan deneysel çalışmalarla da desteklenmektedir (Gelles, 2015). Bunun aksine eğer erkeğin partnerine karşı şiddet uygulaması halinde mağdur üzerinden elde edeceği güç ve kontrole dayalı haz, tutuklanması riskinden daha fazlaysa, erkek partnerine karşı şiddet uygulayacaktır (Thio vd., 2012).

Gelles, sosyal değişim teorisi ve kontrol teorisi arasında bir bağlantı kurmaktadır. Buna göre kadına karşı şiddet olayı, insanları sosyal düzene bağlayan ve aile üyelerine karşı uygulanan şiddeti cezalandıran sosyal kontrol mekanizmalarının yokluğunda gerçekleşmektedir. Sosyal değişim ve kontrol teorilerinin aile içi şiddet olgusuna uygulanmasından şu üç sonuç çıkmaktadır: 1) Aile içi şiddet, bu davranışın getirisinin götürüsünden fazla olması halinde meydana gelir. 2) Aile içinde etkili sosyal kontrol mekanizmalarının yokluğu şiddetin götürüsünü azaltır ve böylece şiddet daha olası hale gelir. 3) Aile ve sosyal yapılar, cinsiyet, statü, ekonomik veya fiziksel güç bakımından eşitsizlikler, ailenin özel hayatının gizliliğine ilişkin norm ve erkeklığe ilişkin algılar, şiddetin götürüsünü azaltır ve şiddet uygulamanın getirilerini arttırır (Gelles, 2015; Lawson, 2012).

Sosyal değişim teorisinin ikinci önermesi ise insan ilişkilerinde var olan üstü kapalı karşılık beklentisidir. Blau'ya göre, eğer siz birinin omzunu sıvazlıyorsanız, ondan da günün birinde sizin omzunuzu sıvazlamasını bekliyorsunuzdur. Bu beklentiler karşılandığı zaman insanlar arasındaki etkileşim devam eder. Beklentiler tatmin edilmezse ve karşılıklılık ortadan kaybolursa ilişkinin bitmesi riski doğar (Gelles, 2015; Ross, 2018). Ancak yakın partnerler veya karı koca arasındaki ilişkiler, kendine özgü ve karmaşık bir yapıya sahiptir; bu anlamda aile hayatı dışındaki insan ilişkilerinden ayrışır. Bu nedenle karşılıklılık bulunmasa bile yakın partnerler arasındaki ilişkinin kopması çok daha zordur. Partnerlerin hukuki veya ortak çocuk gibi biyolojik bağları vardır (Gelles, 2015).

Kadına karşı şiddet bağlamında düşünülüğünde, erkeğin şiddet eylemlerinin kendisine pahalıya mal olmadığı görülmektedir. Gelles ve Straus, şiddete maruz kalan kadınların ve bunun tanıklarının olayı polise bildirmemelerinin nedeninin, hukuk düzeninin bu gibi olaylara müdahale etmesindeki eksiklikler olduğunu savunmaktadırlar. Ekonomik ve duygusal bağımlılıklar da hesaba katıldığında mağdurların şiddet olayını polise bildirmemesinin esas nedeni, ilişki içinde olmanın sağladığı somut yararların (yemek, barınak, çocukların bakımı gibi) şiddetin kadın üzerinde bıraktığı zararlara ağır basmasıdır (Ross, 2018). Kadınların sosyal ve finansal açıdan çok farklı konumlarda buldukları düşünülüğünde, sosyal değişim teorisinin, sosyal ve finansal kaynaklara sahip oldukları için kendilerine bakabilen kadınlara nazaran, özellikle ekonomik açıdan dezavantajlı mağdurlar bakımından önem ifade ettiği anlaşılabilir. Teorik açıdan sosyal, psikolojik ve finansal bağımlılıkları olan kadınların yardım isteme olasılıkları çok daha düşüktür ve şiddet döngüsünün devam etmesi muhtemeldir. Çünkü bağımlılıkları olan kadınlara şiddet uygulayan erkekler sanki eylemlerinin mazur görüldüğü kanısını taşırlar. Psikolojik bir perspektiften bu, şiddet uygulayan erkek için bir teşvik olarak dahi değerlendirilebilir (Ross, 2018). Bu bağlamda kadına karşı şiddet olaylarının önlenmesi için şiddetin sosyal açıdan yüceltilmesinin önüne geçilmeli ve böylece şiddetin getirisi azaltılmalı, ayrıca daha ciddi hukuki ve sosyal yaptırımlar uygulanarak şiddetin götürüsü artırılmalıdır (Lawson, 2012).

11. Kaynak Teorisi

İlişkideki gücün dağılımına odaklanan kaynak teorisi, Goode tarafından geliştirilmiştir. Goode'ye göre bireyler, kendi amaçlarına ulaşabilmek için sahip oldukları para, eğitim, sosyal yetenekler, statü veya prestij gibi kaynakları kullanırlar. Şiddet de kişisel amaçların gerçekleştirilmesi bakımından kullanılabilir olan kaynaklardan birisidir. Bir kişi daha fazla kaynağa sahip oldukça, istediklerine ulaşmak bakımından daha fazla güce de sahip olmaktadır (Lawson, 2012). Buna göre, başlangıçta ve devamında bir ilişkiye en fazla kaynak sağlayan kişi, o ilişkideki gücü elinde bulundurur. Bir aile içinde karar verme gücünü elinde bulunduran kişi, bu gücünü aslında ilişkiye getirdiği kaynakların değerinden almaktadır. Bu kaynaklar ekonomik, sosyal veya organizasyonel olabilir (Ali ve Naylor, 2013; Ross, 2018).

Allen ve Straus, bu teoriyi yakın partner şiddetini açıklamakta kullanmışlar ve yoksulluk ile kadına karşı şiddet arasında bir bağlantı görmüşlerdir (Lawson, 2012). Güç ve şiddet, sorunların

çözümünde kullanılan araçlardır. Daha fazla kazanan ve sosyal açıdan daha yüksek bir konumda bulunan kişiler, diğer insanları (örneğin, kadın ve çocukları) kontrol etmek için yeterli kaynaklara sahiptirler. Bu yüzden daha fazla kaynağa sahip olan kişilerin, güç kullanma olasılıkları daha düşüktür (Gelles, 2015). Kısıtlı kaynaklara sahip olan erkekler ise kadınlar üzerinde egemenlik kurabilmek için tehdide ve güç kullanımına başvururlar (Ross, 2018). Kısacası şiddet kaynağına diğer kaynakların yokluğunda başvurulmaktadır. Statüsü, geliri veya prestiji olmayan bir kişinin amaçlarına ulaşabilmek için şiddete başvurması daha olasıdır. Çünkü şiddet, onun için başvurabilecek tek kaynaktır (Gelles, 2015; Lawson, 2012). Zengin erkeklerin sahip olduğu ve partnerlerini kontrol etmek için kullandıkları para ve diğer değerli kaynaklardan yoksun oldukları için yoksul erkekler, şiddeti partnerlerini kontrol edebilmek amacıyla bir araç olarak kullanırlar (Thio vd., 2012). Özellikle kadının bir işi olmasına rağmen partneri erkek işsiz ise erkek, kadının işini kendi güç ve kontrolü açısından bir tehdit olarak algıladığı için şiddet uygulamaktadır (Ali ve Naylor, 2013; Thio vd., 2012). Kadının erkekten daha fazla para kazanması, daha yüksek bir eğitim seviyesi veya daha üst bir statüye sahip olması durumunda da şiddete maruz kalma riski artmaktadır (Ali ve Naylor, 2013). Başka bir deyişle, kısıtlı kaynakları bulunan ve kişisel ilişkiler kurma yeteneğinden mahrum olan erkekler, kadınlar üzerinde diğer erkeklerle aynı düzeyde bir kontrole ulaşmak için fiziksel şiddete başvururlar (Ross, 2018).

Düşük sosyoekonomik sınıfa mensup erkekler, ev dışında varlık gösterebilmek için gereken kaynak ve fırsatlardan yoksundurlar. Fakat kendi evlerinde partnerleri üzerindeki egemenlikleri sayesinde bir pozisyona kavuşmaktadırlar (Thio vd., 2012). Bu anlamda düşük sosyoekonomik sınıfa mensup erkeklerin günah keçileri, kendi kadın partnerleridir. Sosyal piramitte bir üst katmandaki erkek, daha aşağı katmandaki erkeklerden kendi sinirini çıkarmaktadır. Piramidin en aşağısındaki erkek ise ekonomik kaynak yoksunluğu sebebiyle yaşadığı yetersizlik hissini veya sinirini ancak kadın partnerine şiddet uygulayarak çıkarabilir ve böylece kendisinin de bir erkek olduğunu kanıtlayabilir (Barkan, 2017).

Bu teoriyi destekleyen bir bulgu, kadına karşı şiddetin daha çok düşük sosyoekonomik gruplar arasında görülmesidir (Barkan, 2017; Newburn, 2017; Thio vd., 2012). Elbette ki orta sınıf ve üst sosyoekonomik gelir düzeyindeki kişiler arasında da kadına karşı şiddet vakaları yaşanmaktadır. Ancak bu gruplarda çok daha az vaka kaydedilmektedir. Aksi görüş ise orta ve üst sınıflarda da kadına karşı şiddet vakalarının yüksek olmasına karşın sadece daha az raporlanmış olabileceğini savunmaktadır. Ancak orta ve üst sınıfa mensup kadınların, düşük sosyoekonomik düzeydeki kadınlara nazaran daha fazla alternatifleri bulunduğu belirtilmelidir. Örneğin, yoksul bir kadın o gece bir otelde oda kiralamak için gereken kaynaktan yoksun olduğu için kendisine şiddet uygulayan partneriyle birlikte kalmaya zorlanmaktadır. Profesyonel yardım alamamak, kendisi gibi kaynaklara sahip olan arkadaşlara ulaşmamak, verilen kamu hizmetlerinin farkında olamamak gibi faktörler de düşük sosyoekonomik sınıfa mensup mağdur kadınları, orta ve üst sınıf kadınlardan ayırmaktadır (Clinard ve Meier, 2015).

Kısaca kaynak teorisi, para, mülkiyet veya prestij gibi kaynakları kontrol eden kişinin, ilişkide baskın konumda bulunduğunu ifade etmektedir. Yabancı bir atasözü şöyle demektedir: "Altını

elinde bulunduran kişi, kuralları da koyar.” Ancak bu teori, işsiz, kaynakları olmayan ve yüksek bir sosyal statüde bulunmayan erkeklerin ilişkilerindeki sorunları çözmek için neden şiddete başvurduklarını ve yine bu erkeklerin kendi ilişkilerinde neden halen büyük bir güce sahip olduklarını yeterince açıklayamamaktadır. Ayrıca neden bazı insanların ilişki içinde güç ve kontrolü elinde bulundurma ihtiyacı hissettiklerini, buna karşın yeterli kaynaklara ve zenginliğe sahip olan diğer insanların neden benzer bir istek duymadıkları sorusunu da cevaplandıramamaktadır (Ross, 2018). Kaynak teorisine yöneltilebilecek olan diğer bir eleştiri de cinsiyet rollerinin ve ataerkil kültürün kadına karşı şiddete olan etkisini ihmal etmesi ve her durumda ailenin ekmeğini kazanan kişinin erkek olduğunu varsaymasıdır (Ali ve Naylor, 2013).

12. Genel Sistemler Teorisi

Bir sosyal sistemler yaklaşımı olan genel sistemler teorisi, aile içi şiddetin nedenlerini açıklamak amacıyla Straus ve Giles-Sims tarafından geliştirilmiştir. Straus’a göre, aile içi şiddet bir istisna değil, normdur. Şiddet çatışması, sistemin ortaya çıkardığı bir üründür ve bu açıdan bakıldığında neredeyse evrenseldir. Şiddetin bireysel veya ailesel bir patolojiye işaret ettiği de söylenemez. Aile sistemi içinde çatışma, normal ve kaçınılmazdır. Aile sisteminin çatışmayı nasıl yönettiği ise neden şiddete başvurulduğunu anlayabilmek bakımından en önemli olan husustur (Lawson, 2012). Bu teori şiddeti, bireysel patolojilerin veya akıl hastalıklarının bir sonucu olarak değil, “şiddet sistemlerinin bir yansıması” olarak görmektedir. Teori, işlevsiz aile içi ilişkilerin bir sonucu olan problemleri tespit etmeyi amaçlamaktadır. Şiddet sistemi, bireysel, aile içi, kurumsal ve toplumsal gibi farklı düzeylerde çalıştırıldığı için aile içi ilişkilerde şiddetin yönetildiği ve kullanıldığı süreçlerin tarif edilmesine odaklanılmıştır (Ross, 2018). Giles-Sims’e göre, sosyal sistemler, karşılıklı nedensel faktörlerle sürekli olarak birbirini etkileyen ve görece stabil olarak nitelendirilebilecek ilişki kalıpları üzerinden ilerleyen, kompleks ve birbirleriyle ilişkili ağlardır. Genel sistemler teorisi, neden-sonuç ilişkilerini, bir davranış döngüsünün parçaları olarak yorumlar; buna sistemsel geri bildirimler ve davranışsal tepkiler de dahildir (Lawson, 2012).

Straus ve Giles-Sims, kadına karşı şiddet olgusunun ancak genel sistemler teorisiyle açıklanabileceğini savunmaktadırlar. Çünkü bu teori, kadına karşı şiddet probleminin kompleks nedensel yapısını dikkate almaktadır; tek başına herhangi bir faktör, sosyal bir davranışın karmaşıklığını açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Lawson, 2012). Buna göre kadına karşı şiddeti doğuran birçok farklı etken bulunmaktadır. Örneğin, sıradan/tipik bir ailede şiddet, çocuklukta öğrenilmekte ve sosyal ve kültürel etkileşimler aracılığıyla sürekli olarak doğrulanmaktadır (Ross, 2018).

“Bozuk bir sistemle” kastedilenin ne olduğunu ve bu sistemin doğasını anladığımız zaman, sistemi hemen düzeltmemiz halinde sorunun çözülmüş olacağı sanısına kapılabiliriz. Fakat bunu söylemenin, kadına karşı şiddet sorununu gerçekte çözmekten kolay olduğu açıktır. Genel sistemler teorisine göre, başka şekilde hareket edebilme olanağı, sisteme kendisini düzeltme imkanı veren geri besleme mekanizmaları ve sistem akışının yokluğunda aile içi şiddet ortaya çıkar. Örneğin, bir kadın, partnerinin kendisine şiddet uygulamasına sesini çıkarmıyorsa, bu durum kadının kendisine uygulanan şiddeti haklı gördüğü veya benimsediği anlamına gel-

meyebilir. Belki de kadın, partnerinin çocuklarına karşı şiddet uygulayacağından korkmaktadır (Ross, 2018). Straus'a göre sistemin cevabı, sistemin kendi içindeki etkileşimlerden alınan geri bildirimler doğrultusunda şekillenir. Aile içi şiddet bağlamında, olumlu geri bildirimler şiddetin boyutunu artırırken; olumsuz geri bildirimler şiddeti azaltır veya kontrol altında tutar. Bu bağlamda teori, sadece bireysel veya yapısal özelliklere odaklanan açıklamaların ilerisine gitmekte ve bireylerin var oldukları ve etkileşimde buldukları aile sisteminin özelliklerinin taşıdığı önemin altını çizmektedir. Aile yapısının birçok özelliği, örneğin sosyalizasyon, birlikte geçirilen zaman ve stres seviyesi, sistemin şiddet potansiyelini etkilemektedir (Lawson, 2012). Genel sistemler teorisi, aile içi şiddet olgusunu çok farklı boyutlarıyla ele almakta ve hangi faktörlerin şiddetin sistematik hale gelmesine katkı sağladığını keşfetmeye çalışmaktadır (Ross, 2018).

C. DEĞERLENDİRME VE TÜRKİYE BAKIMINDAN ARAŞTIRMA ÖNERİSİ

Birçok kriminolog, teorilerin sayısının azaltılmasının bunların yanlışlanmasıyla mümkün olduğu inancını taşımaktadır. Buna göre, teoriler birbiriyle çelişen göstergelere sahiptir ve bunlar araştırmalarla test edilerek ortaya konabilir (Bernard vd., 2016). Ayrıca teorilerin bir kısmı her tür sapıcı davranışa uygulanmaya müsait değildir veya bazı durumlar özelinde suçluluğu başarılı bir şekilde açıklayamamaktadırlar (Dunham ve Wilson, 2014). Dolayısıyla kriminolojinin amacı, belki de, suçun nedenlerini ve bazı kişilerin neden diğerlerinden farklı olarak suç işlediklerini ortaya koyacak tek bir teoriye ulaşmak olduğu ifade edilebilir. Ne var ki bu ideale bugün hala ulaşamamıştır (Dunham ve Wilson, 2014). Ancak esasında bu teorilerden hangisinin daha iyi ve diğerlerine üstün olduğunu tespit etmenin bir anlamı yoktur (Ali ve Naylor, 2013). Birçok teori özünde, dayandıkları temeller itibarıyla benzeşebilmekte ya da çakışabilmektedir (Dardis vd., 2015). Öte yandan, hiçbir teori söz konusu fenomeni açıklamak bakımından tek başına yeterli olmadığı gibi her bir teori aynı zamanda kendi içinde de değerlidir (Ali ve Naylor, 2013). Teoriler aynı fenomene farklı açılardan yaklaşarak farklı çıkarımlar yapmaktaysa da sonuçta aynı fenomeni ele almaktadırlar (Bernard vd., 2016). Uzun yıllardır yapılmakta olan birçok çalışma göstermektedir ki kadına yönelik şiddetin belirli ve basit birkaç sebebinden ve dolayısıyla yine basit birkaç çözümünden bahsetmenin imkanı yoktur (Loseke, 2014). Bu nedenle, farklı teorilerin içeriklerini belirlemeye ve bunları birleştirerek genelde şiddet ve özelde kadına yönelik şiddet olgusunu açıklamaya yönelik entegre çalışmaların yapılması yararlı olacaktır (Dardis vd., 2015). İyi bir teorinin, bütün önemli değişkenleri içeren, deneysel sonuçları entegre eden ve birleştiren bir teori olduğu ifade edilmiştir (Dunham ve Wilson, 2014). Bu da esasında, teori sayısının azaltılmasına yardımcı olacaktır. Kaldı ki, teorilerin entegre edilmesiyle, suça etki eden faktörlerdeki çeşitlilik daha güçlü bir şekilde ele alınabilir (Bernard vd., 2016). Entegre bir çalışma, yalnızca farklı teorilerin suçun nedeni olarak gördükleri faktörlerin listelenmesi değil; aynı zamanda bu faktörler arasındaki ilişkilerin de tanımlanmaya çabalanması anlamına gelir (Cullen vd., 2017). Kuşkusuz bu belirleme, kriminoloji literatüründe var olan tüm teorilerin bir arada kullanılması anlamına gelmemektedir. Nitekim, şiddeti bütün yönleriyle ele almaya çalışan çeşitli entegre çalışma denemeleri de deneysel olarak sınanmaya elverişli olamayacak kadar çok komplike olabilmektedir (Loseke, 2014). İlgili fenomene göre, deneysel olarak test edilip

reddedilen teoriler olmuşsa bunların entegrasyon sürecine katılmasına gerek yoktur (Dunham ve Wilson, 2014). İlgili suç tipine göre ve bu alanda öne çıkan açıklama denemelerine başvurulmak suretiyle, çıkarım yapmaya en elverişli teorilerin seçilmesi gerekecektir. Teorilerin, yararlı olabilecek ölçüde “tutumlu ve öz” olmaları gerekir (Dunham ve Wilson, 2014). Esasında, buraya kadar ele alınan ve değerlendirilen bu teoriler de literatür taraması sonucu, kadına fiziksel şiddet fenomeninin açıklamak bakımından en elverişli olduğu değerlendirilenler arasından sunulan bir seçkidir.

Bu doğrultuda, salt literatürün dışında, bundan sonrasında, nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bir saha araştırması ve veri toplanarak analize tabi tutulmasını içerecek olan çalışmalarda, entegre bir yaklaşımın belirlenmesinin yerinde olacağı söylenebilir. Özellikle de bu şekilde yapılan kapsamlı çalışmaların sayıca az oluşu, önerilen araştırma modelinin önemini arttırmaktadır.

Ayrıca, özellikle saha araştırması sırasında, örneklemin tespitinde, failin uyguladığı şiddetin “büyüklüğüne” ve olayın üzerinden geçen zamanın ne kadar olduğu gibi hususlara da dikkat edilmesi yerinde olacaktır (Dardis vd., 2015). Bu anlamda, verilerin çeşitli faktörler nazarındaki değişkenliği gözetilmelidir. Ancak bu birden çok teoriden yararlanılmak suretiyle yapılacak bir açıklama girişiminin mümkün olmadığı anlamına gelmez. Tam tersine, böylesi bir çalışma daha zengin ve geniş bir bakış açısı sunacaktır.

Vurgulamak gerekir ki, kişiler arası süreci daha iyi anlamak için nitel araştırmanın önemi çok büyüktür (Dardis vd., 2015). Ancak bu noktada hiç kuşkusuz ki görüşmenin içeriği ve katılımcının eğitilmiş olması araştırmayı etkileyen başlıca faktörlerden biri olacaktır (Jewkes, 2002). Ne var ki bu saptama, nicel araştırma yönteminin önemini küçümsemek anlamına gelmemektedir. Her iki yöntemin birlikte kullanılması en isabetlisi olacaktır.

BÖLÜM II

CEZA NORMLARININ KADINA KARŞI FİZİKSEL ŞİDDETİN ÖNLENMESİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Güneş OKUYUCU ERGÜN

Dr. Yaprak ÖNTAN

Ar. Gör. Günce ARTANTAŞ

A. KASTEN İNSAN ÖLDÜRME SUÇU

1. Kasten Öldürme Suçunun Eşe Karşı İşlenmesi

Kasten insan öldürme suçu, Türk Ceza Kanunu (TCK) madde 81'de düzenlenmiştir. Buna göre, bir insanı kasten öldüren kişi cezalandırılır. Kasten öldürme suçuyla ilgili olarak kanunda öngörülen bazı ağırlaştırıcı nedenler kadına karşı şiddet bakımından özel önem arz etmektedir. Bu bağlamda TCK'nın 82. maddesinde öngörülen kasten öldürme suçunun nitelikli hallerinden "eşe karşı işlenmesi" ve "töre saikiyle işlenmesi" halleri ayrıca ele alınmalıdır.

TCK m. 82/1-d'ye göre, insan öldürme suçunun eşe karşı işlenmiş olması ağırlaştırıcı bir nedendir. Söz konusu ağırlaştırıcı neden fail ile mağdur arasındaki ilişkiden kaynaklanmaktadır. Bu ilişki Medeni Kanun'a göre belirlenir. Dolayısıyla burada eş terimi ile kastedilen medeni nikah ile kurulan evlilik birliğindeki eşlerdir (Toroslu, 2019; Centel vd., 2017; Hafizoğulları ve Özen, 2013; Tezcan vd., 2019). Bu ağırlaştırıcı nedenin uygulanabilmesi için evliliğin suçun işlendiği sırada devam ediyor olması gerekir. Medeni Kanun'a göre ayrılık kararı verilen hallerde de evlilik birliğinin hukuken devam ettiği kabul edildiğinden bu esnada eşe karşı gerçekleştirilen öldürme suçlarında da yine bu ağırlaştırıcı neden uygulanacaktır (Centel vd., 2017; Tezcan vd., 2019). Buna karşın, evlilik, örneğin boşanma kararıyla sona erdiğinde artık bu nitelikli hal uygulanamayacaktır (Özbek vd., 2019). 765 sayılı mülga TCK m. 449'da da aynı ağırlaştırıcı neden yer almış ve o dönemde de eş ilişkisi medeni nikaha göre belirlenmiştir (Erem, 1985; Erman ve Özek, 1994). Eş tabiri elbette hem kadın eş hem de erkek eşleri kapsamaktadır ve ağırlaştırıcı nedenin uygulanması yönünden arada bir fark gözetilmemiştir. Ne var ki eşler arasında gerçekleştirilen öldürme suçlarına bakıldığında failerin çoğunun erkek eş olduğu; kadınların eşlerini öldürdükleri olayların büyük bölümünde ise sürekli şiddete maruz kalan kadının bu durumdan kurtulmak için bu yola başvurduğu gözlemlenmektedir. Bu nedenle her ne kadar kadına karşı şiddetle mücadele etmeye özgü bir düzenleme olmasa da kadın cinayetleri (femicide) bağlamında ele alındığında böyle bir hükmün varlığı olumludur ve karısını kasten öldüren kocanın söz konusu nitelikli hal nedeniyle cezasının ağırlaştırılması gerektiği muhakkaktır.

Öte yandan evliliğin söz konusu olmadığı yakın partner ilişkilerinde erkeğin yakın partneri olan kadını öldürmesi halinde, bu ağırlaştırıcı neden uygulanamamaktadır (Tezcan vd., 2019). Oysa ki tüm kadın cinayetleri içerisinde evlilik birliği sona erdikten sonra ya da arada hiç evlilik birliği kurulmamış olan yakın partner ilişkilerinde erkeğin kadını öldürmesi fiillerinin oranı hiç de azımsanmayacak boyuttadır. Dolayısıyla yakın partner ilişkilerinin tamamı yönünden bu yönde bir ağırlaştırıcı nedenin uygulanması gerekmektedir. TCK m. 82/1-d'deki ağırlaştırıcı nedenin evlilik birliği bulunmayan yakın partner ilişkilerinde de uygulanması savunulmuştur (Özbek vd., 2019). Keza Anayasa madde 10 ve 6284 sayılı Ailenin Korunmasına ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun düzenlemeleri gereğince de nitelikli halin bu durumda uygulanması gerektiği öne sürülmektedir. Ancak medeni hukuk bakımından hiçbir hukuksal sonuç doğurmayan ilişkilere TCK açısından hukuki sonuç bağlanması mümkün gözükmemektedir (Tezcan vd., 2019). Bunun için kanunda ayrıca ve açıkça düzenleme yapılması gereklidir.

Bu noktada İtalyan ve İspanyol Ceza Kanunlarına eklenen ağırlaştırıcı nedenlere değinmekte yarar vardır. İtalyan Ceza Kanunu'nun 577. maddesine göre, "haklarında ayrılma kararı verilmiş olsa bile eş, medeni birliktelik içinde bulunulan kişi, kalıcı olarak birlikte yaşanan kişi veya duygusal bir ilişki içinde olunan kişiye" karşı işlenen kasten öldürme suçlarında ceza ağırlaştırılır. 585. madde gereğince aynı hüküm, kasten yaralama suçlarında da uygulanır (Il Codice Penale Italiano, Art. 577, t.y.). İspanyol Ceza Kanunu'nun 148. ve 153. maddelerine göre de, "eğer mağdur kadın eskiden veya halihazırda failin eşi veya birlikte yaşamasalar bile failin benzer bir duygusal ilişki içinde bulunduğu bir kadın" ise kasten yaralama suçunun cezası ağırlaştırılır (Criminal Code of the Kingdom of Spain, Art.148, 153, t.y.). TCK'da da benzer düzenlemelerin yapılmasının yerinde olacağı değerlendirilmektedir.

2. Kasten Öldürme Suçunun Töre Saikiyle İşlenmesi

Kasten öldürme suçunun kadın cinayetleri bağlamında ele alınması gereken diğer ağırlaştırıcı nedeni, bu suçun töre saikiyle işlenmiş olmasıdır. Töre, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde, bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü, adet yahut bir toplumdaki ahlaki davranış biçimleri, adap şeklinde tanımlanmıştır. Elbette bu tanım diğer sosyal bilimler bakımından olduğu gibi ceza hukuku bakımından da bağlayıcı ve yeterli değildir. Esas itibarıyla sosyolojik bir terim olan törenin ne anlama geldiğinin; bir kuralın töre kuralı sayılıp sayılmayacağına sosyal bilimcilerce (özellikle de kriminologlar, antropologlar, sosyologlar ve psikologlar tarafından) araştırılması ve tespit edilmesi şarttır. Bu nedenle gerek ceza hukuku öğretisinde gerekse yargı kararlarında TCK m. 82/1-k'da öngörülen kasten insan öldürme suçunun töre saikiyle işlenmesi şeklindeki ağırlaştırıcı nedenin anlamının ve kapsamının belirlenmesine yönelik çabalar, maalesef her zaman yeterli ve isabetli olamamaktadır. Bu itibarla töre saikinin mahiyetinin ve kapsamının son derece belirsiz kaldığı vurgulanmalıdır (Toroslu, 2019; Tezcan vd., 2019).

TCK m. 82/1-k'daki bu ağırlaştırıcı neden, son zamanlarda medyaya da çok yansıyan ve töre cinayeti olarak nitelendirilen insan öldürme fiillerini önlemek amacıyla getirilmiştir. Kanunda bu ağırlaştırıcı nedenin yalnızca mağduru kadın olan öldürme fiilleri bakımından geçerli olduğuna dair bir belirleme bulunmamasına bakılarak mağduru erkek olan insan öldürme fiillerinde de bu ağırlaştırıcı nedenin uygulanabileceği düşünülebilirse de töre saikinin daha çok mağdurun kadın olduğu öldürme fiillerinde söz konusu olduğu; genel olarak töre kurallarının ve özellikle de töre kurallarının feodal ve ataerkil düzenin kadın üzerinden kendi sağlamasını yapması anlamına geldiği apaçık bir gerçektir. Bu nedenle cinsiyet değiştirerek ya da değiştirmeden kadın kimliğini benimseyerek yaşamına devam etmeyi seçen bir erkeğin yakınları tarafından öldürülmesi şeklinde ortaya çıkan kimi olaylarda, bunun bir töre kuralına dayandığı kabul edilse dahi, bu kuralın altında yatan cinsiyetçi yaklaşım ve dolayısıyla kadın kimliğine yönelik aşağılama ve nefret dikkatlerden kaçmamalıdır. Töreyle uygun olan ile olmayana anlamını veren çoğu zaman cinsiyettir (Özbek vd., 2019). Bu nedenle töre saikiyle insan öldürme, esas itibarıyla, kadına karşı şiddetin bir tezahürüdür.

B. KASTEN YARALAMA SUÇU

Kadına karşı fiziksel şiddetin ceza hukukunda karşılığını bulan görünüm biçimlerinden biri de yaralama suçudur. Yaralama, fizik veya psikik mahiyetteki hareketlerle bir kimsenin vücuduna acı vermek veya bir kimsenin sağlığının yahut algılama yeteneğinin bozulmasına neden olmaktan ibarettir (Toroslu, 2019).

Bu bağlamda eşi veya yakın partnerine yahut hiç tanımadığı bir kadına karşı fiziksel şiddet uygulayan erkek, kasten yaralama suçunu işlemektedir.

TCK m. 86/3-a gereğince, kasten yaralama fiilinin eşe karşı işlenmiş olması ağırlaştırıcı bir neden olarak öngörülmüştür. Bu konuda kasten öldürme suçunun eşe karşı işlenmesi şeklindeki ağırlaştırıcı nedene ilişkin yapılan açıklamalar burada da geçerlidir. Buna göre kasten insan öldürme suçunda olduğu gibi bu suçta da “eş”ten anlaşılması gereken medeni nikahla evli olunan kişidir. 765 sayılı mülga Kanunda bu ağırlaştırıcı neden yer almaktaydı ve o dönemde de eş ilişkisi medeni nikaha göre belirlenmekteydi (Erem, 1985; Erman ve Özek, 1994). Evliliğin söz konusu olmadığı yakın partner ilişkilerinde erkeğin yakın partneri olan kadını yaralaması halinde, bu ağırlaştırıcı neden uygulanamamaktadır.

Kadına karşı şiddet bağlamında yaralama suçuna ilişkin başka bazı ağırlaştırıcı nedenlerin de ayrıca ele alınması gerekmektedir. Kamuoyunda da yankı uyandıran kadına karşı şiddet olaylarının birçoğunda ayrıca bu ağırlaştırıcı nedenlerin de gündeme geldiği görülmektedir. Örneğin mağdurun yüzüne “kezzap” olarak da bilinen asidik/aşındırıcı maddelerin atılması suretiyle yüzünde sabit ize, organ ve duyu kaybına neden olan yaralama fiilleri; hamile kadına karşı gerçekleştirilen ve bebeğin vaktinden önce veya ölü doğmasına neden olan yaralama fiilleri gibi. Belirtmek gerekir ki bu tür durumlar yaralama suçunun ağırlaştırıcı nedenini oluşturmaktadır. Buna göre, TCK m. 87/1 gereğince kasten yaralama fiilinin mağdurun “duyularından veya organlarından birinin işlevinin sürekli zayıflamasına, konuşmasında sürekli zorluğa, yüzünde sabit ize, yaşamını tehlikeye sokan bir duruma, gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun vaktinden önce doğmasına” neden olması halinde ceza bir kat arttırılır. TCK m. 87/2 uyarınca kasten yaralama fiili mağdurun “iyileşmesi olanağı bulunmayan bir hastalığa veya bitkisel hayata girmesine, duyularından veya organlarından birinin işlevinin yitirilmesine, konuşma ya da çocuk yapma yeteneklerinin kaybolmasına, yüzünün sürekli değişikliğine, gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun düşmesine” neden olması halinde ceza iki kat arttırılır. Aynı maddenin 3. fıkrasına göre kasten yaralamanın mağdurun “vücudunda kemik kırılmasına veya çıkığına” neden olması halinde, ceza, kırık veya çıkığın hayat fonksiyonlarındaki etkisine göre, yarısına kadar arttırılır. 87. maddenin 4. fıkrasına göre kasten yaralama sonucunda mağdurun “hayatını kaybetmesi” halinde daha ağır bir hapis cezası öngörülmüştür.

Bu noktada İtalyan ve İspanyol Ceza Kanunlarına yakın partner şiddetine ilişkin olarak eklenen ve kasten öldürme kısmında da değinilen ağırlaştırıcı nedenler örnek alınarak benzer ağırlaştırıcı

rıcı hallerin yaralama suçunu da kapsayacak biçimde TCK'ya eklenmesi yönündeki önerimizin tekrardan vurgulanması önem arz etmektedir.

TCK'daki bu hükümlerin bütün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları gibi Türk kadınlarının da yaşam hakkı ve vücut dokunulmazlıklarını korumayı amaçladığı şüphesizdir. Cezaların ağırlığı bakımından yapılan bir değerlendirmede, TCK'nın diğer medeni ülkelerdeki ceza kanunlarıyla benzer veya daha ağır cezalar öngördüğü anlaşılmaktadır. Bu noktada önemli olan husus kadına karşı şiddet fiillerinin karşılığında orantısız ve yüksek cezaların öngörülmesi değil, cezaların kaçınılmaz olması ve çabuk yerine getirilmeleridir (Beccaria, 2018). Nitekim idam cezasının mümkün olduğu dönemlerde karşılığında bu cezanın öngörüldüğü suçlarda dahi anlamlı bir azalma görülmemiştir. Aynı şeyi bugün ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası gerektiren suçlar bakımından da söylemek mümkündür. Gerçekten de fail bakımından caydırıcı olan, kâğıt üzerinde cezanın ağır olması değil, gerçekten af ya da cezada indirim söz konusu olmaksızın mutlaka ve tam olarak o cezayı çekeceğini bilmesidir. Elbette bir kimseyi suç teşkil eden bir fiili gerçekleştirmekten alıkoyan tek motivasyon ceza tehdidi değildir. Özünde haklı olduğunu, yakın çevresi ve toplum nazarında övülen bir davranış gerçekleştirdiğini düşünen birinin o fiili gerçekleştirmesi sadece ceza kanunlarıyla engellenemez. Burada asıl yapılması gereken sorunun özünün, kadına karşı şiddet fiillerinin ardındaki dinamiklerin tespit edilmesi ve son tahlilde erkeklerin kadınlar üzerinde hak sahibi oldukları algısının yıkılması; kadınların da erkekler gibi kendi özgür seçimlerini yapmaya ve hayatlarını kendi seçimleri doğrultusunda yönlendirmeye hakkı olan, bu seçimleri nedeniyle hiç kimseye hesap verme zorunluluğu bulunmayan, eşit bireyler olduklarının idrak edilmesi şarttır.

C. EZİYET SUÇU

Eziyet suçu TCK m. 96'da düzenlenmiştir. Buna göre, bir kimsenin eziyet çekmesine yol açacak davranışlar gerçekleştirilmesi, eziyet suçunu oluşturmaktadır. Ancak eziyetin ne anlama geldiği kanunda açıklanmamıştır. İnsan haklarına ilişkin uluslararası metinlere bakıldığında bunlarda eziyet tanımı açıkça yer almasa da genellikle işkence ile birlikte eziyet anlamına gelebilecek birtakım davranışların sayıldığını görüyoruz. Örneğin, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi m. 5'te "Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış ya da ceza uygulanamaz." hükmü yer almaktadır. Ancak eziyetin TCK'daki biçimiyle kasten yaralama, kötü muamele, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar, cebir, tehdit, özgürlükten yoksun kılma, hakaret gibi suçlardan nasıl ayrılacağı net değildir. Gerekçede, eziyet oluşturan davranışların ani olarak değil, sistematik bir şekilde ve belli bir süreç içinde işlenmesi gerektiği belirtilmektedir. Ancak gerekçe kanun metnine dâhil olmadığından yalnızca bir yorum aracı olmanın ötesine geçememektedir.

TCK m. 96/2-b'ye göre, eziyetin eşe karşı işlenmesi halinde ceza arttırılır. Eş kavramından neyin anlaşılması gerektiğine yukarıda değinilmiştir. Yine yukarıda belirtildiği üzere, evliliğin söz konusu olmadığı yakın partner ilişkilerinde erkeğin yakın partneri olan kadına eziyet etmesi halinde, bu ağırlaştırıcı neden uygulanamamaktadır.

D. HAKSIZ TAHRİK

Haksız tahrik, insan psikolojisinde neden olunan buhran haline hukuki sonuçlar tanınmasını ifade etmektedir. Bu kurum, TCK m. 29'da hükme bağlanmış genel nitelikte bir hafifletici nedendir (Toroslu ve Toroslu, 2019).

Gereğince, "hiddet veya şiddetli elemin haksız bir fiil sonucu ortaya çıkması gerektiği" ibaresinin maddeye eklenmesinin amacının, ülkemizde özellikle "töre cinayeti" olarak adlandırılan akraba içi öldürme suçlarında haksız tahrik indiriminin yanlış biçimde uygulanmasının önüne geçmek olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla maddedeki düzenleme nedeniyle bir suçun mağduruna yönelik olarak gerçekleştirilen fiiller dolayısıyla fail haksız tahrik indiriminden yararlanamayacaktır. Örneğin, cinsel saldırıya maruz kalmış kadına karşı babanın veya erkek kardeşin işlediği öldürme fiilinde, haksız tahrike dayalı olarak ceza indirimi yapılamayacaktır. Maddedeki haksız fiil terimi, bir davranışın hukuk düzenince tasvip edilmediği anlamına gelmektedir. Ancak böyle bir haksız fiili yapan kişiye yönelik tepkinin varlığı durumunda maddenin uygulanması söz konusu olabilecektir. Bu bağlamda, yukarıda belirtildiği üzere, töre saikinin söz konusu olduğu kasten insan öldürme suçlarında failin haksız tahrik indiriminden faydalandırılmaması gerekmektedir (Centel vd., 2020). Haksız tahrikten söz edilebilmesi için tahrik edici fiilin haksız olması zorunludur (Toroslu ve Toroslu, 2019). Töre saikiyle işlenen kadın cinayetlerinde, mağdur kadınların tahrik edici haksız bir fiilleri bulunmamaktadır.

Buna karşın, kamuoyunun gündemine gelen bazı davalarda yakın partnerleri, kızları veya kardeşleri olan kadınları öldüren bazı erkeklerin haksız tahrik indiriminden yararlandıklarına ilişkin bir kanı oluşmuştur. Elbette ki yargılamada görev alan kişiler dışında olayın ayrıntılarına bütünüyle hakim olmak mümkün değildir. Ancak bazı olaylarda haksız tahrik kurumunun bu hükmü uygulayanlar tarafından yanlış yorumlandığı ve anlaşıldığı bilinmektedir. Yargıtay'a göre, "toplumsal değer hükümlerine, ahlaka, örf ve adete aykırı yanlışlar, hukuka aykırı davranış niteliğinde olduklarından, haksız tahrik nedeni olarak kabul edilmeleri gerekir." Ancak bir davranış, hukuka aykırı olmayıp sadece örf ve adete aykırı ise bu davranış haksız bir fiil olarak kabul edilemez. Örneğin, yetişkin bir kadınla bir erkeğin rızaya dayalı birlikteliği örf ve adete göre onaylanmasa da kadının yakınları açısından haksız fiil sayılamaz. Örf ve adet hukukun önüne geçirilemez (Centel vd., 2020). Yine de hukuk normlarını uygulayan yargıçların önlerine gelen davalarda mağdur kadınların tahrik edici haksız bir fiilleri bulunup bulunmadığı hususunda karar verirken toplumsal algılardan etkilenebildikleri bir gerçektir. Her şeyden önce belki de toplumun ve normları uygulayan hukukçuların kadına ilişkin algılarının değişmesi gerekmektedir.

Haksız tahrikin koşullarının oluştuğu ve failerin bu genel hafifletici sebepten yararlandıkları diğer bazı olaylar da kamuoyunda tepkiyle karşılanmaktadır. Ancak haksız tahrik, neredeyse bütün ceza kanunlarında düzenlenen genel bir nedendir. Haksız tahrik, nitelik açısından elverişli bulunmama dışında, hem suç hem de kişi yönünden genel bir kuraldır. Koşulları gerçekleştiğinde, her suç için tahrikin etkisiyle suç işleyen her fail yönünden uygulanır (Centel vd., 2020).

Eğer kadına karşı şiddet fiillerinde haksız tahrik indirimi uygulanmasının tamamen önüne geçilmek isteniyorsa, bunun özel bir hükümlerle düzenlenmesi bir zorunluluktur.

Ayrıca kendilerine şiddet uygulayan erkekleri öldüren kadınlar yönünden haksız tahrik indiriminin uygulanması da mümkündür. Bu husus, bir sonraki başlıkta ayrıntılı olarak incelenmektedir.

E. ŞİDDETE MARUZ KALAN KADIN SENDROMUNA HUKUKEN SONUÇ BAĞLANMASI

Uzun bir süre boyunca şiddete maruz kalan ve nihayetinde yakın partnerleri olan erkekleri öldüren kadınlardan birinci bölümde bahsedilmiştir. Bu kapsamda şiddete maruz kalan kadın sendromuna hukuken ne gibi sonuçlar tanınması gerektiğine ilişkin bir tartışma yürütülmektedir.

Şiddete maruz kalan kadın sendromu, şiddet dolu bir ilişkide uzun süre kalan kadınların gösterdikleri psikolojik ve davranışsal semptomları ifade etmektedir (Guanzon, 2011; Walus-Wigle ve Meloy, 1988). Şiddete maruz kalan kadınlar, bazen yakın partnerleri olan erkekleri öldürmekte ve dolayısıyla kasten insan öldürme suçundan cezalandırılmaktadırlar. Bu kadınlar, yargılandıkları zaman çoğunlukla birlikte oldukları erkeği öldürdüklerini inkar etmemekte; fakat meşru savunma halinin koşullarının oluştuğunu belirtmektedirler. Hatta bazı vakalarda kadınlar, öldürmenin gerçekleştiği anda isnat yeteneklerinin bulunmadığını iddia etmektedirler. Bu bağlamda, şiddete maruz kalan kadın sendromuna hukuken meşru savunma veya isnat yeteneğinin bulunmaması gibi sonuçların bağlanması gündeme gelmektedir (Erickson, 2015a). Şiddete maruz kalan kadın sendromu, özel bir mazeret nedeni olarak Amerikan hukukunda düzenlenmemektedir (Appel, 1994). İngiliz hukukunda ise meşru savunma ve isnat yeteneğinin bulunmaması haricinde haksız tahrik hükümlerinin uygulanabileceğinden söz edilmektedir (Wannop, 1995; Wells, 1994). Sadece kasten insan öldürme suçlarında haksız tahrik hükümlerinin uygulanabildiği Birleşik Krallık'ta 2009 yılında önemli bir kanun değişikliği yapılmıştır. Coroners and Justice Act'in 54/2. maddesine göre, haksız tahrikte tepkinin hemen ortaya çıkması gerekmemektedir. Failin tepki fiilinin, tahrik fiilinin hemen ardından gerçekleşmesinin aranmamasını öngören söz konusu düzenlemenin amacı, şiddete maruz kalan kadın sendromu neticesinde meydana gelen insan öldürme suçlarında haksız tahrik hükümlerinin uygulanmasını sağlamaktır (Bostancı Bozbayındır, 2013).

Meşru savunma, bir hukuka uygunluk nedenidir. Şiddete maruz kalan kadının partnerini öldürme fiilinde meşru savunmaya ilişkin hükmün uygulanabilmesi için meşru savunmanın koşullarının oluşması gerekmektedir. Ne var ki bu durumda meşru savunmanın koşullarının gerçekleştiğine ilişkin bir iddia, tartışmaya açıktır ve problematik olarak nitelendirilmektedir (Appel, 1994; Erickson, 2015a). Çoğu olayda meşru savunmanın koşulları oluşmamaktadır. Örneğin, kadınların partnerlerini öldürdükleri esnada kendilerine yönelen, gerçekleşen, gerçekleşmesi muhakkak olan bir saldırıdan söz edilememektedir. Kadınlar genellikle partnerleri uyurken veya şiddet olayı gerçekleştikten bir süre sonra onları öldürmektedirler (L. Walker, 2012; Wells, 1994). Olay esnasında şiddet uygulayan erkek silahsızdır ama kadın silah veya bıçak yardımıyla onu öldürmektedir. Bu durumda meşru savunmada orantılılık koşulunun sağlanamadığı belirtil-

mektedir. Ancak mağdur kadının, genellikle kendisine şiddet uygulayan partneriyle eşit fiziksel güce sahip olmadığı, dolayısıyla kendisini savunabilmesi için ölümcül bir silah kullanmasının zorunluluk arz ettiği düşünülmektedir (Erickson, 2015a). Şiddete maruz kalan kadınların, partnerlerini öldürmeleri, aslında çok uzun süren bir şiddet geçmişine dayanmaktadır. Bu durum, kadınların neden daha önceden partnerlerinden ayrılmadıkları sorusunun yöneltmesine yol açmaktadır (L. Walker, 2012). Ancak uzmanlar, şiddete maruz kalan kadın sendromunun, klasik anlamda meşru savunmanın koşullarından ayrılmayı gerektirdiğini (Wells, 1994), yakın partner ilişkilerinin kendine özgü psikolojik dinamikleri olduğunu belirtmektedirler (Erickson, 2015a).

Yukarıda da belirtildiği üzere, yakın partnerlerini öldüren bazı kadınlar olay anında isnat yeteneklerinin bulunmadığını iddia etmektedirler. Isnat yeteneğinin bulunmaması, fiilin suç teşkil etmesini değil, fakat failin cezalandırılmasını etkileyen faile özgü bir durum olarak tanımlanabilir. Amerikan hukukunda akıl hastalığına ilişkin mazeret sebebinin uygulanabilmesi için failin olay anında ciddi bir akıl hastalığının bulunması şartı aranmaktadır. Çoğu eyalet, bu mazeret sebebinin uygulanmasının şartlarını daraltmakta ve failin gerçekleştirdiği davranışın anlamını ve sonuçlarını kavrama yeteneğinin tamamen kaybolması halinde mazeretin geçerli olduğuna karar vermektedir (Erickson, 2015a; Hamilton, 2014). Birleşik Krallık'ta ise konunun genellikle isnat yeteneğinin bulunmamasıyla ilişkilendirildiği görülmektedir (Wannop, 1995). Bazı uzmanlar, şiddete maruz kalan kadın sendromunun yanlış anlaşıldığını; çünkü bu sendromun suçun işlendiği anda kişinin gerçekleştirdiği davranışın anlamı ve sonuçlarını kavrama yeteneğinin kaybolmasına yol açamayacağını savunmaktadırlar (Erickson, 2015a). Bu bakış açısı, aynı zamanda kadının meşru savunma koşulları altında partnerini öldürdüğüne ilişkin iddiayla da çelişmektedir. Haksız tahrik veya isnat yeteneğinin bulunmamasına ilişkin hükümlerin uygulanması üzerinden savunmayı kurmak, kadının meşru savunmadan yararlanması yönünden büyük bir tehlike yaratmaktadır (Wells, 1994).

Türk hukukunda da şiddete maruz kalan kadın sendromu özel olarak düzenlenmemektedir. Bu durumda söz konusu sendroma ne gibi sonuçlar bağlanabildiğini bir Yargıtay Ceza Genel Kurulu kararı ekseninde değerlendirmek yerinde olabilir. E. 2015/1-424, K. 2018/399 sayılı karara konu olan olayda fail kadın, 27 yıllık evliliği boyunca şiddete maruz kalmış, bir ara boşanma davası açmışsa da çaresizlikten tekrar eşiyile birlikte yaşamaya başlamıştır. Olay günü maktul eşini sanikle cinsel ilişki kurmak istemiş, sanığın kabul etmemesi üzerine yatak odasında bir tartışma yaşanmış, yatak odasındaki tartışmanın sonlanmasından sonra maktul evin salonuna geçerek alkol almaya ve film izlemeye devam etmiş, sabaha karşı aldığı alkolün tesiriyle sızan maktulün bulunduğu odaya gelen kadın, başörtüsünü maktulün boynuna birkaç kez dolayıp sıkıca bağlamak suretiyle maktulü boğarak öldürmüştür. Yargıtay'a göre, sanığın iddia ettiği şekilde yaşamına ve cinsel bütünlüğüne yönelik sürmekte olan bir saldırı bulunmadığı gibi, önceki tarihlerde vuku bulmuş saldırının o an için tekrarı da muhakkak değildir. Bu itibarla sanık açısından meşru savunma şartları oluşmamıştır; ancak sanığın eşi maktulü yoğun tahrik altında kasten öldürdüğü kabul edilmelidir. Anlaşıldığı üzere, Amerikan ve İngiliz hukukunda olduğu gibi Türk hukukunda da şiddete maruz kalan kadınların eşlerini öldürmeleri halinde genellikle meşru sa-

vunmanın şartları oluşmamaktadır. Bu durumda fail kadının, ancak haksız tahrik hükümlerinden yararlandırıldığı görülmektedir. Yabancı öğretide şiddete maruz kalan kadın sendromunun, klasik anlamda meşru savunmanın koşullarından ayrılmayı gerektirdiğini, yakın partner ilişkilerinin kendine özgü psikolojik dinamikleri olduğuna ilişkin yürütülen tartışma, hukukumuz yönünden de geçerliliğini korumaktadır.

F. AİLE İÇİ ŞİDDET MAHKEMELERİ

Aile içi şiddet mahkemeleri, aile içi şiddet olaylarında görülen karmaşık sorunları çözmek amacıyla kurulan uzmanlık mahkemeleridir. Söz konusu mahkemeler, klasik ceza yargılaması yaklaşımından belirgin bir ayrışmayı temsil etmektedir. Bu yaklaşımda failin sorumlu tutulmasıyla birlikte mağdurun güvenliğinin sağlanması da öncelikli bir hedef olarak belirlenmiştir (MacDowell, 2011). Yargıçlar ve adli memurlar, mağdurun ve çocukların gelecekte tekrar şiddet görmeleri riski, mağdurun yaşadığı korku, şikayetçi olma konusundaki kararsızlığı konusunda özel bir hassasiyet taşırlar. Ayrıca mağdurun şiddetten uzak yeni bir hayat kurmasına yardım edecek sosyal hizmetlerden yararlanmasını sağlarlar (Erickson, 2015b; Mazur ve Aldrich, 2003).

Anglosakson geleneğinde aile içi şiddet özel hayata ilişkin bir mesele olarak görülmüş ve ceza hukukunun alanı dışında bırakılmıştır. Hukuk alanında 20. yüzyıldaki olumlu gelişmelere rağmen, yargıç ve savcıların hukukun aile içi meselelere müdahil olmamasına ilişkin yaklaşımları değişmemiş ve çoğunlukla buna ilişkin kanunları uygulamama yoluna gitmişlerdir (Tsai, 1999). Yapılan reformlar sayesinde, failer hakkında uzaklaştırma kararı çıkartılması, bu karara uyulmamasının cezai bir müeyyideyle karşılanması gibi yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır. Şiddete maruz kalan kadınlar için barınaklar oluşturulmuş ve şiddet uygulayan erkekler için tedavi programları düzenlenmiştir. Ancak ne yazık ki bu gelişmeler, kadına karşı şiddet istatistiklerinde belirgin bir düşüş sağlayamamıştır (Erickson, 2015b).

Bu nedenlerle bazı yazarlar, aile içi şiddet olgusuyla ilgili davaların klasik ceza muhakemesinin olanakları dışında ayrı bir uzmanlık mahkemesinde görülmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Özellikle uzaklaştırma kararları, kadının şiddete karşı korunması yönünden yetersizdir. Önemli bir hukuki çare olmakla birlikte uzaklaştırma kararları, etkili olmaktan uzaktır. Araştırmalar, failerin bu kararları ihlal ettiklerini, bazen kadının ve çocukların ölümü gibi trajik sonuçlar doğduğunu göstermektedir (Erickson, 2015b). İkinci eleştiri ise klasik ceza muhakemesinin aile içi şiddetin karmaşık yapısını anlamak bakımından başarısız olduğu yönündedir. Aile içi şiddet vakalarında taraflar arasındaki duygusal ilişkilerden kaynaklanan kendine özgü dinamikler ve kompleks sorunlar bulunmaktadır (Tsai, 1999). Çoğu mağdur kadın, partneri tarafından geçmişte de saldırıya uğramıştır. Mağdur kadın, partnerine finansal açıdan bağımlı olabilir veya çocukları yüzünden faille devam etmesi zorunlu bir bağı olduğunu düşünebilir. Halbuki ceza mahkemeleri, aile içi şiddet vakalarını özellikle de basit tıbbi müdahaleyle giderilebilecek olan yaralama vakalarını diğer vakalarla aynı biçimde ele almaktadır. Ancak basit yaralama olarak başlayan yakın partner şiddeti zamanla ağırlaşmış yaralama ve hatta ölümle sonuçlanmaktadır. Halbuki etkili yaptırımlarla hukuk sistemi bunu daha önceki bir aşamada engelleyebilir (Erickson, 2015b; Tsai, 1999).

Üçüncü eleştiri, mağdurların ceza muhakemesine etkili bir şekilde katılımının sağlanamamasıdır. Soruşturma organları, çoğunlukla mağdur kadınları, daha önce de şiddete maruz kalmalarına rağmen partnerlerini terk etmedikleri için suçlamaktadırlar. Ayrıca kadınlar, tekrar bir saldırıya maruz kalma korkusuyla şikayetçi olmaktan çekinmekte veya şikayetlerini geri almaktadırlar. Nihayetinde ceza muhakemesinin değişik evrelerinde bazı makamlar yakın partner şiddetini ciddi bir sorun olarak değerlendirerek mücadele etmeye çabalarlar da diğer bazı organlar bu konuda isteksizlik gösterebilmektedirler (Coulter vd., 2005; Erickson, 2015b).

Aile içi şiddet mahkemeleri, failin sorumlu tutulması ve rehabilitasyonu kadar mağdur kadının ve çocuklarının güvenliğinin sağlanmasına da özel bir önem atfetmektedir. Bunun için mahkeme, mağdur kadın ve çocukların ihtiyaç duydukları sosyal hizmetlere (örneğin, barınak, psikolojik destek, ekonomik yardım, adli yardım vb.) erişimini sağlamaktadır. Sosyal hizmetlerden faydalanmak bir zorunluluk değildir; mağdur kadın ihtiyaçlarının neler olduğuna bizzat karar vermektedir. Ayrıca mahkeme, muhakemenin her aşamasındaki gelişmeler hakkında mağduru bilgilendirmektedir (Erickson, 2015b; Mazur ve Aldrich, 2003).

Söz konusu mahkemeler, failerin sorumlu tutulabilmeleri ve rehabilitasyonlarını tamamlayabilmeleri için alınan tedbirlere uyup uymadıklarını yakından takip etmekte ve eğer bu tedbirleri ihlal ederlerse ciddi müeyyideler uygulamaktadır (Karan vd., 1999). Bu durum, yargıçların ve diğer adli personelin dosyayla ilgili güncel bilgilere sahip olmalarını gerektirmektedir. Örneğin, failin kriminal geçmişi, programlara katılıp katılmadığı veya tedbirleri ihlal edip etmediği gibi. Genellikle belirli aralıklarla failerin mahkeme huzuruna çıktıkları ve yargıç tarafından değerlendirmeye tabi tutuldukları belirtilmektedir (Mazur ve Aldrich, 2003). Yargıç, bu değerlendirmeyi yaparken faili gözlem altında tutan kurumların yazdıkları raporları da göz önünde bulundurmaktadır. Bu tarz bir değerlendirmenin yapılması, özellikle failin tutuklanmadığı hallerde kritik bir öneme sahiptir (Erickson, 2015b). Mahkemenin mağdurun güvenliği ve failin rehabilitasyonu hedeflerine ulaşabilmesi ancak koordineli toplumsal işbirliğiyle mümkün olabilmektedir (Mazur ve Aldrich, 2003). Yargıç ve diğer adli personel dışında, savcı, katılan vekili, müdafii, barınak görevlileri, denetimli serbestlik ve çocuk koruma memurları bunlardan bazılarıdır (Erickson, 2015b).

Uzmanlık mahkemelerinin davaların çözümlenmesi bakımından birçok avantajının bulunduğu belirtilmektedir. Aynı yargıç ve savcılar, bütün aile içi şiddet davalarına baktıkları için bu konuda önemli bir tecrübe sahibi olmakta, içtihat oluşmakta ve tutarlılık sağlanmaktadır (Karan vd., 1999). Ayrıca davalar daha kısa sürede çözümlenmekte, böylece failin mağdur kadın üzerinde şikayetini geri alması için baskı kurması olasılığı azaltılmaktadır (Erickson, 2015b). Ancak bazı yazarlarca aile içi şiddete özgülenmiş mahkemelerin kurulmasının abartılı bir reaksiyon olduğu da düşünülmektedir. Böylece toplumda olağan ceza mahkemelerinde aile içi şiddet olgusunun ciddiye alınmadığına ilişkin bir algı oluşmaktadır. Uzmanlık mahkemelerinde uygulanan multidisipliner yaklaşımın pratikte sorunlara yol açtığı, failere uygulanan rehabilitasyon yöntemlerinin etkililiğine dair karmaşık veriler bulunduğu ve bu bağlamda mükerrirlik oranında belirgin bir azalma olmadığı ifade edilmektedir (Cissner vd., 2015; Erickson, 2015b).

BÖLÜM III

İNFAZ HUKUKU VE KADINA KARŞI ŞİDDET

Doç. Dr. Güneş OKUYUCU ERGÜN

Dr. Yaprak ÖNTAN

Ar. Gör. Günce ARTANTAŞ

A. İNFAZIN AMACI

İnfaz hukuku, geniş anlamda ceza hukukunun bir parçasıdır ve kesinleşmiş mahkumiyet hükmü alan faillere, mahkemece belirlenen cezanın nasıl uygulanacağını düzenler. Çağdaş ceza hukuku sistemlerinde, infazın amacının artık bedel ödetmek olmadığı açıktır. Tersine, infazla, genel ve özel önleminin sağlanması ile failin (“hem özel tedavi edici tedbirleri hem de hükümlülere eğitim-öğretim yoluyla, kişisel ve ekonomik sorunların çözümünde danışmanlık sağlamayı ve onların infaz kurumunun sosyal ve ekonomik yaşama ilişkin müşterek ödevlerine katılımını içine alan genel usuldeki tedbirleri kapsayan ve suç işleme eğiliminin kaldırılmasına hizmet etme” anlamında) iyileştirilmesi (Özbek, 2019) ve topluma yeniden kazandırılması amaçlanmaktadır (Özbek, 2019).

Kadına yönelik şiddetin tezahürünü teşkil eden suçlar bakımından, infazın bu temel amaçlarının gerçekleştirilebilmesi çok büyük önem taşımaktadır. Mahkumiyet hükmünün infazına başlanmasıyla beraber özel önleme gerçekleşmeye başlayacaktır. Bu anlamda, hükümlünün tekrar mahkum edildiği suçu ya da benzer suçları işlemesinin önlenmesi negatif özel önleme; buna karşılık, infaz kurumunda kaldığı süreçte yapılan iyileştirme çalışmaları ve suçun cezasız kalmayacağı bilincine kavuşmasıyla pozitif özel önleme söz konusu olacaktır. Bu süreç aynı zamanda toplumdaki diğer bireyler bakımından da önleyici bir fonksiyonu haiz olacaktır. Bireyler, genelde suçun ve özelde kadına karşı şiddet fiillerinin cezasız kalmadığını görerek suç işlemekten imtina edeceklerinden negatif genel önlemeden bahsedilebilecektir. Ayrıca aynı husus suç işleyen fail dışındaki diğer bireylerin hukuk devletine ve adalet sistemine olan inançlarını pekiştireceğinden pozitif genel önleme amacı da gerçekleşmiş olacaktır.

Ne var ki yalnızca hükümlerin bir şekilde infaz edilmesi yeterli değildir. Tek başına ceza infaz kurumuna alınma pozitif özel önleme bakımından ancak sınırlı bir etkiye sahip olabilir. Oysa hükümlünün yeniden topluma kazandırılması ve yeniden kadına yönelik şiddete başvurmaması açısından, infaz kurumundayken iyileştirme çalışmalarının yürütülmesi ve koşullu salıverilmeden sonra denetimli serbestlik ya da 5275 sayılı Kanun’un 105/A maddesi uyarınca koşullu salıverilmeden önce başlayan denetimli serbestlik esnasında özellikle belirli programlara devam etme şeklindeki tedbirlere başvurulması büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, terapi ve danışma, eğitim-öğretim ve meslek/iş kazandırma gibi topluma kazandırmaya yönelik programlara başvurulabilir (Demirbaş, 2019; Özbek, 2019).

B. İNFAZIN BİREYSELLEŞTİRİLMESİ VE İYİLEŞTİRME

Kadına yönelik fiziksel şiddetin ortaya çıkış biçimlerinden kasten öldürme suçunu işleyen ve/veya ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan hükümlüler, Kanun’da sayılı diğer bazı suçları işleyenler ve “*eylem ve tutumları nedeniyle tehlikeli hâlde bulunan ve özel gözetim ve denetim altında bulundurulmaları gerekli olduğu saptananlar ile buldukları kurumlarda düzen ve disiplini bozanlar veya iyileştirme tedbir, araç ve usûllerine ısrarla karşı koyanlar*”la birlikte, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 9. maddesine göre yüksek

güvenlikli kapalı ceza infaz kurumlarında barındırılmaktadır. Bunun dışındaki suçları işleyen hükümlüler, kural olarak kapalı ceza infaz kurumlarında barındırılmaktadır.

Ancak her hal ve koşulda, buldukları kurum tipi ne olursa olsun, hükümlüler gruplandırmaya tabi tutulmaktadır. 23/1. maddeye göre;

“a) Hükümlülerin kişisel özellikleri, bedensel, akli ve sağlık durumları, suç işlemeden önceki yaşamları, sosyal çevre ve ilişkileri, sanat ve meslek faaliyetleri, ahlâki eğilimleri, suça bakış açıları, hükümlülük süreleri ve suç türleri belirlenerek, durumlarına uygun infaz kurumlarına ayrılmaları ve bunlara göre saptanacak infaz ve iyileştirme rejimi; gözlem, inceleme ve değerlendirme yöntemiyle çalışan gözlem ve sınıflandırma merkezlerinde veya kapalı ceza infaz kurumlarının bu hizmete ayrılan bölümlerinde yapılır. Hükümlüler, işledikleri suç tiplerine, gösterdikleri eğilimlere, tutum ve davranışları nedeniyle sıkı gözetim ve denetim altında bulundurulmaları gerekip gerekmediğine göre yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarına veya normal güvenlikli ceza infaz kurumlarına veya açık ceza infaz kurumlarına gönderilirler.

b) Bu merkezlerde; mümkün olduğunca kriminoloji, penoloji, davranış bilimleri, adalet psikolojisi veya ceza hukuku alanında bilgi ve deneyime sahip yöneticiler, psikiyatri uzmanı, hekim, adli tıp uzmanı, psikolog, pedagoğ, çocuk gelişimcisi, sosyal çalışmacı, psikolojik danışman, rehberlik uzmanı ve öğretmen gibi uzman görevliler ile diğer kurum görevlileri bulundurulur.”

01.01.2021 tarihinde yürürlüğe giren Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri ile Hükümlülerin Değerlendirilmesine Dair Yönetmeliğin 20. maddesine göre mükerrirler ve 21. maddesine göre, hükümlülük süreleri ve suç çeşitleri farklı olanlar ayrıca gruplandırılırlar. Madde 21/c-2'ye göre de, kişilere karşı suçları işleyenler ayrıca gruplandırılır. Bu düzenlemenin önemi, infazın bireyselleştirilebilmesi ve bu doğrultuda infaz aşamasında iyileştirme programlarının uygulanabilecek olmasıdır (Demirbaş, 2019).

Böylelikle 27. maddede yer alan psiko-sosyal yardım programları gruba özel hale getirilebilir ve programların verimliliği artar. 01.01.2021 tarihinde yürürlüğe giren bu Yönetmelik, aynı zamanda yürürlükten kaldırdığı Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri Yönetmeliği'ne göre daha detaylı düzenlemeler içermektedir 27. maddeye göre hükümlü, psiko-sosyal programlara dahil edilebilir. Maddenin ikinci fıkrasına göre;

“(2) Hükümlülerin;

a) Bireysel sorunları ile baş edebilmesine yardımcı programlar,

b) Ortaya çıkan kriz ve intihar eğilimi durumlarına müdahale programları,

c) Sosyal çevresi ile zayıflayan ya da kopan ilişkilerini güçlendirmeye yönelik çalışmalar,

- ç) Suç türlerine ve kişisel özelliklerine göre ihtiyaç duyduğu bireysel müdahale programları,
 d) Grup çalışmaları,
 e) Madde bağımlılığı ile mücadeleye yönelik programlar,
 f) Saliverilme sonrasına hazırlama programları,
 gibi psiko-sosyal yardım programlarına katılması sağlanır.”

İnfazın bireyselleştirilmesine kuruma kabul aşamasında başlanır. Bu doğrultuda, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 73. maddesi şu şekildedir:

“Madde 73- (1) Hükümlünün geçmişi, suçluluk nedenleri, suç sicili, fizik yeteneği ve ruhsal yapısı, kişisel doğası, arz edebileceği tehlike hâlleri, hapis cezasının süresi, saliverildikten sonraki beklentisi dikkate alınarak, toplumun hukuka uygun hareket eden ve üretken bir üyesi olarak yaşamını sürdürmesini sağlayacak ve bireysel ihtiyaçlarına uygun bir biçimde iyileştirme programları uygulanır. Bu programların hazırlanması ve uygulanması amacıyla ceza infaz kurumlarında eğitim ve psiko-sosyal hizmet servisleri oluşturulur.

(2) Hükümlü, amaca uygun iyileştirme gereklerinin gerçekleştirilebileceği kurumlara veya bölümlere yerleştirilir.”

Ayrıca, kuruma kabul aşamasında, hükümlü hakkında, Bireyselleştirilmiş İyileştirme Sistemi (BİSİS) kapsamında Araştırma Değerlendirme Formu (ARDEF) doldurulmaktadır. Bununla, *“hükümlünün risk ve ihtiyaçları ortaya çıkmakta ve her hükümlü tutuklu için ekonomik, sosyal, hukuki, psiko-sosyal ve ruhsal ihtiyaçlarına uygun olarak bireysel ve grup müdahale programı belirlenmektedir. ARDEF’ten çıkan sonuçlar doğrultusunda hükümlü ve tutuklular, ihtiyaçlarına uygun bireysel müdahale ya da grup çalışmalarına yönlendirilmektedir* (Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü-Sorular, t.y.)” Ancak bu noktada, ekonomik yetersizlikler ve personel eksikliği nedeniyle, bireysel çalışmalardan ziyade grup çalışmalarına yönelmesi hususuna eleştiri yöneltildiğini belirtmek gerekir (Demirbaş, 2019).

Bu imkanın, genelde şiddet ve özelde kadına yönelik şiddet eylemleri bakımından ayrıca değerlendirilmesi düşünülmelidir. Bu açıdan, bu eylemleri gerçekleştiren bireylerin ayrıca gruplandırılarak, kendilerine grup terapisi gibi yöntemler aracılığıyla destek programları sunulması değerlendirilmelidir. Nitekim bunun dışında, Yönetmeliğin 27/2-ç maddesine göre, hükümlüye, *“Suç türlerine ve kişisel özelliklerine göre ihtiyaç duyduğu bireysel müdahale programları”* da uygulanmalıdır.

Hükümlünün, alkol bağımlılığı veya depresyon gibi eşlik eden problemleri olsa dahi, bunlar şiddetin en temel nedenleri olarak değerlendirilemez (Burton, 2007). Bu nedenle, iyileştirme programlarında yalnızca bu gibi hususlara odaklanılmamalıdır. Kadına yönelik şiddet içeren eylemler nedeniyle hapis cezasına mahkûm olan failer için, mutlaka bu konuya odaklanan,

genel olarak şiddete ve erkeklerin kadınlara bakış açısı ile yaklaşımına işaret eden programların yürütülmesi zorunludur (Burton, 2007).

Bu açıdan işlevsel olabilecek kimi programlar, Türkiye’de ceza infaz kurumlarında grup çalışmaları olarak yürütülmektedir. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Eğitim ve İyileştirme Dairesi Başkanlığı tarafından, özellikle kadına yönelik şiddet açısından önem taşıyabilecek başlıca iki programdan detaylı olarak bahsedilmesi yararlı olacaktır. Bunlardan ilki Özel Gözetim ve Denetim Programı’dır. Program 23 oturumdan oluşmakta ve programla *“katılımcıların öfke ve diğer olumsuz duygularının farkına varmalarını, bu olumsuz duygular sonucu ortaya çıkabilecek saldırgan davranışlardan kaçınmalarını ve bunları kontrol altına almak için gerekli becerileri kazanmalarını sağlama”* amacı güdülmektedir. Programın hedef kitlesinin, özellikle öfke kaynaklı suç işlemiş, genellikle dürtüsel davranışlar içinde olan, şiddete eğilimli mahkûmlar olduğu ifade edilmektedir (Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü-Sorular, t.y.).

Bunun dışında, 10 oturumdan oluşan Öfke Kontrolü Programı’nın amacı, *“katılımcıları öfkelenmelerine yol açan süreçler ve kendi davranışlarını izleme ihtiyacı konusunda bilinçlendirmek, katılımcıları öfkeyi kontrol etme ihtiyacı konusunda eğitmek ve bu eğitimin yararlarını göstermek, öfke kontrol tekniklerini geliştirmek”* (Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü-Sorular, t.y.) olarak ifade edilmektedir.

Bu programlar dışında, *“problemler hakkında düşünme ve gerçek yaşam koşullarında sorun çözme becerilerinin geliştirilmesine, bu becerilerin suç oluşturan davranış sorununa uygulanması ve gelecekteki suç oluşturan davranış riskinin azaltılmasına yardımcı olmak”* amacıyla yürütülen Önce Düşün (Genel Suçlu Davranış Programı), hükümlülerin yeni beceriler edinmesi ve mevcut becerilerini geliştirmelerine olanak tanımasını hedefleyen Salıverilme Öncesi Mahkum Gelişim Programı, İntihar ve Kendine Zarar Verme Konusunda Farkındalık Programı ve Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Bilgilendirme Programı (SAMBA) ceza infaz kurumlarında uygulanan grup çalışmaları arasında yer almaktadır (Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü-Sorular, t.y.).

Bu programlar hiç kuşkusuz geliştirilebilir ve sayıca arttırılabilir. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’nün lehtarı olduğu ve Avrupa Birliği’nce finanse edilen “Değerlendirme, Profil Araçları ve Rehabilitasyon Programlarının Geliştirilmesi Projesi (DEPAR)” buna örnek gösterilebilir. DEPAR ile, *“farklı suç motivasyonları ve suç davranışları sebebiyle ceza infaz kurumunda bulunan hükümlüler için infaz ve rehabilitasyon süreçlerini birey odaklı hale getirmek, hükümlüleri suç motivasyonlarına uygun sınıflandırmak amacıyla Hızlı Değerlendirme Aracı geliştirilmiş olup ortaya çıkan ihtiyaçlara göre 15 farklı müdahale programı”* uygulandığı ifade edilmektedir (Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü-Sorular, t.y.). Ayrıca Adalet Bakanlığı’nın 2015-2019 Stratejik Plan’ında *“Tutuklu ve hükümlülerin tahliye olduktan sonra yeniden suç işlemelerinin önüne geçilmesi için eğitim ve iyileştirme çalışmaları yürütülecektir. Eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinden tüm hükümlü ve tutukluların faydalanması sağlanacaktır. Hükümlü ve tutuklulara yönelik psiko-sosyal destek ve sosyal yaşama yeniden uyum programları geliştirilecektir.”* denerek söz konusu stratejiler ortaya konmuştur (Adalet Bakanlığı Stratejik Planı 2015-2019, t.y.).

Özellikle kadına yönelik şiddet konusunda, buna yol açan faktörler ve bunların genel olarak şiddet eylemlerine neden olan faktörlerden farklılıkları da dikkate alınmak suretiyle, bu eylemleri gerçekleştiren hükümlülere odaklanan programların geliştirilmesi son derece yararlı olacaktır. Ancak halihazırda anılan çalışmaların yürütülüyor olması, bunlara ilişkin detaylı bilgi ve verilerin erişime açık olmaması haricinde, son derece olumludur.

Bu başlık altında son olarak, açık ceza infaz kurumlarından bahsetmek gerekmektedir. 5272 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 14. maddesine göre; sayılı bazı suçlar haricinde, *"kasıtlı suçlardan toplam üç yıl veya daha az hapis cezasına mahkûm olanlar"*ın cezaları doğrudan açık kurumlarda infaz edilebilmektedir. Bu durum, kadına yönelik şiddet içeren suçlar bakımından daha ziyade, TCK'nın 86. maddesinde yer alan, kasten yaralama suçları bakımından söz konusu olabilir.

Bunun dışındaki hapis cezaları bakımından hükümlü cezanın bir kısmı kapalı kurumda infaz edildikten sonra açık kuruma ayrılabilir. Ancak Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliği'nin 8. maddesine göre kasten öldürme, kasten yaralama ve eziyet suçları bakımından değerlendirildiğinde, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alanlar ve haklarında ikinci defa tekerür hükümleri uygulananların açık kurumlara ayrılamayacaklarının altı çizilmelidir. Yönetmeliğin 6. maddesine göre, kural olarak;

- "a) Cezaları on yıldan az olanlar bir ayını, on yıl ve yukarı olanlar ise onda birini kurumlarda infaz edip, iyi hâlli olan ve koşullu salıverilme tarihine yedi yıl veya daha az süre kalanlar,*
- b) Müebbet hapis cezasına mahkûm olup, koşullu salıverilme tarihine beş yıl veya daha az süre kalanlar,*
- c) Cezaları yüksek güvenlikli kapalı kurumlar veya diğer kapalı kurumların yüksek güvenlikli bölümlerinde infaz edilenlerden toplam cezalarının üçte birini bu kurumlarda iyi hâlli olarak geçiren ve koşullu salıverilme tarihine üç yıl veya daha az süre kalanlar,*

açık kurumlara ayrılabilir."

Ancak, açık kuruma ayrılmak bakımından, kadına yönelik fiziksel şiddete de konu olabilecek kimi suçlar ayrı tutulmuştur. Buna göre, açık ceza infaz kurumuna ayrılabilme için; *"5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 102 ve 103 üncü maddeleri ile eşe karşı işlenen 82/1-d, 86/3-a ve 96/2-b maddeleri ve 1/3/1926 tarihli ve mülga 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 414, 416/1, 418/1 maddeleri ile eşe karşı işlenen 449/1, 456 ve 457/1 maddelerinden mahkûm (Değişik ibare:RG-11/4/2019-30742) olanların koşullu salıverilme tarihine üç yıldan az süre kalması"* gerekir. Kanun koyucu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu bakımından, cinsel saldırı ve cinsel istismar dışında, eşe karşı kasten öldürme, eşe karşı kasten yaralama ve eşe karşı eziyet suçlarını işleyenlerin açık ceza infaz kurumuna ayrılmalarını zorlaştırmıştır. Hatta sair suçlar bakımından, müebbet hapis cezası alanlar, koşullu salıverilme tarihine 5 yıl kala açık ceza infaz kurumuna

ayrılabilirlerken, ilgili suçları e e karşı işlemiş olanlar bakımından koşullu saliverilme tarihine 3 yıl kalmış olması Şartı aranmıŐtır.

Bu düzenleme, kadına karşı fiziksel Şiddetin (yalnızca eş aÇısından ele alınmış olsa da), diŐer infaz hukuku kurumlarının, infaz Şartlarını aŐırlaŐtırıcı bir etki yapmıyor olması karşısında ilgi çekicidir. Ancak neden yalnızca aÇık ceza infaz kurumuna ayrılma bakımından bu fenomene dikkat edildiğinin bir aŐıklamasına ulaşmak g c tür. Ayrıca bu yönde bir sınırlandırmanın Kanun yerine Yönetmelik'le yapılması da kanunilik ilkesi aÇısından eleŐtiriye aÇık bir husustur.

C. KOŞULLU SALIVERİLME VE TEKERRÜR

Bilindiği üzere, suç türüne, birden çok suçtan ötürü ceza alıp almamaya ya da tekerrür gibi çeşitli durumlara göre değişmekle beraber, hapis cezasının belli bir kısmı infaz kurumunda infaz edildikten sonra iyi hal Şartını taşıyan hükümlüler, koşullu saliverilme hakkından yararlanmaktadır.

Kadına yönelik fiziksel Şiddetin suç olarak en yaygın biçimde ortaya çıkan türleri, kasten öldürme, kasten yaralama ve eziyet olduğundan, bu suçlar bakımından denetimli serbestlik tedbirlerini inceleyebilmek için öncelikle koşullu saliverilmeye ilişkin düzenlemeler aŐıklanmalıdır.

Kasten  ld rme ya da kasten öldürmeye teşebbüs suçları bakımından, suçun eşe karşı işlenmesinin aŐırlaŐtırıcı neden olması karşısında, bu suçtan ötürü aŐırlaŐtırılmıŐ müebbet hapis cezasına hükmedilebilir. 5275 sayılı Kanun'un 107. maddesine göre, fail koşullu saliverilmeden yararlanabilmek için, hangi suç söz konusu olursa olsun, aŐırlaŐtırılmıŐ müebbet hapis cezası aldıysa otuz, müebbet hapis cezası aldıysa 24 yılı ceza infaz kurumunda geçirmek durumunda dır. Kastan  ld rme suçu bakımından süreli hapis cezasına hükmedildiğinde ise, hapis cezasının süresinin 2/3'  kurumda infaz edilmelidir.

Kasten yaralama ya da kasten yaralamaya teşebbüs halinde ise, süreli hapis cezasının 1/2'sinin kurumda çekilmesiyle koşullu saliverilme hakkı gündeme gelecektir. Ancak, neticesi sebebiyle aŐırlaŐmıŐ bir yaralama söz konusu olduğunda bu oran 2/3 olarak uygulanmaktadır. Ancak bu durum 87. maddenin 2. fıkrasının d bendi bakımından söz konusudur. Bu nedenle, kadına karşı işlenen kasten yaralama suçunda, bu bentteki "yüzde sürekli değişiklik" hali gerçekleŐmediĐi sürece, Şiddeti uygulayanın kadının eşi olup olmamasından bağımsız olarak, 1/2'lik koşullu saliverilme oranı uygulanacaktır. Belirtmek gerekir ki daha önce kural olarak tüm suçlar bakımından geçerli olan 2/3'l k oran 2020 yılındaki değişiklikle kaldırılmıŐ ve 1/2'lik oran kalıcı olarak, Kanun'daki sayılı istisnalar hariç tüm suçlar bakımından geçerli koşullu saliverilme süresi olarak  ng r lm Ő ve bu doğrultuda birçok suç bakımından, bunlardan hükümlü olanlar yasa deĐiŐikliĐiyle beraber saliverilmiştir.

Eziyet suçundan dolayı süreli hapis cezasına mahkumiyet halinde de yine daha uzun bir süre belirlenmiştir. Eziyet suçu bakımından, koşullu saliverilme için, süreli hapis cezasının 2/3'ünün kurumda infaz edilmesi gerekmektedir.

Elbette birden çok suçtan dolayı hükümlülük ve verilmiş ceza söz konusuysa ya da hükümlünün on beş yaşından küçük olması halinde söz konusu süreler değişmektedir.

Hükümlünün saliverilmesi, koşullu saliverilme tarihinden önce denetimli serbestlik tedbiri uygulanmak suretiyle de mümkün olabilmektedir. 5275 sayılı Kanun'un, 2020 yılında değişikliğe uğrayan 105/A maddesine göre; açık ceza infaz kurumunda bulunan ya da bu kuruma ayrılmaya hak kazanan hükümlüler, iyi hal şartını taşımak kaydıyla, koşullu saliverilmelerine 1 yıl kala denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak saliverilebilmektedir. Bu anlamda, tahliye tarihi daha da erkene çekilmiş olmaktadır. Ancak geçici madde 6 ile 30/3/2020 tarihine kadar işlenen suçlar bakımından, *"5237 sayılı Türk Ceza Kanununun kasten öldürme suçları (madde 81, 82 ve 83), üstsoya, altsoya, eşe veya kardeşe ya da beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı işlenen kasten yaralama ve neticesi sebebiyle ağırlaştırılmış yaralama suçları, neticesi sebebiyle ağırlaştırılmış yaralama suçu (madde 87, fıkra iki, bent d), işkence suçu (madde 94 ve 95), eziyet suçu (madde 96)"* ve sayılı diğer suçlar haricinde, 105/A maddesindeki 1 yıllık sürenin 3 yıl olarak uygulanacağı hükme bağlanmıştır. Kısacası, bu tarihe kadar işlenen suçlardan hükümlü olanlar, geçici madde 6'da sayılan istisnalar haricinde, koşullu saliverilmelerine 3 yıl kala denetimli serbestlikten yararlandırılmışlardır.

Ayrıca geçici madde 9 uyarınca, *"30/3/2020 tarihinden önceki eylemler nedeniyle Kanunun 39 ilâ 46 ncı maddeleri uyarınca verilen disiplin cezası ve tedbirleri, infaz edilmeleri kaydıyla 48 inci maddedeki süre ve karar şartı aranmaksızın idare ve gözlem kurulunca verilecek iyi hâl kararı üzerine kaldırılır."* hükmü sevk edilmiştir. Bu hükmün kapsamına, *"Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde ve 220 nci maddesinde düzenlenen suçlardan, cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlardan ve 3713 sayılı Kanun kapsamına giren suçlardan hükümlü ve tutuklu olanlar ile Kanunun 9 uncu maddesinin üçüncü fıkrası kapsamında kalan hükümlü ve tutuklular"* alınmamıştır. Ancak kasten öldürme de dahil olmak üzere diğer şiddet suçlarından hükümlü olanlar, 30/2/2020 tarihine kadar işledikleri suçlar bakımından, infaz kurumunda buldukları sırada gerçekleştirdikleri disiplin cezasını gerektiren eylemlerinden ötürü, cezaların infaz edilmiş olması kaydıyla, Kanun'da cezanın kaldırılması için öngörülen süreler beklenmeksizin tahliye hakkına sahip olmuşlardır. Benzer bir düzenleme, geçici madde 8 ile 1/8/2017 tarihinden önceki eylemler bakımından da daha önce sevk edilmiş olduğundan, hükümlülerin birçoğu disiplin cezasının kaldırılması için gerekli sürelerin dolması beklenmeden saliverilmiştir.

Ne var ki denetimli serbestlik süresi içerisinde ve koşullu saliverilme tarihine kadar, hükümlünün kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılması, bir konut veya bölgede denetim ve gözetim altında bulundurulması, belirlenen yer veya bölgelere gitmemesi, belirlenen programlara katılması yükümlülüklerinden bir veya daha fazlasına karar verilebilmektedir. Bu düzenleme özellikle kadına yönelik şiddet vakaları bakımından yerindedir. Hükümlünün belirli bölgelere gitmesinin yasaklanması yükümlülüğü yüklenerek denetim altında tutulması hem mağdur hem de yeniden topluma karışmaya hazırlanan fail bakımından önemlidir. Ayrıca özellikle belirli programlara katılma yükümlülüğü bu suçları işleyen failer bakımından yararlı olacaktır.

Mükerrer hükümlüler bakımından ise, koşullu salıverilme için, mahkum olunan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının 39 yılının, müebbet hapis cezasının 33 yılının, birden fazla süreli hapis cezasına mahkumiyet halinde en fazla 32 yılının ve süreli hapis cezasının ise 2/3'ünün ceza infaz kurumunda geçirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda, tüm mükerrirler ve bu arada kadına yönelik şiddet içeren suçları işlemiş olan ve tekerrür hükümlerine tabi tutulanların da infaz rejimleri ağırlaştırılmıştır. Ayrıca 108. maddenin 3. fıkrasına göre; *"ikinci defa tekerrür hükümlerinin uygulanması durumunda, hükümlü koşullu salıverilmez."*

Koşullu salıverilme sürelerinin uzamasının dışında, tekerrür halinde, 108/4'e göre, *"mükerrir hakkında cezanın infazının tamamlanmasından sonra başlamak ve bir yıldan az olmamak üzere denetim süresi"* belirlenir ve 6. fıkraya göre, *"mükerrir hakkında denetim süresinin uzatılmasına karar verebilir. Denetim süresi en fazla beş yıla kadar uzatılabilir."* Bu süreler içinde, koşullu salıverilmeye ilişkin hükümler uygulanır; bir diğer ifadeyle, koşullu salıverilme açısından öngörülen denetimli serbestlik tedbirini çerçevesindeki yükümlülükler mükerrir bakımından da uygulanabilir. Tekerrür için suçların aynı türden olması gerekmemektedir; ancak suçlar aynı türden de olabilir. Bu nedenle, özellikle şiddet içerikli eylemlerine devam eden ve bu anlamda ceza kanunlarına uymama iradesini sürdüren bireylerin, infaz sonrasında dahi denetleniyor olması son derece yerinde bir düzenlemedir.

D. DENETİMLİ SERBESTLİK

Hukukun tek başına kadına yönelik şiddete son verebileceğini düşünmek gerçekçi değildir (Burton, 2007; Lewis, 2004). Özellikle, tek başına kadını korumaya yönelmiş tedbirler, failerin davranışları bakımından çok sınırlı bir etkiye sahip ve bu anlamda yetersizdirler. Ne var ki bu olgu bakımından ceza yaptırımından vazgeçilmesi pratik olarak da etik olarak da düşünülemez (Burton, 2007); ancak cezanın tek başına şiddeti önlemekte yetersiz kaldığı da bir gerçektir. Bu nedenle, failerin "iyileştirilmesi"ne yönelik çeşitli programların uygulanması büyük önem arz etmektedir.

Denetimli serbestlik konusuna hükmün açıklanmasının geri bırakılması ve hapis cezasının ertelenmesi kurumlarıyla ilişkisi çerçevesinde başlamak yerinde olacaktır. Kadına yönelik fiziksel şiddetin ortaya çıkış biçimi olan suçlardan, özellikle, kasten yaralama, kasten yaralamanın kişi üzerindeki etkisinin basit tıbbi müdahaleyle giderilebilir olması ve kasten yaralamanın eşe karşı işlenmesi hallerinde, bir diğer ifadeyle özellikle 86. maddenin 1, 2 ve 3. fıkralarına giren durumlarda, sonuç cezanın 2 yıl veya daha az süreli hapis cezası olması ve diğer koşulların da varlığı halinde hükmün açıklanmasının geri bırakılması veya hapis cezasının ertelenmesi kararları verilebilir.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verildiği halde, fail 5 yıllık bir denetim süresine tabi olacaktır ve bu süre içerisinde belirlenmiş olan bir yükümlülük söz konusuysa buna riayet etmeli ve kasten başka bir suç işlememelidir. Aksi halde, hüküm açıklanır. 5 yıllık denetim süresi

içinde, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 231/8. maddesine göre; 1 yıldan fazla süreyle olmamak üzere, sanığın;

“a) Bir meslek veya sanat sahibi olmaması halinde, meslek veya sanat sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir eğitim programına devam etmesine, b) Bir meslek veya sanat sahibi olması halinde, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına, c) Belli yerlere gitmekten yasaklanmasına, belli yerlere devam etmek hususunda yükümlü kılınmasına ya da takdir edilecek başka yükümlülüğü yerine getirmesine”

karar verilebilir. Bu yükümlülükler başvurulması ihtiyaridir. Ancak kadına karşı şiddet eylemleri bakımından özellikle belli yerlere gitmekten yasaklanma şeklindeki yükümlülük önem arz etmektedir.

Bu yükümlülük, Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nin 60. maddesinde;

“(1) Belirli yerlere gitmekten yasaklama veya belirli yerlere devam yükümlülüğü; mahkemece belirlenen süreyle sanığın kişisel, sosyal ve eğitim durumu ile suç işlemesindeki nedenler göz önüne alınarak iyileştirilmesini ve suçun tekrarını önlemeyi esas alan bir yükümlülüktür.

(2) Gidilmesi yasaklanan belli yerler; sanığın suç işlemesinde, suça yönelmesinde, zararlı alışkanlıklar edinmesinde, bağımlılık yapan maddeler kullanmasında çevresel, psikolojik, sosyal, ekonomik etkisi bulunan veya sanığın yeniden suç işlemesini tetikleyecek yerleri, devam edilmesi gereken belli yerler ise; sanığın kişisel, psikolojik, sosyal gelişimi ile eğitimine katkı sağlayacak ve diğer ihtiyaçlarına uygun nitelikteki yerleri ifade eder.”

şeklinde tarif edilmiştir. Ancak hiç kuşkusuz, mağdurla olası bir temasın önlenmesi bakımından da söz konusu yükümlülükten yararlanılabilir.

Hapis cezasının ertelenmesi halinde ise, Türk Ceza Kanunu'nun 51. maddesine göre, mahkum olunan ceza süresinden az olmamak kaydıyla, 1 ila 3 yıl arasında bir denetim süresi belirlenir. Bu süre içerisinde, maddenin 4. fıkrasına göre;

“a) Bir meslek veya sanat sahibi olmayan hükümlünün, bu amaçla bir eğitim programına devam etmesine, b) Bir meslek veya sanat sahibi hükümlünün, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına, c) Onsekiz yaşından küçük olan hükümlülerin, bir meslek veya sanat edinmelerini sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkanı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmesine”

karar verilebilir. Yükümlülük yine takdiridir. Denetim süresi kasten yeni bir suç işlenmeden ve varsa tayin edilmiş olan yükümlülüğe riayet edilerek geçirilirse, ceza infaz edilmiş sayılır. Ancak hapis cezasının ertelenmesi bakımından ayrıca, mahkeme tarafından hükümlüye rehberlik edecek bir uzman kişi tayin edilebileceği belirlenmiştir. 5. fıkraya göre;

“Bu kişi, kötü alışkanlıklardan kurtulmasını ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunur; eğitim gördüğü kurum yetkilileri veya nezdinde çalıştığı kişilerle görüşerek, istişarelerde bulunur; hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişme hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek infaz hâkimine verir.”

Rehberlik çalışmalarının ne anlama geldiği Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nin 70/2. maddesinde açıklanmıştır. Buna göre;

“Rehberlik çalışmaları; hükümlünün suç işlemesine neden olan etkenlerin ele alınarak belirlenen risk ve ihtiyaçlar doğrultusunda hükümlünün zararlı alışkanlıklar edinebileceği çevrelerden uzak kalmasına, sorumlu ve uyumlu bir birey olmasına, kendisine ve topluma yararlı bir birey olabilmesine yönelik çalışmalardır. Bu çalışmalar, eğitim ve iyileştirme bürosunda görevli denetimli serbestlik uzmanı tarafından yürütülür. Bu kapsamda; bireysel görüşme, grup çalışmaları, müdahale programları, hükümlünün ailesi ve sosyal çevresiyle iş birliği yapılması ile diğer kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülen iyileştirme niteliğindeki kurs, program, eğitim gibi çalışmalar yürütülür.”

Bu düzenleme tüm suçlar bakımından ama özellikle kadına yönelik şiddetin ortaya çıkış biçimlerinden olan suçlar açısından, son derece önemlidir. Hükümlüyle, bireysel görüşmeler, grup çalışmaları ve müdahale programları çerçevesinde, hükümlünün şiddet olgusuna bakış açısının yeniden şekillendirilmesi ve gerçekleştirdiği fiilin anlam ve sonuçlarını kavraması sağlanabilir. Böylelikle, ceza infaz kurumunun negatif etkilerinden uzak tutulan hükümlü, hayatında dışı dokunur bir değişiklik olmadan tekrar eski yaşantısına dönmemiş olacaktır. Hükümlüyü yeniden topluma kazandırmak ve denetimli serbestliğin bittiği noktada yeni suçlar işlemesini önlemek ancak bu şekilde mümkündür. Rehber görevlendirilmesinin, hükmün açıklanmasının geri bırakılması bakımından da düzenlenmiş olması gerektiği akla gelebilir. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması halinde, sanık hakkında verilmiş bir hüküm söz konusu olmasa da bu hüküm, ancak suçun o kişi tarafından işlendiğinin sabit görülmesi halinde verilebilir. Bu nedenle, denetim süresinde hükümlünün kendine rehberlik edecek bir uzmanla çalışması yararlı olacaktır. Nitekim, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 231. maddesinde, rehberden söz edilmese de benzer yükümlülüklerin yüklenebileceği belirtilmiştir.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması ya da hapis cezasının ertelenmesi söz konusu olmadığında -kadına yönelik fiziksel şiddet bakımından yalnızca çok istisnaen kısa süreli hapis cezasının seçenek yaptırımlara çevrilmesinin ya da bunlardan önce kamu davasının açılmasının ertelenmesinin mümkün olabileceği de unutulmaksızın- kural olarak bir hapis cezası ve bunun infazı söz konusu olacaktır. Bu noktada, yukarıda koşullu salıverilme ve 5275 sayılı Kanun'un 105/A maddesi uyarınca yapılan değerlendirmeler doğrultusunda denetimli serbestlik tedbiri tartışılabilir.

Koşullu salıverilme halinde denetim süresi, hükümlünün infaz kurumunda geçirmesi gereken süre kadar olacaktır. Bu süre içerisinde, hükümlünün gözetim altında çalıştırılması veya 18 yaşından küçükse, eğitimine devam edilmesi seçenekleri söz konusu olduğu gibi, yine hükümlüye rehberlik edecek uzman bir kişi de görevlendirilebilir. Ayrıca, 107. maddenin 9. fıkrasına göre;

“İnfaz hâkimi ayrıca, iki yılı geçmemek üzere denetim süresi içinde hükümlünün denetimli serbestlik müdürlüğünce belirlenecek yükümlülüklere tabi tutulmasına karar verebilir. Bu karar gereğince denetimli serbestlik müdürlüğü, risk ve ihtiyaçlarını dikkate alarak hükümlüyü; a) Belirli bir bölgede denetim ve gözetim altında bulundurma, b) Belirlenen yer veya bölgelere gitmeme, c) Belirlenen programlara katılma, yükümlülüklerinden bir veya birden fazlasına tabi tutar. Denetimli serbestlik müdürlüğü hükümlünün risk ve ihtiyaçlarını dikkate alarak yükümlülükleri değiştirebilir.”

Hükümlünün yükümlülükler uymaması ya da kasten yeni bir suç işlemesi halinde koşullu salıverilme kararı geri alınır. Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği’nde, gözetim altında çalıştırma, eğitime devam etme ve rehber görevlendirilmesi tedbirleri ayrıntılı olarak düzenlenmektedir. Ne var ki 5275 sayılı Kanun’un 107/9. maddesindeki diğer yükümlülükler Yönetmeliğin 92 vd. maddelerinde yer almamaktadır. Bunun sebebi söz konusu yükümlülüklerin 2020 yılında yapılan değişiklikle fıkraya ilave edilmiş olmasıdır. Bu yükümlülükler, daha önce de belirtildiği gibi, özellikle kadına karşı şiddet vakaları bakımından büyük önemi haizdir. Bu nedenle, yönetmelikte de bir an önce ilgili değişiklikler yapılmalıdır.

Koşullu salıverilmeden önce 5275 sayılı Kanun’un 105/A maddesi uyarınca söz konusu olan denetimli serbestlik bakımından ise, maddenin 5. fıkrasında denetimli serbestlik müdürlüğünce karar verilecek olan yükümlülükler sayılmaktadır. Buna göre; koşullu salıverilme tarihine kadar, hükümlünün, *“a) Kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılması, b) Bir konut veya bölgede denetim ve gözetim altında bulundurulması, c) Belirlenen yer veya bölgelere gitmemesi, d) Belirlenen programlara katılması,”* yükümlülüklerinden bir veya daha fazlasına karar verilir. Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinin 83. maddesinin 2, 3, 4 ve 5. fıkralarına göre;

“(2) Denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezasının infazına karar verilen her hükümlü hakkında kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılma yükümlülüğünün uygulanmasına karar verilir. (3) Denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezasının infazına karar verilen yüksek riskli hükümlüler hakkında ayrıca bir konutta denetim ve gözetim altında bulundurulma yükümlülüğü verilir. (4) Hakkında kamuya yararlı bir işte çalışma yükümlülüğü uygulanmayan her hükümlü hakkında belirlenen bir bölgede denetim ve gözetim altında bulundurma yükümlülüğüne karar verilir. (5) Denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezasının infazına karar verilen hükümlünün risk ve ihtiyaçları dikkate alınarak, ihtiyacı olduğu belirlenen her hükümlü hakkında eğitim ve iyileştirmeye yönelik belirlenen programlara katılmasına karar verilir.”

Dikkat edilecek olursa, 5275 sayılı Kanun'un 105/A maddesi uyarınca denetimli serbestlikte tedbire başvurmak zorunludur. Bu anlamda bir veya daha fazla yükümlülük yüklenmesi söz konusu olabilir.

Kadına karşı şiddet içeren suçlardan ötürü mahkum edilen ve denetimli serbestlik tedbiriyle salınan hükümlüler bakımından bir konut ya da bölgede gözetim altında tutulma, belirlenen yer veya bölgelere gitmeme ve belirlenen programlara katılma yükümlülüklerine başvurmak çoğu durumda yararlı olacaktır. *"Hükümlünün risk durumu, işlediği suçun nitelikleri, özellikle çocukların ve suç mağdurlarının korunması göz önünde bulundurularak diğer yükümlülüklerle ek olarak belirlenen yer veya bölgelere gitmekten yasaklama ya da belirlenen bir bölgede denetim ve gözetim altında bulundurma yükümlülüklerinden birine veya her ikisine birlikte karar verilebilir."* şeklindeki, Yönetmeliğin 83/6. maddesi bu doğrultuda yerindedir. Ayrıca bu tedbirlerin ayrıntılı olarak düzenlendiği takip eden maddelerde de suç mağdurunun korunması gerekçesine vurgu yapılmaktadır.

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nin; bir konutta denetim ve gözetim altında bulundurma başlıklı 85. maddesinin 1. fıkrasında; *"Belirlenen bir konutta denetim ve gözetim altında bulundurulma; toplumun ve mağdurun korunması için hükümlünün belirlenen bir konuttan çıkmaması suretiyle denetimini esas alan bir yükümlülüktür."*; 5. fıkrasında; *"Hükümlünün tekrar suç işleme riski, topluma veya mağdura zarar verme riskine göre daha önce karar verilmesi dahi hükümlü hakkında bu yükümlülüğe sonradan karar verilebileceği gibi daha önce verilmiş olan yükümlülüğün süresi de uzatılabilir."* denmektedir.

Bir bölgede denetim ve gözetim altında bulunma başlıklı 86. maddesinin 1. fıkrasında; *"Bir bölgede denetim ve gözetim altında bulunma; toplumun ve mağdurun korunması amacıyla bir bölgede bulunmayı esas alan, belirlenen yere belirlenen tarih ve saatlerde başvurma veya belirlenen bölge sınırları dışına çıkmama yükümlülüğüdür."*; belirlenen yer ve bölgelere gitmeme başlıklı 87. maddesinde ise; *"(1) Belirlenen yer veya bölgelere gitmeme; hükümlünün suç işlemesine veya suça yönelmesine etkisi bulunan yerlere gitmekten yasaklanmasını, özellikle çocukların ve suç mağdurunun korunmasını amaçlayan bir yükümlülüktür. (2) Bu yükümlülük; hükümlünün, çocuklara, topluma ve mağdura karşı zarar verme riski ile işlediği suçun özelliklerine göre diğer yükümlülüklerle birlikte verilebilir. Yasak getirilen yer veya bölge ile yasaklama süresi denetimli serbestlik müdürlüğüne takdir edilir."* hükümleri yer almaktadır ve mağdurların korunması amacının altı çizilmektedir.

Belirlenen programlara katılma yükümlülüğü ise Yönetmeliğin 88. maddesinde;

"(...) hükümlülerin iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması için ihtiyaç duydukları ve denetimli serbestlik müdürlüğüne belirlenen, bireysel görüşme, grup çalışması, tedavi ve iyileştirme programları, diğer kurumlarca yürütülen meslek ve sanat edindirmeye yönelik faaliyetler, seminer, sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler, sivil toplum kuruluşlarınca kamu yararına yürütülen program ve çalışmalara katılma yükümlülüğüdür."

şeklinde tanımlanmıştır.

Daha önce de belirtildiği üzere, programların kadına yönelik şiddet eylemlerini gerçekleştiren hükümlüler bakımından özelleştirilmesi gereklidir. Yapılan bir araştırmaya göre, faillere cezaya ek olarak uygulanan programlar, tek başına ceza uygulanmasından çok daha etkili olmaktadır. Söz konusu çalışmada, cezanın yanı sıra bir programa katılma yükümlülüğü yüklenen faillerin %33'ünün takip eden 12 ay içerisinde partnerlerine tekrar şiddet uyguladıkları görülmüşse de bu oran, sadece geleneksel yöntem olarak ceza yaptırımına tabi tutulan faillerde %70 olarak belirlenmiştir (Lewis, 2004).

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde bunlara ek ve konuyla ilgili olarak, mağdurlara yönelik destek hizmetleri ile çocukların ve aile bireylerinin korunmasına dair hükümlere de yer verilmiştir. Suç mağdurlarının denetimli serbestlik müdürlüklerine müracaat etmeleri halinde, talepleri doğrultusunda ihtiyaçlarının belirleneceği ve destek alacağı ilgili kurum, kuruluş veya sivil toplum kuruluşlarına yönlendirileceği belirtilmiştir. Ancak bunun dışında, Yönetmeliğin 97/4. maddesine göre;

“Mağdurun talep etmesi halinde, mağdurlara yönelik müdahale programlarından ihtiyaç duyulan program uygulanır. Müdürlükte mağdura psiko-sosyal destek verebilecek uzmanın bulunmaması veya vakanın ileri düzeyde bir müdahaleyi gerektirmesi ya da mağdurun on sekiz yaşından küçük olması durumunda, mağdur bu desteği alabileceği ilgili kurumlara veya sivil toplum kuruluşlarına yönlendirilir.”

Yine 98. madde uyarınca, mağdura sosyal ve ekonomik destek verilmesinin gerekmesi halinde, talep üzerine, mağdur koruma kurulları bürosuna yönlendirilmektedir.

Kadına yönelik şiddet bakımından üzerinde durulması gereken bir diğer hüküm ise, Yönetmeliğin 100. maddesinde yer alan aile içi şiddet vakalarında yapılacak işlemler başlıklı düzenlemedir. Hükme göre;

“(1) Yükümlülerin, eşine veya diğer aile bireyelerine karşı şiddet uygulaması veya şiddet uygulama tehlikesinin bulunması ya da yükümlünün şiddete maruz kalması veya şiddete maruz kalma ihtimalinin bulunması halinde, 8/3/2012 tarihli ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun gereğince koruyucu ve önleyici tedbir alınmak üzere ilgili kuruma durum bildirilir.

(2) Şiddete maruz kalan veya risk altında bulunan mağdur ya da diğer aile bireyleri ile görüşülür ve bu husus planlamada göz önünde bulundurulur. Aile içi şiddete uğrayan mağdurun talep etmesi halinde mağdur destek hizmetleri bürosunca mağdura psiko-sosyal destek verilir.”

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun gereğince alınabilecek olan koruyucu ve önleyici tedbirler, mülki amir ya da aile mahkemesi hâkimi tarafından verilebilen tedbirlerdir. Bu tedbirler arasında mülki amir tarafından verilebilen; kadına barınma yeri sağlanması, maddi yardım yapılması, psikolojik, meslekî, hukukî ve sosyal bakımdan rehberlik

ve danışmanlık hizmeti verilmesi, hayatî tehlikesinin bulunması hâlinde, ilgilinin talebi üzerine veya resen geçici koruma altına alınması, kreş imkânının sağlanması ya da hâkim tarafından verilebilen işyerinin değiştirilmesi, kişinin evli olması hâlinde müşterek yerleşim yerinden ayrı yerleşim yeri belirlenmesi, tapu kütüğüne aile konutu şerhi konulması, korunan kişi bakımından hayatî tehlikenin bulunması ve bu tehlikenin önlenmesi için diğer tedbirlerin yeterli olmayacağıının anlaşılması hâlinde ve ilgilinin aydınlatılmış rızasına dayalı olarak 27/12/2007 tarihli ve 5726 sayılı Tanık Koruma Kanunu hükümlerine göre kimlik ve ilgili diğer bilgi ve belgelerinin değiştirilmesi koruyucu önlemler arasında yer almaktadır. Ayrıca, aile hâkimi tarafından şiddet uygulayanlar hakkında verilebilen, şiddet mağduruna yönelik olarak şiddet tehdidi, hakaret, aşağılama veya küçük düşürmeyi içeren söz ve davranışlarda bulunmaması, müşterek konutun veya bulunduğu yerden derhâl uzaklaştırılması ve müşterek konutun korunan kişiye tahsis edilmesi, korunan kişilere, bu kişilerin buldukları konuta, okula ve işyerine yaklaşmaması, çocuklarla ilgili daha önce verilmiş bir kişisel ilişki kurma kararı varsa, kişisel ilişkinin refakatçi eşliğinde yapılması, kişisel ilişkinin sınırlanması ya da tümüyle kaldırılması, gerekli görülmesi hâlinde korunan kişinin, şiddete uğramamış olsa bile yakınlarına, tanıklarına ve kişisel ilişki kurulmasına ilişkin hâller saklı kalmak üzere çocuklarına yaklaşmaması, korunan kişinin şahsi eşyalarına ve ev eşyalarına zarar vermemesi, korunan kişiyi iletişim araçlarıyla veya sair surette rahatsız etmemesi, bulundurulması veya taşınmasına kanunen izin verilen silahları kolluğa teslim etmesi, silah taşınması zorunlu olan bir kamu görevi ifa etse bile bu görevi nedeniyle zimmetinde bulunan silahı kurumuna teslim etmesi, korunan kişilerin buldukları yerlerde alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmaması ya da bu maddelerin etkisinde iken korunan kişilere ve bunların buldukları yerlere yaklaşmaması, bağımlılığının olması hâlinde, hastaneye yatmak dâhil, muayene ve tedavisinin sağlanması, bir sağlık kuruluşuna muayene veya tedavi için başvurması ve tedavisinin sağlanması önleyici tedbirlerini alabilir. Bunlarla birlikte 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda yer alan koruyucu ve destekleyici tedbirler ile 4721 sayılı Kanun hükümlerine göre velayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında karar verme veya tedbir nafakasına hükmedilmesi tedbirlerini alabilir. Ayrıca şiddete uğrayana ve şiddet uygulayana destek hizmetleri de sunulmaktadır. Kanun'a göre alınabilecek koruyucu ve önleyici tedbirler, bir suçla ilişkin yapılan muhakeme sonucunda verilen kesinleşmiş mahkûmiyet kararının infazıyla ilgili olmadığından, bu başlık kapsamında söz konusu tedbirlere değinilmesiyle yetinilecektir. Nitekim Kanun'un 6/1. maddesiyle, "a) Soruşturma ve kovuşturma evresinde koruma tedbirlerine veya denetimli serbestlik tedbirlerine, b) Mahkûmiyet hâlinde ceza veya güvenlik tedbirlerinin infazına ve bu çerçevede uygulanabilecek olan denetimli serbestlik tedbirlerine, ilişkin kanun hükümleri saklıdır." denmektedir.

Ayrıca Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinin 100. maddesi hükmünün, eş dışında, özellikle yakın partner şiddetini ve genel olarak kadına karşı şiddeti içerecek şekilde düzenlenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Nitekim Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun hükümleri, İstanbul Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatları da, şiddet konusunda salt evlilik bağının ötesinde daha geniş bir koruma alanı sağlamaktadır.

SONUÇ

Kadına yönelik şiddet konusunda toplumun ve genel olarak dünya kamuoyunun farkındalığı giderek artmakta ve bu fenomen daha fazla insan tarafından büyük bir sorun olarak algılanmaktadır. Ne var ki kadına yönelik şiddet fiilleri, çoğunlukla toplumun gözünden uzakta işlenmektedir. Nedeniyle, mücadele etmenin en zor olduğu suçlardandır. Buna bağlı olarak söz konusu fiiller, en az bildirilen veya raporlanan suçlar arasındadır.

Kadına yönelik şiddet fiilleri; mağdurun yakınları, akrabaları, tanıdıkları veya yabancı kişiler tarafından gerçekleştirilebilir. Ancak kadına yönelik şiddet olaylarının üçte ikisinde fail, mağdurun bir yakını veya onun tanıdığı bir kimsedir. Yakın partner şiddeti, kadına yönelik şiddet içinde önemli bir yere sahiptir ve halihazırdaki veya önceki eş/partner tarafından gerçekleştirilen fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddet ile kontrol etme davranışlarını kapsayan ve uluslararası literatürde sıklıkla kullanılan genel bir terimdir. Bu çalışmada kadına gerek bir yakını ya da tanıdığı tarafından gerekse yabancı bir kimse tarafından uygulanan fiziksel şiddet konu edilmiştir.

Ataerkil toplum yapısı, fakirlik, eğitim düzeyi, madde kullanımı, saldırganlık, yaş, medeni durum gibi kişisel, sosyolojik, ekonomik, demografik vb. pek çok neden hiç kuşkusuz kadına yönelik şiddete etki etmektedir. Çeşitli disiplinlerden bilim insanları ve kriminologlar, uzun yıllardır bunları ve daha birçok faktörü ele alarak kadına yönelik şiddetin nedenlerini ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle, ortaya atılan pek çok kriminolojik teori kadına yönelik şiddeti farklı açılardan ele almaktadır.

Aslında aktarılan bu teoriler, özünde, dayandıkları temeller itibarıyla benzeşebilmekte ya da çakışabilmektedir. Öte yandan, hiçbir teori söz konusu olguyu tek başına açıklamak için yeterli değildir ancak her bir teori aynı zamanda kendi içinde değerlidir. Uzun yıllardır yapılmakta olan birçok çalışma göstermektedir ki kadına yönelik şiddetin belirli ve basit birkaç sebebinden ve dolayısıyla yine basit birkaç çözümünden bahsetmenin imkanı yoktur. Bu nedenle, farklı teorilerin içeriklerini belirlemeye ve bunları birleştirerek genelde şiddet ve özelde kadına yönelik şiddet olgusunu açıklamaya yönelik entegre çalışmaların yapılmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Kadına karşı şiddetin en ağır ortaya çıkış biçimi öldürmedir. Kasten öldürme suçuyla ilgili olarak kanunda öngörülen bazı ağırlaştırıcı nedenler kadına karşı şiddet bakımından özel önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışmada TCK'nın 82. maddesinde öngörülen kasten öldürme suçunun nitelikli hallerinden "eşe karşı işlenmesi" ve "töre saikiyle işlenmesi" halleri ayrıca incelenmiştir. Oysa ki tüm kadın cinayetleri içerisinde, evlilik birliği sona erdikten sonra ya da arada hiç evlilik birliği kurulmamış olan yakın partner ilişkileri çerçevesinde erkeğin kadını öldürmesi fiillerinin oranı hiç de azımsanmayacak boyuttadır. Dolayısıyla yakın partner ilişkilerinin tamamını kapsayacak bir ağırlaştırıcı nedenin kanunda bulunmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Töre saikinin de daha çok mağdurun kadın olduğu öldürme fiillerinde söz konusu olduğu; töre kurallarının feodal ve ataerkil düzenin kadın üzerinden kendi sağlamlasını yapması anlamına

geldiği apaçık bir gerçektir. Töre saikiyle insan öldürme, esas itibarıyla, kadına karşı şiddetin bir görünüm biçimidir.

Kadına yönelik fiziksel şiddetin ceza hukukunda karşılığını bulan görünüm biçimlerinden biri de yaralama suçudur. TCK m. 86/3-a gereğince, kasten yaralama fiilinin eşe karşı işlenmiş olması ağırlaştırıcı bir neden olarak öngörülmüştür. Bu konuda kasten öldürme suçunun eşe karşı ve eş dışındaki yakın partnere karşı işlenmesi şeklindeki ağırlaştırıcı nedene ilişkin yapılan açıklamalar burada da geçerlidir.

Cezaların ağırlığı bakımından yapılan bir değerlendirmede, TCK'nın diğer medeni ülkelerdeki ceza kanunlarıyla benzer veya daha ağır cezalar öngördüğü anlaşılmaktadır. Bu noktada önemli olan husus, kadına yönelik şiddet fiillerinin karşılığında orantısız ve yüksek cezaların öngörülmesi değil, cezaların kaçınılmaz olması ve çabuk yerine getirilmeleridir. Gerçekten de fail bakımından caydırıcı olan, kâğıt üzerinde cezanın ağır olması değil, gerçekten af ya da cezada indirim söz konusu olmaksızın mutlaka ve tam olarak o cezayı çekeceğini bilmesidir.

Elbette bir kimseyi suç teşkil eden bir fiili gerçekleştirmekten alıkoyan tek motivasyon ceza tehdidi değildir. Özünde haklı olduğunu, yakın çevresi ve toplum nazarında övülen bir davranış gerçekleştirdiğini düşünen birinin o fiili gerçekleştirmesi sadece ceza kanunlarıyla engellenemez. Burada asıl yapılması gereken sorunun özünün tespit edilmesi, kadına yönelik şiddet fiillerinin ardındaki dinamiklerin anlaşılması ve son tahlilde erkeklerin kadınlar üzerinde hak sahibi oldukları algısının yıkılması; kadınların da erkekler gibi kendi özgür seçimlerini yapmaya ve hayatlarını kendi seçimleri doğrultusunda yönlendirmeye hakkı olan, bu seçimleri nedeniyle kimseye hesap verme zorunluluğu bulunmayan, eşit bireyler olduklarının idrak edilmesidir.

Kamuoyunun gündemine gelen bazı davalarda yakın partnerleri, kızları veya kardeşleri olan kadınları öldüren bazı erkeklerin haksız tahrik indiriminden yararlandıklarına ilişkin bir kanı oluşmuştur. Elbette ki yargılamada görev alan kişiler dışında olayın ayrıntılarına bütünüyle hâkim olmak mümkün değildir. Ancak bazı olaylarda haksız tahrik kurumunun bu hükmü uygulayanlar tarafından yanlış yorumlandığı ve anlaşıldığı bilinmektedir. Her şeyden önce belki de toplumun ve normları uygulayan hukukçuların kadına ilişkin algılarının değişmesi gerekmektedir. Haksız tahrikin koşullarının olduğu ve faillerin bu genel hafifletici sebepten yararlandıkları diğer bazı olaylar da kamuoyunda tepkiyle karşılanmaktadır. Ancak haksız tahrik, neredeyse bütün ceza kanunlarında düzenlenen genel bir nedendir. Eğer kadına yönelik şiddet fiillerinde haksız tahrik indirimi uygulanmasının tamamen önüne geçilmek isteniyorsa, bunun özel bir hükümlerle düzenlenmesi bir zorunluluktur.

KISIM III

SOSYAL
ANTROPOLOJİ AÇISINDAN
KADINA KARŞI
FİZİKSEL ŞİDDET

BÖLÜM I

ANLAM VE EYLEM BAĞLAMINDA TARİHSEL PERSPEKTİFTEN ŞİDDET KAVRAMININ ALGILANIŞI VE DÖNÜŞÜMÜ

Doç. Dr. Meryem BULUT
Mine ÖZTEKİN ALPAYDIN

A. GİRİŞ

Antropologlar, uzun bir süredir şiddet kategorisine giren yahut şiddetle ilişkilenen pek çok konuda çalışmalar yürütmüşlerdir. Ancak şiddetin kendisi, bir özne olarak, akademik çalışmalara çok daha yakın dönemlerde girebilmiştir. Şiddetin, özel bir çalışma alanını temsil eden 'şiddet antropolojisi' olarak kavramsallaştırılmasıyla, 1980'lerden itibaren akademik çalışmalara konu olabildiği bilinmektedir.

Çalışmamız kapsamında şiddet kavramı, sosyal antropolojik araştırmalardaki tarihsel ve çağdaş değerlendirmeler kapsamında ele alınacaktır. Antropologlar teorik ve kavramsal açıdan şiddete dair pek çok fikir ayrılıklarına düşmüş olsalar da yapmış oldukları çalışmalarda bazı temel konular üzerinde birleştikleri gözlemlenmektedir. Geçmişte şiddet olgusunu ele alırken, şiddeti ağırlıklı olarak tek yanlı ve neden sonuç ilişkisi düzleminde değerlendiren antropologlar, günümüzde şiddetin karmaşık ve sembolik anlamlarına odaklanmaktadır. Şiddet ediminin tek bir nedeni olmayıp pek çok kültürel değeri içermektedir. Bu bağlamda tarihsel perspektiften incelediğimizde de sabit ve küçük toplumlarda yürütülen saha çalışmalarına dayanan basit ve tek yönlü bir şiddet anlayışından, sömürgecilik ve küreselleşmeden etkilenmiş, istikrarsız ve büyük toplumların geniş kapsamlı bir gerçekliği içeren şiddet algılarına geçişi gözlemlenebilir.

Şiddet üzerine çalışan bir antropolog, her şeyden önce, kendi kültürel değerleri ve paradigmarından tam anlamıyla bağımsız olmasının imkânsız olduğunu göz önünde bulundurmalıdır. Şiddet üzerine çalışan antropologlar, saha deneyimlerinden hareketle özellikle tarihsel sürece yönelik bir incelemeye yöneldiklerinde, incelemekte oldukları toplum özelinde bir şiddet eylemine tanıklıkları durumunda farklı bir kültürün uygulamalarına dair yorumlamalarda bulunmanın getirebileceği olası tehlikelerin farkında olmaları gerektiğini vurgulamaktadırlar (Accomazzo, 2012). Bu bağlamda, Clifford Geertz'in Bali'de yürüttüğü saha araştırması sırasında (1965) bölgede şiddet yaşanabileceğine dair gözlemleri olmasına rağmen bahsetmemesi sorunlu bulunmuştur.

Gündelik yaşam pratikleri açısından sıklıkla karşılaşılan bir kavram olan şiddet, toplumsal hayattaki yerinden dolayı sosyal bilimlerin odağında olan bir kavramdır. Söz konusu kavramın belki de tüm sosyal bilimler açısından en zor tarafı olgusal olarak varlığı tartışılmadığı hâlde tanımı konusunda ne olduğu ve sınırları bakımından net bir şey söylemenin mümkün olmayışıdır. Şiddet kavramı üzerinde tartışmak birçok beşerî bilimin bir arada olmasını gerektirecek olsa da kitabın bu bölümünde şiddet ediminin antropolojik açıdan ele alınışı ve anlamı tartışmaya açılacaktır.

Bu amaçla, şiddet konusunu ele alırken psikolojik ya da biyolojik nedenlerinden çok, söz konusu eylem/eylemlerin gerçekleştiği toplumda şiddetin nelere karşılık geldiği, ne için uygulandığı, hangi değerler için uygulanabilirliği, hangi nedenlere dayandığı, neden meşru görülüp neden gayrimeşru sayıldığı gibi sebepler üzerinde durularak kimi referans noktaları belirlenmiştir. Bu referans noktaları, antropolojik düşünüm için de iyi bir başlangıç zemini olarak değerlendirilme-

lidir. Çünkü şiddete maruz kalan birey ya da topluluğun içinde bulunduğu kültürel iklim, şiddet antropolojisi için özel bir anlam taşımaktadır. Doğurduğu sonuçlar bağlamında da şiddetin kültürel ve coğrafi alt okumaları, gerçekleşen eylemin ve yaşandığı toplumun anlaşılabilir olması açısından oldukça önemlidir.

Çalışmamız kapsamında bireyden kabileye veya topluluğa, topluluktan topluma, toplum düzeyi veya devlet sistemi içerisinde tekrar bireye indirgenmiş kademeli şiddet ve bu şiddetin algılanış biçimleri yorumlanmaya çalışılmıştır. Şiddetin neden böyle bir dönüşüme tabi olduğu muhtemel sebepleriyle tartışmaya açılmış ve bu kapsamda bir şiddet olayının tarafı sayılabilecek tüm bireylerin şiddeti nasıl bir mücadele alanına dönüştürdüğü ve günümüz toplumunda kategorilendirilmiş şiddet türleri de imlenmiştir. Ayrıca çalışmamız özelinde kadına yönelik şiddetin birey ve toplum açısından kısa bir değerlendirilmesine de yer verilmiştir.

Şiddeti anlamak/anlamlandırmak adına yapılması gereken ilk şey şiddetin, insanlığın kadim zamanlarından günümüze dek taşıdığı anlamlarının izini sürmek ve onun ne olduğu üzerine daha çok düşünmek olmalıdır. Bu bağlamda öncelikle günümüzdeki modern devlet anlayışının hüküm sürdüğü bir toplumda yaşayan bizler yerine, yargı, yasa ve benzeri durumların şu andaki gibi sistematize edilmediği topluluklara yönelmek gerekmektedir.

Tarihte var olan ilk yazılı kaynaklar, gezginlerin, seyyahların veya ilk gözlemcilerin/araştırmacıların çalışmaları bu konuda birer referans olarak düşünülmektedir. Şiddete ilişkin önemli veriler barındıran mitolojik anlatılar ise değerli kaynaklar olarak değerlendirilmektedir. Benzer biçimde, Antik Yunan dünyasının felsefi metinleri ile diğer yazınsal ürünleri de şiddetin ilk çağlardaki görüntüsüne ilişkin belli bir perspektif sunması bağlamında önemli referanslar olarak ele alınmaktadır. Bu süreçleri takip eden bir diğer evre olarak, toplumlar arası/kültürler arası iletişimin mümkün kılındığı, coğrafi keşif ve yayılcı politikalara eşlik eden dönemlerde yapılan, gözlem amacı taşıyan kimi bilimsel ve bilimsel olmayan seyahat yazıları da şiddeti anlamlandırmak konusunda çeşitli bilgiler sunmaktadır.

Şiddetin gözlemlenerek yazıldığı ilk metinler, Batılı gezginler tarafından oluşturulmuştur. Yerel inançların uygulanması sırasında gerçekleşen fiziksel eylemlerin yer aldığı anlatılara ilişkin yorumlamalarda bulunmamız olanaklı görünmektedir. Şiddetin tanımlanamaz oluşunun en büyük düğüm noktalarından birisi bu yorumlara dayanmaktadır. Adı geçen metinlerde her ne kadar tarafsız olunmaya çalışılsa da bunların olgusal bir yaklaşımın ürünü olduklarının da göz ardı edilmemesi gerekir. Bu anlamda şiddet kavramını antropolojinin anlamacı-yorumsamacı yaklaşımı ile ele alınması gerektiği değerlendirilmektedir.

B. MİTOLOJİK ANLATILARDA ŞİDDET

İnsanlar; yeryüzünde ortaya çıktığı dönemlerden itibaren Eski Dünya'nın tüm sathına yayılmıştır. Akdeniz'in başlangıçtaki tarihi ile insanlığın tarihi iç içe geçmiştir denilebilir. Oldukça ağır ilerleyen bu tarihte, evreler bin yıllarla değil on ya da yüz bin yıllarla ölçülür. Canlı varlıkların binlerce

yıl boyunca doğanın elinde birer oyuncak oldukları, sayısız hayvan türünün birbirini yok ettiği evrende bazen avcı, çoğu zaman av olan insan yavaş yavaş kendine ait yeri almaya başlarken, büyük bir olasılıkla zor kullanmaktan kaçınmamıştır (Braudel, 2007).

Yerleşik hayata geçmeden önce doğanın koşullarına uygun olarak yaşanan dönem insanlık tarihinin yaklaşık %99'unu kapsamaktadır. İnsanın alet üretmesi ile şu anda durduğumuz nokta ise insanın yeryüzünde görülmesinin yaklaşık olarak % 1'ine denk gelmektedir. Tarım insanlık tarihinde yaklaşık on bin yıl önce Ortadoğu'da gerçekleşmiştir. Tarım Devrimi öncesinde üç yüz ila dört yüz bin yıllık dönemde avcı-toplayıcı, göçebe yaşam biçimi insanın yeryüzünde varoluşunu oluşturmaktadır. Barclay'a (2014) göre avcı-toplayıcılık en eski toplum örgütlenmesi olarak insanlık tarihinin en uzun döneminde (on binlerce yıl) varlığını sürdürmüştür.

Geçmişe ilişkin bilgiler mitolojik anlatıların aktarıldığı metinler üzerinden yorumlanmaktadır. Sözlü kültür yoluyla aktarılan ve arkeolojik buluntuların (tabletler) yorumlanması ile ortaya koyulan mitolojik anlatılar, içeriklerinde o döneme ilişkin öğretici ve ahlaki pek çok hikâyeyi barındırdıkları gibi insanlık tarihinin kültürel, ekonomik, politik gelişmeleri konusunda da önemli ipuçlarını taşırlar. Atay'a (2016) göre avcılık, alet yapımı ve kullanımı, tarım ve hayvancılık, kadın-erkek ilişkisinin düzenlenmesi, çatışma ve cinayete kadar giden pek çok olay mitlerde karşılığını bulmaktadır. Mit, geçmişte karşımıza çıkaran bir 'şifre'dir (Atay, 2016).

Mitler aynı zamanda farklı koşullarda yeniden kullanılmaya elverişli tarihsel olaylardır. Farklı topluluklarda birbirine benzeyen mitsel öğelerin bulunması, mitin tekrarlanabilir ve değişik zaman ve mekânlarda uyarlanabilir olma özelliğinden ileri gelmektedir (Lévi Strauss, 1975). Dolayısıyla dünyanın farklı alanlarında benzer mitolojik öğeler ile karşılaşmak olasıdır. Mitolojik anlatılar tarihsel açıdan geçmiş olayların anlaşılmasını ve yorumlanmasını sağlamaktadır. Ancak mitlerde geçen olayların çoğunun aynı mekân veya aynı zamanda geçmediği, aynı topluluğu etkilemediği hatta aynı tarihsel dönemlere bile ait olmayabileceğinin de unutulmaması gerekmektedir.

Başlangıçta doğaya uygun bir yaşam biçimi sürdüren insan; yerleşik hayata doğru yol alırken aynı zamanda kazanımlarını korur, biriktirir, hatta belleğine kaydederek benzer durumlar karşısında birikimlerini bazen olduğu gibi bazen de yeniden üreterek kullanır. İnsanların biriktirdikleri, yani eylemleri ve söylemleri, sorunu çözdüğü sürece kalıcı hale gelmektedir. Bu süreçte ilk topluluklarda şiddetin öncelikle insanın doğaya karşı içinde bulunduğu daimi bir mücadele sonucu olarak ortaya çıktığı muhtemel olarak düşünülebilir. Birey ya da topluluk olarak hayatta kalmak adına yabancı hayatta en temel gereksinimlerinden biri olarak düşünülebilecek savunma ya da yaşamını sürdürme içgüdüsüyle şiddete başvurmuş olmaları oldukça muhtemel görünmektedir. Leach'e (1974) göre insan, doğanın koşullarına uygun bir şekilde yaşarken, yerleşik hayata geçtiğinde doğadan edindiği birikimleri kullanır. Doğadan kopmanın çelişkisini ise mitler aracılığıyla çözmeye çalışır. Lévi Strauss'a (1969) göre geçmişteki insanın düşünme tarzı olan mitolojik öğeleri yorumlamak, doğa-kültür çelişkisinin anlaşılmasını da sağlayacaktır. İn-

sanlık, doğanın koşullarına uygun olarak sürdürdüğü yaşam biçiminden, kendi oluşturduğu yaşam alanına geçerken düşünme aracı olarak 'mitosu' kullanmıştır (Lévi Strauss, 1969).

Bütün toplumlarda mitler aracılığıyla evren, doğal ve doğaüstü dünyalar ve bu dünyalarda insanın yeri ve varoluşunun anlamı, geçmişi ve geleceğine dair açıklamalar kuşaktan kuşağa aktarılır. İnsanın varoluşuna, yaptığı eylemlere dair malzemeler mitler tarafından beslenir. Mitolojik anlatılarda hem bireysel hem de toplu şiddet eylemleri yer alır. Sümer tabletlerinde, doğru yoldan sapan insanları cezalandırmak amacıyla tufan mitosları ayrıntılı olarak yazılmıştır. Tabletlerde, tanrıların insanlara neden böyle bir ceza verdiklerinin nedeni verilmemiştir. Ancak Sippar kentinin kralı Ziusudra'ya tanrılar insanlığı yok etme niyetlerini açıklayarak, gelecek tufandan kurtulmak için neler yapması gerektiğini söylerler (Hooke, 1993). Sümer'in tanrılarına göre, insanlığın doğru yola girmesi ve düzenin yeniden kurulması için tufanla yok edilmeleri gerekmiştir. Aynı zamanda insanlığın devam etmesi için de bazılarının kurtarılması gerekmiştir. Kurtarılan insanlarla birlikte yeniden çoğalmaya yetecek kadar hayvanların da kurtarılması sağlanmıştır.

Sümer'de Ziusudra aracılığıyla tufandan kurtulan seçilmiş insanlar, Akad ülkesinde de Utnapiştim aracılığıyla kurtulurlar (Hooke, 1993). Her iki tufan mitosunda da tanrılar insanları cezalandırmak amacıyla onları toplu olarak yok etmişlerdir. Yeryüzünde düzeni sağlamak amacıyla bir gemi dolusu insan ve her cinsten hayvan dışında tüm canlılar yok edilmiştir. Sümer ve Akad mitolojilerinde yer alan tufan mitosları yeni ve daha iyi bir toplumsal düzen yaratmak amacıyla eskinin yok edilmesinin sembolleridir. Tanrılar, insanların daha iyi olmaları için kötülükleri tümüyle yıkıp, insanları yok etmişlerdir. Mitolojik anlatılarda yıkımdan sonra yeni ve istedikleri gibi bir düzen yaratmışlardır.

Mitolojik anlatılarda şiddet sadece tanrılar tarafından insanlara uygulanmaz. Tanrıların kendi aralarında iktidarlarını sürdürmek ve güç kazanmak amacıyla kimi zaman da kadınları elde etmek için sıklıkla şiddete başvurdukları anlatılarda yer alır. Örneğin; Kenan mitolojisinde, tanrıların babası baş tanrı El'in oğlu adı genellikle 'Boğa El' olarak geçen, El tarlasında oturan ve gücünü sürdürmek isteyen, genellikle 'bulutların binicisi' diye de anılan ve şimşek ile gök gü-rültüsü tanrısı olarak bazen Hadad adıyla geçen bereket tanrısı Baal ile denizlerin ve ırmakların tanrısı Yam-Nahar birbirleriyle sürekli, sonu gelmez bir şekilde kavga ederler (Hooke, 1993). İktidarlarını sağlamlaştırdıkları dönemde meydan okudukları tanrılara (Baal ile Mot), güçsüz oldukları dönemde ise uyumlu davrandıkları mitoslarda yer almaktadır.

İlk toplumlarda şiddet bazen güç kullanmayı durdurmak amacıyla da bir çözüm yolu olarak uygulanmıştır. Tabletlerde tanrıların Gilgamiş'ı, olağanüstü güçlü ve yiğit bir kişi olarak yarattıkları yer almaktadır. Gilgamiş üçte ikisi tanrı, üçte biri insan olarak yaratılmıştır. Tabletler göre Ereğ halkını yönetmesi gereken Gilgamiş, gün geçtikçe başa çıkılması olanaksız hale gelen bir zorbaya dönüşür. Gilgamiş'in önlenemeyen gücünden ve uygulamalarında rahatsız olan Ereğ soyluları tanrılardan Gilgamiş'in durdurulmasını isterler. Bu yakarılarına uygun olarak tanrıça Aruru, Gilgamiş'in gücünden, balçıkta, Enkidu'yu biçimlendirerek yaratır. Gilgamiş ve Enkidu'nun kar-

şlaşmasının sonucu Ereğ soylularının isteği gibi olmasa da şiddetin kullanıldığı yazılıdır (Hooke, 1993).

İnsanlık tarihinde insana karşı ilk şiddet, ilk cinayet, kutsal metinlerde yer alan Kabil'in Habil'i öldürmesi olarak kabul edilir. Yeryüzünde işlenen her cinayet Kabil ile ilişkilendirilir. Kabil, kardeşi Habil'i öldürerek katil olmuştur. Habil ile Kabil'e ilişkin anlatının içeriğinde; kuraklıktan, verimliliğe, ilk cinayete, itaatsizlik ve kentleşmeye ilişkin pek çok anlam bulunmaktadır. Musevi, Hristiyan ve İslami kaynaklarda yer alan Habil ve Kabil anlatısı günümüzde hala önemini korumaktadır. Anlatının sembolik anlamı hem dini söylemlerde hem de çeşitli disiplinlerde (sosyal antropoloji, sosyoloji, psikoloji) yeniden yorumlanmaktadır. Çünkü Habil ve Kabil anlatısı, içinde pek çok anlamı barındıran sembolik özelliği bakımından oldukça önemlidir.

Eliade'ye (2001) göre tarihsel süreçte insanlık gerçeküstü 'semboller' aracılığıyla bir anlam dünyası inşa etmeye çalışmıştır. Bu anlamda 'mitler', insanın yaşama sürecinde kendisi ve topluluğunun varlığını anlamlandırmada kullandığı 'kutsal söylenceler' olarak görülür (Eliade, 2001). Mitlerin içeriğinde; ilk toplumlardan itibaren tanrıların kökenlerine, eylemlerine ve söylemlerine, ahlaki öğreti ve öğütlerine dair hikâyeler yer almaktadır. Ancak mitolojik öğelerin anlamları karşılaştıkları her toplumla yeniden üretilmektedir. Dolayısıyla mitolojik öğelerin anlamlarını çözümlmek her toplumla ve her dönemde üst üste katmanlaştıklarından dolayı giderek zorlaşmaktadır.

Mitoloji, Batı dünyası veya tek tanrı inancı sistemine bağlı olan toplumlar tarafından devletsiz toplumlarla ilişkilendirilmektedir. Atay (2016) ise küçük toplulukların mitlerinin yanı sıra Musevi, Hristiyan ve Müslümanların inancı sistemleri içinde de mitolojik öğelerin varlığını görmenin olanaklı olduğuna değinmektedir. Tek tanrı inancına sahip dinlerin kutsal kitaplarında yer alan yaratılış, tufan, kurban, Habil-Kabil çatışması gibi pek çok anlatının geriye dönük izlerini Sümer anlatılarında görmek olanaklıdır (Çiğ, 1997). Mitosun çözümlenmesi, gizli anlamlarının ortaya çıkması, insanın kendisini tanımlayabileceği gibi 'kültürün' temel kurucu ögesi olan 'akıl' doğasının bulunmasına katkı sağlayacaktır (Lévi Strauss, 1987). Mitler, aynı zamanda dilin örtülü olan anlam yönünü öne çıkarır (Lévi Strauss, 1975). Dolayısıyla sembollerin doğru bir analize tabi tutulmasıyla, kullanılan imgelerin nedenleri anlaşılabilir (Lévi Strauss, 1978).

Mitler, doğadan aldığı simgelerle yeryüzüne ve oluşan toplumsal dinamiklere uygun biçimde geliştirilen kavramları anlamlaştırır (Segal, 2012). Yaşamı sürdürebilmek için var olan her şeyin kökenini de açıklarlar (Lvova, Sagalayev, Oktyabrskaya ve Usmanova, 2013). Bu anlamda insanlığın geçmiş yaşantısına ışık tutan, önemli kaynaklardır. Anlatılar aracılığıyla değişim ve dönüşüme dair yorumlarda bulunulur. Mitler sadece geçmiş yaşantıları anlamamızı sağlamazlar, aynı zamanda günümüz dünyası içinde varlıklarını da sürdürürler. Mitlerde sınıflandırma yoluyla zıtlıklar ve benzerlikler, iyi ve kötü karşılaştırılır. Mitsel düşüncede hemen hemen her şeyin gerçekleşmesi olanaklıdır.

C. KUTSAL METİNLERDE İLK CİNAYET: KABİL İLE HABIL

İnsanların yeryüzünde tarımsal etkinlikleri uygulamaya başlamasının izleri yaklaşık on bin yıl önce Ortadoğu'da görülmüştür. İnsan toplulukları yaklaşık üç yüz ila dört yüz bin yıllık süre boyunca avcı-toplayıcı göçebe yaşam biçimini sürdürmüştür. Yerleşik hayata geçmeden önce doğaya bağımlı olarak geçen bu süre bilinen tarihin oldukça uzun bir dönemini kapsar. Musevilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık inancında insanlığın yeryüzündeki hayatı tarımla başlar. Kutsal metinlerde ilk insan olarak kabul edilen Âdem, bir çiftçidir. Ancak çiftçilik, Âdem ile Havva'ya verilen bir cezadır. Tanrı, Âdem ile Havva'yı işledikleri suçtan dolayı dünyaya sürgüne gönderir, bu durum aynı zamanda bir düşüştür, kovulmadır ve Tanrı, onlara geçimlerinin topraktan olacağını işaret ederek ikisini tarıma adeta 'mahkûm eder' (Yaratılış, 4-5). İbrani metinlerinde tarımın kökenine ilişkin bu olumsuz betimleme, Sümer mitolojisinde tarım araç ve gereçlerini insanlara hediye eden tanrılara verilen önem anlatımıyla ayrılmaktadır (McCants, 2012).

Âdem ve Havva'nın iki oğlu olan Habil ile Kabil'in öyküsü, insanlık tarihinin en eski sosyoekonomik çatışmalarından birisi olarak öne çıkmaktadır. Tarımsal etkinliklerin başlamasıyla bitki ve hayvanların evcilleştirilmesi başlamıştır. Tarımsal üretimin yaygınlaşması çiftçi-çoban ayrımına neden olmuş ve iki farklı üretim tarzına sahip topluluklar arasında çatışmanın doğmasına yol açmıştır. Toprak önemli hale geldikten sonra ürün yetiştiriciliğinin mi yapılacağı yoksa hayvan mı besleneceği sorunu gün yüzüne çıkmıştır. Bu durum iki geçim kaynağından birine yönelen ve yaşamını sürdüren topluluklar arasında çatışmalara yol açmıştır. Hayvancılıkla geçimini sürdüren topluluklar, tarlalara doğru genişleme eğilimi gösterirken, tarımcı topluluklar da hayvan otlaklarına doğru genişleme eyleminde bulunmuşlardır (Atay, 2016).

Habil ve Kabil arasındaki sonu cinayete varan mücadelenin simgesel anlamı Eski Ahit'te yer alır. Bu anlatının sembolik anlamının çiftçi Kenanlıların, çoban-göçer İsrailoğulları'na bulaşma ve istilalarına karşı bir önlem ya da gözdağı olabileceği öne sürülebilir. Ancak Hooke (1993), Habil ve Kabil olayının, çiftçiler ve onların kurdukları kentler üzerinde çobanlıkla geçinen toplulukların kendi yaşamlarını yücelterek aynı zamanda yerleşik hayata gösterdikleri direnç üzerinden okunmasının gerektiğini ileri sürer. Çünkü 'Kabil ile Habil' anlatısı toplumsal yapıda yerleşik hayata geçenler ile göçer yaşamı sürdürenler arasında geçen çatışmanın yansıtılmasıdır. Habil'in Kabil ile çatışması aynı zamanda çiftçi ve kentlilerin yerleşik hayatlarına direnç gösteren göçerlerin 'sade ve saf' olarak sürdürdükleri yaşamın değerli görülmesidir (Hooke, 1993). Bu anlatıda Habil, 'çoban'ı temsil ederken; Kabil, yerleşik olan 'demirci'yi yansıtmaktadır. Bu metafor dahilinde, demirciden hem korkulur hem de saygı duyulur (Eliade, 2012).

Kutsal metinlerde ilk itaatsizlik Aden'de gerçekleşir. Yılana aldanan Havva aracılığıyla Âdem Tanrı'ya itaatsizlik ederek ilk suçu işler. İkinci suç ise kardeş katlidir. Kabil, kardeşi Habil'i öldürür. Eski Ahit'te geçen yaratılış mitosunda Âdem ile Havva, Tanrının yasağına karşı geldikleri için günahkâr olarak ve çalışmaya mahkûm edilerek yeryüzüne atılırlar (Yaratılış, 3-6). Dolayısıyla yaratılan insan, ilk günahı cennette, ikinci günahı dünyada işlemiştir. Kutsal metinlerdeki insan-

lık tarihinin en eski suçu olan Habil ve Kabil'in öyküsü ilk cinayete işaret eder (Bulut ve Sezener, 2019).

Havva Kabil'i doğurdu. Ve yine kardeşi Habil'i doğurdu. Ve Habil koyun çobanı oldu, fakat Kabil çiftçi oldu. Ve Kabil, günler geçtikten sonra, toprağın semeresinden Rabbe takdime getirdi. Ve Habil, sürünün ilk doğanlarından ve yağlarından getirdi. Ve Rab, Habil'e ve onun sunusuna baktı; fakat Kabil'e ve onun sunusuna bakmadı. Ve Kabil çok öfkeleni ve çehresini astı. Ve Rab, Kabil'e dedi: Niçin öfkeleni ve niçin çehreni astın? Eller iyi davranırsan, yükseltilmeyecek mi? Ve eller iyi davranmazsan, günah kapıda ve pusuya yatmıştır; ve onun istediği sensin; fakat sen ona üstün ol. Ve Kabil, kardeşi Habil'e söyledi. Ve vaki oldu ki kırdada oldukları zaman, Kabil, kardeşi Habil'e karşı kalktı ve onu öldürdü. (Tekvin, 5: 18).

Semavi dinlerin ilk kutsal kitabındaki yaratılış öyküsünde ilk kanın akması böyle anlatılmaktadır. Tevrat'ta şu şekilde devam eder:

Ve Rab Kabil'e dedi ki: Kardeşin Habil nerede? Kabil dedi ki: Bilmiyorum; kardeşimin bekçisi miyim ben? Ve Kabil Rabbe dedi: Cezam taşınamayacak derecede büyüktür. İşte bugün toprağın yüzü üzerinden beni kovdun ve senin yüzünden gizli kalacağım ve yeryüzünde kaçak ve avare olacağım ve vaki olacak ki; her kim beni bulursa, beni öldürecektir. Ve Rab ona dedi: Bunun için Kabil'i her kim öldürse, ondan yedi kere öç alınacaktır. (Tekvin 5:9-16).

Hristiyanlık inancında; Habil ve Kabil için,

Vay onların haline! Onlara Peygamberler ve elçiler göndereceğim bazılarını öldürecekler, bazılarını zulmedecekler. Böylece dünya kurulduğundan bu yana tüm peygamberlerin akıtılan kanlarının hesabı Habil'in kanından, sunak ile Tanrı'nın evi arasında katledilen Zekeriya'nın kanına kadar hepsinin hesabı bu nesilden sorulacak (Kutsal Kitap, 2011: 1330).

'Vay Halinize!' bölümü, kötülük edenlere karşı eleştirilerdir. İncil'e göre Habil doğru kişi olduğu için öldürülmüştür. Hristiyanlık inancında Habil, İsa peygamber ile ilişkilendirilmektedir. Öztürk (2016), Hristiyan dünyasının Habil ve Kabil'i simgeleştirerek kendini kurma yoluna gittiğini ileri sürer. St. Augustine'nin bildirdiğine göre MS 4. yüzyılda ortaya çıkıp Abel'i liderleri olarak gören Abelitler adlı bir mezhebin üyeleri evlenmelerine karşın çocuk yapmamışlardır (Öztürk, 2016).

Müslümanlık inancında Habil ve Kabil anlatısı; Kuran-ı Kerim'de iki kardeş olarak isimleri verilmeden yer alır:

Onlara Âdem'in iki oğlunun haberini doğru olarak anlat: Yakınlık için birer kurban sunmuşlardı. Birinin kurbanı kabul edilmiş, diğeri kurbanı kabul görmemişti. (Kurbanı onay görmeyen, kardeşine) 'Seni öldüreceğim' demişti. Kardeşi ise 'Allah ancak korunanlardan/sakınanlardan/çekinenlerden kabul eder' demiş: 'Beni öldürmek için el kaldırsan da ben sana öldürmek için el kaldırmayacağım; çünkü Âlemlerin rabbi Allah'tan korkarım. Dilerim hem benim günahlarımı hem kendi günahlarını yüklenir, Cehennem halkından olursun; zalimlerin cezası budur'. Kardeşini

öldürdü; yitirmişlerden oldu. Allah, kardeşinin bedenini nasıl gömeceğini göstermek üzere ona yeri eşeleyen bir karga gönderdi. 'Kardeşimin bedenini gömmekte bu karga kadar acizim, ha?' dedi. O artık pişmanlığa düşenlerden olmuştu (5/Maide:27-31).

Bu şekilde anlatımının bazı farklı yorumları olsa da temelde İslami kaynaklarda İsrailiyat adı verilen Kitab-ı Mukaddes'e dayalı yorumlardan oluşmaktadır (Yetik, 2012).

Habil-Kabil çatışmasının temelinde geçmişten bugüne varlığını sürdüren çiftçi-çoban ya da yerleşik ile göçer arasındaki mücadele olsa da bunun aslında kardeşler arasındaki kıskançlıktan dolayı meydana geldiğine ilişkin yorumlar da yer almaktadır. Buna göre Habil ile Kabil ikiz kız kardeşleri ile doğmuş olup, insan soyunun devamlılığı için kardeşinin ikizi ile evlenmek durumunda kalmışlardır. Ancak Habil'in kız kardeşi Lebuba çirkin, Kabil'in kız kardeşi Aklima ise güzeldir. Kabil kendi ikiziyle evlenmek ister ancak Âdem bu isteği doğru bulmaz. Evliliğe dair bu yorum Eski Ahit'in Aramice tefsirlerinden bazı hadiseler ve kısas-i enbiyaya kadar pek çok kaynakta karşımıza çıkar (Atay, 2016). Âdem, Habil ve Kabil'in Tanrı'ya sunular hazırlamalarını ve hangisinin sunusu kabul edilirse Aklima'yı onun almasını önerir. Şeriatî'ye (1998) göre Habil en iyi kuzuyu sunarken, Kabil, birkaç keten tohumu sunar. Rabguzi'nin 14. yüzyılda kaleme aldığı 'Kıyasü'l-Enbiyâ'sına göre; Tanrı Habil'in sunusu olan koyunu kabul ederken, Kabil'in sunusu olan buğdayı kabul etmez. Şeytanın Kabil'i baştan çıkararak kıskançlık duygularıyla kardeşini öldürmesi için kışkırtması üzerine Kabil, Habil'i şeytanın tarif ettiği gibi kafasını taşla ezerek öldürür (Ata, 1997). Ancak Kuran yorumcuları, Kabil'in, Habil'i öldürmesine sebep olarak Aklima'nın ona verilmemesini yorumlayan değerlendirmelere şiddetle karşı çıkarlar ve Maide Suresi'nde Kabil'in, Habil'i öldürme nedeninin zaten verildiğini belirtirler. İki kardeş de sunularını Allaha 'yakınlık' amacıyla gerçekleştirmişlerdir (Yetik, 2012).

İslami yorumcu Ali Şeriatî, insanın yeryüzünde ilk olarak işlediğine inanılan cinayeti 'çelişkinin başlangıcı' olarak nitelendirir. Ona göre, bu durum iki farklı yaşam biçimi arasındaki çelişkidir. Çatışma, 'çiftçilik düzeninin, tekelci ya da bireysel mülkiyetin temsilcisi' olarak görülen Kabil ile 'avcılık çağının ve mülkiyet öncesi ortaklık döneminin temsilcisi' olarak görülen Habil arasında- dır. Bu öldürme eylemi ile doğanın sunduğu olanakların kullanımı, paylaşım dönemi, kardeşlik, gerçek inanç, vicdan gibi insani özellikler yerleşik hayat yani çiftçilik ve bunların sonucu olarak gelişen özel mülkiyet uğruna yok olmuştur. Dinsel aldatmaca ve başkalarının haklarını ihlal etme öne çıkmıştır. Şeriatî ayrıca tarım alanlarının kullanımının orman, çöl veya deniz gibi alanların kullanımına benzemediğini ileri sürer. Tarım alanının kullanımında yeryüzündeki diğer alanlara göre serbestlik olamaz. Kabil'in Habil'i öldürmesi ile doğadaki bir alan ve bu alanın insanlara sunduğu olanaklar özel mülkiyet haline getirilmiştir. Sonuç olarak avcı toplayıcı olarak yaşayanlar arasındaki eşitlik ya da eşitsizliğin en az olduğu düzen son bulur (Şeriatî, 1998). Oysa bu alanlarda insanlar uzun süre beslenmek için avlanmış ve yabani meyve toplamıştır (Tuna, 2011).

İnsan, yararlı araçları geliştirmesi sayesinde yeryüzünde varlığını sürdürmeyi ve çoğalmayı başarmış, uygarlığın temel adımlarından biri sayılan kentleşmeye doğru bir adım atmıştır (Childe,

2005). Dolayısıyla on bin yıl önce insanlar küçük gruplar halinde göçer bir yaşam şekli sürdürürlerken yaşamlarına hayvan ve bitkiler dahil olmuştur. Göçer bir biçimde yaşayan insan toplulukları hayvanları evcilleştirirken, bitki yetiştirmede de uzmanlaşmışlardır. Çiftçi toplumlar giderek kentleri oluşturmuş, karmaşık ve eşitsizliklerin öne çıktığı sosyal sistemleri kurmuşlardır (Smith'ten akt. Berk, 2014).

Tevrat'ta şöyle yazar:

Ve Rab Kain'e⁴ dedi ki: Kardeşin Habil nerede? Kain dedi ki: Bilmiyorum; kardeşimin bekçisi miyim ben? Ve Kain Rabbe dedi: Cezam taşınamayacak derecede büyüktür. İşte bugün toprağın yüzü üzerinden beni kovdun ve senin yüzünden gizli kalacağım ve yeryüzünde kaçak ve avare olacağım ve vaki olacak ki; her kim beni bulursa, beni öldürecektir. Ve Rab ona dedi: Bunun için Kain'i her kim öldürürse, ondan yedi kere öç alınacaktır. Ve Kain Rabbin önünden çıktı ve Aden'in doğusunda Nod diyarına yerleşti. Ve Kain'in karısı Hanok'u doğurdu. Kain bir şehir bina etti ve şehrin adını oğlunun adına göre Hanok koydu (Tekvin 5:9-16).

Toplum; kişileri kategorize etme araçlarını ve her bir kategorinin mensupları için sıradan ve doğal olduğu düşünülen nitelikler bütünü tesis eder. Diğer bir ifadeyle toplumsal çerçeveler, işaret ettikleri toplumsal bağlamlarda karşılaşılması muhtemel kişi kategorilerini sabitler. Bir yabancıyla karşılaştığımızda, o an itibarıyla, ilk intibalar büyük ihtimalle, bizim karşılaşılan kişinin dahil olduğunu düşündüğümüz kategorisini ve niteliklerini ve buradan hareketle de 'toplumsal kimliğini' peşinen kestirmemize olanak tanır (Goffman, 2014). Tanrı, kardeşini öldürmesinin ardından Kabil'in alınına bir işaret koyarak onu korumaya almak suretiyle kategorize eder. Habil'i öldüren Kabil'i diğer insanlardan ayıran işaret koyulmuştur.

Kabil ve Habil anlatısının bir diğer yorumu kuraklık üzerinedir. Hooke'a (1993) göre, Tanrı tarafından çiftçinin adaklarının kabul edilmemesi, ürünün iyi olmadığı bir yılı göstermektedir ve böyle bir durum, kefarete niteliğinde bir töreni gerektirmektedir. Çiftçinin, Kabil'e danıştığı ve Kabil'in yanıtının da yatıştırılması gereken bir robes'in olduğu belirtilmektedir. Akadca'da ve Babil sihir metinlerinde robes, 'çömelmış kötü kişi' ile aynı şeydir. "Ve Kain kardeşi Habil'e, tarlaya gidelim dedi". Çoban, verimsizliği söz konusu durumu yaratan bahsi geçen bu 'tarla' içinde, sürülmüş toprak üzerinde öldürülür ve öldürme ritüel bir eylemdir. Öldürme, kıskançlık ürünü olmayıp, anlatıda kullanılan sözcüklerden "yer senin kardeşinin kanını alabilmek için ağzını açtı" sözünden de anlaşılacağı gibi toprağı kurban kanıyla ıslatarak verimli kılmayı amaçlayan bir ritüeldir (Hooke, 1993). Bu metne göre Habil, toprağın verimliliği için öldürülen insan kurbanlardan biridir ve bu yoruma göre Kabil kutsal bir görevi yerine getirerek Tanrı tarafından korumaya alınmıştır. Dolayısıyla Kabil'in kaçıışı, ritüel nitelikli olup, öldürenin ritüel korunmadan yararlanmasının nedenini açıklamaktadır. Kabil adı bir suçlu değildir. Topluluk yararına olan bir eylemi yerine getiren bir rahip ya da kutsal kişidir. Söz konusu topluluk yararına olan eylem, öldürenin törensel anlamını, kirlenmesini ve bunun sonucunda topluluktan geçici olarak uzaklaştırılmayı

4 Kabil.

gerektiren bir eylemdir. Ancak kendi kişiliği (Kabil), dokunulmaz bir kutsallık taşımaktadır. Kendisine bilinmesi için vurulan işaretin en olası açıklaması, kaçanın kutsal bir sınıftan olduğunu gösteren bir dövme ya da başka bir işaret olmasıdır. 'Eski Ahit'te, peygamberler bu tür işaretler taşırlar. Tapınak görevlileri tanrının mülkü olarak onları öteki insanlardan ayıran işaretler taşırlar (Hooke, 1993).

Kabil ve Habil anlatısının sembolik anlamlarından birisi de kan davası gütmenin nasıl başladığını açıklayan etiolojik (nedenbilimsel) bir özellik taşımasıdır. Kabil'in yüzündeki nişan ve onun simgelediği koruma, Tanrı'nın bu cinayetin bir kan davasına dönüşmesini istememesi olarak yorumlanmaktadır (Hooke, 1993). Ayrıca Kuran'da Habil-Kabil kıssasının sonuçlarına yönelik olarak Maide suresinde şöyle denilir: "Kim bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur" (5/Maide:32). Dolayısıyla hem Tevrat'ta hem Kuran-ı Kerim'de kan davasına karşı bir duruş olduğu kolaylıkla yorumlanabilir.

Kabil Tanrı tarafından yüzündeki işaretle korunma altına alınsa da çatışma bitmemiş, Adem'in oğullarından olan Şit'in soyu Kabil'in soyuyla savaşımıştır. Şit'ten sonra Peygamber olarak da kabul edilen İdris savaşı sürdürür. Kabil'in soyu, İdris'in taraflarınca bozguna uğratılarak teslim alınırlar. Yenilmelerine rağmen kendi inançlarını İdris'in toplumunun içine yayarlar. Kabil'in soyunun yaydığı öğretiler, giderek gerçek dinin yerine geçer. İslami düşünürler, Nuh Tufan'ının bu yüzden gerçekleştiğini kabul ederler (Yetik, 2012). Tufandan sonra Nuh "ilk bağı diken kişi" ve dindar birisi olarak tanımlanır. Ancak Nuh'un oğlu Ham'ın soyundan gelenler günahla ilişkilendirilirler. Ham'ın soyundan gelen Nemrut, ilk şehir olarak Babil'i kurarak yeryüzüne bir yenilik getirir (McCants, 2012). Nemrut ile ilişkilendirilen yenilikler aynı zamanda kötülüklerle de ilişkilendirilir.

Habil ve Kabil teması; ekilip biçilen toprak ve söz konusu toprağı işleyen çiftçi ile göçebe-çoban arasındaki eski kavgayı da yansıtır (Hooke, 1993). III. bin yıl Sümer şiirinde insanlara kültürel öğeleri getiren Tanrı Enki, Tanrı Enlil ile çalışarak kardeş tanrılar Lahar ve Aşnan'ı dünyaya gönderirler. Tanrılar; çoban olan Lahar için koyun ağılı, çiftçi olan Aşnan için saban ve koşum takımı sağlarlar. Bu iki tanrının ilişkileri başlangıçta güzel olsa da daha sonra aralarında geçimsizlik başlar (McCants, 2012).

Habil ve Kabil anlatısının geriye dönük diğer benzeri Dumuzi ve Enkimdu'nun öyküsünde yer alır. Tarım ekonomisinin tüm yaşamı belirlediği Sümer ve Akad mitoslarında, Çoban Dumuzi/Tammuz'un, İnanna/İştari tarafından eş/koca olarak seçilmek için çiftçi Enkimdu ile yarışması anlatılır (Bottéro ve Kramer, 2017). Burada da çoban seçilmiştir ve bu seçimin sonucunda kurban edilmiştir. Tıpkı İbrani anlatısındaki çobanlığı temsil eden Habil'e benzer. Eliade (2001), insan ve bitkilerin yaşamı arasında sürekli bir çevrim, ölme ve yeniden doğma, bir bitkiye dönüşme mitleri, özellikle kurban edilen ya da öldürülen bir tanrının ya da kahramanın kanından ya da bedeninden bitkilerin doğuşu temasını aktarır. Her yıl ölen ve yeniden dirilen Tammuz, yoruma göre Habil'in toprağın verimliliğini artırması için kurban edilmesine örnektir.

D. MITOLOJİDE CİNSİYETİN İZDÜŞÜMLERİ

İnsanın doğanın bir parçası olmaktan tanrılaşmaya doğru giden serüveninde mitler, içeriğinde önemli ipuçlarını barındırmaktadır. Örneğin Erekte tanrıça İnanna'ya adanan tapınak, Sümer, Babil, Asurlar ve Zigguratların geçmişini yorumlamamızı sağlamaktadır. Mitolojik anlatılara göre doğa ve doğa üzerinde insanın ortaya koyduğu her şey tanrılara aittir. Örneğin, Sümer'in 'Enlil ile Kazma' mitosunu, en değerli tarım aracının bir tanrının etkinliğiyle nasıl doğduğunu açıklamaya çalışan bir anlatı olarak etiolojik (nedenbilimsel) mitosun bir başka örneğini temsil etmektedir (Hooke, 1993).

Mitolojide kadın-erkek, ritüellerde canlandırılan evrensel ilkeyi temsil etmektedir. Evren, Sümer'de gök-yer anlamına gelen An-ki'dir. Gök, tanrı An; yer, tanrıça Ki olarak kişileştirilmiştir (Kramer, 2001; Hooke, 1993). Karşıtlıklar ve kozmik ilkeler (eril/dişil) bir yaratıcının bünyesinde bir arada olmayı ifade etmektedir. Bereket tanrılarının çoğunun dişi ya da bir yıl dişi bir yıl erkek oldukları bilinmektedir: Attis, Adonis, Dionysos ve Kybele gibi bitki tanrı(ça)ları bu bilinenler arasındadır. Hindistan, Mısır, Antik Yunan ve Avusturalya gibi dünyanın en eski dinlerine sahip kültürlerde ilk olarak bahsedilen tanrılar "erdişi" olarak tanımlanmıştır. Hint tanrılarında en önemlisi olan Şiva-Kali çifti, kimi zaman tek bir varlık olarak tasvir edilir. Bazı ikonografilerde ise Tanrı Şiva'nın Tanrıça Kali'ye sınıksız sarılmış bir şekilde tasvir edildiği görülmektedir (Eliade, 2001).

İlk mitolojik anlatılarda, ataerkil söylem görülmez. Sümer'de tufan mitosunu ile seçilmiş insanlar dışında insanların tümü yok edilse de kadınların günah ile ilişkilendirildiğine dair bir anlatı görülmez. Avustralya ve Okyanusya'daki bazı ilkel toplumlarda halen insanın çift cinsiyetli olduğuna inanılmaktadır. Eliade'ye (2001) göre insanın kadın atanın ilk başlangıçta davrandığı gibi davranması, yeniden dönmeyi simgeleyen ritüellerde kendini gösterir. Avusturya'da hem kadın hem erkeklerin sünnet edilmesi, şamanların ritüellerde kadın gibi giyinmesi, Hindistan'da bitki tanrıçası bayramında erkeklerin yapay göğüs taşıması gibi eylemlerin hemen hepsi aynı eskiye dönüşün yani ilk yaratılışın taklididir (Eliade, 200). Dişil ilkeyle bağ kurmaları sayesinde şamanlar trans haline geçerler ve böylece bedenlerin fiziksel yasalarını aşarak bilinmeyenin ülkesini 'ziyaret' edebilirler (Mascetti, 2000). Eski Çin mitolojik anlatılarında kadın figürleri öne çıkmaktadır. Marcel Granet'in saptadığı üzere kadınlara geçmişte çok fazla değer verilen bir toplum yapısının var olduğu anlaşılmaktadır (akt. Bonnefoy, 2000).

Mitolojik anlatılarda; ruhlar, somut bir bedende tek bir cinsiyetle anılmaya başladığında ilk önce tanrıçalar ortaya çıkmıştır. Arkeolojik kazılardaki en eski bulgular bu savı desteklemektedir. Yunan filozoflarının altın, gümüş, bronz ve demir olarak dört döneme ayırdıkları insan yaşamının bronz çağında yaşayan Yunanlılara göre yaratılış, tapınılanın tanrıça olduğu ana yönetimdeki toplumdaki, tapınılanın tanrı olduğu baba yönetimindeki topluma doğru kaymıştır. Toprak Ana olan Gaia, ilk Ulu Tanrıça/Ana Tanrıçadır. Ulu Tanrıçaya tapıldığı bronz çağında Yunanlar, tarıma dayalı bir yaşam sürdürmekteydiler. Toprağın bitki vermesiyle kadının doğurması arasında bir

bağ kurulması nedeniyle toprağın ruhunun kadın olduğuna inanılmıştır (Rosenberg, 2003; Delaney, 2001).

Anneliği temsil eden simgelerden biri gök ile yerin annenin gövdesinde buluşmasıdır. Çünkü anne bir yandan insani özelliklerin vücut bulması diğer yandan da her şeyin oluşmasında, beslenmesinde ve dünyaya getirilmesinde rol oynayan ilahi yasanın aracı ve başlatıcısıdır (Mascetti, 2000). Diğer yandan ana tanrıça, pek çok kültürde besleyici bir dişi olarak yaratılış ve bereketle ilişkilendirilir (Wilkinson, 2019).

Mitolojik anlatılarda toprakla kadının ilişkilendirilmesi, uygarlıkların inanç özelliklerini yansıtan araçların şekillenmesinde de etkili olmuştur. Sümerlere ait ilk dönem mitini tasvir eden mühürler incelendiğinde, mitsel bahçede (ölümsüzlük bahçesi) yer alan tüm arketiplerin dişi olduğu ve cennet bahçesini de onların inşa ettiği inancı görülmektedir (Campbell, 1998).

Ölülerini toprağa gömerek Toprak Ana'dan doğan insanı ilk kez anasının karnında doğduğu biçimde gömen insan, aynı zamanda öteki alem anlayışına dair de yorumlarda bulunmaya başlamıştır. Ölüme karşı yeniden doğuşun keşfiyle ölümlü olan insan, ölümsüz olabileceğine inandığı bir yerde doğabilmesi için ölebileceği duygusuna katlanmaktadır. Doğanın karşı konulamaz yasası, ölüme karşı insanın bir başka hayat yaratması, onun aynı zamanda başka bir yasasına yazgılı olduğunu da ispatlamaktadır (Gezgin, 2008).

Yaklaşık on bir bin yıl kadar önce Mezopotamya'nın Bereketli Hilal olarak bilinen bölgesinde Tarım Devrimi gerçekleşmiştir. Tarımsal etkinliklerle uğraşanlar için tarım kaynaklı üretimde yaşam, sürekli ve döngüsel olarak yenilenir. Mascetti'ye (2000) göre ibadetin merkezinde bir ana tanrıçanın bulunduğu ve yeryüzünün ana, hayvan, bitki ve insanların da onun çocukları ve onun yasalarına bağlı olduğu kozmik bir din geliştirmişlerdir. Nasıl metaforik anlamda hayat, yaratılışın kaynağı olan ana rahminin etrafını kuşatırsa, 'ilkel' köyler de ibadet ve ayin yerinin etrafını kuşatır. Bu dönemde tanrıçalar tektir ve hayatın, ölümün ve yeniden doğuşun tüm güçlerini kendi bedenlerinde taşırlar (Mascetti, 2000).

Eski mitlerde yaşamın eşdeğer biçimde ve birlikte onurlandırıldığı karışık şeylerin aydınlık ve karanlık yönlerinden daha sonra erkek çıkışlı ataerkil anlatılarda bütün iyi ve soylu olanlar yeni kahraman tanrılara bağlanmış, yerli doğa güçlerine artık olumsuz bir ahlaki yargılamanın da eklendiği karanlığın yapısı ise bırakılmıştır. İki farklı yaşam biçiminin mitsel olduğu kadar toplumsal düzenleri de karşıttır. Tanrıçanın ölüleri kabul edici olduğu kadar yaşam veren ve destekleyen olarak saygı gördüğü yerde onun temsilcileri olan kadınlar, kültürdeki gibi toplumsal konumlarından da değerlidirler. Kadın egemenliğindeki toplumsal ve kültürel gelenek düzeni geniş anlamı ile Hak Ana/Anayanlı düzen olarak tanımlanmıştır. Bunun karşısında ise ateş ve kılıç şiddeti ile ataerkil düzen yer almaktadır (Campbell, 1998).

İnsan toplulukları neden tanrıçalarından vazgeçerek tanrıları öne çıkarmıştır? Kef'e göre dünyanın hemen her yerinde farklı dillerde kabul gören cennetten kovulma mitinin M.Ö. ilk 1000'li yıllarda Demir Çağını yaşayan İbraniler tarafından ele geçirdikleri ülkelere kendi görüşlerini

yaymaları sonucunda ortaya çıktığı düşünülür. Böylece ataerkil düşünce yaygınlaşır (Kef, 2018). İbranilerin kendilerinden önceki toplumlara göre daha keskin bir biçimde ataerkillik, dolayısıyla kadınları değersizleştirmelerinin ortaya çıktığı ileri sürülse de bunu kabul etmek Tanrı Baal ve Marduk dönemini göz ardı etmek olur. Baal mitoslarında Tanrı Baal'ın cariyelerinin görünmesi için sarayına pencere yaptırmak istememesi, Marduk mitosunda son ana Tanrıça Tiamat'ın yok edilerek etkin tanrıçalar dönemine son verilmesi, Marduk'un bütün yetkileri kendisinde toplaması tanrıçaların etkinliğinin azaldığına dair örneklerden yalnızca ikisidir. Ancak ataerkil söylemin ortaya çıkmasının zamanına ilişkin yorumda bulunmak olanaklı değildir. Geçmişten gelen karmaşık, iç içe geçmiş değer yargılarını unutmamak gerekmektedir. Mitolojik sembolleri yorumlamak kolay değildir.

Mezopotamya'da Neolitik Çağ'dan gelen ve daha sonra evcilleştirmeler sonucu köpek, koyun, keçi, domuz, öküz, Asya yaban eşiği, at ve deve evcil hayvan statüsüne girer. Eşiğin yük taşımasından çok Mezopotamya'da öküzün kağınya ve sabana koşulması insanlık tarihinde önemli bir adım olmuştur. Koşulmuş hayvana bağlanarak arkada sürüklenen karasaban Mezopotamya'da dördüncü bin yıla ait mühürlerin üzerinde yer almaktadır. Ama uçları çakmak taşından yapılmış sabanlar belki daha öncesinden kullanılmaya başlanmıştır. Karasaban verimli olmayan topraklarda dahi ekim işini hızlandırmış olabilir. Karasabanın ortaya çıkardığı bir diğer önemli sonuç da çapanın bırakılmasıdır. Karasabanın kullanımına dek tahıl ve çapalama işinden kadınlar sorumluydu. Erkekler ise önce avcı daha sonra hayvan yetiştiricisi olmuştur. Saban ortaya çıkınca erkek onu ele geçirmiştir. Karasabanın kullanımı ile hâkimiyetin tanrıçalardan, tanrılara geçmesi dünyanın her yerinde aynı anda olmamıştır. Bu hayvanların evcilleştirilmesi uzun süreleri, yüzyılları almış olabilir. Karasabanın yanı sıra madencilik de erkeklerin tekelinde olması ile değer verme kadından erkeğe yani eril kutba kaymıştır (Braudel, 2007).

Tarihsel süreçte değerler, tanrıçalardan alınıp tanrılara verilirken kadınların aleyhine gelişecek olaylar ile karşılaşılır. Mitolojik anlatılarda geçmişe gidildikçe kadına uygulanan cinsel şiddete dair yaklaşımın suç olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Sunağı Nippur kentinde bulunan, Sümer panteonunun yüce tanrısı Enlil'in, Nunbirdu Irmağı'nda yelken açmış seyreden Tanrıça Ninlil'e cinsel şiddet uyguladığı Sümer mitolojik anlatılarında yer almaktadır. İşlemiş olduğu bu ağır suçtan dolayı Enlil yeraltı dünyasına sürülür. Uğradığı tecavüzdü dolayı hamile kalan Ninlil, geride bırakılmayı kabul etmeyerek Enlil'in ardından ölümler dünyasına gitmek ister (Hooke, 1993). Bu metinde cinsel şiddetin suç olarak kabul edildiği ve suçu işleyenin büyük bir cezaya çarptırıldığını düşünebiliriz.

Diğer yanda, Yunan mitolojisinde ise Eretheus'un⁵ diğer çocuklarının (Kekrops, Orithyia ve Prokris'in) ölümünden sonra Kreusa, Atina hanedanının hayatta kalan tek çocuğu olur. Kreusa genç kızlığında bir gün uzun kayalar yakınlarında sarı çiçekleri toplarken Apollon kendisine tecavüz eder ya da onu baştan çıkarır. Peki bu bir tecavüz müdür yoksa baştan çıkarma mıdır? Yunanlar için aradaki ayırım, bizim için olduğu gibi hayati değildir. Açıktır ki bir insan bir kadına,

5 Atina kralı

tecavüz ettiğinde fiziksel şiddet kullanır; oysa bir insan bir diğerini baştan çıkardığında sözlerini, konuşma becerisini, yüksek statüsünü vb. kullanır. Yunanlar için insanın bir başka insanı baştan çıkarmak amacıyla psikolojik, toplumsal ya da entelektüel becerilerini kullanmasıyla fiziksel şiddet kullanması önemli bir fark arz etmez.

Hatta hukuki açıdan bakıldığında baştan çıkarma, tecavüzden daha büyük bir suç olarak görülür. Çünkü bir insan tecavüze maruz kaldığında, kendi iradesi dışında bir şey olmuştur; ancak bir insan baştan çıkarıldığında, bu durum baştan çıkan kişinin belli bir anda karısı ya da kocasına, ebeveynlerine ya da ailesine sadakatsizlik etmeyi seçtiğinin kanıtı olur. Baştan çıkarma daha ziyade bir eşin ya da ailenin iktidarına yapılan bir saldırı sayılır; zira baştan çıkarılan kişi eşinin, ebeveynlerinin ya da ailesinin isteklerine karşı gelmeyi seçmiş olur (Foucault, 2019).

Burada baştan çıkarmanın suçundan ziyade baştan çıkarılan suçlu görülmektedir. Aynı zamanda baştan çıkarılan kadınlarla ilişkilendirilmektedir.

E. MİTOLOJİK ANLATILARDA ÖNE ÇIKAN TANRIÇA (KADIN) KARAKTERLERİ

1. Mezopotamya Mitolojisinde (Toplumlar) Kadın: İnanna/İştar

Bir Sümer mitosu olan 'Dumuzi ile Enkimdu' mitosunda, göklerin tanrıçası olan İnanna ve Akad ülkesinde İnanna'nın karşılığı olan göklerin tanrıçası İştar yer alır. Bu mitos, tarımcı ve çoban yaşam biçimleri arasındaki çok eski bir rekabetle ilgilidir. Anlatıda İnanna, koca olarak çoban-tanrı Dumuzi, öteki adıyla Tammuz ile çiftçi-tanrı Enkimdu arasında bir seçim yapmak zorundadır (Hooke, 1993). İnanna/İştar'ın o dönemde eşini kendi seçtiği görülmektedir. Ayrıca mitosta İnanna/İştar'ın Gilgamiş'a kapıldığı ve onu kandırıp aşığı yapmaya çalıştığına da değinilmektedir. Gilgamiş, İştar'ın yaklaşımlarını geri çevirir. Geri çevrilmiş olmanın öfkesiyle İştar, Tanrı Anu aracılığıyla, Gilgamiş'ın ülkesini yıkıntıya çevirme girişiminde bulunur (Hooke, 1993). İştar ve Gilgamiş arasında geçtiği iddia edilen ve tabletlerde yer alan anlaşmazlık, o dönemlerde kent devletleri arasında sık sık yaşanan iktidarı ele geçirme kavgası olabilir.

Akad mitoslarında Tanrıça İnanna/İştar'ın, 'yazgıların saptanması', 'yazgıların tableti' adı verilen bir nesneyi babasından alıp yönettiği kent devletine götürmesi yer alır. Bu tabletlere sahip olmak son derece önemlidir. Çünkü tabletlere sahip olanlar evrenin düzenini denetleme gücüne sahip olmaktadır. İnanna/İştar, uygarlığın nimetlerini kendi kenti Ereke sunmak istemektedir. Bu isteğini gerçekleştirebilmek için babası yani bilgelik tanrısı Enki'ye gider. Babası 'Sümer kültür biçiminin temelini oluşturan' tanrısal kararları da dışarıda bırakmaksızın, ne isterse armağan edeceğine söz verir. İnanna, bu armağanları sevinerek alır ve Ereke gider (Hooke, 1993). Burada önemli olan, Tanrıça İnanna/İştar'ın bulunduğu toplumun yöneticisi olmasıdır.

İnanna'nın bulunduğu dönemde yönetici olduğuna dair anlatıda; göklerin kraliçesi İnanna, kız kardeşi Tanrıça Ereškigal'in egemenlik sürdüğü 'dönüşü olmayan ülke'ye ya da 'ölüler ülkesi'ne inmeye karar verir. Kramer (2001), bu kararın bir tutku veyahut ölüler dünyasını kontrolü altına alma isteği de olabileceğini ileri sürmektedir. Tanrıça bir kazaya karşı hazırlıklı olması için veziri

Ninşubur'u görevlendirir. Sonunda İnanna yeryüzüne döner. Kendisine diğer insanlar gibi saygı göstermeyen ve eşinin kibirli davranışına öfkelenen İnanna, kendi seçtiği eşi Dumuzi'yi yeraltı (ölüler) dünyasına sürer (Hooke, 1993; Kramer, 2001).

Sümer ve Akad mitoslarında eşini kendi seçen, yönetici olan göğün tanrıçası aynı zamanda savaş ve aşk tanrıçası İnanna/İştar'ın aksine, Ugarit mitolojisinde kadınları yardımcı rollerde görürüz. Tanrı Baal'in kız kardeşi olan ve denizlerin hanımefendisi (bu dönemde ağırbaşlı kadın karakteri) olarak tanınan Aştarah; Baal'in tahtına oğlu Aştar için göz koymuş olarak gösterilir (Hooke, 1993). Sümer, Akad ve Mısır mitolojilerinden büyük oranda etkilendiği ileri sürülse de Ugarit mitolojisinde kadınlar evreni ya da buldukları ortamı düzenleme görevinde görünmezler. Kadınlar kendileri için değil oğulları aracılığıyla iktidara sahip olmaya çalışan, fırsatları kollayan kurnaz yaratıklar olarak gösterilmişlerdir. Ayrıca iktidarda olanın çevre ilişkisini düzenleyen, öfkesini yatıştıran konumundadırlar.

Ugarit mitolojisinde çok kadınla birliktelik veya kadınların eve kapatılması metinlerde karşımıza çıkar. Hooke'a (1993) göre Baal, iktidarını sağlamlaştırmış, iktidarına uygun bir saray istemektedir. Baal'in saray isteğine iki kız kardeşi aracılık eder. Baal'e istediği sarayı yapması için zanaatçı-tanrı Kothar çağrılır. Baal ile Kothar arasında, yeni evin penceresinin olup olmayacağı konusunda anlaşmazlık çıkar. Kothar, evin penceresinin olmasının gerektiğinde diretir. Baal, ebedi ve ezeli düşmanı Yamm-Nahar'ın (Wilkinson, 2019) cariyelerini gözetleyebileceğini düşündüğü için yeni yaptıracığı sarayına pencere yapılmasına karşı çıkar (Hooke, 1993). Baal anlatılarında hem iktidara yakın kadınların ikincilleştiği hem de eş olarak birlikte olunan kadın/kadınların da neredeyse görünmediği ve yine metinlere göre evlere kapanmanın gerçekleşmiş olabileceği belirtilebilir.

Mısır mitolojisinde önemli bir tanrıça olarak İsis ön plana çıkmaktadır. İsis, hastalıkları tedavi eden, büyü yapabilen, sihir gücüne sahip bir tanrıçadır. Ancak çıkarı için çeşitli hileler yapmaktan da kaçınmaz. Tanrıça İsis; büyü yapmak için Re'nin gizli adını öğrenmek ister. Bu amacı için bir yılan yaratır ve Re'nin sarayından çıktığında yürüyeceği yolun üstüne bırakır. Re dışarı çıkınca yılan onu sokar ve Re'nin acılar içinde kıvrınmasına neden olur. Re, büyüsel becerilere sahip bulunan İsis'den kendisini çektiği acıdan kurtarması için yardım ister. İsis ona, yapacağı efsunun etkili olabilmesi için gizli adını bilmesi gerektiğini söyler. Re, gizli adlarından birini İsis'e söylemek zorunda kalır. Tanrıça İsis amacına kurnazlıkla ulaşır (Hooke, 1993).

Ugarit mitolojilerinde kadın cinsine en büyük darbe Tanrı Marduk döneminde vurulmuştur. Yaşlı Tanrıça Tiamat ile tanrılar meclisi anlaşmazlık yaşamıştır. Tiamat isteklerini kabul etmeyince tanrılar meclisinde, Ana Tanrıça Tiamat ile savaşması için Marduk'a tam yetki verilir. Marduk, yakaladığı Tiamat'ın bedenini ikiye böler (Hooke, 1993). Marduk, son Ana Tanrıça Tiamat'ı öldürerek tanrıçalar dönemini sona erdirmiştir. Hooke'a göre diğer yandan farklı tanrılar farklı işlerde yetkin görülürken, Tanrı Marduk ile bu alanda da değişim yaşanmış, güç tek elde toplanmıştır (Hooke, 1993).

2. İbrani Mitolojisinde Kadın: Lilith/Havva

Mitolojik anlatılarda kötülüğün simgesi olarak en ünlü efsanevi dişi şeytan, kötülüğün temsilcisi Lilith, antik dünya panteonları⁶ içinde ana tanrıçılık vasfına en yakın olan karakterlerden biridir. Antik dönemden itibaren ana tanrıçalar, âdeta Lilith adında özdeşleşerek ve giderek İbrani mitolojisinde kötülüğün kaynağı konumuna gelmişlerdir. Özellikle Lilith aynı isimle olmasa da Müslüman dünyası içinde de kötülük kaynağı olarak varlığını sürdürmektedir. Bazı kaynaklara göre Lilith, kötülük kaynağına dönüşmeden önce Âdem'in Havva'dan önceki ilk eşidir. Lilith'in kötülük tanrıçasına dönüşmesi Âdem ile birlikteliğinden başlar. Tevrat'ta iki farklı yaratılış anlatısının olması Adem'in iki evlilik yaptığına yorumlanır.

Tanrı, "“Kendi suretimizde, kendimize benzer insan yaratalım” dedi ... Tanrı insanı kendi suretinde yarattı, onu Tanrı'nın suretinde yarattı. Onları erkek ve dişi olarak yarattı. Onları kutsayarak, "Verimli olun, çoğalın" dedi (Tekvin, 1:26-27). İnsanın yaratılışına ilişkin bu anlatıda tanrının erkek ve kadını aynı anda kendi suretinde yarattığı anlatılır. Hem kadın hem erkek tanrı suretinde ve eşit koşullarda yaratılmışlardır. Bu anlatıya göre açıkça bir kadın-erkek eşitliğinden söz etmemiz olanaklıdır. Lilith, Âdem'in yalnızlığını gidermesi için ona eş olarak ilk yaratılındır. Ancak Lilith, Âdem'le kısa bir zaman geçirdikten sonra kocasıyla tam olarak eşit muamele görmekte ısrar etmiştir. O, kendinde bu hakkı (Âdem ile) özdeş kökeninden almıştır. Âdem eşit davranışlar göstermelerini kabul etmediği için de şeytanın yardımı ile Lilith Âdem'den kaçar ve havada kaybolur. Âdem'in şikayetleri üzerine Tanrı geri dönmeyen Lilith'i cezalandırmak için şeytan ile birlikteliğinden olan çocuklarını her gün yüzer yüzer öldürür (Çınar, 2018). Çocukları öldürülünce yalnız kalan karanlığın tanrıçası o günden sonra yeni doğum yapmış kadınlara ve bebeklere musallat olur. Lilith'in kötücül imgesi günümüzde de albastı adı altında varlığını sürdürmektedir.

İbrani anlatılarında ortaya çıkan ve şeytan ile özdeşleştirilen Lilith'in Akadlarda Lamastu olduğu ve Lilith'e dönüştüğü ileri sürülmektedir. Diğer bazı kaynaklarda ise Sümer/Mezopotomya mitolojilerinde Lilitu, Lili'nin Lilith'e dönüştüğü belirtilmektedir (Blair, 2009). Mezopotamyalılar arasında tüm doğaüstü kötülükler arasında öne çıkan yaratık, Sümer'deki Dimme, Akadca'da Lamastu olarak adlandırılmaktadır. Dimme/Lamastu zararlı ve yıkıcı bir mitolojik öge olarak karşımıza çıkar. Lamastu, Gök Tanrı Anu'nun kızı olarak anlatılmaktadır (Wiggermann, 2000). Lamastu neden kötü bir tanrıçadır. O dönem toplumlarında; önlenemeyen ve açıklanamayan anne ve bebek ölümlerini kötü ruhların varlığına bağlamaktan kaynaklanabilir. Bazı yorumlara göre Lamastu sağaltım tanrıçası olarak anılırken, kötücül karaktere dönüştürülmüştür.

İnsanın yaratılışına ilişkin başka bir anlatı, ilk anlatıyı çürütür görünmektedir. İkinci anlatıda kadın ve erkek eşit koşullarda yaratılmamıştır.

Rab Tanrı Âdem'i topraktan yarattı ve burnuna yaşam soluşunu üfledi. Böylece Âdem yaşayan varlık oldu. Rab Tanrı Âdem'e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, Rab Tanrı onun

6 Eski Yunanlıların ve Romalıların bütün tanrılarına ayırdıkları en büyük tapınaklarına verdikleri ad.

kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapladı. Âdem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem'e getirdi. Âdem, 'İşte bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden ettir' dedi. 'Ona kadın denilecek. Çünkü o adamdan alındı' (Tekvin, 2:21-23).

Bu ikinci yaratılış öyküsünde kadın ile erkeğin eşit olmadığı açıkça görülmektedir. İbrani anlatılarında kadınlar kötülüğün temsilcileri olarak ifade edilirler. Mitolojik anlatılarda kötülükle ilişkilendirilen kadın Lilith'dir. Ancak Âdem ile eşit koşullarda yaratılmayan, Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılan kadın yani Havva da masum olarak ifade edilmez.

Yılan, Havva'yı ağacın karşısındayken yakaladı ve şöyle dedi: Görüyorsun ki ağaca dokunmak ölümüne yol açmıyor. Ağacın meyvesini yemek biraz canını yakacak. Kötü niyetten başka hiçbir şey yasaklamaya sebep olmaz, meyveyi yediğin anda, O'nun dünyaları yarattığı ve yok ettiği gibi sen de yaratıcı ve yok edici güce sahip olacaksın. O'nun öldürüp, dirilttiği gibi sen de öldürme ve diriltme gücüne sahip olacaksın (Tekvin, 3-6).

Bu metin sosyo-kültürel bir geleneği yansıtmaktadır. Havva, bu anlatıda yılan ile birlikteliğiyle baştan çıkarıcı bir figür olarak resmedilmiştir. Tanrı, Âdem ile bir anlaşma yapmıştır. O, bahçede ki onun için dikilmiş olan bütün ağaçlarının meyvesini yiyebilecek ancak bahçenin ortasında bulunan iyi ile kötüyü bilme ağacından yiyemeyecektir. Anlaşmanın müeyyidesi ölümdür, Âdem meyveyi yediği anda ölecektir. Tüm canlılardan daha kurnaz olan yılanın kurnazlığı ve Havva'nın iştahı dolayısıyla da Âdem sınanmıştır. Anlatıda Havva, düşüşte çok önemli bir roledir.

Tanrı Âdem'e;

'Karının sözünü dinlediğin ve sana, meyvesini yeme dediğim ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lanetlendi' dedi. 'Yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın. Toprak sana diken ve çalı verecek, yaban otu yiyeceksin. Yaratılmış olduğun toprağa dönünceye dek ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksın. Çünkü topraksın, topraktan yaratıldın ve yine toprağa döneceksin' (Yaratılış, 3:17-19).

Tanrı kadına; "'Çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim' dedi, 'Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, seni o yönetecek'" (Yaratılış, 3:16).

Tanrı'nın suçlulara verdiği cezalar; aşılmamasını istediği sınırı aştıklarından dolayıdır. Erkek, kadın ve yılan, üçü de dünyaya indirilmiştir. Her üçüne de düşüş yaşatılmıştır. Cezalar, suç ile örtüşmektedir. Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık inançlarında insanlığın hayatı tarımla başlar. Kutsal metinlerde yer alan ilk insan Âdem, bir çiftçidir. Yoğun emek gerektiren tarım, cennetten yılanla aldanarak yasak meyveyi yedikleri için kovulan Havva ile Âdem'e verilen bir cezadır. Tanrı, Âdem'i eşi ile dünyaya sürer yani düşüş yaşarlar ve Tanrı, geçimin topraktan olacak diyerek onları tarıma mahkûm eder. Âdem ve Havva'nın cennetten kovulmaları ile insanın doğal ortamdan ayrılma süreci tamamlanır. İbrani mitolojisinde tarımın kökenine ilişkin bu olumsuz betimleme, Sümer mitolojisinde verilen önem noktasında ayrılmaktadır (McCants, 2012).

Diğer yandan Havva'nın yılanı inanıp Âdem'e elmayı yedirmesi, onun şeytanla birlikteliğinin simgesidir. Bu davranışı ile Havva, cennetten kovulmakla kalmamış erkeğine itaatsizlikle suçlanarak lanetlenmiştir. Havva'ya, itaatsizliğinden dolayı hamileliğini şikâyetler içinde geçirme ve çocuğunu acılar içinde doğurma cezası verilmiştir. Havva'nın, Âdem'i bilgi ağacından meyve yemesi için ikna etmesi ile kadın, erkeğin başını derde sokan bir ayartıcı konumuna getirilmiştir.

3. Yunan Mitolojisinde Kadın: Hera

Yunan mitolojisinin baş tanrısı Zeus'un eşi Hera, evli kadınların, evliliğin ve ailelerin koruyucusu ve doğum tanrıçası olarak bilinir. Aynı zamanda sadakatin de temsilcidir. Hera sadece güzel değildir; ölümsüz tanrıçaların en güzeldir. Hera, Zeus'u etkileyecek, kadınsı ve fiziksel güzelliğe sahiptir. Güçlü bir tanrının eşi olma statüsünü yansıttığı anlaşılmaktadır. Hera'nın bir tanrıça olarak kendi gücü ile hareket etmesinden çok Zeus'un itibarından kaynaklanan bir egemenlik sürdüğü vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Hera'ya, edilgen ve pasif bir değer yüklenmekte ve özel gücü göz ardı edilmektedir.

Yunan mitolojisinde tanrıçaların eski üstünlüğü Zeus ile son bulmuştur. Mitolojik öykülerde Hera, tek otorite olan kocası Zeus ile mücadele içindedir. Tüm bunların yanı sıra kendisine yakıştırılan huysuz ve kavgacı karakteriyle de öne çıkmaktadır (Özcan Elçi, 2018). Zeus'un çapkınlıklarından fazlasıyla bıkmış olan Tanrı, Zeus'u cezalandırmaz. Bunun yerine gücünü Zeus'un sevgililerini yok etmek için kullanır (Korucu, 2019). Yunan mitolojik anlatılarında tanrıların yönetim işleriyle ilgili olduğu, tanrıçaların daha çok yıkımlara neden olan ve ölümcül sonuçlar doğuran, korkutucu bir güce sahip olduğu yansıtılır. Tanrı ve tanrıçalara verilmiş olan bu karakterler, mitolojik anlatılar aracılığıyla toplumsal bir gerçeklik haline gelmiş ve cinsiyet rollerinin pekişmesine yol açmıştır.

Drakon yasalarıyla birlikte M.Ö. 7. yüzyılda politik yaşamın Eski Yunan'da hayat bulmaya başladığı öne sürülmektedir (Aristoteles, 2016). Aynı yüzyıllarda İlyada ve Odyssea gibi eserlerin yazıldığı düşünülmektedir. Bu eserlerde de görüldüğü üzere dönem itibarıyla şehir hayatının akrabalıklar üzerinden kurulan klanlar ve kan dökümü çerçevesinde bir örgütlenmeye tabi olduğu anlaşılmaktadır. Mezopotamya mitolojisinde olduğu gibi İlyada ve Odyssea destanlarında da gerçekleşen tüm işlerden tanrılar sorumludur. Fitne fesatın Eris yüzünden çıktığı, kavgaların Ares'ten dolayı gerçekleştiği ve aşka tutulanların Aphrodite uğruna bu duyguları yaşadığı belirtilmektedir (Havelock, 2015).

Kentlerde sözlü kültür geleneğinin kaybolmaya başlaması, iş birliğinin akrabalık ilişkisinden çok kurumların öne çıkmasıyla dönüşüm başlamıştır. Akıl ve akıl ehli insanlar Atina üzerinden tanımlanmıştır. Arkaik⁷ metinlerde Pers ve Troya gibi savaşlar, barbarlar ile Yunanlar arasında; Amazonmakheia, Theseus ile Amazonlar (erkekler ile 'vahşi' kadınlar) arasında; Titanomakheia ise eski kuşak tanrılar ile Olymposlular arasında gerçekleşmiştir (Kalaycı, 2019). Gerçekleştirdikleri savaşlarla güçlenen Atinalılar kenti inşa etmiştir. Yalnızca 'özgür' erkeklerin vatandaş

7 Güzel sanatlarda klasik çağ öncesinde kalan.

olarak kabul edildiği kentte tavırlarından dolayı kabul görmeyen kadınlar ile vahşi canlılar sınırı dışı edilmiştir. O dönemde kadın-hayvan-barbar-melez-irrasyonel olanlar Atina yurttaşı olamazlardı. Atina'nın adına sahip olamayan kadınlar 'Attika kadını'dır (Goldhill, 2009).

Kalaycı'ya göre Attika kadınları yeni kurulmakta olan politik alandan iki kere dışlanmışlardır. Kadınlar hem şehrin açıklık alanından uzaklaştırılarak hanenin mahremiyet alanına kapatılmışlar hem de aile düzenindeki rollerini babanın otoritesi dâhilinde yeniden düzenlemek zorunda kalmışlardır. Antik dönemdeki anlayışa göre edilgen olan ve herhangi bir şekli olmayan, hatta 'doğal biçimsizlik' örneği olarak kabul edilen kadın, erkeğin uygarlaştırıcı elinin vereceği biçime muhtaçtır. Dolayısıyla kadının erkek tarafından yönetilmesi hem kadının doğasına hem de doğaya uygundur (Kalaycı, 2019).

Erkekler; eğitim almakta, kent alanlarında düşüncelerini açıkça ve eşit şekilde dile getirmektedirler. Buna karşılık kadınların yabancılara seslerini duyurmamaları ve bedenlerini göstermemeleri gerekir (Sennett, 2001). Kadınlar kendilerine özgü kutlamalarını da şehrin sınırlarının dışında, erkeklerin görmeyeceği ve duymayacağı yerlerde yapmak zorundadırlar.

Martha Nussbaum; dışlamanın ortaya çıkardığı ayrımlarla kolektif bir kimliğin inşa edilmesini, ayrımların kalıcı hale gelmesi için bedensel deneyimlerin eklenmesini ve böylece dışlamanın duygularda görünür hale gelmesini değerlendirir. Nussbaum'a (2001) göre politik kurumlar, 'uygarlığın' başlangıcından itibaren dışlamayı kurumlar aracılığıyla topluma içselleştirir. Bu aşamada politik olarak dışı ya da kadın kategorisi, çoklu dışlamalara dayanarak kurgulanmaya başlanmıştır. Kalaycı'ya göre kadın-erkek; doğa-kültür, duygu-akıl, beden-zihin, madde-ruh, hayvan-insan, ilkel-uygar, zorunluluk-özgürlük ve bunların türevleridir. Bu ayrım da kadın hep kontrol edilmesi ya da dizginlenmesi gereken olarak değerlendirilmiştir (Kalaycı, 2019).

Yunan mitolojisinde kadınları yansıtan mitsel figürler, hep erkekler tarafından (Homeros, Aiskhylos, Platon) anlatılmıştır. Dolayısıyla kadınlar kendi sembolik düzenlerine sahip olamadıkları gibi kendilerini hep eril bir ötekinin aynasında tanımak zorunda kalmışlardır (Cavarero, 2017).

Yunan mit-yapıcıların gözünde uygarlaşmanın eşliğindeki antik kadın figürler olarak Penelope, Demeter, Mainadlar ve Erinyeler ortaya çıkar. Antik kadın figürlerde Penelope gündüz ördüklerini gece söker ve bu kadın figürü Platon'a göre filozofun karşıtıdır. Homeros'a göreyse Penelope, kocası Odysseus'un dönüşünü bekleyen sadık bir eştir; onun yokluğunda taliplerini oyalamak için bu örme-sökme işini icat etmiştir. Burada kadının yaptığı iş basitleştirilmekte ve kadın birey olarak değil kocasına bağlı olarak tanımlanmaktadır (Kalaycı, 2019).

Demeter mitinde de benzeri bir yerinden etme anlatısına tanıklık edilmektedir. Yunan kültüründe Demeter, toprağın ve yerin anası olarak kabul edilmektedir. Ancak Platon Demeter'i besleyen konumuna indirgeyerek bir anne gibi yiyecek vermesiyle bu adı aldığını vurgulamaktadır. Doğurganlığın ve hayatın yaratıcı ögesinin kutsallığı elinden alınmaktadır. Demeter kültüne dair pek çok anlatıda Demeter'in ve kızının maruz kaldığı şiddetin tarımsal bir sembolizmle gizlendiği görülür (Cavarero, 2017).

Kalaycı'ya (2019) göre kamusal alanda görünmez kılınan kadınlara destanlarda, tragedyalarda çok fazla yer verilmiştir. Bu eserler aracılığıyla bir yandan politik sorunlar tartışılırken diğer yandan dönemin cinsiyet inşası sağlanmaktadır. Ayrıca erkek olan izleyiciye/dinleyiciye kadın gücünün tehlikeleri gösterilir. Bu yüzden kadınlar ya şiddet, intikam gibi rasyonel düzen için tehlikeli olan davranışlarla kenti kirleten azgınlıklar ve iğrençliklerle temsil edilmiş (Klytaimestra, Erinyeler, Mainadlar, Medeia vd.), ya da şehir rejimini destekleyişleriyle ele alınmış ve eril bir yapıya büründürülerek suça ortak edilmiştir (Elektra, Athena vd.).

4. Türk Mitolojisinde Kadın: Umay

Türkler Şamanizm denilen bir inanca sahiptirler. Şaman ya da kam adı verilen din adamları tanrıyla insanlar arasında elçiydi. Bu dini terime Tengricilik denilmekteydi. Şamanizm inancında totemizm, ata kültürü, hayvan ve doğa kültürleri iç içe geçmişti. Yunan mitolojisinde olduğu gibi Mezopotamya'da da birçok tanrı ve ruh olduğu bilinmektedir (Çoruhlu, 2011). Türklerin inandığı dişil ruh ise Tanrıça Umay'dır. Umay'ın sevecen olduğu düşünülmekte ve kadın ile çocukları koruduğuna inanılmaktadır (Deveci, 2013). Yapılan kimi kadın heykellerinde başında taca benzer dilimli bir başlık taşır (Çoruhlu, 2011). Doğum tanrıçası, evlilik tanrıçası ve güzellik tanrıçası olarak da kabul edilir ve bu tanrıçaya bazen Umay, Ana-Ayısıt veya Ayzıt Hatun da denilir (Uzun Aydın, 2019).

Türk mitolojisi gökyüzü, yeryüzü ve yer altı olmak üzere üç bölüme ayrılır. Bu katmanların her birinde eril ve dişil niteliklere sahip oluşumlar bulunur. Tanrı Ülgen, iyi tanrılar ve iyi ruhlar gökyüzünde oturur. Yerde dişil tanrılar, ormanlar, dağlar, sular bulunur. Yeraltında kötülük tanrısı Erlik ve kötü ruhlar yaşar (Kalkan, 2010).

Kadın ve doğanın doğurganlık ve üretkenlikle bağdaştırılarak eşdeğer görüldüğü, başlangıçta doğayla iç içe yaşayan Türk toplumlarının anaerik bir yapıya sahip olduğu ve sonraları doğadan uzaklaştıkça da ataerik sisteme döndüğü ileri sürülmektedir (Kayabaşı, 2016). Türk mitolojisinde Ana Tanrıça temasına rastlanmaktadır. Ana Tanrıçalardan biri olan Ak Ene, ışıktan bir kadın hayalidir ve Tanrı Ülgen'e yaratma ilhamı verdiği ileri sürülür. Tanrının yerdeki temsilcisi olan kağanların eşleri olarak göksel, kutsal bir varlık olarak gökten tanrısal bir ışık şeklinde gelirler. Işık şeklindeki bu kadınlar bilgedirler ve kağanlara öğüt verirler (Özcan Elçi, 2018). Ak Ene, Türk söylencesinin en önemli kadın temsilcisidir. Yaratılış mitindeki ilk yaratıcı tanrıçadır. Tanrıçanın, yer-gök yaratılmadan önce var olduğu ve hayalinin gökte dolaştığına inanılır. Hatta kimi kaynaklarda, Ülgen'den daha önce var olan bu tanrıçanın Ülgen'in annesi olduğu söylenmektedir (Kalkan, 2010).

Tanrıça Umay'ın, çocukları ve kadınları koruduğuna inanılır. Umay, kadınların hamilelik döneminde, doğum sırasında, doğumdan sonra çocuk büyüyünceye kadar onu kötü iyelerden koruyup gözettiğine inanılır (Kayabaşı, 2016). Diğer yandan çocukların yanı sıra tahıl da koruması nedeniyle bitki tanrıçası ve ayrıca İsis, Kibele ve Demeter gibi bolluk ve bereket tanrıçası olduğuna dair yorumlar da mevcuttur (Kalkan, 2010). Tanrıça olan Ayısıt, 'yaratıcı' anlamına gelir. 'Gökte

oturan Doğum Tanrıçası'dır. Bereket ve refahı sağlayan bu dişil ruhlar dişi hayvanlar ve yavrularını da korur (Kalkan, 2010).

Al Ruhü olarak bilinen dişil ve kötü unsurlara da inanılır. Al Ruhü, dişi bir ruhtur. Hoppa, hilekâr ve yalancıdır; aldatıcıdır. Al ruhu ile ilişkilendirilen Sarı Kızlar'ın erkekleri baştan çıkardığı, onların rüyalarına girdiği söylenir (Kalkan, 2010). Bu bağlamda, Lilith veya Pandora ile özdeşleştirmek olanaklıdır. Türk mitolojisinde, Ana Tanrıça'nın varlığı kadın olarak yer almaktadır. Tanrıçalar, cinsiyet rollerine uygun olarak tasvir edilmekte; doğa, toprak, çocuk ile ilişkilendirilmekte; diğer yandan Al Ruhü metaforu ile de 'şeytani kadınsılık' vurgusu görülmektedir.

Sagalayev'e (2017) göre Umay, Kaltaş, Mir-susne-hum, Hay-ekva, Yajil-han, bu karakterlerin hepsi insanlara yakındır. Bu ilahlarla olan toplum ilişkisi, dünya görüşünü modelize eden, yakın ve yükümlü ilişkinin açıkça cisimleştirilmesidir. Burada, yükümlülükleri ve hakları iyi tanımlanarak, bu karakterlere bir taraftan hayatın koruyucusu, düzenin gözeticisi, diğer taraftan besleyen, küçükleri koruyan gibi sıfatlar verilmiştir (Sagalayev, 2017).

Eski Türk anıtlarında tanrıçadan sıklıkla bahsedilmemesine rağmen Umay (May-ene, Bayana, Payana), olağanüstü yüksek bir statüye sahiptir. S.G. Klyaştorniy, Kültigin anıtının büyük bir kısmında, evli tanrı çift 'Tengri ve Umay' hakkında ve insanların dünyasında ortaya çıkan kral çiftin dünyevi ilkeleri ile ilgili açık işaretler bulunduğunu söyler. Türk devletinin yıkılmasından sonraki 'karanlık çağlar', büyük boy birliklerinin dağılması ile göçler, savaşlar ve bağımsızlık gibi olaylar, panteonlara ve bir bütün olarak Türk mitolojisine yeniden fayda sağlamış ve bir geçmiş yaratmıştır. Sonraki gelenekte Umay karakteri küçültülse de yine tanrıçaya saygı gösterilmeye devam edilmektedir (Sagalayev, 2017).

Umay-Tanrıça Türk kültürünü ortaya çıkaran etnogenezin⁸ en eski formlarına anaerkil bir yapının hâkim olduğu, Güney Sibiryâ ormanlarıyla Altay dağları arasındaki üçgenin en eski yerleşim bölgesi olduğu düşünülmektedir. Etnogenez açısından kamlık/Şamanlık toplumun dinî, siyasi ve ruhani lideri kadınlardadır. Kadınlar doğum ve regl halleri nedeniyle üstün cins olarak kabul edilmektedir. Av dışında erkeklere mutlaka bir kadın kamın eşlik etmesi de söz konusudur. En eski köken miti olarak 'kayın/kadın ağacından doğum' mitinin yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Bu mit, kayın ağacının kutsallığının kaynağıdır. Avcı-toplayıcı olan topluluk son buzul dönemine doğru mağaralara yerleşmişlerdir. Aile veya soyun kutsal mağarası düşüncesi bu dönemde oluşmuştur. Bu yapı giderek erkek egemen dönemde kutsal ata veya ecdat mağarası fikrine dönüşmüştür (Çobanoğlu, 2012).

Umay-Tanrıça sadece Altay Türkleri arasında değil, Kırgızların gözünde de bütün kadın sanatçıların piri olarak görülmektedir. Azerbaycan'ın bazı yörelerinde, Umay (Humay) Kayası ve onunla ilgili inançlar son zamanlara kadar devam etmiştir. Özellikle çocuğu olmayan kadınların uğrak yeridir. Umay adının yer ve gökle aynı zamanda ilişkilendirilmesi, Türk kozmogonisinden gelen

8 Etnogenez: Yunanca "ethnos" (halk) ve "genesis"(yaratılış) kelimelerinden oluşmaktadır. Etnik bir grubun oluşumu ve gelişimi anlamına gelmektedir.

nedenlere bağlıdır. Çünkü Türk kozmogonisinde, yerle gökyüzü başlangıçta bir bütün olarak düşünülmüştür (Beydili, 2004). Umay evreni gökyüzünde Tengri ile de yönetmektedir (Roux, 2011).

F. MİTOLOJİDE İNSANA ("ERKEK") CEZA İÇİN YARATILAN KADIN

Yunan mitolojisinde kadının yaratılış anlatısı oldukça önemlidir (Speake, 1995). Prometheus'un ateşi çalıp insanlara vermesi üzerine Zeus; erkeklerden oluşan topluluğuna ceza vermek için oğlundan kadının yaratılmasını ister. Oğlu çamur ile suyu karıştırıp yoğurarak görenleri şaşkına çevirecek güzellikte bir kadın bedeni yaratır. Bu beden aynı zamanda da eşi Afrodit'in beden hatlarının yansımasıdır. Heykel bitince kalbine ruh ve kıvılcım koyup heykelin canlanmasını sağlar. Onu süslemek için bütün tanrılar ve tanrıçalar birlikte çalışır ve çeşitli armağanlar verirler. Ona 'bütün armağan' anlamına gelen Pandora adını yakıştırırlar. Yunan mitolojisinde Pandora, ilk ölümlü kadındır. Olumsuzlukları bilmeyen insanlar Pandora'nın kutusundan çıkan kötülüklerle acı çekecek ve mutsuz olacaklardır. Çünkü bütün kötülükler Pandora'nın taşıdığı bir kutunun içinde gönderilmiştir (Schmitt Pantel, 2005).

Pandora'nın kutuyu açma merakı, Havva'nın yasak meyveye ilgisi gibi gösterilmiştir. Pandora anlatısında baştan çıkarıcı Havva'nın izleri görülmektedir. Her iki kadın da ayartıcı ve kötülük saçan, üstelik erkekleri de suç ortağı konumuna getiren olarak tanımlanmıştır. Akad mitoslarında Gilgamiş'in ölümsüzlük arayışında tanrıları, ölümü insana verdikleri ve ölümsüzlüğü kendilerine aldıkları yönünde suçlaması yer almaktadır. Ona göre tanrılar ölümsüzlüğü kendilerine ayırarak insanların ölümüne seyirci olmuşlardır. Pandora anlatısında da tanrılar, Pandora'nın kutusu aracılığıyla her türlü kötülüğü insanların arasına yollamışlardır.

Bu başlangıç noktasında kadınlar bırakılmış ve eril bir dolayımından geçirilerek uygar dünyaya dahil edildiklerinden sembolik yoksulluğa mahkûm olmuşlardır. Toplulukların gelenekleri sözlü kültür yoluyla aktarılmaktadır. Kuşaktan kuşağa aktarılarak korunmaya çalışılan, sadece topluluğun bilgi birikimi değildir, aynı zamanda cinsiyete ilişkin semboller, politik ve ahlaki düzen hep bu yolla tesis edilmektedir.

Kalaycı'ya göre günümüzde kadınların maruz kaldığı sorunlara mitoslarla göndermede bulunmaktadır. Ona göre sorunlar, politik ve ekonomik koşullardan bağımsız olmadığı gibi bu koşulları kadınların yaralarının gerçek/asli nedeni olarak belirlemek de olanaklı değildir. Kadınların bugün yaşadıkları sorunlar çok daha gerilerden gelmekle kalmayıp aynı zamanda, kadınlar üzerine politik bir alan inşa edilirken kadınların sakat bırakılmalarından da ileri gelmektedir (Kalaycı, 2019).

Mitolojik anlatılarda tanrıçalardan tanrılara yavaş yavaş dönüşüm gerçekleştiği gibi cinsiyet rolleri, kadın ve erkek farklılığı, biyolojik farklılıkla ilişkilendirilerek doğuştan gelen rol gibi algılanmaya başlamıştır. Bu konunun her toplumda geçerli olmadığını yaklaşık iki yıl katılımlı gözlem ile elde ettiği bulgularla Sosyal Antropolog Margaret Mead kanıtlamıştır. Mead'in, Üç Yeni Gine

toplumunda yaptığı araştırmada, dağlı Arapeşler, erkek ve kadınları arasında farklılık görmüyorlardı. Her iki cinsten de 'kadınsı bir tavır' (duygusal olarak sıcak), koruyucu ve barışçıl olarak düşünebilecek şekilde davranmaları beklenmekteydi.

Sepik Nehri kıyısına yerleşmiş Mundugumorlar da erkeklerin ve dişilerin mizaçları arasında fark görmemiştir; ancak onların ideal kişisi (her iki cinsiyetin mizacı) soğuk ve saldırgandır. Göl kenarında yaşayan Tchambular da cinsiyetle bağlantılı mizaç farklılıkları olduğunu kabul etmiştir. İdeal kadınlar, enerjik ve sıkı pazarlıktıydılar, erkekler ise ev işleri, dedikodu ve dekorasyonla uğraşmıştır (Bock, 2001). Mead; "erkek ve dişi sözcükleriyle, terimleriyle biyolojik cinsiyete göndermede bulunursak 'erkeksi ve kadınsı' gibi her bir cinsiyete atfedilen ideal mizaçlardan söz edebiliriz" demektedir. Mead'e göre Amerikan örüntüsü; erkeklerin güçlü ve saldırgan olmasını ve ticari, dünyevi işlerde başarılı olmasını, bunun tersine kadınların bağımlı olmaları, annelik özelliğini göstermeleri, ev işleriyle ilgilenmeleri gerektiğini varsaymaktadır (Mead'den akt. Bock, 2001).

Oysa Mead'in bulgularında kadın ve erkek toplumsal rollerinin dünyanın her yerinde aynı olmadığı ve doğuştan gelen biyolojik özelliklerle toplumsal rollerin ilişkilendirilemeyeceği ortaya konmuştur. İmamoğlu (1991) ise kadın ve erkeğin biyolojik ayrımların ötesinde kişilik, zekâ, akıl, eğitim, toplumsal sınıf, etnik köken vb. gibi özellikler bakımından da farklılıklar gösterdiklerini ileri sürmektedir.

Kadına yönelik şiddet; toplumun erkek egemen yapısından kaynaklanmaktadır. Erkek egemen siyasal, toplumsal ve ekonomik yapılar; aile şiddetini besler ve kadınlara şiddetten çıkış yollarını kapatmakta önemli rol oynarlar. Erkeğin toplumun ataerkil geleneklerinden kaynaklanan, kadına göre üstün konumu, kadının erkeğe hizmet etmesinin ve erkeğin aile içi kararlarda kadından daha fazla söz sahibi olmasının 'doğal görülmesi' de şiddeti besleyen diğer unsurlardır (İlkkaracan ve Gülçür, 1996).

Kandiyoti (1997), kadının toplumsal kimliği, rol ve statüsüne ait farklı alan çalışmalarına dair değerlendirmesinde kadın rollerinin içeriklerinin her ortamda farklı algılandığını ve deneyimlendiğini belirtmektedir. Kadın rolleri; yerleşim yerlerine göre göçebe aşiret, geleneksel köy, kasaba ve kent olarak ayrılmaktadır. Kandiyoti (1997), göçebe aşiret ve geleneksel köy kadınlarının, ataerkil değerler çerçevesinde rol ve statü sergilediklerini, kadınların konumlarını belirleyen öğelerin, çocuk doğurma ve yaşlanma olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla kadınların buldukları toplumsal kategoriye göre toplumsal ve ekonomik uyumunun ortak özelliğini, erkek rollerine hiçbir biçimde meydan okumamaları, aile işleyişinin geleneksel düzenini bozmamaları ya da erkek ayrıcalıklarının sorgulamamaları oluşturmaktadır (Kandiyoti, 1997: 45-46).

Pitt-Rivers'a (1968) göre diğer yandan cinsel anlamda saflık, arılık, kadınlar için kabul edilmiş bir ahlaki değerdir. Kadının dişilik statüsü onun diğer özelliklerinin önüne geçmiş ve kadın bedeni ile bütünleşmiştir.

Kadın ve erkek cinsiyetine ilişkin semboller, kadınlara ait davranışlar, tabular, yasaklar ve sınırlamalarla kültürel değerlerin bir cinsi nasıl ayırdığı görülmektedir. Doğum sonrası veya buluğa eriş, regl dönemlerine ilişkin kavramlar (kadın; kirlilik, tehlike, şeytanlık) tüm kültürlerde -etkileri farklı olmakla birlikte- yer almaktadır. Bu kavramlar ile toplumda kadın/erkek ilişkilerinin yapısı, doğası ve niteliği ortaya koyulabilir. Çoğu kültürde yer alan erkeğin aktif, kadının pasif olması algısı sosyal hayatın tüm alanlarında yaygındır (Kümbetoğlu, 2000).

Aslında insanlar, kadın ve erkek olmayı belirleyen biyolojik ayrılmanın ötesinde kişilik, zekâ, akıl, eğitim, toplumsal sınıf, etnik köken vb. özellikler yönünden de farklılıklar göstermektedir. Tüm bu farklılıklara karşın toplumlarda beklenen kadın ve erkek rolleri, toplumların kadın ve erkek kimliklerine yüklediği anlamlarla sınırlandırılmaktadır. Bir toplumda kadın ve erkeklerin özelliklerini yansıttığı varsayılan tüm beklentilere 'cinsiyete ilişkin toplumsal kalıp yargılar' denmektedir. Kadınlık ve erkeklik kalıpları ve imgeleri, kültürlerin uzun yüzyıllar süresince oluşturduğu geleneklerin hem ürünü hem parçaları haline gelmiştir. Dinler de insanların bu kalıpları ve imgeleri oluşturmasında ve içselleştirmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle kalıp yargılar; içinde yaşanılan toplumun bireylerinin gözünde mutlak değişmez olarak yorumlanabilir.

Aile düzeninde kadın ve erkek rolleri bu beklentilere göre şekillenmiş, ekonomik gücü temsil eden tarafa yani erkeğe, aktif ve belirleyici; kadına ise erkeğe bağımlı, pasif bir rol yüklenmiştir. Beauvoir (1993) "kadın olarak doğulmaz; zamanla kadın olunur" savını temellendirmeye çalışmaktadır. Bu sözle Beauvoir, kadınların (dönem ve kültür farkı gözetmeksizin) biyolojik özellikler bağlamında 'dişil' doğduklarını, ancak kültürel değerlerden dolayı cinsiyet rolleri içine sıkıştıklarını ifade etmektedir. Mevcut kalıp yargılar tarafından kadınlara ve kadınlığa yakıştırılan 'edilgenlik' kavramı biyolojik bir olgu değildir; dişil olmak gibi biyolojik bir durumu, kadın olmak gibi sosyal bir duruma dönüştüren ve ona edilgen olmayı öğreten toplumdur.

G. ŞİDDETİN 'NELİĞİ' ÜZERİNE

Şiddet sözcüğü dilimize Arapçadan girmiştir. 'Peklik', 'sertlik', 'sıklık' anlamları vardır (Dursun, 2011). İngilizce 'violence' sözcüğü; Latince 'violentus' ve 'violare' sözcüklerinden gelmektedir. İlk sözcük; cebri, kuvvetli, hiddetli, sert, zorlu, taşkın anlamlarına gelirken ve Wade'e göre 'bir şeyin yapılma tarzını' vurgularken ikinci sözcük; incitmek, zarar vermek, bozmak, lekelemek, tecavüz etmek, zorlamak, çiğnemek, ihlal etmek anlamlarına gelmekte olup 'yapılan şeyi' vurgulamaktadır. Sözcüğün İngilizce kullanımının Latince köklerinde genel olarak kuvvet ve ihlal etmeyi içeren iki anlamının olduğu görülmektedir (Wade'den akt. Bufacchi, 2005). 'Violence'ın kuvvet anlamı, gelenek tarafından ele alınıp incelenen bir anlamdır. İhlal etme anlamının incelenmesi ise bu geleneğe girmez. Sözcüğün Yunanca karşılığında ise kuvvet ve ihlal anlamlarının var olduğu görülmektedir. Şiddet sözcüğünün Türkçeye yansıyan Arapça kullanımının, kuvvet anlamına daha yakın olduğunu belirtilebilir. Arapçada şiddet; 'yapılan şeyden' daha çok 'yapma, etme tarzına' bir göndermede bulunarak eylemin kendisini yansıtmaktadır.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde şiddet kelimesi; kaba güç, karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, duygu ve davranışta aşırılık olarak açıklanmaktadır. Şiddet kavramının görüldüğü birçok tanım yapılmaktadır. Bu tanımlarda ortak noktalar şunlardır:

Kişinin canını acıtmak, yaralamak, öldürmek, mala zarar vermek amacıyla güç kullanmak; yasaya aykırı fiziki güç kullanmak; yasaya aykırı bir hedefe varmak için şiddet kullanmak ya da şiddet kullanma tehdidinde bulunmak; genelde kabul gören yasa ve ahlak ilkelerine aykırı biçimde fiziksel yok etme, gereksiz yere kırma, yok etme eylemleri; toplumsal ilişkilerde kabul edilebilirlik sınırlarını aşan zorlama (Özerkmen, 2012) eylemleridir.

Bufacchi (2005), literatürde şiddet ve kuvvet ilişkisinin öne çıktığını vurgulamaktadır. Şiddetin ilk görünümünün kuvvet üzerinden olması ya da tanımın soyut değil somut olmasından kaynaklanabilir. Ancak nedeni ne olursa olsun şiddetin kuvvet tabanlı tanımı dar çerçeveli bir tanım olarak kabul edilmektedir. Oysa kuvveti, örneğin ihlal üzerinden tanımlamak, sınırları daha geniş ve hatta belirsiz bir tanım olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple şiddet tanımında, kuvvetin kasti ve niyetli, planlı bir şekilde uygulandığı ileri sürülmektedir (Dursun, 2011). Tüm bu değerlendirmelerden hareketle şiddet; istenmeyen, kasıtlı, planlı, yıkıcı, zarar verici, enerji ve kuvvet kullanımı olarak ele alınmaktadır.

Bäck (2004), şiddeti saldırı (aggression) kavramı kapsamında incelemektedir. Saldırı; kuvvetlilik eylemi olarak değerlendirilmektedir. Ona göre canlı failer, insanlar ya da hayvanlar, amaç-yönelimli davranış yetisine sahiptirler ve 'saldırganca' davranabilirler (Bäck, 2004). Burada şiddet saldırganlık amaçlı zor kullanım olarak görülmektedir.

Şiddet; antropoloji, sosyoloji, felsefe, hukuk, siyaset bilimi, psikoloji, kriminoloji gibi sosyal bilimlerin çoğu alanının çalışma konusu olmaya devam etmektedir. Sosyolojide şiddet; kurumlar tarafından şekillenen bir sosyal olgu (fact) olarak görülmektedir. Sosyoloji, şiddetin daha çok bedene yönelik olan kısmı ile değil, semboller ve kültür aracılığıyla yapılan şiddet ile ilgilenmektedir. Şiddet alanı; savaş, terörizm, etnik temizleme, aile içi şiddet, nefret suçu gibi konuları ele almaktadır (Walby, 2016). Psikoloji; şiddeti bir davranış biçimi olarak açıklamaya çalışmaktadır. Freud, saldırganlık ve şiddetin, insanda bir çeşit içgüdü ile ilgili olduğuna inanmakta ve bu durumu 'ölüm içgüdü' olarak adlandırmaktadır. Freud'a göre insan doğuştan şiddet ve ölüm içgüdüüne sahiptir ve öldürme insanın doğasında vardır (Erten ve Ardalı, 1996).

Yıkıcılık, etken ya da edilgen ortak yaşama hedefini gütmemekte; nesnesinin ortadan kaldırılması amacını gütmektedir. Fromm'a (1991) göre yıkıcılık, insanın yalnızlık ve güçsüzlük duygusunun baskıları altında dış dünyaya karşı bir tavır olarak ortaya çıkmaktadır. İnsan yalnız ve güçsüzdür. Böylece kendi güçsüzlüğüne neden olan her şeyi ortadan kaldırmaktadır (Fromm, 1991). Freud'un görüşünün aksine, şiddetin doğuştan gelen bir özellik olmadığını savunan görüşler ve göstergelerin bulunduğunu belirtenler -Archer ve Gartner- (akt. Erten ve Ardalı, 1996), şiddetin öğrenilmiş bir toplumsal davranış biçimi olduğunu vurgulamaktadır.

Antropolojide şiddeti; insan bedenine ve/veya duygusuna zarar veren, kültürel açıdan meşru olarak kabul edilmeyen davranışlar şeklinde belirtmek olanaklıdır. Şiddetin varlığını belirleyen kültürel kabullerdir. Bir topluma göre şiddet olarak görülen bir uygulama, başka kültürde gelenekselliğin veya adaletin gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Antropologlar şiddetin daha çok toplumsal örgütlenme yönü ve ortaya çıkışındaki toplumsal, ekonomik ve siyasal nedenlerle ilgilenmişlerdir. Şiddet, karmaşık toplumlarda basit toplumlardan daha yoğun biçimde gözlemlenmektedir. Ancak basit toplumlarda da kıskançlık ve karşılıklılık ilkesinin çiğnenmesinden dolayı öfkenin insan öldürmeye kadar varabildiği görülmektedir (Emiroğlu, 2003).

Antropoloji şiddetin; bireysel değil kolektif, toplum dışı veya karşıtı değil toplumsal olduğunu göstermiştir. Geçiş ritlerinden⁹ şeref kavramına, terörizmden futbol fanatikliğine kadar uzanan çalışmalar, şiddetin iktidar yapılarıyla ilgisi, uygulamaları, sistemleşmesi gibi başlıklar hakkında yazın alanı yaratmıştır. Şiddetin değer yaratma ve bireyselleşmeyle ilgisi, davranışların 'insanca' tanımı içinde görülüp görülmemesi ve dış (yabancıya yönelik) şiddetle grup içi, hukuk dışı şiddetin grup değerleri ve kimlik tanımıyla ilişkisinin araştırılması, şiddetin kültürel tanımları ile toplumsal öğrenimi arasındaki gerilimin ortaya çıkarılmasına hizmet etmiştir. Saldırganlık duygusu daha çok etolojinin konusuyken, kadınlara yönelik şiddet veya delikanlılık kimliği gibi aidiyetin ürettiği, şiddetin altkültür bağlamındaki anlamı incelenmektedir (Riches, 1989; Arendt, 1997). "Şiddet, en iyi şekilde, bir kültürel ortamlar dizisi üzerinde ve çok çeşitli sosyal durumlar içinde incelendiğinde anlaşılır." (Riches, 1989).

H. DEVLETSİZ TOPLUMLARDA ŞİDDET

Devletsiz toplumlarda şiddet bir intikam aracı görevi üstlenebilmektedir. Batılı bir gözlemlerle, kişisel intikam duygusuyla beslendiği için kamusal alanda intikamın polisli devletlerdeki gibi ya da yargı sistemi gelişmiş Batılı devletlerdeki gibi bir ceza sistemine sahip olmaması ilkel toplulukların şiddet yanlısı olarak algılanmasına neden olmaktadır. Aslında modern insanda da ilkel toplumlardaki insanlarda da şiddete dair eğilimin değişimi veya ikamesi farklılaşıyor olmasına karşın her iki grupta da -hem modern devlet hem ilkel topluluklarda- şiddetin yalnızca biçim değiştirerek algılandığı anlaşılmaktadır. Şiddet, suç ve ceza arasındaki ilişkinin sınırları günümüz örgütlü devlet sisteminin var olmasıyla belirlenmiştir. Ancak devletsiz topluluklarda şiddetin genel anlamda kamusalıktan ziyade kişisel intikam olarak varsayıldığı noktalarda da inanç sistemlerinin, kabilelerin kendilerine özgü kadim geleneklerinin söz konusu şiddet eylemleri için tıpkı organize devlet örgütünde olduğu gibi ehlileştirici, düzen sağlayıcı ve sükûnet yaratmaya dönük etkilere sahip olduğu aktarılmıştır. Devletsiz toplumlarda kişisel intikam, kutsallıkla ilişkilendirilen çeşitli eylemlerle yatıştırılır. Kurban ritüeli bunlardan biridir. Girard'a (2019) göre "kurban edimi öncelikle anlaşmazlıkları, rekabetleri, kıskançlıkları, yakınlar arası kavgaları ortadan kaldırmak, topluluk uyumunu yeniden kurmak, toplumsal birliği güçlendirmek iddiasındadır". Kurban edimiyle kişisel intikam yerini bir denge bulmaya bırakabilmektedir. Girard, bu durumu bir yanardağın uzun yıllar sonrasında patlamasına benzer bir şekilde açıklamaktadır.

9 Ritüel, ayin.

Yatıştırılmamış şiddet birikimi haddini doldurma noktasında taşacaktır. “Kurban edimi işte o taşma anında kendiliğinden olup bitecek olan değiştirme ve yerine başkasını koyma işlerini denetim altında tutup ‘doğru’ tarafa yönlendirmeye çalışmaktadır” (Girard, 2019).

Şiddet sadece bireyler arasında gerçekleşen bir olgudan ziyade bir nesneye veya başka bir canlıya yönlendirilmiş bir edim olarak tanımlanabilir. Şiddet nedir? Tartışmaya açık olan noktalardan ilki bu sorgulamada karşımıza çıkmaktadır. İnsanlık var olduğundan bu yana zorunlu sebeplerle eyleme dönüştürülen şiddet, bugünkü algımızla kavramsallaştırdığımız şiddetle aynı noktada mı durmaktadır? Aynı savunma içgüdüsünden yola çıkarak şiddet, kendi türünden canlıya da -insana da- uygulanabilir bir kavram mıdır? Çalışmamız kapsamında üzerinde durmamız gereken esas nokta burada başlamaktadır. İnsanın kendi türüne karşı söz konusu bu edimi detaylı şekilde yorumlanmaya çalışılacaktır.

Yazılı hukuk sistemi gelişmemiş toplulukların birçoğunda aynı coğrafyayı paylaşsalar bile şiddetin algılanışı ve yorumlanması kendi inançsal pratiklerine, sözlü içsel işleyişlerine ve geleneklerine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin; Tausug kabilesi, “şiddetin doğasının, doğru ve uygun düzeylerin ötesine gitme eğilimi taşıdığını; entelektüel düzeyde, göze göz dışı öldürmelerin kendilerini kandırma olduğunu kabul eder” (Kiefer’den akt. Riches, 1989). Tausugların şiddetin başladığı zaman önlemeyen boyutlara ulaşabileceğini kabul etmeleri şiddet uygulaması üzerinde caydırıcılık yaratmaktadır. Buna karşılık aynı fiziki koşullara sahip Nuerler arasında şiddet onaylanan bir davranış olarak ortaya çıkmaktadır. Nuer kabilesi fazlasıyla saldırgandır. Nuer değer yargılarına göre yapılan bir haksızlık asla karşılıksız kalmaz. Haksızlığa karşı uygun gördükleri edim ‘misilleme biçimindeki şiddet’ tir. Fiziksel şiddet uygulama ve bunun sonucunun ölüme varabiliyor oluşu Nuer halkı adına ölç alma ve onurun kurtarılması anlamına gelmektedir. Nuerlerde “devlet kurumlarının bulunmamasının, çözüme-dönük konuşmanın gerçekleşme şekli ve bu süreçlerin sonuçlarının hangi araçlarla güvence altına alınacağı üzerinde birtakım etkileri söz konusudur” (Roberts, 2010). Söz konusu örneklerde de görüldüğü gibi yazılı bir kural veya yargı sisteminin olmadığı topluluklarda da şiddetin edimi veya yönetilmesine dair kendilerine özgü algıları ve bu algılara dayalı oluşturdukları kuralları ve gelenekleri söz konusudur. Maringlerin de ölç alma örneği olarak değinebileceğimiz “şiddetle karşılık vermeyi, izni olmaksızın bir kadını alıkoymak, bir başkasının domuzunu öldürmek veya ürünlerini çalmak da dahil olmak üzere oldukça geniş yelpazedeki haksızlıklara karşı uygun bir tepki” (Roberts, 2010) şeklinde kabul ettiklerinin altının çizilmesi gerekmektedir. Araştırmacıların gözünden bu eylemlerin, edimlerin bir şiddet eğilimi olarak tanımlanması, söz konusu kavramın görecelik içerisinde nasıl bir kumaşa sahip olduğunu göstermektedir.

Araştırmacıların şiddet eylemi olarak tanımladıkları birçok edim yerli insanların dilinde şiddet eylemi olarak tanımlanmıyor ve şiddet anlamına gelmiyor olabilir. Toplulukların ve kültürün, bir eylemin şiddet edimi olmasına dair oluşturduğu genel kanı ve toplumdaki işlevsel yeri, söz konusu kültürün dili ve düşünme sisteminde bile büyük farklılıklar taşımaktadır. İlkel toplulukların kendileri adına şiddet olarak tanımlanmış birçok edimin yönetilmesine yahut önüne geçilmesine dair en yaygın örneklerinden biri de kurbandır. Şiddet ve kurban arasında o top-

luluğun düzen ve birliğini korumak üzerine bir ilişki bulunur. Şiddetin ilksel topluluklarda başka bir şiddeti bastırmaya yönelik olarak kullanım yöntemi aynı zamanda intikam duygusuyla da ilintilidir. Fakat birçok ilksel toplumda (Maringler, Nuerler, Ndendeuler, Kgatlar vb.) görüldüğü üzere intikam bireysel değil topluluk veya kabile düzleminde var olmaktadır. Bahsedilen bu intikam bağlamında bireylerin kendi topluluklarının aidiyeti ve bütüncül savunma duygusuyla, şiddetin devamlılığını azaltmaya veya kontrol etmeye yönelik bir yönelim içerisinde olduğu düşünülmektedir. Çünkü şiddeti ehlileştirmek, söz konusu olan edimi bir kurala bağlamaya, bireysel bir meseleden uzaklaştırmaya ve devamlılığını en kısa yoldan sonlandırmaya yöneliktir. “Kurban sunumunun işlevi, iç şiddeti yatıştırmak, çatışmaları önlemektir” (Girard, 2019). Buna bir örnek olarak ilksellerde herhangi iki kabile arasında bir anlaşmazlık çıktığında ve taraflardan birinin üyesi öldürüldüğünde karşı kabileden bir kişiyi öldürmek, bu intikamı almak için yeterli ve şiddet sarmalından uzaklaştırmak için etkili gibi görünmektedir. Burada karşı kabileden öldürülen kişinin ilk kabileden öldürülen kişiyi direkt öldüren kişi olarak değil de o kabiledeki herhangi bir kişi (suç işlememiş masum) olması, suçluluk ve şiddet arasındaki bağın hafifletilmeye çalışılmasına işaret etmektedir. Ayrıca söz konusu şiddet eyleminin sonucunda direkt şiddeti gerçekleştirilmeyen birinin bu yeni şiddete maruz kalması, kurban edimine dair bir benzerlik taşımaktadır. “Kurban şiddet tohumlarının gelişmesini önüyor. İnsanların intikamı etkisiz hale getirmesine yardımcı oluyor” (Girard, 2019).

İlksel toplumlardaki savaşların başlangıcının, modern, uluslararası temayüllerin adeta koşut olarak sunduğu formalitelere dayanmadığının altını çizen Boas (2017), ilksel topluluklar arasındaki küçücük bir kıskırtıcı unsurun ansızın saldırıyı doğurabildiğini ve herhangi bir ikaza dahi gerek duyulmaksızın amansız bir düşmanlığı ortaya çıkarabildiğinin altını çizmektedir. Bununla birlikte ‘ilksel insanların intikam almayı kendilerine bir hak şeklinde değerlendirdiklerine’ değinmekle beraber böylesi bir davranışı istekle yerine getireceklerinin beklendiğini de vurgulamaktadır. Dolayısıyla modern algı bakımından değerlendirildiğinde; müsaade edilen şeyin, bizim etik standartlarımıza göre çok daha zalimce olduğu şeklinde okunabilir (Boas, 2017). Bu noktada ilksel topluluklardaki kurban edimine biraz daha eğilmenin faydalı olacağı kanısındayız.

Kurban edimi birçok toplulukta, bunlar coğrafi olarak birbirinden çok uzak olsalar dahi benzeri özellikler taşımaktadır. İnanç, kabile ya da topluluk geleneği olarak kurbanın, insanda daimî şekilde var olduğu ön kabulüyle şiddetin, yön değiştirerek uygulanma biçimi olageldiği varsayılmaktadır. Birçok ilksel inanç ve kabile liderinin sükûnet ortamını sağlamak için bu tip geleneklerin devamlılığına dair uygulayıcı, devam ettirici bir etkisi bulunduğu görülmektedir. Şiddetin kontrol edilemediği yahut dönüştürülmüş başka eylemlerle boşaltılmadığı hallerde topluluğun düzeninin bozulması, topluluk içindeki şiddetin artımı veya kontrolsüzlüğünden endişe edildiği anlaşılmaktadır.

Batılı gözlemcilerin yorumladığının aksine basit teknolojiye sahip topluluklarda şiddetin meşru görüldüğüne dair algı tam olarak bahsettiğimiz üzere, araştırmacıların gözden kaçırdığı göreceliğin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Batılı ölçülere uygun bir yargı sistemine sahip olmayan topluluklarda (Zuni Yerlileri, Mbutiler vb.) topluluk içi şiddetin varlığı da belli kurallar

çerçevesinde düzenlenmiştir. Bu topluluklarda yazılı olmayan kuralların haricinde gösterilen şiddet edimlerine karşı topluluğun kendisine uygun şekilde geliştirdiği ceza ve ödetme yöntemleri bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu yüzden söz konusu toplulukların şiddetin en meşru halini taşıdığına dair yorumlar sadece algısal bir yanılığın ürünü olarak okunabilir.

Şiddet kavramı üzerinden yorumladığımızda ilksel topluluklarda söz konusu eylemlerin iki farklı amaçla yapıldığı, uygulandığı düşünülebilir. Riches'in da değinmiş olduğu; sosyal çevreyi dönüştürme amacı olarak 'pratik amaç' ve kendini ifade etmenin bir amacı, kilit sosyal fikirlerin önemini göstermeye dair bir araç olarak ise 'sembolik amaç' kavramlarının açıklanması yerinde olacaktır (Riches, 1989). Bunlardan ilki araçsal yani pratik şiddet edimi; bir şeyi elde etmek, fiziksel zor kullanarak kazanmak yahut savunmak üzerine kurulu şiddet türüdür. Kısacası kazanmak yahut savunmak amacıyla uygulanan şiddet şeklinde karşılık bulmaktadır. Avlanmak yahut bir kaynak için başka bir toplulukla savaşmak buna örnek olarak verilebilir. Bir çıkar, kazanım uğruna bir şeyi fiziksel olarak elde etmek şeklinde de özetlenebilir. İkincisi ise direkt amacı herhangi bir fiziksel şiddet edimine dönüşmese bile tehdit, caydırma yahut daha güçlü olduğunu ilan etmek, göstermek adına ya da korunma amacıyla uygulanan kurban ediminin gerçekleştirilmesidir. Kutsiyet için deneyimlenen kurban edimi de söz konusu sembolik şiddetin temsili olarak okunabilir.

Kurban açısından ele aldığımızda aktör ve kurban arasındaki şiddet ediminin en belirleyici unsurlarından bir tanesi de ceza ve rıza kavramlarında karşılık bulmaktadır. Kimi kurbanların, onurlarını kurtarmak ya da bir kutsiyete atfedilmek üzere kendilerine uygulanacak şiddeti kendi rızalarıyla kabul etmeleri söz konusudur. Herhangi bir suçun cezası olarak şiddete gösterilen rıza, toplumun iç dinamiklerinin belirlediği bir 'kara vicdan' öğretisine dayanıyor gibi görünmektedir. Özellikle devletsiz toplumlardaki kurban uygulamalarında kurbanın belli bir kutsiyet üzerine kendini feda etmesi ya da temizleneceğini düşünerek kendini kutsal bir konuma yükseltecek olmasına dair inanışların etkisiyle şiddete rıza gösterdiği gözlemlenmektedir.

Kurban ve aktör arasında gelişen şiddet edimlerinin bir diğer türü de güce dayalı intikam olgusundan yola çıkmaktadır. Aktör ve kurban arasında daha öncesinde kurban yahut kurbanın ailesi, ait olduğu topluluğa, kabilesine geliştirdiği veya uyguladığı şiddet edimine karşılık olarak gerçekleştirilmiş olan şiddeti örnek gösterebiliriz. İntikam amaçlı olan bu şiddet edimi de güç unsuruyla baskı altına alınan bireyin ya da grubun tekrar gücü kendi lehlerine çekmek amacıyla şiddete başvurması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu şiddet türünde fail ile kurban arasında şiddet uygulama nedeni tanıklar için açık değildir. Şiddeti uygulayan ve uygulananlar dışında edimin anlamı örtüktür. Ancak şiddet uygulamasının meşruluk kazanması için tanık olunan şiddetin toplumun/topluluğun kabul değerleri içinde olması gerekmektedir. Fail açısından uygulanan şiddet meşru olsa da şiddete tanık olanlar hatta kurban da şiddete onay vermelidir. Şiddet uygulayan, uygulanan ve tanıklar anlayış ortaklığı içinde olmalıdır (Riches, 1989).

Tüm bu açılardan bakıldığında, temel olarak şiddetin varlığı, toplumsal bir araç biçiminde algılabildiği gibi şiddet ediminin aktöre dayalı bir amaç olarak algılanması da mümkündür. Şiddet

ediminin bireyin içsel bir itkisine dayandığı görüşü tartışmalı bir konu olsa da şiddet kullanımının topluluk içerisindeki yasakları yok saymaya yönelik bir eyleminin bulunduğunu belirtmemiz de kaçınılmazdır. Bu sebeple sosyal bilimlerdeki şiddet ve şiddetin meşruluğu tıpkı şiddet tanımının kendisi gibi kültürel-göreceli ve yalnızca bireyle ilintili olmayan bir edim şeklidir.

İ. YERLEŞİK HAYAT VE ŞEHİR DEVLETLERİ - FEODAL DÖNEM: YAZILI TARİHİN İLK DÖNEMLERİNDE ŞİDDET ALGISI

İlkel topluluklardan itibaren ele aldığımız şiddet kavramının algılanışı ve göreceliliği açısından hiç şüphesiz ki gözle görünür en büyük değişimlerden birisi de insan topluluklarının yerleşik hayata geçmesi, kasaba, köy ve küçük ölçekli şehir yaşamına geçiş ile yaşanmıştır. Yerleşik hayata geçişin en belirgin özelliklerinin başında -ilkel toplulukların göçebe hayatına ve doğaya bağımlılıklarına zıt bir biçimde- insanın doğayı alt etme çabasının ilk ürünü olarak avcı ve toplayıcılıktan üreticiliğe geçen hayat standardı yer almaktadır. Üretici insanın temelini tarım ve toprağın mülkiyeti oluşturmaktadır. Tarım ve üreticilikle birlikte tarihin bir zorunluluk olarak doğurduğu mülk kavramı konumuz özelinde şiddetin algılanışı, düzenlenişi ve anlamı hakkında da büyük değişimlere sebep olmuştur.

Childe'a (2005) göre hayvanları evcilleştirmiş topluluklar, hayvan gücünden yararlanarak çapayı sabana çevirmiştir. Sabanla, toprak parçaları üzerinde yapılan ekim biçiminden tarıma (tarlaların sürülmesi ile yapılan üretime) geçilmiş ve saban bitki yetiştirme ile sürü beslemeyi ayrılmaz hale getirmiştir. Hayvanların evcilleştirilmesiyle çapa kullanan kadının yerine saban kullanan erkek geçmiştir. Sabanın tarımsal etkinliklerde kullanılması ile artı ürün ortaya çıkmıştır. Kadınların üretim araçlarının kullanımından çekilmesi, erkeklerin kullanması ve artı ürün ile kadının statü kaybı başlamıştır. Berktaş'a (2000) göre mülkiyetin miras yoluyla babadan oğula geçmesini güvence altına almak amacıyla kadının denetimini erkeklere veren ataerkil aile kurumlaşmıştır. Kadın öncelikle babanın, sonra kocanın malı olarak cinsel 'saflığı' (bekareti) üzerinden pazarlık yapılabilen bir ekonomik değere dönüşmüştür (Berktaş, 2000). Artı ürünün ortaya çıkması ile toplulukların şiddet ve savunma anlayışına dair ihtiyaç duyduğu düzenlemelere, insanlık tarihinin birkaç erken dönem örneği haricinde, yaygın ilk yazılı kurallar denilebilir. Söz konusu bu kuralları henüz modern devletlerdeki gibi sistematize edilmemiş, belli bir derinlikten yoksun ve sadece içinde bulunduğu kültürün ve coğrafyanın gerekliliklerini taşıyan şiddeti önlemeye karşı suç ve ceza kavramlarını doğurmuştur. Şiddet yalnızca kendi türünden bir canlıyı hedef almanın ötesinde o canlının ürettiğini de hedef alabilen bir konumda tartışılmaya başlanmıştır. Mülke yönelik bu yeni şiddet türüne karşılık açık bir şekilde talep veya tazmin etme ihtiyacı söz konusu olmuştur. Mülkü korumaya yönelik düzenlemeler geliştirilmiştir. Şiddet, ilkel ve göçebe topluluklarda geleneksel, inançsal ve irrasyonel sebeplere dayanabiliyorken mülk kavramının gelişmesiyle birlikte şiddet daha rasyonel ve dünyaya ait bir öge olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında, şiddetin meşruluğu ve gayrimeşruluğu çok daha keskin hatlarla ve genele ait bir aidiyetle düzenlenmek durumunda kalmıştır. Rasyonelleşen şiddet ve anlamına dair bu edimin uygulanması halihazırda topluluğa verilebilecek bir mesaj ya da sergilenebilecek

bir performans olması bakımından ilksel özelliklerini taşımaya devam etmektedir. Bu dönüşüm şiddeti daha rasyonel kalıplar çerçevesine alırken, bireye ve güce dayalı edimine dair kendine özgü gizini korumaya da devam etmektedir.

Şiddetin rasyonelleşmesiyle suç kavramı genele ait, yeni bir kabul olarak topluluk sahnesine çıkmıştır. Yerleşik hayata geçen toplulukların suç kavramının ve şiddet biçimlerinin söz konusu topluluktaki değerlerle ilişkili olduğu çıkarımına ulaşılabilmektedir. Örneğin; geçiminin tamamı tarıma dayalı olan bir topluluğun şiddet anlayışı içerisinde kategorize ettiği suçların en büyüğü, büyük bir olasılıkla yine tarıma dayalı zor kullanma, ürün veya araçları yok etme, zarar verme gibi suçlardır. Hammurabi Kanunları bu konuda tarihteki ilk yazılı eserlerden biri olarak incelenebilir.

Avcı-toplayıcı bir toplumda şiddetin karşılığı olarak verilmiş bir ceza, uygulanması bakımında çok kolay olmayacaktır. Hareket halinde olan bir topluluğun, yerleşik yaşam biçimi sürdüren topluluklar gibi suçluya ceza veremeyeceği olasıdır. En temel ayrımlardan biri yerleşik topluluklarda suç işleyenin özgürlüğünden alıkoyularak hapishanelere kapatılması noktasında karşımıza çıkmaktadır. Değişen iktisadi yaşamla birlikte şiddetin algılanışı değiştiği gibi şiddete bağlı olarak suç ve ceza kültürünün gelişimi ve çeşitlenmesi mümkün kılınmıştır.

Yerleşik hayat, değişen iktisadi düzen ve şiddetin rasyonel tanımlara ulaşmaya başlamasıyla birlikte tüm bunların müsebbibi olan üretim ediminin bir karşılığı olarak yeni türde şiddet eylemleri de ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle üretim, toplulukların kendi ihtiyaçlarını karşılamanın ötesine geçmeye başladığında yani üretim fazlası ürünler söz konusu olduğunda bu fazlalığın kendine has yeni şiddet tanımlarını doğurması da hassas bir noktadır.

Üretim araçlarıyla paralel olarak üretimin gelişmesiyle birlikte üretim fazlası ürün/mal dolayısıyla insan daha fazla iş gücüne ve bunun için kendi türünün işleyim gücüne ihtiyaç duymaktadır. İlksel topluluklara nazaran şiddetin algılanışı ve amacı bu yolla anlık kazanımlardan ziyade daha uzun sürelere yayılan ve kurbandan mümkün olduğu kadar çok ve en verimli şekilde faydalanmak üzerine kurulmuştur. Temelinde zor kullanmak, gücü ile baskı altına almak ve cebir ile bir kişiyi kendi çıkarı olmayan ve sadece 'uygulayanın/aktörün' çıkarına hizmet etmeye yönelik uzun vadeli, planlı ve geçmişe nazaran daha organize şiddet biçimleri ortaya çıkmaya başlamıştır.

Söz konusu durumu özetleyecek olursak mülk kavramının gelişmesiyle ve toplulukların daha organize şekilde yaşamı rasyonelleştirmesiyle birlikte şiddet biçimlerinin mevcut koşullara göre yeniden şekillendiği söylenebilir. Buna karşın şiddet, birey ve topluluğa dair etkili bir enstrüman aracı olma özelliğinden bir şey kaybetmiş gibi görünmemektedir.

J. FEODAL DÜZENDEN DEVLETLER SİSTEMİNE GEÇİŞ: MEŞRULAŞTIRILMIŞ ŞİDDET

Şiddeti doğuran sadece bir gücün elinde olması değil ekonomik bir çıkarın o gücün elinde olmasıdır, şiddetin uygulanması bir siyasa değil çıkardır (Engels, 2018). Topluluklar organize ve

rasyonel olmaya başladıkça üreten aktör ve kurban köle arasındaki şiddet edimi yeni biçimiyle güçlenerek var olmaya devam etmiştir. Bu süreç, siyasi bir etkileşimin ürünü gibi görünse de ekonomik çıkara dayalı bir şiddetin doğal sonucu olarak okunabilir. Bahsi geçen çıkar, şiddet ve üretim dengesiyle birlikte aktörün giderek zenginleşmesini sağlamıştır. Böylece aktörün gücü altında -şiddetinin gölgesinde- olan kendi türünden kölelerle yahut üretim gerçekleştirmeyen diğer insanlarla gelir dağılımı açısından büyük bir fark oluşmasına sebebiyet vermiştir. Oluşan bu gelir farklarının şiddet açısından önem teşkil ettiği noktalar da söz konusudur. Bunlardan biri; geliri düşük olan köle ve tüccar olmayan halk arasında mülkün gaspına dayalı sadece mülkle ilintili olan birçok yeni şiddet türü gelişmiş olmasına karşın söz konusu bu tebaayı kontrol eden ve zenginleşmiş olan kesimin, 'hüküm altındaki' bu tebaanın işlediği, yeni tip şiddete dayalı suçları tanımlayıp bu suçlardan cezasına karar veren zümre olmaktadır. Şiddet edimi, suç ve ceza kavramları arasındaki yargısal bu dokuyu kurgulayan ve uygulayan zümre, halkın veya kölelerin genel adaletini sağlamaya yönelik olmaktan ziyade yeni oluşmuş bir kent soylu sınıfın iktisadi çıkarlarını korumak üzere kurumsallaşmıştır. Üst sınıfın koyduğu kuralların geneli temsil etmemesi, şiddet, ceza ve suç kavramlarının güçlüğün oluşturduğu şiddetin bir yansıması şeklinde anlaşılabilir.

Feodal çağın son bulması, krallık ve derebeyliklerin büyük ve daha sistemli devletlerle yer değiştirmeye başlamasıyla birlikte şiddet üzerinde oluşmaya başlamış yargı kavramının da değişmeye başladığı, rasyonelliğinin arttığı, kural ve kaidelerinin daha eşitlikçi ve sosyal politikalara dayandığı söylenebilir. Bu dönüşümün sebebi muhakkak ki nedensiz değildir. Daha geniş kitleleri bir arada tutmanın sadece ortak ulus, ortak inanç ve benzeri geçmiş geleneklerle mümkün olmadığı bir dönemden bahsedilmektedir. Kurumsallaşan ve toplumun üzerinde belirleyici bir erke sahip olan bu yeni devlet anlayışında şiddetin ilksel dönemden itibaren birey ve topluluk arasındaki ilişkisi kontrol altına alınmaya başlanmıştır. Şiddetin kontrol altına alınması devletin varlığını sürdürmesi açısından gereklidir. Karmaşık toplum yapısına sahip bir organizasyonun ayakta kalabilmesi adına şiddet sarmalının önüne geçici ve bu sarmalı engelleyici birçok keskin yasaya, kurala ve caydırıcı cezaya ihtiyaç vardır. Ama sorun sadece bununla çözülebilecek gibi de değildir. Çünkü insan yeryüzünde görüldüğü anda itibaren sonuca ulaşmak adına şiddeti bir araç olarak kullanmış ve kullanmaya devam etmektedir. Dolayısıyla devlet organizasyonu, mevcut şiddet sarmalının önüne geçebilmek adına böyle bir şiddet durumu söz konusu olduğunda tarafların intikamını, hesaplaşmasını, kısacası cezasını bireylere bırakmak yerine kendisi uygulamak durumunda kalmıştır. Bu durum, şiddetin doğası gereği uzlaştırıcı veya sonuca bağlayan yapısının devlet mekanizması tarafından ele alınması şeklinde de yorumlanabilir. Devlet organizasyonunun şiddeti uygulayan faile karşı uygulayacağı ceza, kurban ve kurban tarafının intikam almasını önlemeye yöneliktir. Şiddetin tarafı olan diğer bir unsur, izleyici yahut tanık, devlet erkinin himayesi altında bir yükümlülük edinmiş durumdadır. Bu durum öyle gösteriyor ki devlet ve şiddet arasında meşrulaştırma ve tanımlanmış şiddet kavramları gelişmiştir. "Şiddet araçlarının, toprak açısından kesinleşmiş sınırlar içinde başarılı biçimde tekel altına alınması, modern devlete özgüdür" (Giddens, 2018). Devlet; şiddetin tanımlayıcısı, yasanın belirleyicisi ve cezanın uygulayıcısı olarak fail ile toplum arasındaki bağı tekdüze bir ilişkiye indirme çaba-

sındadır. Bu yolla devletin uyguladığı yargı sistemi, kargaşanın önüne geçerek şiddetin devamlılığını engellemek, toplum adına oluşturacağı tehditlerin önüne geçmek için kontrolü elinde tutma amacı taşımaktadır.

Devlet bu yönüyle, şiddet ve toplum arasında yer alarak yargının uygulanması bakımından rasyonalize edici olduğu kadar önceki dönemlerin aksine, nesnel ve tarafsız bir tutumun da sorumluluğunu üstlenmiştir. Bu noktada yerelliğin, coğrafyanın, inançların ya da herhangi bir gruba ait olmanın yargı önünde şiddetin ortak bir dile kavuşmasını amaç edindiği söylenebilir. Bu yönüyle devlet evrensel şiddet kavramının da yaratıcısıdır.

Evrensel şiddet, her nereye ait olursa olsun, toplum üzerindeki şiddetin en üst tanımı, şemsiyesi konumundadır. Bu, bir yandan şiddeti ve şiddete dair tanımları tekipleştirirken bir yandan da şiddetin meşruluğu ve gayrimeşruluğu üzerinde tek yetkili erk olarak devletin varlığını onamakta, gücünü tasdik etmektedir. Örneğin, "savaş, bedenden bağımsız kültürel bir kalıp olarak değil, somut, tarihsel durumlarda, davranışsal bir gerçeklik olarak incelenmelidir" (Ferguson, 2019). Devlet eliyle meşrulaştırılan bu şiddet türü ülkeler üzerinden savaşa dair bir söylem olarak kendini göstermektedir. Savaşlar devletler arası uygulanmasında meşru bir söyleme dayandırılır. Çünkü savaş, başka araçlarla sürdürülen bir diplomasi'dir. Devletler arasındaki ilişkilerde sıradan görüşmelerin veya diğer ikna ya da zorlama biçimlerinin başarısız olduğu zamanlarda kullanılmıştır (Clausewitz'den akt. Giddens, 2018).

Batı dünyası her ne kadar evrensel şiddete dair kavramın gelişmesine öncülük etmiş olsa da devletler eliyle meşrulaştırılmış şiddetin de yaratıcısı yine Batı dünyasının devletleridir. I. ve II. Dünya Savaşları bahsedilen meşrulaştırılmış şiddetin birçok örneğini içermektedir. İlkel topluluklardan bu yana şiddetin araçsal ve sembolik tüm performansları bu savaşlarda bir strateji olarak rasyonel biçimde kullanılmıştır.

K. BİREYE İNDİRGENMİŞ ŞİDDET

Devlet eliyle tanımlanmış, sistematik bir biçimde yargı organıyla kontrol altına alınmış şiddet; birey ve topluma karşı tehdit olmaktan çıkmaktadır. Ancak şiddet, bireysel olarak varlığını sürdürmektedir. Çünkü devlet eliyle tanımlanmış şiddet, genel olarak tanımlanmış ve keskin hatlarla sınırları çizilmiştir. Devletin şiddet tanımı içinde kültürel farklılıklara yer yoktur. Dolayısıyla bir ülkede tüm yurttaşların şiddet eylemini gerçekleştirdiklerinde alacakları ceza eşit olarak görülse de bireysel şiddet uygulanmasını önleyemez. Diğer yandan devletin tanımlanan şiddet eylemlerine karşı koyduğu cezalar, sükunetin sağlayıcısı gibi görünse de bireyin kendi omuzlarında inşa ettiği yeni bir şiddet tanımının ortaya çıkmasına engel olamamaktadır. Dolayısıyla şiddete taraf olan ana öğeler -aktör, kurban ve izleyici kavramları- de bir değişime uğramak durumunda kalmıştır. Kavram dönüşümleri her ne kadar hukuka ait kavramlar olarak görülse de burada ele alacağımız yaklaşım düzeyi sosyal antropolojik perspektiften hareketle kavramların anlamı bakımından bir açıklama içermektedir.

İlk olarak aktörden bahsedecek olursak; devletli toplumların şiddet uygulayıcısı olan birey artık ilksel topluluklarda olduğu gibi kurban ediminde olduğunun aksine tek başına vardır ve aktör artık suç edimiyle alakalı olarak direkt özne koltuğuna oturtulmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, günümüzde şiddeti uygulayan aktöre 'fail' demek yerinde olacaktır. Fail artık kurbanın ne ve kim olduğuna göre değişen bir özne değil, şiddet ediminde direkt uygulayıcı özne konumundadır. Artan nüfus ve toplumsal yaşama birlikte suçun her ne sebeple işlenmiş olursa olsun, hangi tür şiddetin sonucu olursa olsun tüm sorumluluğu ilksel topluluklardakinin aksine bir fikir, bir inanış veya bir görüş kapsamında değerlendirilmemektedir. Fail bu açıdan yalnızca bir bireydir. Devlet, yargı ve toplumsal vicdanın temsili yoluyla fail üzerinden şiddet edimini cezalandırarak intikam duygusunu sonlandırmaya çalışmaktadır. Buradan hareketle bireye indirgenmiş suçla beraber failin özne olmasının asıl amaçlarından biri de şiddetin sınırlarını bireyler özeline indirgeyerek toplumsal bir kargaşanın önüne geçmektir.

Tüm bu yönleriyle ele alındığında aktörün faile dönüşümü ve şiddetin devlet kontrolüyle sınırlandırılarak yargı ve hukuksal sistemle aktör kavramının sonunu getirmesi iç içe geçmiş, çok kültürlü ve düzensiz topluluklarda mecburi bir dönüşüm olarak algılanabilir. Değişen kavramlardan bir diğeri ise kurbandır. Kurban ilksel topluluklarda şiddetin yön değişimi, ikamesi, şiddet boşalımı duygusunun tatmini veya intikamın bir aracı olan birey ya da topluluk iken, tıpkı aktör gibi, günümüzde kurban kavramı da içerdiği anlam ve işlevi bakımından farklılık göstermektedir. Tüm bu açılardan bakıldığında kurban, 'maktul' kavramıyla yer değiştirmiş görünmektedir. Kurban her ne kadar aktörle olan ilişkisi içerisinde şiddetin pasif tarafı olarak görünse de; aktörün inancı, geleneği ve sebepleri açısından daha belirgin bir rol alıyor olsa bile, günümüzde fail ve maktul arasında aynı türden bir ilişki bulunması ilksel topluluklardaki kadar ilintili olmamaktadır. Fail ile maktul arasında her zaman özel, kutsi bir ilişki bulunmak durumunda değildir. Fail ve maktul arasındaki ilişki her ne kadar gündelik, sebepsiz şiddet eyleminin bir ürünü olsa da ikisi arasında anlık değişebilen durumlarla ortaya çıkabilecek, rasyonel ve dünyevi bir ilişki kurulabilir. Ancak fail ile maktul arasındaki ilişkiyi tanımlamak her zaman olanaklı değildir. Fail ve maktul arasındaki ilişki, kriminolojik çalışmaların gereksinimini de bu sebeple zorunlu kılmaktadır. Bir şiddet ediminin faili açısından birçok irrasyonel sebebi olabilecek olmasına rağmen maktulün, failin gerçekleştirdiği bu edimle doğrudan hiçbir bağlantısı da olmayabilir. Bu durum çok kültürlü toplumların ve homojen olmayan toplulukların bir arada yaşamasından kaynaklı modern dönem yargı sorunlarının başında gelmektedir. Her ne kadar fail, rasyonelize edilmiş bir şiddet tanımıyla maktul üzerinden gerçekleştirdiği şiddetin öznesi konumunda olsa bile bu durumun altında yatan sebep her zaman failin direkt özneliğinin bir kanıtı olarak sayılmayabilir/görülmebilir.

Şiddetin taraflarından bir diğeri olan izleyici de söz konusu değişimlerle 'tanığa' dönüşmüştür. Bu dönüşümün en önemli farklarından bir tanesi 'sorumluluktur'. Tıpkı aktörün faile dönüşmesi gibi suçun bireye indirgenmiş halinde suça sebep olan şiddet ediminin izleyicileri/'göğü tanıkları' da söz konusu eylemin sorumluluğunu taşımaktadır. Çünkü rasyonelize edilmiş şiddet herhangi bir yoruma tabi olmadan da toplumun diğer üyeleri tarafından yasaklılığı alenen bili-

nebilen, ayırt edilebilen bir eylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanık, bu açıdan bakıldığında, izleyiciye nazaran şiddete dair daha aktif bir konum almaktadır. Eyleyen ve eyllenen arasındaki bu hassas bağlantıya müdahil olması tanık açısından da yargı ve ceza sisteminin bir parçası olması anlamına gelmektedir. Bu durum bir yandan devletin ortaya koymuş olduğu şiddet sarmalının önüne geçilmesi açısından ana aktör olan fail ve maktulü nasıl doğrudan ilgilendiriyorsa toplumun geri kalanı adına da (yani tanık adına da) net bir sorumluluk anlamına gelmektedir.

Tanıklık, günümüzde tüm vicdani sorumluluğa rağmen kimsenin pek de olmak istemediği bir konumdur. Şiddetin bulaşıcılığı eğer kutsal bir görev ya da ödev adına yapılmıyorsa tehlikeli ve uğraştırıcı, 'pis' bir durumu işaret etmektedir. Her ne kadar toplumsal üst bir vicdan kavramının gereği olarak tanık olmak yüceltilmişse de bireysel çıkarlar ve bireyin fail tarafından direkt bilinebilir oluşu, bireysel değerler bağlamında tanıklığı günümüzde bireyin olumlu bir sorumluluk olarak algılamamasına sebep olmaktadır. Oysa izleyici, tanığın aksine kendine ait bir ritüelin kutsallığı ya da temizlenme, arınma seansına katılmak isteyen tarafı olarak yorumlanabilir. İlkel toplulukların birçoğunda izleyici, gerçekleştirilen şiddet eyleminin kendi topluluğu veya kültürüne ait bir edim olması sebebiyle bu şiddeti kendine ait gibi içselleştirebilmektedir. Fakat tanık kendine ait olmayan bu şiddetin hiçbir tarafında konum almak istememektedir. Bununla birlikte tanık, toplumsal değerler tarafından tetiklenmediği sürece, şiddetin maktulle anılan tarafında bulunmasından dolayı çekimser bir yaklaşım sergilemeye de açıktır.

Toplumsal sorumluluğun günümüz modern yargı sisteminde tanık kavramı üzerinden farklı bir yansıması daha söz konusudur. Bu söz konusu yansıma 'sanal pasif tanıklık' olarak kavramsallaştırılabilir. Şiddet eyleminin direkt içinde, yakınında bulunmayan fakat bahsettiğimiz hukuk sistemindeki yasalara karşı toplumun kurumlar hariç ama kurumlara ait olan kurallarına bağlılık gösteren bir reaksiyon biçimi olarak tanımlayabiliriz. Söz konusu bu reaksiyon özellikle günümüzde sosyal medyanın etkin olarak kullanılmasıyla birlikte toplumun duyarlılığının arttığı şiddet eylemlerine karşı verilen tepkinin reel deneyiminden bağımsız yeni bir tanıklık durumu biçimidir. Bu tanıklık türünün önemli olduğu iki husus söz konusudur. Bunlardan ilki, toplumun popülerleşmenin bir ürünü olarak, yargı erkini sanal olarak baskısı altına aldığı düşünmesi açısından önemlidir. Diğeri de toplumsal bu duyarlılığın gerçekleşen rasyonel şiddet eylemleriyle alakalı olarak irrasyonel sonuçlar doğurmasına ve yargının işleyiş esaslarının dışında yeni bir toplumsal şiddet sarmalının tetiklenmesinde rol alabileceği durumudur.

Devlet eliyle düzenlenmiş olan yargı sisteminin önüne geçmeye çalıştığı kavramlardan toplumsal linç, isyan ve intikamı tetikleyici yaklaşımlar bu yeni sanal pasif tanıklık kavramıyla tehlikeli biçimde yeniden var olmaktadır. Sosyal tanıklık her ne kadar rasyonelleştirilmiş bir şiddet edimine karşı verilmiş bir tepki olsa bile olayın rasyonelliğinden bağımsız ve yetersiz bilgi sebebiyle irrasyonel bir tepkiye sebebiyet vermektedir. Bu açıdan devletin hukuk kuralları rasyonel tanık, delil, fail ve şiddet arasındaki bağlantıyı gerçek dışı hale getirerek hukuk eliyle yapılmış işlemin tersine bir etki yarattığı düşünülebilir. Modern hukuk kuralları bu açıdan bakıldığında şiddete dair hüküm verici ve şiddeti sonlandırıcı ve nihai mercii olma konumunu güçlendirirken toplumun her bir bireyini de bu çerçeveye dahil etmektedir.

Tüm bu kavramların hukuksal dönüşümüyle birlikte belli bir kural bütünü içerisinde yaşayan toplumun etnik kökeni, inancı ya da müdahil olduğu zümrenin alt kuralları her ne olursa olsun, bir üst çatı olarak rasyonelleştirilmiş kuralların şemsiyesi altında ve bu kuralları kabul etmiş bireyler olarak yaşamlarına devam etmek zorundadırlar. Fail açısından bakıldığında ise toplumsal değerlerin gizil azmettiriciliğinden de olsa tek sorumlu kendisidir. Kültürel değerlerin şiddet kısırtıcılığını yasal düzenlemeler bazen önleyememektedir. Bu açıdan bakıldığında, failin kısırtıcı ortamlardan uzaklaşması çözüm gibi görünse de mekân değişimi ile kültürel değer yargılarında değişim aynı hızda görülmez. Toplumun üst hukuk değerleriyle failin içerisinde bulunduğu kültürel değerlerinin birey üzerinde etkin olmasını önleyemeyebilir.

Tüm bu perspektiften şiddet ve birey arasındaki ilişkiyi yorumlarken toplulukların inanç ve kültürlerinin de temel bir çatışma alanı olduğunu atlamamamız gerekmektedir. Günümüz devletinde toplumsal aidiyet; yargı üzerinden, yazılı kanun ve yasalara bağlılık olarak tanımlanırken, kültürel topluluğa ait şiddet eylemlerinde ise aidiyet; yerel ve içkinleştirilmiş kurallara olan bağlılık şeklinde tanımlanabilir. Söz konusu olan modern toplumsal aidiyet biçimi, günümüzde küresel bir kurumsallaşmanın gölgesi altında, hiç kimseye ait olmayan ama herkesin uyması zorunlu görünen bir üst vicdani kurallara bağlılığı içermektedir. Tüm toplum tarafından kabul edilmiş olan bu ceza ve yasalar sistemi yerele ya da bireye ilişkin değerler sistemiyle çatışmasından kaynaklı olarak cezalandırılacak şiddet eylemleriyle kendini gün yüzüne çıkartmaktadır.

Fail açısından baktığımızda ise; erkeğin (kendine biçilmiş cinsiyet) rolünü kaybetme korkusuyla, şiddet ediminin en temel öğelerinden biri olan savunma, gücünü koruma, mevcut otoriteyi kaybetmemek güdülerinden beslendiği düşünülebilir. Diğer muhtemel sebeplerden biri de intikam alma güdüsü olarak karşımıza çıkabilir. İntikam hususu da kendi içinde çeşitlilik gösterebilir; ilk olarak erkekliğin kutsallaştırdığı değerlerin zedelenmesi durumunda karşımıza çıkan öç alma duygusundan söz edilebilir. Aldatmak, reddedilmek gibi durumların bir karşılığı şeklinde hak olarak görülen bu edimin, erkeğin kendisini konum olarak üst ve belirleyici bir rolde tanımlamaya alışagelmış olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Bourdieu bu durumu bir görev olarak tanımlamaktadır; "cinsel veya toplumsal üreme becerisinin ötesinde, savaşıma veya şiddet uygulama (bilhassa intikam durumunda) becerisi gibi de algılanan erkeklik, öncelikle ve her şeyden çok, bir görevdir" (Bourdieu'dan akt. Calhoun, 2016).

Ataerkil topluma içkin olan kadının ekonomik bağımsızlığının, erkeğin rolünü zedelemesi ve bu durumun cinsiyet rolleri açısından bir rövanşa dönüşmesi de muhtemel sebepler arasındadır. Özellikle çalışma kavramının özel alan ve kamusal alana dair cinsiyetler üzerinden tanımlanışına yönelik eleştirisinde Bourdieu (2016) mitsel anlatılar ve tanımlamalar üzerinden kadınların hayatlarının ve gündelik deneyimlerinde elde edebileceklerinin sınırlandırılmış olduğuna değinmektedir. Dolayısıyla kadınların dönüşümünün, mitsel aklın kadınlara dair söylemlerinden ibaret olduğunu belirtmektedir (Bourdieu'dan akt. Calhoun, 2016). Her ne kadar psikolojinin konusu olsa bile son bir değerlendirme de erkeğin kendi çevresi, ailesi ve kişisel hikayesinin geçmişine dayalı olarak kadının edindiği rolün terk edilmesine yönelik, diğer kadınların fail adına genel bir hedefe dönüşmesi şeklinde ele alınabilir. Öyle ki kişisel hayatında karşılaştığı 'kadın rolleri'

bağlamında genel bir yargıya kapılan ve buradan hareketle şiddeti (tüm kadınlara uygulamayı mubah gören) kendi içinde gerekçelendirebilen erkeklerde rastlanılan şekilde bir fail tipolojisinin mevcudiyetine değinmemiz de yerinde görülmektedir.

L. DEĞİŞEN KADINLIĞIN KARŞISINDA DEĞİŞEN ERKEKLİK: HEGEMONİK ERKEKLİK

Çocukluk döneminden itibaren erkekliğin kurgulanmasında etkili olan aile ilişkileri, eğitim sistemi, kültürel çevre, rol modelleri gibi etmenler erkekliğin iktidar ve şiddetle ilişkisinde önemli bir etkiye sahiptir. Kadın/erkek ilişkilerinin eşitsiz olması ve kadına yönelik şiddetin sıradanlaşması, hatta kadına şiddet uygulamanın erkeklik göstergesi sayılması, çevre tarafından onaylanması, şiddetin devamlılığında önemli bir rol oynamaktadır.

Erkek olmak, güç ve iktidar sahibi olmakla ilişkilendirilmektedir. Erkek sözcüğü; 'kahraman, yiğit' ve 'rütbesiz asker, nefer' anlamına gelen er kökünden türetilmiştir. Kelimenin kökü, erkeğe atfedilen sıfatların temelini kavramamız noktasında yardımcıdır. Er sözcüğünden türetilen 'erk' ise, 'bir işi yapabilme gücü, kudret, iktidar', 'sözü geçerlik, istediğini yaptırabilme gücü, nüfuz' anlamına gelmektedir. 'Erk' kavramı; bir bireyin, bir toplumun, başka birey, küme veya toplumları egemenliği, baskısı ve denetimi altına alma, hürriyetlerine karışma ve onları belli biçimlerde davranmaya zorlama yetkisi veya yeteneği şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2021).

Kadına şiddet anlamında erkeklik; Connell'in (2005) 'erkeklikler' (masculinities) kuramı ile açıklanacaktır. Toplumsal normlarla birlikte sınıf, etnik köken ve kültür gibi toplumsal etmenlerin yanı sıra erkeğin öznelliği çevresinde geliştirdiği bireyselliği, farklı erkekliklerin oluşumuna yol açmaktadır.

Cinsellik, hegemonik erkekliğin güç ve güçsüzlük ikilemi içinde kurulduğu alanlardan biridir. Hegemonik erkekliğin güç, iktidar ve şiddet sarmalındaki oluşumunda, sınıflı toplum yapısının etkisini de incelemek gerekmektedir. Connell'in geliştirdiği 'hegemonik erkeklik' kavramı, ataerkill örgütlenmeye kültürel öğeleri de dahil ederek, erkekliğin kuruluşu ve devam ettirilmesiyle ilgili bir kanıt sunmaktadır. Ataerkillik kavramı kadın/erkek farklılaşmasına göndermede bulunurken, Connell (2002) hegemonik erkeklik kavramıyla ataerkill yapıdan beslenen cinsiyet düzeniyle sınıf ilişkilerine ve kültürel örüntülerine vurgu yapmaktadır. Kadınlar üzerindeki hiyerarşinin yanı sıra erkekler arasındaki hiyerarşiyi de gözler önüne sermektedir.

Gramsci'nin (1971) sınıf çözümlemesinde kullandığı, toplumsal yaşamdaki egemenliğin kültürel örüntülerle kurulmasını ifade eden hegemonya kavramı, Connell (1995) tarafından cinsiyet ilişkileri bağlamında kullanılmaktadır. Gramsci'nin hegemonya kavramı, doğrudan güce dayalı olmayan, din, kitle iletişim araçları gibi yapıların içinde yer alan, kültürel hakimiyet kuran egemenliği ifade eder. Hegemonya, güçler dengesi içinde diğerlerini dışlama ve ikincil konuma itme yoluyla oluşturulabilmektedir. Bu egemenlik, ekonomik ya da siyasi düzeyde zor kullanmak yerine belli değerlerin, kültürel idealler olarak, topluma benimsetilmesine dayanır. Connell ayrıca kültürel hegemoninin, belirli erkeklik formlarının baskınlık, güç ve fiziksel yeterlik

ideallerine bağlandığını ileri sürerken, bu anlamda kontrolün hegemonik erkekliğin geleneksel inşasıyla uyuştuğunu söylemektedir (Connell, 1995).

Gramsci'de hegemonya; bazen salt kültürel ya da ideolojik etkiye dair bir ilişki ya da salt rızaya dair bir alan olarak yorumlanır bazen de 'egemen ideoloji' nosyonuna özümsetilir. Gramsci şu noktanın altını çizer: 'Hegemonya etik-politiktir, ama aynı zamanda ekonomik bir nitelik taşımalıdır, zorunlu olarak ekonomik etkinliğin can alıcı çekirdeğindeki öncü grup tarafından icra edilen can alıcı işleve dayanmalıdır'. Gramsci ayrıca hegemonyanın dinamik ('sürekli bir oluşum süreci ve istikrarsız dengelerin aşılması') olduğunu ve 'hegemonya olgusunun, üzerlerinde hegemonya kurulacak grupların çıkarlarını ve eğilimlerini hesaba katması gerektiğini öne sürmektedir. Bir başka deyişle hegemonya, egemen ideoloji kavramının imlediği statik, total ve pasif bağımlılığın aksine, hegemonya altına alınan grupların aktif ve pratik bir biçimde işin içine katılmasını varsayar (Forgacs, 2012).

Hegemonik erkeklik, ataerkilliğin belli biçimlerde kurumlaşması ve kadınların denetlenmesi için çeşitli stratejiler belirlemekte ve ataerkilliğin değişik ifadeleri, hegemonik erkeklikle sürdürülmektedir (Kandiyoti, 2017). Connell (1990; 2002; 2005) hegemonik erkekliği; kültürel olarak yüceltilen bir erkeklik biçimi olarak tanımlamaktadır. Kültürel bir ideal olarak hegemonik erkeklik, tarihsel ve toplumsal koşullara göre farklı temsiliyetlerde kabul görebilir. Ataerkil düzenin sürdürülebilmesini sağlamak amacıyla medya, spor ve din aracılığıyla erkekliğe ilişkin ideal karakterler üretilmekte ve çeşitli modeller sunulmaktadır. Yüceltilen erkeklik ideali, toplum düzenindeki egemenlik ve baskı yapısını korumakta ve sağlamlaştırmaktadır. Batılı toplumlarda hegemonik erkeklik; iktidar, denetim, rekabete dayalı bireysellik, bağımsızlık, saldırganlık ve şiddet uygulama ile karakterize edilmektedir. Böylece kültürel ideallerle hegemonya güçlendirilmektedir. Hegemonik erkeklik, her toplumsal koşulda aynı olmadığı gibi, kadın/erkek ilişkileri içinde de hegemonik konumunu sürdürmek için mücadele etmek zorundadır. Hem cinsiyete ilişkin farklılıklara hem de sınıf ve ırk gibi farklılaşmaların önemine dikkat çeken hegemonik erkeklik, erkekler arasındaki hiyerarşiye de vurgu yapmaktadır. Hegemonik konuma geçmek için erkekler arasında yapılan mücadeleyi de içeren kavram, bu ilişkilerin tarihsel olarak değişebileceğini kabul etmektedir (Connell, 2002). Erkeklik, sınıfsal, kültürel ve cinsel yönelim gibi etmenlere bağlı olarak farklılaşmaktadır. Bu anlamda birden fazla erkeklik söz konusudur.

Hegemonik erkeklik modeli; kentli, orta sınıf, eğitilmiş, meslek sahibi, evin geçiminden sorumlu olan ve evin geçimini sağlayabilen, ailesini koruyan ve egemenlik kuran, güçlü, çevresindekilerle ve kadına sözünü geçiren, şiddet kullanma hakkına sahip, bir taraftan 'ahlak koruyucusu' iken diğer taraftan cinsel ahlak kurallarına uymama hakkını taşıyan bir erkekliğe işaret etmektedir.

Hegemonyanın rızaya dayanan bir iktidar stratejisi olduğu noktasından hareketle Hearn (2004), erkeklerin kadın, çocuk ve diğer erkekler üzerinde egemenlik kurmaya yönelik davranışlarının sorgulanmadan, doğal ve sıradan görülmesinin yine onların hegemonyasını güçlendirdiğini belirtmektedir. Kadınların bir kısmının erkek hegemonyasını kabul etmeleri ve desteklemeleri bizlere hegemonyanın kadınların onayı ile de gerçekleşebildiğini göstermektedir. Hegemonya-

nın hem erkeklerin hem de kadınların rızasıyla gerçekleşebileceğinden hareketle, bazı kadınların gösterdiği rızayla ataerkil güç ilişkilerinin devam edebildiği belirtilmektedir.

Bourdieu'nun (2006) simgesel şiddet tanımı da hegemonyayı destekler.

Simgesel şiddet, itaat olarak algılanmaya başlayan itaatleri, 'kolektif beklentiler'e, toplumsal olarak aşılınmış inançlara dayanarak çekip çıkaran şiddettir. Tıpkı sihir kuramı gibi, simgesel şiddet kuramı da bir inanç kuramına, hatta daha da ötesi, bir inancın yeniden üretim kuramına, kendilerine bir durum ya da söylemde yer alan buyrukları algılamalarını ve onlara itaat etmelerini sağlayacak algı ve değerlendirme kalıplarıyla donatılmış eyleyiciler üretmek için gerekli toplumsallaşma çalışması kuramına dayanır (Bourdieu, 2006).

Erkeklığın sadece kadınlar üzerinde değil erkekler üzerinde de kurduğu tahakküm Foucault tarafından bir iktidar ilişkisi temsiliyetini yansıtmaktadır. İktidar, yalnızca güçsüz ve ezilen kesimleri değil, egemen olan güçlü kesimleri de iktidar ilişkileri içine almaktadır (Foucault, 1980). Üzerlerinde iktidar kurulan insanlar kadar, iktidarı kullananları da iktidarı kullanmalarının yarattığı beklentileri yerine getirmeleri için etkisi altına almaktadır. Connell (2005), tüm erkeklerin, hegemonik erkeklığın tanımına uygun alan özellikleri taşımadığını vurgulamaktadır. Ancak 'ataerkil pay' olarak adlandırdığı süreçte, tüm erkeklerin bir çeşit 'suç ortaklığı' içinde bu idealleştirmeden yana olduklarını ve kadınlardan daha güçlü konumda durduklarını belirtilmektedir. Dolayısıyla bazı erkekler, erkek egemenliğinden edilgen bir şekilde pay alarak yararlanmaktadır.

Sancar "Erkeklik: İmkânsız İktidar" (2009) isimli kitabında, farklı kesimlerden erkeklerle yaptığı görüşmelerin sonucunu yorumlamaktadır. Buna göre Türkiye'deki farklı erkekliklerin, iktidar odağında toplumsal olarak oluşumunu ortaya koymaktadır. Erkekliklerin oluşumunda, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte geçirdiği dönüşümlerle aile ve sınıf ilişkileri; küreselleşmeyle birlikte farklılaşan cinsiyet rejimi ve militarizm gibi toplumsal etmenlerin önemini, erkeğin diğer erkeklerle, kadınlarla, kapitalizmle ve devletle arasındaki iktidar ilişkileri bağlamında tartışmaktadır. Erkeklerin konumunun sınıf, etnisite, yaş, meslek grupları ve bedensel özelliklere göre farklılaşabildiğini, egemen konumda olan erkek kimliğinin, kentli, orta sınıf, iyi bir eğitim düzeyi, iş ve gelire sahip olan genç erkekler etrafında kurgulandığını belirtmektedir.

Segal'a göre erkeklik, bütünlüğü ve sürekliliği olan bir oluşum değildir. Eril iktidarın hedefi; bütünlüğü olan ve sorgulanamaz bir erkeklığı oluşturmaktır. Bunun sağlanması kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu düşüncesinin karşılığı ve kadın düşmanlığı ile olası görülmektedir (Segal, 1992). Bu şekilde erkeklik konumunu güçlü tutmaya çalışan erkeklik ideolojisi, erkeklığı kadınlığa karşı özelliklerle tanımlamaktadır. Kadınlara ait olarak tanımlanan yumuşaklık, sevecenlik, yapıcı olmak ve uzlaşmaya açık olmak gibi özelliklerin erkeklere atfedilmesi, erkeklığı yaralayıcı ve küçük düşürücü olarak değerlendirilmekte; bu nedenle erkeklere yüklenen sertlik, uzlaşmazlık ve güce dayalı kimlikten kaçış, 'kadın gibi olma' ithamlarından dolayı zor olmaktadır. Atay'a (2004) göre erkeklığın zorlukları ve zararları ile yüzleşen ve erkeklikten uzaklaştığı

takdirde gelebilecek olan tepkilere göğüs geren erkekler, önemli bir bilinç değişimi yaşamaktadırlar.

M. SONUÇ

Tarih sahnesindeki varlığı göz önünde bulundurulduğunda, farklı bilim dallarının çalışma alanına yeni girebilmiş olan şiddet kavramı; birden fazla açılımı, karşılığı ve tüm anlamlarının nereden ele alındığına bağlı olarak değişkenlik gösterebilir ve belki de araştırılması bakımından da insanı zorlayan bir gerçeklik olarak değerlendirilebilir. Öyle ki her bir bilim dalının kendine özgü yaklaşımı şiddet edimini farklı bir noktadan ele almayı gerektirmektedir. Ancak bunun yanı sıra kavramın, eyleyen ve deneyimleyen birey adına ne anlama geldiği ve birey tarafından nasıl değerlendirildiği, esas üzerinde durulması gereken noktayı belirtmektedir. Şiddet kavramının belki de tüm sosyal bilimler açısından en zor tarafı, olgusal olarak varlığının tartışılmamasına karşın tanımına yönelik 'neliği' ve sınırları açısından kesin bir şey söylemenin mümkün olmamasıdır. Disiplinlerarası çalışmalar ile daha kapsamlı bir açıdan ele alınabilecek ve farklı perspektiflerden açıklanmaya çalışılacak şiddet kavramının antropolojik açıdan analiz edilmesi, bireyin özgün düşünce ve eyleyşlerini kendi içinde nasıl anlamlandırdığına dair bir yol gösterici olarak değerlendirilebilir.

Geçmişten günümüze, antropologlar şiddet konusunu ele alan gözlemler, görüşmeler ve çalışmalar yürütmüşlerdir. Yapılan ilk antropolojik çalışmaların değerlendirmelerinde neden sonuç ilişkisine odaklanıldığı ve tek yanlı bir bakışın benimsendiği görülmektedir. Buna karşın günümüzde yapılan antropolojik çalışmalarda şiddetin sembolik anlamlarına odaklanılmakta ve daha karmaşık anlamlar çözümlenmeye çalışılmaktadır. Yapılan eski çalışmalar incelendiğinde, daha küçük ve sabit topluluklarda gerçekleştirilmiş olan saha çalışmalarında tek yönlü ve basit bir şiddet anlayışı söz konusuysen; daha geniş ve istikrarsız, sömürgecilik ile küreselleşmeden etkilenmiş topluluklarda yapılan saha çalışmalarının değerlendirmelerinde kapsamlı bir gerçekliği içeren şiddet algılarına geçildiği gözlemlenmektedir.

Anlam ve eylem bakımından tarihsel süreç göz önünde bulundurularak şiddet kavramının algılanışına ve dönüşümüne yönelik çalışmamızda kutsal metinlerden, mitolojik anlatılardan ve toplumsal dönüşümlerden hareketle yola çıkılmıştır. Referans noktalarına kaynaklık eden metinlerde farklı dönem ve kültürlerde anlamın dönüşümü yahut değişiminin izleri açık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Farklı kültürlerin farklı adlandırılan tanrıçalarının aynı 'yazgı'ya sahip olduklarına, farklı inanç sistemlerinin kutsal kitaplarında yer alan anlatılarda şiddet ediminin farklı algılanışlarına tanıklık edilmektedir. Tarihsel süreç ve kültürlerarası değişkenlik göz önünde bulundurulduğunda şiddet algısının farklı anlamlara gelebildiği gözlemlenmiştir. Çalışmamız özelinde bireyden kabileye veya topluluğa, topluluktan topluma veya devlete, toplum düzlemi veya devlet sistemi içerisinden tekrar bireye indirgenmiş kademeli şiddet ve bu şiddetin algılanış biçimleri yorumlanmaya çalışılmıştır. Şiddetin neden böyle bir dönüşüme tabi olduğu muhtemel sebepleriyle tartışmaya açılmış ve bu kapsamda bir şiddet olayının tarafı sayılabile-

cek tüm bireylerin şiddeti nasıl bir mücadele alanına dönüştürdüğü ve günümüz toplumunda kategorilendirilmiş şiddet türleri de imlenmiştir.

Mitolojik anlatılarda öne çıkan kadın karakterlerine baktığımızda, özellikle tanrıçalar ve tanrılar arasındaki denge ve hiyerarşinin dönüşümü toplumsal değişimlere paralel olarak hegemonyanın eril güç ile doğrudan ilişkisini ortaya koyma niteliğindedir. Öyle ki kadınların erkekler ile eşit ve aynı düzlemde yer aldığı topluluklar söz konusuysen süreç, ataerkilliğin anayanlılığı tarih sahnesinden silmesine dönüşmüştür. Hegemonya, güçler dengesi içinde diğerlerini dışlama ve ikincil konuma itme yoluyla oluşturulabildiği gibi; 'eril gücün' bu egemenliği kadınlara yönelik uygulayışı ekonomik ya da siyasi düzeyde zor kullanmak yerine belli değerlerin, kültürel idealler olarak, topluma benimsetilmesinde karşımıza çıkmaktadır. Kutsal metinler, mitolojik anlatılar ve toplumsal dönüşümler göz önünde bulundurulduğunda erkeğin gücü tek eline alışı tarım ile ilişkilendirilmektedir. Tarıma yönelik yaşanan gelişmeler kadının gücünün erkeğe aktarımı şeklinde değerlendirilebilir. Öyle ki karasabanın kullanımına dek tahıl ve çapalama işinden kadınların sorumlu olduğu, erkeklerin ise önce avcı daha sonra hayvan yetiştiricisi oldukları bilinmektedir. Sabanın ortaya çıkmasıyla erkek yalnızca onu değil kadının eyleyici gücünü de ele geçirmiştir. Karasabanın kullanımı ile hâkimiyetin tanrıçalardan tanrılara geçmesi dünyanın her yerinde aynı anda olmamıştır. Hayvanların evcilleştirilmesi belki yüz yılları almış olabilir. Karasabanın yanı sıra madencilik erkeklerin tekelinde olması ile egemenlik ana tanrıçadan tanrılara, kralıçeden krallara geçmiştir. Tarihsel süreçte giderek kadının değersizleştiği görülmektedir.

Tarihsel süreçte değerler, tanrıçalardan alınıp tanrılara verilirken kadınların aleyhine gelişecek olaylar ile karşılaşmaktadır. Mitolojik anlatılarda geçmişe gidildikçe kadına uygulanan cinsel şiddete dair yaklaşımın suç olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Mezopotamya'da cinsel şiddet cezalandırılıp erkeğe hala ceza uygulanabiliyorken, Yunan mitolojisindeki anlatılara baktığımızda erkeğin cezalandırılmasının söz konusu dahi olmamasının yanı sıra kadın karakterler doğrudan 'suçlu', 'baştan çıkarıcı' olarak değerlendirilerek esas cezalandırılması gereken konumunda görülmektedir. Öyle ki Yunanlar için insanın baştan çıkarmak amacı ile psikolojik, toplumsal ya da entelektüel becerilerini kullanmasıyla fiziksel şiddet kullanması önemli bir fark arz etmemektedir. Hatta hukuki açıdan bakıldığında baştan çıkarma tecavüzdən daha büyük bir suç olarak kabul edilmektedir. Çünkü o dönemdeki koşullarda baştan çıkarılmak kabul edilebilir değildir. Baştan çıkarılan taraf, kadınlardır. Bir insan tecavüze maruz kaldığında, kendi iradesi dışında bir şey olmuştur; ancak bir insan baştan çıkarıldığında, bu durum baştan çıkan kişinin belli bir anda ('ait olduğu' bireylere -karısı, kocası, ailesi-) sadakatsizliğinin kanıtı olmaktadır.

Tarih, coğrafya yahut kültürler arasındaki değişim ikileşik anlamda kötücül olanı, suç barındırıcı, fenalıkların kaynağını kadına atfederken; erkekleri olumlu anlama adanmış gibi görünmektedir. Başlangıçta böylesi bir damgalamanın yahut genel görünümün söz konusu dahi olmadığı yine bahsi geçen eserler sayesinde gün yüzüne çıkarılabilmektedir. Ancak eril hegemonya tarihsel süreç içerisinde konumunu daimî olarak perçinlemeye yönelik uygulamalar ve yaptırımları sürdürmektedir. Hegemonyanın rızaya dayanan bir iktidar stratejisi olduğu noktasından hareketle, erkeklerin kadın, çocuk ve diğer erkekler üzerinde egemenlik kurmaya yönelik davranışlarının

sorgulanmadan, doğal ve sıradan görülmesinin yine onların hegemonyasını güçlendirdiği söylenebilecektir. Kadınların bir kısmının erkek hegemonyasını kabul etmeleri ve desteklemeleri bizlere hegemonyanın kadınların onayı ile de gerçekleşebildiğini göstermektedir. Hegemonyanın hem erkeklerin hem de kadınların rızasıyla gerçekleşebileceğinden hareketle, bazı kadınların gösterdiği rızayla ataerkil güç ilişkileri devam edebilir. Bu noktada kadına yönelik şiddet haklı çıkarılmaya yahut mazur görülmeyle çalışılmaz.

Şiddet, hızlı bir şekilde, modern devletin gereçleri ile sınırlandırılarak değerlendirilmeye tabi tutulmaması gereken son derece karmaşık bir kavramdır. İçeriğine bağlı olarak şiddetin etkileri her zaman açıkça olumlu ya da olumsuz şeklinde sınıflandırılmaz. Şiddete ilişkin nedensel eğilimler hakkında kesin bilginin nadir olması bakımından şiddet kavramına yaklaşımda uzun vadeli perspektifin belirlenmesi de güçtür. Şiddetin tanımlanmasına dair tartışmalar ve anlamsal değişimler çoğunlukla şiddet eylemlerinin daha kesin, art zamanlı ve eş zamanlı olarak incelenmesini engellemiş ve dolayısıyla güvenilir tarihsel sürece yönelik çalışmaları karmaşık hale getirmiştir.

Şiddet seçeneği her zaman insan davranışı için söz konusu olmasına karşın tarihsel süreç içerisinde pek çok toplum en azından uzun vadede şiddeti durdurmanın ve yaygınlaşmasını önlemenin yollarını bulmuştur. Bu yaklaşım özellikle bireylerin kültürel bir varlık olarak uygarlık evresinde başlayan, bireysel-uygarlaşma süreçlerine işaret etmektedir. Bu dönüşüm belirli aralıklarla gerçekleşmiş olabilir. İnsanlar saldırgan dürtülere ve şiddetin çekimine karşı koyarken, davranışlarının üzerine düşünmeyi ve onları ayarlamayı öğrenmiştir. Böylesi bir yaklaşım sosyalizminin özünü ortaya koymaktadır. Bu anlayış, insanlığın kültürel ilerlemesine dair sofistike bir araştırmaya açık olmamız gerektiğini ve aynı zamanda şiddeti önemli ölçüde hesaba katıyor olmamız gerektiğini ileri sürmektedir.

Modern çağ demokratik ve rasyonel kurumlarıyla 'insanlığın' kavranmasına dair daha iyi şanslar yaratmıştır. Ancak şiddet karşıtlığı, barışçılık gibi 'olumlu' düşüncelerin oluşmasının yanı sıra teknolojinin, insan yaşamının ayrılmaz parçası haline gelmesiyle birlikte farklı şiddet uygulama eğilimleriyle karşılaşmaktadır. Nihayetinde şiddetin düzeyi; motivasyonel ve bilişsel, psikolojik güçler, toplumsal bağlar, yapılar ve yöntemler ile şiddete başvurabilen teknolojilerin birbirlerini etkileyişiyle ilişkilidir. Dolayısıyla şiddete karşı yalıtılmış, temel bir değerlendirme yoktur. Sonuç olarak; yeni taleplere duyarlı olmakla birlikte eski talepleri de karşılayan, adil ve uyumlu, üyelerine anlamlı bir yaşam sağlayan toplumların şiddeti, özellikle kadına karşı olan şiddeti azaltabileceklerine dair umut beslenebilir.

Şiddet ediminin varlığı her ne kadar tartışmaya kapalı gibi görünse de biçimi, algılanışı, sebep ve sonuçları minvalindeki tüm değişimler bir tartışma konusu olma özelliğini sürdürmektedir. Birey kaynaklı doğuşu ve ait olduğu kültürel kodlara ve oluşturduğu toplumsal değerler düzeyine göre biçimleniş aktör/fail açısından şiddet kavramını çeşitlendirmektedir. Bu çeşitlilikten hareketle, devlet eliyle organize edilmiş bir yargı işleyişinin sürdüğü çokkültürlü toplumlarda fail açısından suç addedilen şiddet eylemlerinin de failin toplumda görünen 'üst kimliğinin' çok

daha ötesinde bir sebepten kaynaklandığı yorumuna ulaşılabilir. Söz konusu bu sebebin gizli durumda olabilmesi de muhtemeldir. Çünkü kalabalık nüfuslu ve çokkültürlü toplumlarda her ne kadar her bir birey yargı kurallarını bir üst değerler bütünü gibi benimsemiş ve kabullenmiş gibi görünse de kişiliği ve ait olduğu daha küçük yapılar olan etnik kültürü, inançsal tabiiyetleri ve geleneksel bağlılıkları üstü örtülü biçimde devam etmektedir. Bu örtülülük hali fail açısından şiddet ediminin yapılma, uygulanma sebeplerini de çözümlenmek adına daha karmaşık bir detay araştırmasını zorunlu kılmaktadır.

Fail ve maktul/kurban arasındaki ilişki bahsi geçen çerçevede şekillenmektedir. Buna bağlı olarak gösterilen şiddetin anlaşılabilmesi ve daha kapsamlı önleyici tedbirlerin alınması maksadıyla fail ve maktulün psikolojik durumunun yanı sıra kültürel ve toplumsal aidiyetlerinin kodları da kriminolojik açıdan dikkatle okunmalı ve çözümlenmelidir. Çünkü üzerinde çalıştığımız şiddet mefhumu, tek bir sebepten kaynaklanabildiği gibi birçok alt sebepten de beslenebilmekte ve uygulanışını tüm yaptırımlara karşın mümkün kılabilmektedir.

Şiddet sosyal ve kültürel bir kaynak olma özelliği taşır. Kültürler arası geçerliliği bulunan dört ana özellik sıralar. Bunlardan ilki; şiddetin uygulanışı meşruluk problemine yönelik mücadeleyle ilişkilidir. Ardından herhangi bir şiddet ediminin uygulanmasında bilfiil yer alanlar ile şiddete tanıklık eden, izleyen, görgü tanıklarının arasında minimal bir fark olacağını belirtmektedir. Öyle ki "haklılığı tartışmalı bir fiziksel zarara verme" olarak şiddet ediminin yanlış anlaşılabilmesini muhtemel görmemektedir. Tüm bunların yanı sıra şiddet uygulamasının duyular adına kesinlikle hissedilir bir edim olduğuna değinmektedir. Son olarak şiddetin ılımlı bir tesir düzeyinde kullanım, özel nesnelere veya esoterik bilgi açısından görece çok az donanım gerektirmektedir. "İnsan bedeninin kıvraklığı ve gücü bu imkanların fiziksel nesnelere tahrip edebildiğini bilmek, bir başka insana karşı asgari ölçüde başarılı bir incitme eylemini gerçekleştirmek için yeterlidir" (Riches, 1989).

Şiddetin antropolojisi, özcü görüşlere neredeyse hiç yer bırakmayan, geniş bir alandır. Şiddet ne zamansız ne de kaçınılmaz olarak değerlendirilebilir. Özgüllüğü bakımından ele aldığımız takdirde şiddetin doğası gereği diye bir şey söz konusu değildir. Diyebiliriz ki şiddet uygulanmasına ilişkin asıl bilgi; gözlemlenen, analiz edilen ve yorumlanan ayrıntılarda gizlidir. Bu itinalı süreç sayesinde insanlık dışı şiddet stereotipinden kaçınılması daha olasıdır. Madalyonun iki yüzünde yer alan doğadaki 'barışçıl insan' ile 'acımasız savaşçı' karikatürü bir nüans ile değiştirilebilir. Belki de stereotip, sosyal ilişkilerin temelinde gözlemlenen şeyin, karmaşık süreçlerin ve dinamiklerin bir sonucu olduğu bilgisiyle yer değiştirmelidir. Bu anlayışla tiplere daha açık bir şekilde bilinebilir ve böylelikle amaçları ve kökleri ortaya çıkarılabilir.

BÖLÜM II

ERKEĞİN KADINA UYGULADIĞI ŞİDDET BAĞLAMINDA ŞİDDETİN KODLARI

Doç. Dr. Meryem BULUT

Ar. Gör. Zeynel KARACAGİL

A. GİRİŞ

Şiddet özel ve kamusal alanlarda ve geçmişten günümüze her mekânın ve dönemin anlam dizgelerini kendisine eklemleyerek, kültürel anlamda otorite olarak kabul edilenler tarafından bazen doğrudan bazen de dolaylı yollarla uygulanan bir eylemdir. Sennett'e (2000) göre otorite; sosyal kurallar, gelenekler, yasalar ve kültürel değerlere dayalı bir statüdür. Bu statü kültürel etki yaratabilme yetkisi olan gücün simgesidir. Diğer yandan karşı tarafın da bağımlı olması gerekmektedir. Bağımlılık kültürel değerler nedeniyle olabileceği gibi ekonomik koşullardan da kaynaklanabilir. Otorite, güven duygusu, yargılama gücü, disiplin ve korku uyandırma gibi nitelikleri içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla otorite; denetim ve nüfuz koşullarını anlamlandırma olarak ortaya çıkabilir (Sennett, 2000).

Şiddetin öz anlamı 'güç'tür. Güç, kendisine karşı olan ya da olabilecek davranışları kontrol altında tutmak için kullanılan bedensel eylemlerdir (Polat, 2004; Riches, 1989). Şiddet uygulamanın özü, araç-amaç kategorisindedir. Çocuklukta şekillenen yetişkinlikte de süren otorite imgelerinde, yetişkinlerin iktidar, hak ve meşruluk konusundaki mücadelelerinin altında, suç ve iktidarın ne olması gerektiğine ilişkin arkaik¹⁰ imgeler yatmaktadır. Doğası gereği araçsal olan şiddet, kendini haklılaştırması için beklenen amaçlara ulaşmakta etkin olduğu ölçüde kabul görmektedir (Arendt, 2003; Riches, 1989; Polat, 2004; Sakallı, 2006).

Antropologlar; şiddetin toplumda yarattığı gerilimin yanı sıra şiddet ile ilişkili değerler üzerine yoğunlaşma eğilimindedir. Dolayısıyla antropologlara göre şiddet, sosyal edimlerin geniş bir çevrede etkin olmak amacı ile tasarlanan ve eylemin amaçlanan etkisinin oluşması için uygulayıcı ile maruz kalanın arasında bir ölçüde anlayış ortaklığının bulunduğu bir eylemdir (Riches, 1989). Kültürel değerler bu kabullerin dayanaklarını oluşturmaktadır. Bu anlamda şiddeti hedeflere ulaşmak için kullanılan bir yöntem, öğrenilen deneyim olarak tanımlamak olanaklıdır. Şiddet bir yönüyle düzenliliğin devamını sağlamak için de kullanılmaktadır. Ergil'e (1980) göre düzenliliğin devamı için oluşturulan denge, eşit olmayanlar arasında kabul gören bir denge dir. Devamlılık içinde eşitsizliğin taraflar bakımından karşılıklı kabulü de gerekmektedir (Ergil, 1980). Eşitsizlikte şiddetin uygulanması güçlü statüye sahip olandan, güçsüz statüye sahip olana doğrudur. Cohen'in (1999) ileri sürdüğü üzere kültür odaklı yaklaşımlara göre şiddet, gündelik yaşam pratiklerinin içinde yer alan eşitsizliklerin ve güç ilişkilerinin baskın olan yönünü vurgulamak ve statülerini kabul ettirmek için kullanılmaktadır.

B. MEŞRUIYETİN/HUKUKUN ELEŞTİREL GÜCÜ

Tarihsel süreçte çeşitli ihtiyaçlar doğrultusunda kurulmuş olan imparatorluklar, şehir devletleri, büyük toprak sahipleri gibi örgütlenmeler, şiddet ve ekonomik sermaye ile etkileşimleri sonucunda ortaya çıkmalarına rağmen modern devletler gibi şiddeti meşrulaştıramamışlardır. Günümüz modern devletleri şiddetin meşruiyetini anayasal güçten alırken, modern devlet öncesi

10 Arkaik: Güzel sanatlarda klasik çağ öncesinden kalan.

örgütlenmelerin hepsi ekonomik güç ve şiddet etkileşiminden almaktadır. Modern devletler, içinde buldukları örgütlenmenin içerisinde ayrıcalıklara sahip olan bir mekanizma olarak otoriter bir güçtür. Devlet kendini, kendi dışındaki devletlere karşı korumak ve kollamak için birçok ayrıcalığa sahiptir ama kendi mekanizması içerisinde de öncelikli otoriter güç olarak imtiyazları bulunmaktadır. Örneğin; modern devlet öncesi örgütlenmelerde toprak sahipleri topraklarının hem işleme haklarına sahip hem de savunmasında etkili bir otoriter güç olmuştur. Modern devlet yapısıyla bu otoriter güç, merkezi örgütlenme olan devletin tekeline geçmiştir. Bu yönü ile modern devleti geleneksel devletten ayıran en önemli özellik, şiddetin kullanım şeklidir.

Modern devletlerin varoluş nedeni, şiddeti kişiler üzerinden bertaraf etmek ve onları bu şiddetten koruyarak toplumsal düzen, güven ve refahı sağlamak olarak görülmektedir. Şiddet bu yönü ile toplumlar arasında bir seviye belirleme aracına dönüşmüştür. Modern devletlerde sivil şiddet ne kadar az ise uygarlık seviyesi o kadar yüksek, sivil şiddet ne kadar yüksek ise uygarlık seviyesinin o kadar düşük olduğu kurgulanmıştır. Özellikle bu bağlamda modern devletlerin bireysel hak ve özgürlükleri koruyucu görevi düşünüldüğünde, şiddetin kamusal aktarılması ve yasal olarak sadece devletin kullanabileceği bir unsur haline dönüşmesi, şiddetin bir imgelemidir. Kısaca şiddet günümüzde pozitif hukukun öncülüğünde, özgür ve demokratik yaşamın denetiminde bir araç olarak düşünülmelidir. Bu bağlamı ile şiddet modern devlet ve toplum arasındaki sözleşmenin sonucunda bir kural ihlalidir. Modern devletlerin kurucu unsuru olarak görülen anayasa hukuku metinleri, öznelerle aitmiş gibi kullanılan şiddetin, merkezi bir otoriteye aktarılması anlamına gelmektedir. İnsanlar huzur ve güven sayesinde bir arada yaşama imkânı bularak sosyal ilişkiler geliştirebilecektir. Gelişen yeni ilişkiler ağı ile insanlar birçok norm ve kuralı doğal olarak kabul etmektedir. Eğer koruyucu kuralları temelden sarsacak olay ve durum gerçekleşirse koruyucu otorite, elinde tekel olarak kullanım hakkını sakladığı şiddet ile tekrar otoriteyi sağlamaya çalışacaktır.

Modern devlet örgütlenmesi beraberinde birçok yeni mekanizmayı doğurmuş; toplum ve devlet arasında karşılıklı bir ilişkiler ağı oluşturmuştur. Kişiler, devletten beklediği kamusal ihtiyaçların karşılığı olarak devlet otoritesine özerkliğini devretmekte ve otoritenin ayrıcalık kazanmasına imkân tanımaktadır. Bu durum kişilerde yurttaşlık bilincinin gelişmesine ve devlet otoritesinin bazı konularda ayrıcalık ve güç kazanmasına neden olmuştur. Bu yönü ile devlet, toplumun kamusal isteklerini karşılamak ve sağlamak için polis gücünün yaygınlaşması, ticaret üzerinde denetim vb. kamusal güçlerin devlet otoritesinde merkezleşmesini sağlamıştır. Özellikle askeri gücün ulusallaştırılması en önemli otoriter güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak geleneksel yönetim biçimlerinin olduğu topluluklarda, birden fazla otoriter gücün olması ve bunların dağınık olmalarından dolayı şiddet enstrümanlarını kontrol altına almak oldukça zor olabilir. Bu bağlamı ile Bourdieu modern devletlerin şiddeti engellemek için şiddetin kullanım araçları üzerindeki otoritesine "simgesel şiddet" demiş ve bu simgesel şiddeti, otoritesinin temeli olarak görmüştür. Şiddete dair yapılan birçok çalışmanın, şiddetin, sadece fiziksel güç sonucu yapılan eylemler olduğunu göstermesini eleştirmiştir (Bourdieu, 2014).

Şiddet, tekelleşmesi sonucunda toplumda bir meşruiyet kazanmaktadır. Toplumsal sözleşme ve hukuksal normların dışına çıkıldığında ya da bir eylemin bastırılması gerektiğinde hukuksal yollar ile şiddet kolaylıkla meşrulaştırılabilmektedir. Bu durumdan hukuk, şiddeti doğurur sonucu çıkarılmamalıdır. Hukuk, şiddetin meşru olarak kullanımını otoriteye sağlamaktadır. Uygulanan bu şiddet türü çalışmaya konu olan şiddet ile bağlantılı gözükmebilir ama temel mekanizmada otoritenin hukuksal sözleşme doğrultusunda şiddeti kullanma meşruiyeti, erkeklerin de toplumsal sözleşme ile kendisinin de kullanmaya hakkının olduğunu düşünmesine yol açmaktadır. Kısaca, sorunlar karışığında şiddetin bir çözüm aracı olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Bu da şiddeti toplumda görünür kılmaktadır ve her ne sebeple kullanılırsa kullanılsın şiddet, toplumda bir çözüm mekanizması olarak öznelerin zihinlerinde kalmaktadır. Hukuksal yaptırım ile şiddet, toplum için görünür olmakta ve erkeklerin anlam dizgelerinde farklı örüntüler ile yer edinmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi şiddetin meşruiyeti her cemaat ve toplulukta durum ve zamana göre farklılık gösterebilmektedir. Bu da erkeklerin yetişmiş olduğu toplum içerisinde şiddeti otoriter güç olarak görmesini sağlayan mekanizmalarla etkileşim içinde olmasına imkân vermektedir. Elias (2007), modern/uygar topluluklardaki insanların, modern devlet sınırları içerisinde kabul ettikleri toplumsal sözleşme sonucu kişideki özdenetim mekanizmasının, toplumdaki şiddet tekeli ile doğru orantılı bir şekilde gelişme gösterdiğini öne sürmektedir. Çünkü modern devlet ile birlikte kişiler içsel dünyalarındaki saldırganlık ve şiddet eğilimleri ile yüzleşmek zorunda kalmışlardır (Elias, 2007).

Modern devlet örgütlenmesi ile toplumsal iş bölümü daha yoğun bir hale gelmiştir. Kişilerin diğer insanlara olan bağımlılıklarının artması, şiddet konusunda biraz daha güvende olduklarını hissetmelerini sağlamıştır ama sağladığı bu güven ortamı kadar şiddeti tetikleyecek yeni enstrümanların doğmasına da neden olmuştur. Modern uygarlık olarak örgütlenen modern devlet yapısında kişilerin de bu yönde hareket etmesi ve davranması beklenmektedir. Bu yapılanma ile kişiler, ani öfke ya da fiziksel şiddet patlamaları sonucu ortaya çıkacak şiddet tehlikesinin yarattığı korkuyu yaşamadan hayatlarına devam edebileceklerdir. Buradan şu sonuç çıkarılmamalıdır; modern devlet yapısı ile şiddet tamamen ortadan kalktı ve kişiler şiddet korkusu yaşamadan hayatlarına devam edebilmektedir. Modern devlet örgütlenmesinin şiddet araçlarını tekelinde toplaması ve bu araçları hukuksal bir güç olarak kendi kontrolüne alması sonucu, yaşanan çevrede tam olmasa da yoğun bir güven ortamı sağlamıştır. Modern devlet, elindeki şiddet gücü sayesinde hem kendi otoritesini hem de bünyesinde organize olan toplumsal yapıyı güven içinde tutmaktadır. Bu yönü ile şiddetin yoğun olduğu toplumlarda iş bölümü daha az görülmektedir. Elias (2007) bu yönü ile şiddet tekelinin, kişiler üzerinde bir denetim gücünün olduğunu savunmaktadır. Devletin otoriter gücü ile özneler özdenetim mekanizmalarında bir baskı hissedebilir ama bu otoriter şiddet tekeli sayesinde şiddet dürtülerini kontrol altında tutabilmektedir. Birçok çalışma göstermiştir ki modernleşme ya da uygarlaşma şiddetin etkisini azaltmaktadır. Kadına şiddetin oranı, toplumların uygarlaşma süreci ve seviyesi ile paralel şekilde düşmektedir. Kısaca şiddet, ne kadar çok devletin tekelinde toplanırsa öznelerin şiddet kullanımı o kadar azalmaktadır.

İnsanları topluluk olarak bir arada tutan geleneklerin, alışkanlıkların veya kültürün parçalanarak etkilerini yavaşça kaybetmesiyle modernite, ilişkilere yeni bir araçsal ilişkiler ağı oluşturmuştur. Modernite ile birlikte parçalanan bu ortak değerler artık kişileri bir arada tutan güven ve huzurun teminatı olamamaktadır. Otoriter gücün eksik olması ya da hiç olmaması her zaman gücün herkes tarafından kullanılmasına imkân tanımıştır. Bu kaotik ortamın güven ve huzurlu hale gelmesi için topluluğun şiddetin kullanımını merkezi bir otoriteye devretmesi gerekmektedir. Bundan dolayıdır ki şiddetin devlet otoritesine devri, şiddete bir meşruiyet kazandırmaktadır. Meşruiyet kazanması ile tekelleşen şiddet kullanımının hangi sınırlar dahilinde kullanılacağı sorusu ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayıdır ki şiddetin normatif meşru bir tanımının yapılması ve neyin suç sayılıp sayılmayacağına tanımlanması gerekmektedir. Bu yönü ile şiddet modern devlet mekanizmasında görünür olmaktadır.

C. MODERNİTENİN İMKANLARI

Teknolojik gelişme, insanlık tarihi boyunca toplumsal gelişimin yönünü ve şeklini belirleyen bir güç olarak göz ardı edilemeyecek önemli bir süreçtir. Çünkü teknoloji, öznelere yeni yaşam şekilleri kazandırmakta ve toplumun dinamiklerini etkileyerek yeni anlam pratikleri oluşturmaktadır. Bu etkili gücü ile teknolojinin çok farklı pozitif katkıları olduğu gibi toplumsal olarak bir o kadar negatif etkileri de olmuştur. Öznelere teknoloji ile bilgiye erişiminin kolaylaşması birçok toplumsal iletişim aracını yok etmiştir. Özellikle çocuklarda bu durum gündelik yaşamda sıkça görülebilmektedir. Teknolojik iletişim araçlarına ulaşım imkanlarının kolay olmadığı zamanlarda çocukların bir bilgiye erişimi aile fertleri ya da okulda öğretmenleri aracılığı ile gerçekleşirken günümüzde bu durum değişerek çocukların tek başına bilgiye ulaşmasına imkân tanımıştır. Bilgiye erişimi elbette böyle bir ikileme sıkıştırmak doğru olmaz ama toplumun genelinde gerçekleşen bir durum olarak bakıldığında bu işleyen mekanizmanın yoğun olarak kullanıldığı görülecektir. Bu durum, birçok temel sosyal dinamiğin değişmesine neden olmuştur. Öznenin diğer bireylerle etkileşim kurarak öğrendiği bilgilere artık kimseyle etkileşim kurmadan tek başına ulaşabilmesi, yeni ilişkileri ve anlam dizgelerini doğurmuştur. Bu durum da birçok sosyal davranışın kaybolmasına neden olmuştur. Özellikle cinsiyet rollerinin öğrenilmesi ve buna dair anlam örüntülerinin oluşturulma süreci bundan olumsuz etkilenmiştir.

Teknolojik gelişmeler, beraberinde birçok yeni iletişim aracını getirmiştir. Özellikle kişisel kullanım yönünün baskın olduğu sosyal medya iletişim araçları, öznelere gündelik yaşam pratiklerini değiştirmiştir. Yeni iletişim araçları toplumda farklı dinamikleri doğururken birçok yeni sorunu da beraberinde getirmiştir. Bunların başında dijital şiddet gelmektedir. Bu çalışmada, teknolojinin toplumda daha derin dinamikleri etkilediğini ve daha köklü değişimlere neden olduğu ya da olacağı savını ileri sürmek olanaklıdır. Kadına şiddet bağlamında teknoloji, kadın/erkek rollerine etkisi açısından makro ölçekte toplumda derin değişimler yaratmıştır. Öznelere doğumuyla birlikte başlayan ve yaşamının her anında etkileyen ve etkilenen olarak var olunan kadın/erkek rolleri, teknoloji ile büyük değişimlere uğramıştır. Erkekler kadına dair anlam dizgelerini teknoloji öncesi dönemde aileden, çevreden ve akran gruplarından edindiği bilgiler ile

oluşturmaktaydı. Günümüzde bu durum değişerek yerini modernitenin imkanları ile öğrenilen bilgilere bırakmıştır. Özellikle kadın ve kadın-erkek ilişkisine dair teknoloji ile öğrendiği bilgiler, kadın/erkek rollerinin temel dizgelerini değiştirmiş ve çok farklı yeni pratikleri eklemeyerek günümüzdeki halini almasını sağlamıştır.

Modernitenin imkanları ile toplumsal normlarda ve öznelere anlam örüntülerinde gerçekleşen değişimler, kadına şiddetin şeklini ve yoğunluğunu arttırmıştır. Toplumsal yapı dinamikleri ile öğrenilen kadın/erkek davranışları artık dijital ortamda birçok farklı mecradaki öğretiler ile öğrenilmektedir. Kadın ve erkek olmanın gerekleri artık sosyal ilişkiler açısından çok, sosyal medya ve benzeri alanlarda yapılan tanımlamalar ve uygulamalar ile tatbik edilmektedir. Kadınlar, kitle iletişim araçları sayesinde kadın olmanın yeni birçok tanımıyla yüzleşmektedir. Aynı durum erkekler için de geçerli olup, yeni iletişim araçları ile erkek olmanın neler olduğuna dair farklı anlam örüntülerini öğrenmektedirler. Bu durum birçok şeyin dinamiklerini değiştirmiş ve yerini muğlak ve nereden geldiği ya da kaynağının nereye dayandığı bilinmeyen bilgilere bırakmıştır. Özneler dijital ortamda kaldıkları bu yoğun bilgi rüzgârında, neyin doğru, neyin yanlış ya da neyin gerçek olduğunu, neyin gerçek olmadığını anlayamamaktadırlar.

Teknoloji ile yeni öğrenme alanları birçok konuda yeni bilgi kaynaklarını doğurmuştur. Bu kaynaklar da en önemli dinamikleri değiştirmiş ve kadına şiddetin en temel argümanını oluşturan bilgileri kodlamıştır. Kadın/erkek rolleri doğumla başlar ve öznenin hayatında sürekli eklenerek, değişmeyen temel dinamikleri oluştururlar. Bunların en önemlisi; kadın ve erkek olmanın biyolojik bir değişmez olduğu gerçeğidir. Özneler bu gerçeklik üzerine sosyal ve toplumsal ilişkilerini dizayn etmekte ve şekillendirmektedir. Erkek, erkek olmanın anlamlarını kendi çevresi ve ortamında öğrenirken; kadın da kadın olmanın anlamlarını aynı şekilde kendi çevresinden öğrenmektedir. Bu öğrenme modelinde sosyal ilişkiler daha yoğun ve etkili olduğu için anlatıların birçoğu gerçek tecrübeler ya da hikayelere dayanmaktadır. Örneğin; kadınlar bir erkekle olan ilişkisini büyük bir yoğunlukta kadın/erkek rolleri ile pekişen bu davranış hem bir bilgi paylaşımı hem de bir öğrenim aracı olarak kadının hayatında hizmet etmiştir. Teknolojinin gelişmesi ve modernitenin özneye sağladığı kolaylıklar bu öğrenim ve öğretici aracı ortadan kaldırmıştır. Artık erkek ve kadın, hem hemcinslerine hem de karşı cinslerine karşı rol ve modellerini dijital ortamdan öğrenmektedir. Bu duruma en önemli örnek; kadınların kendilerine seçtikleri rol model olan kadını sosyal medyadan takip ederek o kişinin yaşamının aynısını kendi hayatına ikame etmeye çalışması olarak gösterilebilir. Aynı durum birçok erkek için de geçerlidir. Böylece cinsiyet rollerinin sanal ortamdan öğrenilmesi normal ve sıradan bir davranış pratiğine dönüşmüştür.

Günümüzde erkekler, kadınları sanal ortamın idealize edilen şekli ile öğrenmektedir. Bilinçdışı iletiler, erkeklerin kadınları farklı anlam dizgeleri ile kodlamalarına neden olmaktadır. Bu durum erkeklerin gündelik hayatlarında kadına bakışını ve yaklaşımını değiştirmektedir. Sanal ortamda kadının metalaştırılması zihinlerde farklı değerler ile kodlanmaktadır. Kadına geleneksel bakış açısı sanal dünyada biçim değiştirerek, yeniden üretilerek varlığını sürdürmektedir.

D. SONUÇ

Ataerkillik kişisel bir sorun olmaktan çok sosyal ve tarihsel oluşumdur. Ataerkillik, eril toplum egemenliğini kadınlar ve çocuklar üzerinde uygulama sistemidir. Erkek egemenliği; dil, hukuk, din, eğitim, aile, popüler kültür ve medya gibi diğer toplumsal güçler tarafından yeniden üretilir. Ataerkillik diye tanımladığımız kadına karşı erkek şiddeti, kişisel bir şiddet uygulama sorununun çok daha kapsamlıdır. Kadınlara şiddet uygulanması ya da onların öldürülmesinde, eylemleri ile erkekler yer alırken, söylemleriyle kadınlar da yer almaktadır (Mojab, 2006). Beauvoir'e (1993) göre erkek, kadını özel malı olarak gördüğü için kadınların el değmemişleri önemsenir: "Bir malın benim olduğunu öne sürmenin en güvenli yolu, onu başkalarının kullanmasını engellemektedir. Ayrıca hiçbir şey insanoğluna daha önce başka bir insan tarafından kullanılmamış nesnelere kadar arzu vermez" (Beauvoir, 1993). Bu anlamda kadının cinselliğinin ayırsalar da sadece tek erkekle sınırlı olması için çeşitli önlemler alınmaktadır.

Riches'e (1989) göre kültürel değerler, belirli ortamlarda şiddet olasılığını artırmakta ya da azaltmaktadır. Toplumsal yapı ile şiddet arasındaki ilişki, etki ile fırsat arasındaki ilişkidir. Şiddet, sosyal ve kültürel özelliklerin yanı sıra genetik özellikler de taşımaktadır. Şiddetin genetik özelliği dikkate alınarak, insan ve hayvan davranışları kıyaslandığında saldırganlık öne çıkmaktadır. Saldırganlık (insan ya da hayvan), püskürtme yoluyla mekânsal yayılmaya yol açmaktadır. Bu anlamda hayvanların egemenlik kurma girişimi, saldırganlık tanımının içinde yer almaktadır. İnsan ve hayvan özellikleri karşılaştırıldığında, insanların şiddeti kullanmasının, şiddetin biyolojik kökeninin ötesinde insan zihninin yarattığı ile uygunluk içinde olduğu görülmektedir (Riches, 1989). Gücünün yettiğine acı çektirme özgürlüğünde insanlar, çeşitli araçlar kullanılarak farklı şekillerde uygulanan şiddete maruz kalarak ezilmektedirler. İnsanlara acıyı bir denetim biçimine dönüştürerek şiddet uygulamak, kurbanın kimlik bilincini kırmayı amaçlamaktadır. Kimlik bilincini yok etmek, bazen fiziksel şiddet uygulayarak, kirleterek veya eşya gibi görerek, ötekini yok ederek ya da yok sayarak oluşmaktadır (Breton, 2005).

Şiddet; toplumlarda hoş görülmemesine ve yasal olarak suç kabul edilmesine rağmen uygulanmaya devam etmektedir. Ancak şiddet uygulamasının belli koşulları vardır. Şiddet uygulayanın suçlu kabul edilip edilmemesi, içinde bulunduğu toplumun kültürel değerleriyle ilişkilidir. Kültürel değerlerle uyum içinde olduğu sürece onaylanan şiddet bir ölçüde uygulayanların, kurbanların ve tanıkların meşruluğunu kabul etmeleriyle sürekli hale gelir. Kültürel değerler, şiddeti bir yandan kabul edilebilir görürken diğer yandan dozunu ve kimlere uygulanacağını sınırlarını da belirler. Bu nedenle şiddet uygulaması ile kültürel değerler sıkı bir ilişki içindedirler.

Kurallar, gelenekler ve davranış kalıplarını gelenekler bütünü olarak tanımlarsak, yerlilerin kurallara güçlü bir şekilde saygı duydukları ve eylemlere uyma eğiliminde oldukları, ilgi ve isteklerinin onları başka bir yöne çekmemesi halinde geleneklerin çizdiği yolda ilerledikleri görülmektedir. Geleneklerin gücünü sürdürmek için oluşturulan değerler, insanları geleneksel buyruklara uymaya itmektir. Çünkü insanlar geleneklere karşı çıkarak grup dışında kalmayı göze alamazlar. Malinowski'ye (2003) göre korku, gelenekleri uyulması gereken bir öge niteli-

ğine büründürmektedir. Çoğu toplumun değerlerinde erkekler, ailenin sahibi olarak görülmektedirler. Egemenliğini sürdürmek, erkeğe kültürel değerlerin verdiği bir statüdür. Egemenliğini sürdürürken de şiddeti bir araç olarak kullanmaktadır. Aile içinde kadınlara ve çocuklara uygulanan şiddet, erkek egemenliğinin kabul ettirilmesinde ve sürdürülmesinde bir araçtır. Üstelik bu tür şiddet, kültürel değerlerde kabul gören bir davranış biçimidir. Şiddet yoluyla sağlanan otorite, geleneksel değerler aracılığıyla da kalıcı hale gelmektedir. Gelenekselleştirilen şiddet, şiddet olarak algılanmaz. Kadına yönelik şiddet; çocuğa temel örüntülerinin işlendiği yaşlarda, toplumsal ve inançsal örüntülerin de aktarılması ile önemli bir argüman haline gelmektedir.

BÖLÜM III

ERKEKLERİN BAKIŞ AÇISI İLE ŞİDDET

Doç. Dr. Meryem BULUT
Seher ÇATALOĞLU

A. GİRİŞ

Erkeğin kadına uyguladığı şiddet, tüm toplumlarda görülen ve boyutları değişmekle birlikte her sosyoekonomik düzeydeki kadını etkileyen küresel bir sorundur. Kadına yönelik şiddeti toplumlara göre değişen geleneklerin ya meşruluk kazandırdığı ya da bunları azaltıcı yönde etkilediğini belirtmemiz olanaklıdır. Kadının şiddeti hak ettiğine inanılmasını sağlayan ön kabuller yüzünden kadına yönelik şiddet gizli kalabilmektedir. Şiddetin evrensel bir tanımının olmaması; başka bir deyişle neyin suç sayılıp sayılmayacağına, içinde yaşanılan toplumun değerleri tarafından belirlenmesi kadına yönelik şiddetin önlenbilmesinde bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Erdentuğ'a (1977) göre suç, ancak kültürel kurallara uymama hali olarak algılandığında ve değerlendirildiğinde bütün toplumlara özgü bir olay olarak kabul edilebilir. Çünkü bir davranışı suç yapan, davranışa ait olan bazı özellikler değil, toplumun o davranışı suç olarak kabul etmesidir. Dolayısıyla yarattığı sonuçlar ne kadar kötü olursa olsun eğer toplum, şiddeti uygulayan kişiye suçlu gözüyle bakmıyorsa suç yoktur. Yani suç, toplum içinde şekillenmektedir (Levy-Bruhl, 1991). Benzeri bir görüşü savunan Foucault, suçun toplumsal bir anlaşmaya ve dolayısıyla toplumun tümüne karşı işlendiğini ileri sürmektedir. Ona göre toplum; 'içeriden vuran düşman' niteliğindeki suçlu üzerinde kesin söz sahibidir (Akt. Akaş, 1994).

Kadına yönelik şiddet ataerki toplum düzeni ile ilişkilendirilmektedir. Altay'a (2019) göre ataerki denilen yapı, toplumsal düzenin her kademesinde erkek egemenliğinin tahakküm etmesi anlamına gelmektedir. Asıl anlamıyla baba ya da 'ataerkin' rolü anlamlarına gelmektedir (Altay, 2019). Ataerkillik, yaşına ya da akrabalık sistemi içindeki yüksek statüsüne bağlı olarak erkeğin egemen olduğu aile içi iktidar biçimidir ve bütün toplumlarda yaygın gözükmemektedir (Emiroğlu, 2003). Ataerki yapıda egemenliğin seviyelerinde değişiklikler olabilir ancak kontrolün erkekte olduğuna dair temel kuralları vardır. Ataerki yapı kadını ikincil ve 'kontrol edilen' bir özne olarak varsaymaktadır.

Ataerki toplum yapısında kadına yönelik şiddet, kadını değersizleştiren kişisel bir sorun olmaktan çok sosyal ve tarihsel bir oluşumdur. Çünkü ataerkillik; eril toplumun kadınlar ve çocuklar üzerinde egemenlik uygulama sistemidir. Erkek egemenliği, dil, hukuk, din, eğitim, aile, popüler kültür ve medya gibi diğer toplumsal güçler tarafından yeniden üretilmektedir. Ataerki şiddet diye tanımladığımız kadına karşı erkek şiddeti kişisel bir şiddet uygulama sorununun çok daha kapsamlıdır. Kadınlara şiddet uygulanması ya da öldürülmesinde eylemleri ile erkekler yer alırken, söylemleriyle kadınlar da yer almaktadır (Mojab, 2006). Ataerki toplum yapısında; cinsiyet ilişkilerinde erkekler kadınların cinselliklerini denetim altında tutmak için güç kullanmaktadırlar. Bir erkeğin şerefi, kendisine yakın kadınların eylemleri ile şekillenmektedir (Ertürk, 2006). "Tarih içinde en direngen ideolojik süreklilik, kendisini, kadınlara ilişkin ataerki anlayış ve tutumlarda ortaya koymaktadır" (Berktaş, 2000). Dolayısıyla her toplumda kadın ve erkeğe ayrılan cinsel roller; kadın ve erkeklerin benlik anlayışlarının bir parçasını oluşturacak biçimde taraflarca kabul edilmektedir (İlbar, 1985). Kadın ve erkek kimlikleri ve rolleri kültürel değerler tarafından belirlenmiş ön kabuller ve kalıp yargılarla ilişkilidir. Kadın/erkek kalıpları biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal ve kültürel olarak belirlenir ve kültürden kültüre değişmektedir.

Kadınlık ve erkeklik kalıpları ve imgeleri, dinlerin ve kültürlerin yüzyıllar boyunca oluşturduğu geleneklerin ürünüdür (Berktaş, 2000).

Ataerkil toplum yapısı erkeklere neredeyse doğar doğmaz öncelikler getirmektedir. Bu yapıda oğlan çocuklarının yetiştirilirken dahi bazı serbestileri mevcuttur. Oysa ki günümüzde yakın zamana kadar kız çocukları eğitim hayatına bile katılamamaktaydı. Hem sosyal alanlarda hem özel alanlarda ataerkillik erkeğe egemenlik hakkı vermektedir. Bu yapı kadın ile erkek arasındaki güç ilişkilerini ortaya koymakta ve kadının 'ikinci sınıf'lığının öncüllerini taşımaktadır.

Bu araştırmanın konusu erkeklerin bakış açısından şiddeti yorumlamak olacaktır. Bugüne kadar ki yapılan çalışmalar kadına yönelik şiddette kadına yoğunlaşırken bu çalışmada erkeklere ne düşündüğü sorulacaktır. Çalışmanın amacı, kadına yönelik şiddet konusunu erkeklerin gözünden görmek; onların şiddetin oluşmasındaki kültürel kodlarını çözümlenmek olacaktır.

Bu çalışma niteliksel araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış ve derinlemesine görüşmeler olarak gerçekleştirilmiştir. Eşlerine ya da partnerlerine şiddet uygulamış ya da uygulamamış farklı sosyo-demografik özelliklere sahip erkekler ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların yaşları 25 ile 68 yaş arasında değişmekte olup, 15 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların medeni durumu evli, bekar ve dul olarak değişmektedir. Araştırmaya katılan erkeklerin eğitim seviyesi lise ve lisansüstü aralığındadır. Araştırmada etik kurallara uyularak katılımcıların kimlikleri açıklanmamıştır.

Çalışma; Eylül-Kasım 2020 zaman aralığında gerçekleştirilmiştir. Araştırma için nitel yöntem seçilerek, dışarıda az sayıda katılımcı ile yüz yüze, çoğunluğu ile çevrimiçi görüşme yöntemiyle olmak üzere toplam 15 kişi ile görüşülmüştür. Çalışmada pandemi dolayısıyla fiziksel mesafeden kaynaklı eksiklikler olabilir. Görüşme yapılacak kişilere 'kartopu örneklem' yoluyla kişiden kişiye (Baltacı, 2018) şeklinde ulaşılmıştır. Araştırma 18 yaş ve üstü olan erkek bireylerden izin alınarak gerçekleştirilmiştir. Açık uçlu sorulardan oluşan gönüllü katılımcı formları aracılığıyla veriler toplanmıştır. Sohbet düzeyinde resmi olmayan bir tarzda gerçekleştirilen görüşmeler esnasında kayıt cihazı kullanılmıştır. Her ne kadar gönüllü katılımcı formu hazırlanmış olsa da konuşmanın seyrine göre sorulara eklemeler yapılarak, görüşme derinleştirilmeye çalışılmıştır. Görüşmeler tamamen gönüllülük esasına dayalı olup, katılımcıların özel bilgileri saklanmıştır.

Yöntem olarak niceliksel ve niteliksel olabilen çalışmalar vardır ancak bu çalışmaların çok azı erkeklerin şiddete bakış açısını görmeye çalışmaktadır. Bu fikirden yola çıkarak çalışmanın amacı, antropolojik açıdan erkeklerin şiddet hakkındaki algılarını ve deneyimlerini yorumlamaktır. Bu sebeple de görüşmeler erkeklerle yapılmıştır. Katılımcıların şiddet, kadınlık ve erkeklik tanımlamaları araştırmanın yoğunlaştığı alanlardır. Otorite, iktidar, güç ve şiddet arasında bir köprü görevi gören erkeklik ve kadınlık tanımlamaları çalışmanın portresini çizmiştir. Otorite ve şiddet arasındaki ilişki ataerkil toplumlarda erkeklik hegemonyası üzerinden genelde okunabilmektedir.

B. ŞİDDETİN TANIMLANAMAZLIĞI

'Şiddet nedir?' sorunsalı üzerinden katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler değerlendirildiğinde; şiddetin çok farklı tanımlandığını görülmektedir.

Şiddetin sözlük anlamı; karşıt görüşte olanları, inandırma veya uzlaştırma yerine kaba kuvvet kullanma, duygu ve davranışta aşırılıktır (Türk Dil Kurumu). Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat'ine göre ise, Arapça 1. 'sertlik', 'katılık', 2. 'fazlalık', 3. 'sıklık' anlamlarına gelmektedir (1978). Özbudun'a göre şiddet kavramı, Türk dilinde bu ikili anlamı halen sürdürmektedir. Şiddet tanımlamalarından yola çıkarak etimolojik tartışmalara giren Özbudun, şiddetin kültürel olarak biçimlendiğini belirtmiştir. Dilden dile şiddet tanımlamaları arasındaki farklılıklar onun bu yoruma ulaşmasını sağlamıştır. Özbudun (2008) amacını şu şekilde ifade eder:

Öncelikle 'şiddet'i biyolojik kökenli, ya da insan bilinçaltının derinliklerine işlemiş bir görünüşü olarak gören/gösteren yaklaşımlara karşı, onun insanlar arasında kültürel olarak yapılandırılmış, kültürel olarak anlamlandırılan ve kültürel olarak düzenlenen bir ilişki tipi olduğunu göstermek [...] Avrupa kültür çevresinde dahi farklı halkların 'şiddet'i farklı anlamlandırıp yorumladıklarını, birilerinin 'şiddet' olarak gördüğü edimleri, diğerlerinin 'şiddet' olarak yorumlamayabileceğini göstermek (s. 452).

Yine Özbudun'a göre, şiddetin tanım ve tasnifi bir iktidar tasarrufudur. Bu bağlamda farklı kültürler şiddet konusunda farklı algı, tanım ve düzenleme mekanizmalarına sahiptirler (Özbudun, 2008). Bu açıdan bakıldığında toplumda ya da topluluklarda söz sahibi olanlara göre bir eylemin şiddet tanımı içinde yer alabileceği ortaya çıkmaktadır.

C. ANTROPOLOJİK BAKIŞ AÇISIYLA ŞİDDET

Antropolojide ise insan bedenine zarar vermeye yönelik olan ve kültürel olarak meşru görülmeyen davranışlar şiddet kavramı içinde incelenmektedir. Şiddet; kötülük, zor kullanmak, başkasına fiziksel ve ruhsal acı vermek anlamlarına işaret etmektedir. Şiddetin varlığını belirleyen etmenler kültürel kabullerdir. Antropologlar şiddetin, daha çok toplumsal örgütlenme yönü ve ortaya çıkışındaki toplumsal, ekonomik ve siyasal nedenleri ile ilgilenmişlerdir. Şiddet karmaşık toplumlarda, basit teknoloji toplumlara göre daha yoğun olarak gözlemlenmektedir. Basit teknolojiye sahip toplum/topluluklarda da kıskançlık ve karşılıklılık ilkesinin çiğnenmesinden dolayı öfkenin, adam öldürmeye kadar varabildiği görülmektedir. Sınıflı toplumlarda grup içi ve dışı şiddetin oldukça yaygın olmasının yanı sıra otoritenin bulunmadığı ataeril toplumlarda kan gütme geleneği gibi konularda şiddete sıklıkla başvurulduğu görülmektedir. Şiddetin meşruluğu, simgeselliği ve toplumsal gerilimi, değerler ve kimliklerle (grup içi ve grup dışı) belirlenen sınırı hakkındaki çalışmalar, şiddetin yalnızca meşru görülmeyen fiziksel zor olarak yapılan tanımının aşılmasını gerektirmiştir. Antropoloji şiddetin bireysel değil toplumsal olduğunu göstermiştir. Şiddetin değer yaratma ve bireyselleşme ile ilgisi, şiddet davranışlarının insanca görülüp görülmemesi ve dış şiddet ile grup içi şiddetin kültürel tanımlamaları ile toplumsal öğrenimi

arasındaki gerilimin ortaya çıkarılmasına yardım etmiştir (Emiroğlu, 2003). Şiddet, kültürel olarak kabul gördüğünde sorun çözen bir davranış biçimi olarak öğrenilmektedir. Şenel'e (1990) göre toplumsal süreçte yetişkinlerin öğrendiklerini çocuklar taklit yoluyla kazanarak dil, yazı vb. araçlarla gelecek kuşaklara aktarmaktadırlar. İnsanın kendi kültüründe kazandığı etkinlikler ve eğitim sürecinde karşılaştığı bilinçli veya bilinç dışı şartlandırmalar ve toplumun kuralları, aile tarafından bireylere aktarılmaktadır (Güvenç, 1979).

D. KATILIMCILARA GÖRE ŞİDDET NEDİR?

Şiddet sözcüğü, köken olarak Latince 'violentia'dan gelmektedir. 'Violentia'; şiddet, sert, acımasız kişilik ve güç demektir. 'Violare' fiili ise; şiddet kullanarak davranmak, değer bilmemek, değerlere karşı gelmek anlamını taşımaktadır. Sözcükler, 'vis' sözcüğü ile bağlantılı olup sis, güç, erk, yetke, şiddet, bedensel güç kullanımı demek olduğu gibi nitelik, bolluk, öz ya da bir şeyin asıl yapısı anlamına gelmektedir. Daha kapsamlı açıklama ile 'vis' sözcüğü, etken güç ve bir cismin gücünü kullanma anlamlarına gelmektedir (Polat, 2004). Şiddetin çekirdek anlamı 'güç'tür. Güç, karşı gücü susturmak için kullanılan bedensel davranışlar ve eylemlerdir (Riches, 1989).

Saha görüşmelerinden 'şiddet nedir' sorusundan yola çıkarak yaptığımız çalışmada katılımcılar farklı yorumlarda bulunmuşlardır. "Amcam karısını, çocuklarını hem döver hem de konuşur gezmeye götürürdü. Babam annemi, bizi hep döverdi. Şimdi amcamın yaptığı şiddet sayılır mı?" (42 yaşında, üniversite mezunu, boşanmış). Bu katılımcının ifadesi Riches'in görüşlerini doğrular niteliktedir. Ona göre şiddet, hedeflere ulaşılması için kullanılan bir uygulamadır. Şiddet kavramına bakış açısında; edimin amaçlanan etkisinin ortaya çıkması için edimin faili ile alıcısı arasında bir ölçüde anlayış ortaklığının bulunmasının gerekli olduğu yer alır. Sosyal değerler bu anlayış ortaklığının dayanağını oluşturur (Riches, 1989). Görüşülen kişi tanıklık ettiği fiziksel şiddeti, şiddet olarak görmemektedir.

"Şiddet, kişinin sorununu çözemeyip de mantıkla akılla çözemediğinde başvurduğu yöntemdir" (60 yaşında, üniversite terk, evli). "Şiddet bu dünyadaki en büyük gerçektir. Şiddet herkesin içinde vardır herkeste başlar. Ufacık bir çocuğun içinde bile vardır" (30 yaşında, yükseköğretim mezunu, evli). Kültürel değerlerin ağırlığının tüm topluluklarda etkili olduğu ve şiddet olasılığını tetiklediği gibi azaltılabileceği de açıkça görülmektedir. Toplumsal yapı ile şiddet arasındaki ilişki etki ile fırsat arasındaki ilişkidir. Riches'e göre şiddet; sosyal ve kültürel etkenlerin yanı sıra genetik özellikler taşımaktadır. Şiddetin genetik özellikleri değerlendirilerek, insan ve hayvan davranışları kıyaslandığında saldırganlık öne çıkar. İnsan ve hayvan saldırganlığı kıyaslandığında; püskürtme yoluyla mekânsal yayılmaya yol açtığı kabul görmektedir.

"Fiziksel her türlü müdahale şiddettir ama bir de ötesi var. Yani bu zaten cinsel şiddet var fiziksel şiddet var olayın bir de psikolojik boyutu var o da bir şiddet. İşte ekonomik bir şiddet söz konusu. Ben özellikle kadın erkek söz konusu olduğunda duygusal çöküntüye neden olacak şeyleri de şiddet olarak tanımlıyorum. Ama dışarıda bunun boyutları değişebilir" (39 yaşında, lisansüstü, evli).

Nieburg'a (2004) göre, bu tür eylemler iyi ya da kötü olarak değerlendirilemez. Çünkü iyi ya da kötü olarak tanımlanması eylemin kime karşı yapıldığına ve eylemi kimin başlattığına göre değişmektedir. Karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya birkaçı doğrudan veya dolaylı olarak diğerlerinin bedensel bütünlüğüne veya mallarına ya da simgesel, sembolik ve kültürel değerlerine oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranırsa şiddetten bahsedilir (Nieburg'tan akt. Polat, 2004).

"Şiddet, şimdi çok karmaşık bir şey şu anda toparlamaya çalışıyorum yani direkt fiziksel olarak değil psikolojik de bir şiddet uygulanabilir; kazancına el konulması, çocuklara ya da ailesine karşı bir tavır alınması bence bu da bir şiddettir" (36 yaşında, üniversite mezunu, evli). Katırlımcının ileri sürdüğü gibi, şiddet uygulaması sadece fiziksel acı ya da bedensel hasar değildir. Şiddet uygulaması ruhsal acı doğurmaktadır. Riches'a (1989) göre, ruhsal acıya daha çok sosyal itibarın kaybı yol açmaktadır. Şiddet kullanımının önemli olan yanı şiddetin gerekli bir koşulunu oluşturmasıdır. Bir şiddet girişiminde, istenen sonucun alınmasının gerçekleştiğini görmek şiddet uygulayanlara sürdürmeleri yönünde güven vermektedir. Bulgulara göre şiddetin gündelik hayatta çeşitliliğine rağmen hukuk dilindeki sınırları dikkatli bir şekilde çizilmiştir.

"Bugünkü kullanımıyla 'iktidar sahibi/güçlü bir kişi'den ya da 'güçlü kişilik'ten söz ederken, zaten 'iktidar' sözcüğünü eğretileme (metafor) olarak kullanıyoruz. Eğretilemeyi kaldırdığımızda söylemek istediğimiz şey, gerçekte 'kuvvet'tir" (Arendt, 2003). Şiddet ise, iktidardan farklı olarak, daima araçlara muhtaçtır. Bu yönüyle de şiddet kuvvete yakındır. Çünkü tüm başka araçlar gibi şiddetin araçları da doğal kuvveti çoğaltmak amacıyla tasarlanır ve kullanılır ta ki gelişmelerinin son safhasında doğal kuvvetin yerine geçer hale gelinceye değin (Arendt, 2003).

Arendt, 'güç'ü siyaset öncesi doğal şiddetten ayırarak şöyle tanımlar: "Güç, insanların eylem için bir araya gelmeleriyle ortaya çıkar ve her ne sebeple olursa olsun birbirlerinden ayrılmalarıyla yok olur" (Arendt, 1963). Bu bağlamda güç, iktidara giden yolu açmakta ve şiddetin aksine siyasal/kamusal alanı bozucu bir unsur olarak değil, koruyucu bir unsur olarak belirlemektedir.

E. ERKEKLİK VE KADINLIK HALLERİ

Bu bölümde erkeklerin 'kadınlık' ve 'kadın olmak' ile 'erkeklik' ve 'erkek olmak' üzerine belirttikleri roller açıklanacaktır. Erkeklerin, kadınları ve erkekleri nasıl algılayıp konumlandığı yorumlanacaktır. Görüşmelerden elde edilen, kadının 'fiziken zayıf', 'güçsüz', 'ana', 'korunmaya muhtaç' olması; erkeğin 'güçlü', 'korumacı', 'delikanlı' olması gibi ifadelerin değerlendirilmesi yapılacaktır. Toplum içinde kadından ve erkekten beklenen görevler tartışılacaktır.

Gündelik yaşam pratiklerinde kadınlık ve erkeklik rolleri, genel kabul gören toplum normlarına yeniden üretilen ya da karşı çıkılan ideolojik ve kültürel bir alandır (Erbalaban Gürbüz, 2016). Bu bağlamda kadınlık ve erkeklik, kadın ve erkek olma halleri kültürden kültüre çeşitlilik göstermektedir. "Erkek dediğin sözünün eri olur, delikanlı olur, karı gibi kıvırmaz" (30 yaşında, lise terk,

evli). “Erkek dediğin adam gibi adam olacak, erkeklığıne laf getirmeyecek. Kuaför salonunda öyle kadınlar görüyorum, sürekli telefon ellerinde emir veriyorlar.” (42 yaşında, ilkokul, evli).

Atay ‘Erkeklik En Çok Erkeği Ezer’ (2012) çalışmasında erkeklığıne farklı bir bakış açısı geliştirmiş ve erkeklığın hem iktidar olma hem iktidarın taşıyıcısı olma yanına vurgu yapmıştır. Bu sebeple de erkeklik ‘erkek olma’ mücadelesinde ezilmektedir. Atay’a (2012) göre erkeklik cinsiyete göre belirlenmiş ‘iktidar’ın ona sahipmiş gibi görünen ‘muktedir’i de ezen” deneyimleridir. Bu iktidar konumu özneyi, iktidar olma yolunda muktedir olmaya itmektir. Özetle Connell’in (2005) de vurgusu bu kavramlaştırmalarda ataerkilliğin erkek(lik)ler arasında kesişimsellikle farklı biçimlerde deneyimlendiği; erkekliklerin, kadınlar ve kadınlıklarla olduğu kadar erkekler ve erkeklikler arasında da ilişkisellikte kurulduğudur. Ayrıca Connell, ataerkilliğe karşı olan erkeklerin de mümkün olabileceğini göstermektedir (Akt. Baran, 2019).

“Kadın dediğin Osmanlı olmalı, kendini bilmeli. Sen laf atsan da dönüp bakmamalı. Erkek de kadını koruyacak.”(30 yaşında, lise mezunu, evli). Kardam’a (2004) göre, değişen koşulların sonucunda, kadının cinselliğinin denetlenmesinin güç olmasına rağmen şeref anlayışına ait değerlerin direnç göstermesinin sosyalizasyon süreci içinde içselleştirilip, yeniden üretilerek kadınlar üzerinde sürdürülmesidir. Kadının ve erkeğin cinsel kimliği çevresinde oluşmuş roller doğrultusunda kadınların ve erkeklerin oldukça farklı ahlak anlayışlarına maruz kaldıkları görülmektedir (Beauvoir, 1993). Bu doğrultuda; eşinin, ailesinin, kızının, kız kardeşinin onurunu korumak iddiası ile gerçekleştirilen suçların oranı yüksektir ve kavga, adam dövme, tehdit, yaralama, cinayet gibi geniş bir alana yayılmaktadır (Köknel, 1996). Ortaş (2009) “erkeğin kadın üzerine iddia ettiği egemenlik onun yaşam hakkına kadar sızmaktadır” demektedir (akt. Vargün, s. 37).

“Kadın dediğin güzel olacak, bakımlı olacak ama markaya moda çok düşkün olmayacak, kendine bakmalı, kendini bırakmamalı”, “Kadın çok konuşmamalı”, “Kadın dediğin ağırbaşlı, oturaklı olur, hanımefendi olur”, “Kadın kadınlığını bilecek, oturmasını kalkmasını bilecek”(Katılımcı erkekler). Erkeklerin imgelerinde kadınların nasıl olması gerektiğinin yansıtılması, toplumun genel kabul sınırlarında dolaşmaktadır. Çünkü insanlar; kadınlığa ve erkeklığıne ilişkin beklentilerini, davranış kalıplarını, değer yargılarını içinde buldukları toplum aracılığıyla edinmektedirler. Cinsel kimliğin sınırlarının çizilmesine yönelik bu kurallar çeşitli yollarla çocuğa aktarılmaktadır. İlbars’a (1982) göre çocukların yetiştirilmesi, gelecek kuşağa ana kültürün aktarılması aileler tarafından yerine getirilmektedir. Cinsel kimliğin ayrışması; toplum içinde o cinsiyetin gerektirdiği psikolojik ve kültürel özelliklerin kazanılması, cinsel bir rolün benlik içinde sindirilmesiyle olanaklıdır. Kadın-erkek farklılığı büyük ölçüde biyolojik özelliklere değil, kültürel şartlanmaya bağlıdır (İlbars, 1987).

“Kadın dediğin alımlı olur, karakteri önemli değil, orasını sen halledersin zaten” (35 yaşında, üniversite mezunu, evli). Katılımcı fiziksel görüntüyü değiştiremeyeceği için seçicilik gösteriyor ancak kadının kişiliğinin ona göre hiçbir önemi bulunmamaktadır. Kendine göre kadını kişilik olarak yeniden şekillendireceğine inanmaktadır. Geçmişte kullanılan günümüzde de geçmiş ile ilişkilendirilmeye çalışılan düğünlerde, modern tarz gelinliğin üzerine takılan kırmızı duvak

kadının evlilik yoluyla yeniden şekillenebileceğine dair inancın sembolüdür. Büyükokutan-Töret'e (2016) göre gelin, dışarıdan gelen dolayısıyla düzeni bozan, kaosun temsilcisi ve aile için 'yabancı'dır. Türk dünyasında görülen kırmızı duvak ile aile; yabancı olan gelinin başını örterek 'kapalı' olmasını sağlar. Kapalılık baba evinden çıkarken öldüğünü, gerdek odasında duvağın açılması ile doğarak yeni statü kazandığını sembolize etmektedir (Büyükokutan-Töret'ten akt. Bulut, 2018). Kırmızı duvak günümüzde nadiren kullanılsa da sembolik anlamının geçerli olduğunu belirtmemiz olanaklıdır. Diğer yandan geleneksel cinsiyet rollerine olan inançta emek, itaat ve hizmet Türk toplumunda bir kadının kimliğinin parçasıdır (White, 1994). Bu kimliğin dışına çıkan kadın ise bazen şiddet yoluyla durdurulmaktadır.

F. ERKEKLERİN ŞİDDET DENEYİMLERİ VE ALGILARI

Literatürde, şiddete maruz kalan kadınların eğitim ve sosyoekonomik düzeyinin düşük olması ve herhangi bir gelir getiren işte çalışmaması göze çarpmaktadır (Kocacik ve Dogan, 2006). Ancak şiddet durumunu bu kadar kolaylıkla, tek bir değişken ile ifade etmemiz olanaklı değildir. Kadına karşı şiddet pek çok kültürel etmeni barındırmaktadır. Toplumun geleneksel yapısında kadına yönelik kültürel kodlar, çalışan para kazanan kadınlar içinde yeniden üretilerek ağırlıklarını sürdürmektedirler.

Katılımcı erkeklerin de şiddeti deneyimledikleri; fiziksel şiddetten, duygusal şiddete kadar farklı şiddet uygulamalarına maruz kaldıkları belirlenmiştir.

Şiddet insanın içindekileri karşısına sadece bence şeyle olmaz kaba kuvvetle veya fiziksel olarak olmaz. Yani bu sözlü de olur bir hareketle veya bir sert bakış veya küçümseme bakışı ... bunlar da bence yeri geldiği zaman şiddetin bir aracı olarak kullanılabilir (34 yaşında, üniversite mezunu, evli).

Gücümüzün yettiğine acı çektirme, üstünlük sağlamak isteyenlerin gizli yüzüdür. İnsanlar, farklı şekillerde şiddete maruz kalmaktadırlar. Acıyı bir denetim biçimine dönüştürerek şiddet uygulamak, kurbanın kimlik bilincini kırmayı amaçlamaktadır. Kimlik bilincini yok etmek; kimi zaman işkence yaparak, kirleterek veya eşya durumuna düşürerek, ötekini yok ederek oluşmaktadır (Breton, 2005).

"Ben ailemden şiddet gördüm, bahsetmek istemiyorum, bunu yaşadığım için çocuğuma bunu yapmayacağım" (30 yaşında, üniversite mezunu, evli. Katılımcı, aile içinde maruz kaldığı şiddet hakkında konuşmak istememiştir.) Fiziksel şiddet mağduru erkek çocukların duyguları değerlendirildiğinde; şiddet sonrası en çok utanç ve aşağılanma duygusunu daha sonra korku, öfke ve suçluluk duygularını hissettikleri görülmektedir. Ancak fiziksel şiddete maruz kalma kız çocuklarında; suçluluk ve korku geliştirirken erkek çocuklarında öfke ve utanç duygusu öne çıkmaktadır (Bulut, 2010). Kültürel değerlerin cinsiyete ilişkin rol beklentileri farklılık gösterdiğinden, maruz kaldıkları şiddetten etkilenmeleri de farklı olmaktadır. Kültürel değerlerde kız çocuklarından

daha fazla itaat etmesi ve kabullenmeleri beklenirken; erkek çocuklarından cesur olmaları ve korkmamaları beklenmektedir.

“Ben işimden örnek vereyim, müdür geliyor bana bu iş niye böyle diye bağırıp çağırıyor, ben senden şu işi istiyorum diyor, görevim gereği gidiyorum arkadaşlara bağırıyorum, sen mesela niye iş yapmıyorsun. Bu silsile gibi bir şey yukardan aşağıya. Evde de böyle” (52 yaşında, lise mezunu, evli). Mojab (2006), kadına yönelik şiddeti, eşitliğe dayanmayan güç ilişkilerinin bir göstergesi olarak yorumlamaktadır. Erkekler eşitsizlikten güç alarak kadınlar üzerinde hakimiyet kurmuşlardır. Şiddet, kadınları daha aşağı bir konumda var olmaya zorlayan en önemli mekanizmadır (Mojab, 2006). Erkeğin ataerkil geleneklerinden kaynaklanan kadına göre üstün konumu, kadının erkeğe bağımlı olması ve erkeğin aile içi kararlarda kadından daha fazla söz sahibi olmasının ‘doğal görülmesi’ de şiddeti besleyen diğer unsurlardır (İlkkaracan ve Gülçür, 1996).

G. KATILIMCILARA GÖRE ŞİDDETİN NEDENLERİ

1. Kültürel Kimlikler

Katılımcılara göre farklı etnik, dinsel ve kültürel kimlikler arasında sorun ortaya çıkabilir ve bu farklılıklar şiddete yol açabilir. Kimliklerin ortak olması ise şiddetin oluşmamasında rol oynayabilir. Evliliklerde eşitliğin olmaması katılımcılara göre anlaşmazlıklara dolayısıyla sorunlara yol açabilir.

İçten içe böyle galiba bu da var insanlarda o gerilim var hani kimlikse bir gerilim var yani, farklı kimlikten biri iseniz bir araya geldiğinizde, zaten ezilen bir dünyada yaşıyorsanız karşı tarafta egemen bir kimliğe sahipse o gerilim mutlaka oluyor, ben mümkün olduğunca o gerilim hattına girmemeye çalıştım, o konulara çok girmedim ama ben siyasi kimliğimden ya da dini kimliklerimden, etnik kimliğimden hiçbir zaman ödün vermeyen bir insanım (25 yaşında, lisansüstü, bekar).

2. Aile ve Çocuğun Rolü

Ailenin/ailelerin ilişkiyi onaylamamasının ya da kadın ile erkek arasındaki ilişkiye karışmasının evde şiddet ortamını yaratması ya da tersi durumda ailenin desteği ile ilişkilerin devam etmesi durumunu ileri sürmüşlerdir. Şiddet gören kadının ailenin bütünlüğünü bozmamak adına ayrılmaması gerektiği konusu da bu yorumlara dahildir.

Annem de çok eziyet görüp, olaylar yaşadı, kocasından destek görmedi açıkçası, babam kendi başına buyruktu, annem biz olarak, aile olarak devam etmeye çalıştı ama bu hayat boyu yordu onu, karşılığını hiçbir zaman almadığını düşünmüyor, tabi annem kendinden fazla verdi, kendi annelik görevini yaptı, zor zamanlarda aileyi topladı, işleri halletti (32 yaşında, üniversite mezunu, evli).

“Bir defa ben toplumun çok fazla kodlarıyla oynandığını düşünüyorum. Yani maya ne işe yarar, insanları bir arada yani bir şeyi bir arada tutmaya yarar. Eğer siz onlara çok fazla dokunduğunuzda bunları zedellersiniz” (39 yaşında, evli, lisansüstü).

Görüşmelerde katılımcılar ailenin bütünlüğünün korunmasının önemini üzerinde durmuşlardır. Katılımcılara göre kadın, ‘analık görevi’ olarak şiddet görse dahi ‘yuvayı’ korumakla görevlidir. Eğitim düzeyi görece daha yüksek olan katılımcılar dahi kendi ailelerinden ve annelerinden örnekler vererek, ‘onların ne çilelerle bugünlere geldiği’ni vurgulayarak ideal kadın tipinden bahsetmişlerdir. Annelerinin gösterdiği özveriyi ya da ‘kol kırılır yen içinde kalır’ anlayışını eşlerinden de beklemekte oldukları anlaşılmıştır.

3. En Yakın Olan En Kolay Hedef

Katılımcılara göre iş yerinden, yaşadığı toplumdan ya da aileden baskı, mobbing gören, stres yaşayan erkeğin üzerinde hissettiği kötü durum en yakınındakine yansıtılmaktadır. Katılımcılar arasında erkeğin yaşadığı baskıyı ‘haklı olarak’ en yakınındakine gösterebileceğine dair bir kabullün olduğu görülmüştür. “Çok ağır şeyler söyledim. Mesela sefil gibi bir laf söyledim. Zavallısın, sefilsin. Aslında hiç öyle bir kız değildi, ama o anda kalbimi kırdığı için kalbini kırmak istedim. Ama çok yanlış. İnsan en çok sevdiğini üzer diye bir laf var ya” (42 yaşında, üniversite, dul). Yapılan araştırmalar da bunu doğrulamaktadır. Kadınlara çoğunlukla şiddeti en yakınındakiler uygulamaktadır. İlkaracan ve Gülçür’e (1996) göre tüm dünya çapında yapılan araştırmaların sonucuna göre kadınların sınıf, etnik ve dinsel kimlik fark etmeksizin eşleri, babaları, kardeşleri gibi birlikte yaşadıkları erkeklerin şiddetine uğradıkları ortaya çıkmıştır.

Kültürel yetiştirme kodları erkeği güçlü olarak yetiştirdiği için çoğu zaman kadının konumuna bakmadan da erkek şiddet uygulamaktadır:

Bu bence biraz böyle bir şey. Yani yetiştirme koşullarıyla alakalı. Çünkü ev hanımı da olabilir, doktor, öğretmen de olabilir sonuçta şiddete uğruyorsa bu erkeğin yetiştirilme koşullarıyla alakalı bir şey. Kültürel olarak gelen bir şey bence. Orada kadının koşulunu statüsünü çok fazla göz ardı etmiyor. Derecelendirdiğimiz zaman muhtaçlık önemli bir etken (39 yaşında, lisansüstü, evli).

Katılımcının öne sürdüğü kadının muhtaç olma durumu ile erkek şiddetine uğrama olasılığının yüksek olması Cohen’in görüşleri ile örtüşmektedir. Cohen’e (1999) göre fiziksel şiddet, güçlü konumda olandan güçsüz konuma sahip olana doğru artmaktadır. Şiddet, gündelik hayatın barındırdığı eşitsizlikleri ve güç ilişkilerinin avantajlı tarafını öne çıkarmak ve konumlarını meşrulaştırmak için kullanılmaktadır. Katılımcının ileri sürdüğü ikinci önemli bir görüş ise şiddetin öğrenme yoluyla kazanıldığına ilişkindir.

4. Ekonomik Gücün Olmaması

Katılımcılar kadının ekonomik gücünün olmamasını toplumun içinde bulunduğu ekonomik yetersizliğe bağlamaktadırlar.

Kadın üretime katılmadığı sürece her zaman için yani böyle Anadolu deyimiyse kocasının dizinin dibinde oturup o ne derse yerine getirmek durumunda kalıyor. Benim büyük ebem, anamın anası şimdi öldü mezarına gidiyoruz. Bu kadın sabahın beşinde kalkıp çiftliği çekip çeviriyor, akabinde de ertesi günün kararlarına ortak karar veriyor veya önümüzdeki yıl yapılacak olan üretime fikir verebiliyordu. Şu anda bunların olduğunu sanmıyorum, eşiyse beraber omuzluyordu koca çiftliği ve onca işi (61 yaşında, üniversite terk, evli).

Kadın eğer muhtaçsa şiddete daha fazla maruz kalır. Muhtaç olmayıp şiddete uğrayanlarda daha çok bence karşı tarafın kendisini bir erkek olarak onu azarlaması ya da işte fiili şiddet göstermesindeki o erkeklikten kaynaklanan ya da ataerkillikten kaynaklanan bir hak olarak görmesinden de kaynaklanıyor (39 yaşında, lisansüstü, evli).

5. Eğitimsizlik ve Politika

Katılımcılardan bazıları yanlış eğitim ve kadınlar üzerinden üretilen yanlış politika söylemlerinin kadınlara karşı fiziksel şiddet kullanımını artırdığını ileri sürmüşlerdir.

Bu işi ben direkt eğitime bağlıyorum ... şöyle söyleyeyim, yanımda bir lise var gözlemliyorum ben buradaki çocuklar yani kız ve erkekli grupları, konuşmaları, hayata bakışları, yaşam tarzları tamamen medyatik, göstermelik yani sizin deyiminizle, burada bütünselle varmaları bunların çok zor bu çocukların, bunu algılayabilmeleri için onların yani çok daha geniş bir açıdan bakmaları gerektiğine inanıyorum. Bu eğitimden geçtiğimiz için ben öyle düşünenlerdenim. Şu anda işte Z kuşağı diye tabir ediliyor işte bu, farklı bir nesil geliyor diyorlar, bu farklı nesil tamamen görsel, işitsel ve dokunmatik yani böyle teknolojik bir nesil geliyor... Bizler kitap kalemle yetiştik ama bunlar çok farklı. Göreceğiz ömrümüz olursa (58 yaşında, lise, evli).

“Kadına şiddetin sebebi eğitim, yani bunun sebebini herhangi bir dine vs. bağlamanın yanlış olduğunu düşünüyorum bunun sebebi kesinlikle eğitimsizlik...” (30 yaşında, üniversite, evli).

“Şimdi eğitim, eğitimsiz insanımız çok etrafımda bile duyuyorum yani kadınlar çalışmasın kadınlar evde otursun çocuk yapsın diyen 2020’de hala insan var. Maalesef bunlar eğitimsizlikten.” (25 yaşında, üniversite mezunu, bekar).

6. Medya

Medyanın şiddeti görünür kılması ve medyanın şiddeti yeniden üreterek estetik hale getirmesi son yılların tartışılan konularından birisidir. “Aslında hegemonyanın kazanılması genellikle, Humphrey Bogart, John Wayne ve Sylvester Stallone’un canlandırdığı film karakterleri gibi ta-

mamen kendine özgü hayal ürünü kişilikler olan erkeklik modellerinin yaratılmasını içerir” (Connell, 2005). Alıntıdan da anlaşılacağı gibi Connell’in kavramsallaştırdığı ‘hegemonik erkeklik’ en çok kitle iletişim araçları yoluyla üretilmektedir. Çünkü kitle iletişim araçları aynı anda sayıca en büyük topluluğa erişebilen tek anlam taşıyıcılarıdır (Erbalaban Gürbüz, 2016).

Medya, medya, ben bunu medyaya yani televizyona bağlıyorum. Yani televizyonda bugün bir yemek yapma programı izliyoruz, insanlar birbirini kesecek. Bir yarışma programı izliyoruz yani ne bileyim birbirilerini çiğneyip en üste çıkmaya çalışıyorlar. Bence televizyon şu anda en tehlikeli şey, insanları bu kadar şiddete sürükleyen şey bir; başımızdaki şiddeti önlemeyen siyasiler, iki; televizyon, bu ikisi şu anda en büyük unsur (30 yaşında, üniversite mezunu, evli).

Katılımcıların bir kısmı medyayı şiddeti yeniden üretmekle suçlarken, bazı katılımcılar sosyal medyayı bir hak arama, ses duyurma aracı olarak görmektedir.

Öncesinde de aynı şekilde her yerde televizyon vardı, medya vardı. Son üç beş sene içerisinde sosyal medyaların hakkını yememek lazım hatta bu insanların adaleti bulamadığı yerde hukukta adliyeye vesaireye gidip orada adaleti bulamadıkları yerde bir tweet ile sosyal medya paylaşımı ile orada çok daha iyi bir sonuç aldıklarını görüyorlar. Bu sebeple oradan çok daha etkileşim ve dolaşım da olduğu için daha çok gündem oluyor (33 yaşında, üniversite mezunu, evli).

H. SONUÇ

Bu araştırmada erkeklerin, kadına uygulanan fiziksel şiddete ilişkin bakış açıları yorumlanmaktadır. Kadına yönelik şiddetin uygulanma nedenleri hangi değerlere dayanmaktadır? Elde edilen bulgular doğrultusunda katılımcıların kadına karşı şiddet, kadınlık ve erkeklik tanımlamaları yorumlanmıştır.

Katılımcılara göre eşlerin farklı etnik, dinsel ve kültürel kimliklere sahip olmaları aralarında sorun ortaya çıkarabilir. Bulgulara göre belirtilen kimliklerin farklı olması şiddeti tetiklerken, benzerliklerin aynı olmasının şiddeti önleyebileceği ifade edilmiştir. Evliliklerde eşitliğin olması da katılımcılara göre sorunlara yol açabilir. Diğer yandan ailenin/ailelerin onayladıkları ilişkiler de sonu şiddete varabilecek sorunlara neden olabilmektedir. Bu durumun tersi olarak ailelerin onayladığı ilişkilerde sorun daha az çıkmaktadır.

Önemli bir bulgu da erkeklerin kadınların fiziksel şiddet görseler de evliliklerini ya da ilişkilerini bitirip gitmemeleri gerektiğine dair düşünceleridir. Katılımcılara göre; şiddet gören kadının ailenin bütünlüğünü bozmaması adına boşanmaması gerektiği yorumlanmıştır. Bu görüşü destekleyen bir diğer görüş ise toplumun kodlarıyla oynadığı ve maya bozulduğu için şiddet gören kadınların eşlerini terk ettiklerini savunmaktadır. Katılımcıların ailenin bütünlüğünün korunmasını kadınlardan beklemeleri çarpıcı bir sonuçtur. Kadının ‘analık görevi’ olarak şiddet görse dahi ‘yuvayı’ korumakla yükümlü olduğunu düşündükleri görülmektedir. Katılımcılara göre kadınlar

hiçbir koşulda aile birliğini bozmamalıdır. Bu düşünce kadına yönelik geleneksel beklentiyle örtüşmektedir.

Erkeklerin kamusal alandaki sıkıntılarını 'haklı olarak' en yakınındakine gösterebileceğine dair bir kabulün olduğu bulgulara yansımıştır. İleri sürülen ikinci önemli bir diğer görüş ise şiddetin öğrenme yoluyla kazanıldığıdır.

Katılımcılar kadının ekonomik özgürlüğünün olmamasının da şiddete maruz kalmasına neden olacağını ifade etmişlerdir. Ekonomik gücü olan kadınların da şiddete maruz kalmaktan kurtulamayacakları ve şiddet uygulamasının öğrenilmiş erkeklik olduğu belirtilmiştir. Katılımcılardan bazıları kadınlar üzerinden üretilen yanlış politika söylemlerinin ve eğitimsizliğin kadınlara karşı fiziksel şiddet kullanımını artırdığını ileri sürmüştür. Kadına şiddetin etnik ve dinsel kimlik ile ilişkilendirilemeyeceği ancak eğitimin önemli bir etken olduğu vurgulanmıştır. Katılımcıların bir kısmı medyayı şiddeti yeniden üretmekle suçlarken, bazı katılımcılar sosyal medyayı bir hak arama ve ses duyurma aracı olarak görmektedirler.

Yapılan çalışmalarda ortaya çıktığı gibi insanın davranışları yalnızca insan fizyolojisi ile ilişkili olmayıp, sosyal örgütlenmeler içinde kültürel kodlar ve değerler tarafından şekillenmektedir. İnsan düşüncesinin öncelikle ortak kültürün malzemeleri tarafından oluşturulduğu açıkça görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların yanıtlarını yorumladığımızda kadına dolayısıyla şiddete bakış açılarında kültürel değerlerin ağırlığı önem arz etmektedir.

SONUÇ

Şiddet, hızlı bir şekilde modern devletin gereçleri ile sınırlandırılarak değerlendirilmeye tabi tutulsa da son derece karmaşık bir kavramdır. Şiddete dair nedensel eğilimler hakkında kesin bilginin az olması nedeniyle şiddet kavramına yaklaşımda uzun vadeli perspektifin belirlenmesi de güçtür. Şiddetin tanımlanmasına dair yorumlamacı tartışmalar ve anlamsal değişimler, şiddet eylemlerinin daha kesin, art zamanlı ve eş zamanlı olarak incelenmesini engellemiş ve dolayısıyla güvenilir tarihsel sürece yönelik çalışmaları karmaşık hale getirmiştir. Bunun nedeni kısmen kesin olmayan nicelik ve nitelik kriterleri ile muhakemeyi etkileyen çeşitli aralıklı parametreler olmakla beraber özellikle şiddetin ne olduğuna dair çelişkili ve değişken değerlendirmelerdir.

Modern çağ demokratik ve rasyonel kurumlarıyla insanlığın kavranmasına dair daha iyi şanslar yaratmıştır. Ne var ki şiddet karşıtlığı ve barışçılık gibi 'olumlu' düşüncelerin oluşmasına zemin hazırlamakla beraber yeni teknolojiler yoluyla şiddet potansiyelini şekil değiştirerek büyük ölçüde artırmıştır. Sürec, toplum üyeleri arasında giderek artan sosyal mesafe ve insan doğasının baskı altında tutulmasıyla sonuçlanmıştır. Şiddet ediminin varlığı her ne kadar tartışmaya kapalı gibi görünse de biçimi, algılanışı, sebep ve sonuçları minvalindeki tüm değişimler hâlihazırda bir tartışma konusu olma özelliğini sürdürmektedir. Birey kaynaklı doğuşu ve ait olduğu kültürel kodlara ve oluşturduğu toplumsal değerler düzeyine göre biçimlenişi, aktör/fail açısından şiddet kavramını çeşitlendirmektedir. Bu çeşitlilikten hareketle, devlet eliyle organize edilmiş bir yargı işleyişinin sürdürdüğü çok kültürlü toplumlarda fail açısından suç addedilen şiddet eylemlerinin de failin toplumda görünen 'üst kimliğinin' çok daha ötesinde bir sebepten kaynaklandığı yorumuna ulaşılabilir. Şiddetin anlaşılabilmesi ve daha kapsamlı önleyici tedbirlerin alınması maksadıyla fail ve maktulün kültürel ve toplumsal aidiyetlerinin kodları da kriminolojik açıdan dikkatle okunmalı ve çözümlenmelidir. Çünkü üzerinde çalıştığımız şiddet kavramı tek bir kaynaktan beslenebildiği gibi birçok alt sebepten de beslenebilmekte ve tüm yaptırımlara rağmen ortaya çıkmaktadır.

Şiddet; toplumlarda hoş görülmemesine ve yasal olarak suç kabul edilmesine rağmen uygulanmaya devam etmektedir. Ancak şiddet uygulamasının belli koşulları vardır. Kültürel değerlerle uyum içinde olduğu sürece onaylanan şiddet bir ölçüde uygulayanların, kurbanların ve tanıkların meşruluğunu kabul etmeleriyle sürekli hale gelir. Kültürel değerlerde şiddet bir yandan kabul görülürken diğer yandan dozunun ve kimlere uygulanacağını sınırları da bellidir. Bu nedenle şiddet uygulaması ile kültürel değerler sıkı bir ilişki içindedirler.

Kadına yönelik şiddet ise, genel olarak şiddet gibi çok eskilere dayanan bir tarihi olmakla beraber, günümüzde şiddet deyince belki de ilk akla gelen şiddet türünü teşkil etmektedir. Tüm ülkeler ve kültürlerde pek çok farklı görünümüne rastlanan kadına karşı şiddet olgusu, küresel bir problemdir. Bu problemin çok kısa bir vadede tamamen çözülemeyeceği öngörülebilirse de bu durum umutları kırmamalıdır. Mücadelenin belki de uzun sürecek yolculuğunda azim ve sebat gösterilmesi gerektiği baştan kabul edilmelidir.

Kadına yönelik şiddetin zorluğu biraz da çok boyutlu bir olgu olmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda, kadına yönelik fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddetten bahsedilebilir. Şiddetin bu türleri birbiriyle hiç kuşkusuz ilişkilidir; ancak ayrıca ele alınabilmeleri de her bir şiddet türünün kendine has özellikleri ve şiddete yol açan faktörler bakımından kapsamlı bir inceleme yapmayı mümkün kılmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada, kadına yönelik şiddet türleri içerisinden fiziksel şiddete odaklanılmış ve şiddetin bu türünü gerçekleştiren faillerin profilinin çıkarılabilmesi için konuyu açıklamaya çalışan teoriler ve yaklaşımlarla alandaki diğer araştırmalar değerlendirilmiştir.

Kadına yönelik şiddet türlerinin tamamı için gerekli olduğu üzere fiziksel şiddet olgusunun da tek bir bilim alanının bakış açısıyla irdelenmesi mümkün olmaz. Genelde şiddet ve özelden kadına yönelik fiziksel şiddeti açıklayabilmek için birden çok disiplinin bir araya gelmesi ve bunların bilimsel birikim ve tekniklerinden yararlanılması gerekir. Bu nedenle, bu çalışma, kriminoloji ve ceza hukuku ile psikoloji ve antropoloji alanlarının bir araya gelmesi suretiyle yürütülmüş bir literatür çalışmasıdır.

Kadına yönelik fiziksel şiddet bu kitapta çok boyutlu olarak incelenmiş ve yazarlar kendi uzmanlık alanları doğrultusunda şiddeti ele almışlardır. Kadına yönelik şiddet suçu ve suçlu özellikleri konusunda kültürümüze özgü çalışmalara ihtiyaç olduğu açıktır. Kitabımızın bu açıdan alanyazına katkıda bulunması, geliştirilecek politikalara ışık tutması hedeflenmektedir.

Eserin bu şekilde kadına yönelik fiziksel şiddet uygulayan faillerin profiline ilişkin multidisipliner bir çalışma niteliğinde olması ve ülkemizde bu tarz çalışmaların sayıca son derece sınırlı olması nedeniyle literatüre kayda değer bir katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Ancak eserin önemi, ayrıca, bundan sonra yapılabilecek (ve yapılması elzem) olan bir saha araştırması ve bu araştırma üzerine kurulu fail profillendirmesi çalışmasına ışık tutabilecek olmasından kaynaklanmaktadır. Bu eserde ortaya konan teoriler ve yapılan çıkarımlar ışığında planlanacak ve yine bunlar doğrultusunda toplanan verilerin analiz edileceği diğer araştırmalar, şiddet olgusu ve suçlarla mücadelede uygulanacak politikalara yön verecektir.

İlk bölümde ele alınan psikolojik teori ve değerlendirmeler ile ikinci bölümde ele alınan kriminolojik teoriler ve üçüncü bölümdeki antropolojik yaklaşım incelendiğinde, ortaya çıkan sentez yeni bir araştırmanın yöntemini belirleyebilir. Bu şekilde entegre bir bakış açısıyla konuya yaklaşılması ve buna göre sahada toplanacak verilerin yorumlanması ve analize tabi tutulması, failler açısından kadına yönelik şiddet uygulamalarına etki eden faktörlerin Türkiye özelinde de belirlenmesini sağlayacaktır. Bu tarz çalışmalar yürütülmeden alınacak önlemlerin ve genel olarak mücadele yönteminin ancak sınırlı bir etkisi ve başarısı olacağı açıktır.

Neredeyse her gün işlenen kadın cinayetlerinin ve sıklığı ölçülemeyen sair fiziksel şiddetin ulaştığı boyutun kaygı verici olduğunun altı çizilmelidir. Kadına yönelik şiddete yol açan bir değil birçok faktör söz konusudur. Ancak şiddetin durdurulamamasındaki en önemli etkenlerden birinin de toplumun kadına bakışı olduğu, aksi ileri sürülemez bir gerçektir.

Çoğu toplumda erkekler, ailenin sahibi olarak görülürler. Dolayısıyla erkekler egemenliğini sürdürürken de şiddeti bir araç olarak kullanır. Aile içinde kadınlara ve çocuklara uygulanan şiddet, erkek egemenliğinin kabul ettirilmesinde ve sürdürülmesinde bir araçtır. Üstelik bu tür şiddet, kültürel değerlerde kabul gören bir davranış biçimidir. Gelenekselleştirilen şiddet, şiddet olarak algılanmaz. Kadına yönelik şiddet; çocuğa temel örüntülerinin işlendiği yaşlarda, toplumsal ve inancaşsal örüntülerin de aktarılması ile önemli bir argüman haline gelmektedir.

Bireysel ve toplumsal düzeyde cinsiyet eşitsizliği ve cinsiyet rolleriyle ilgili sorunların tartışılmasına, mağduru mağduriyeti üzerinden suçlamaktan uzaklaştırıcı ve sağlıklı çözümler içeren politikalara, farklı yayın kanalları aracılığıyla şiddeti normalleştirmeyen aktarımlara; kısaca toplumu bilinçlendirmeye yönelik çok boyutlu çalışmalar yapılması için ivedilikle harekete geçilmelidir. Şiddet açısından risk gruplarına yönelik izleme çalışmaları ve bilimsel bulgular ışığında suç dinamiklerine uygun risk değerlendirme araçları geliştirilerek, önleme ve müdahale programlarının düzenlenmesinin gereği açıktır. Şiddet uygulayan suçluların ceza infaz kurumlarında ve denetimli serbestlik sürecinde iyileştirme programlarına dahil edilmesi, şiddete uğrayan ve tanık olan kadın ve çocuklara etkin psikolojik destek ve korunma sağlanması bireyin ve toplumun ruh sağlığı açısından önem taşımaktadır.

Ancak önemle belirtmek gerekir ki, kadına yönelik cinsiyetçi algıyı ve ataerkil toplum yapısını değiştirmek ve şekillendirmek de en başta devlete düşmektedir. Soruna karşı konulacak olan net bir tavra ve taviz vermeyen bir yaklaşıma ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

KISIM I

Bölüm I

- 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği, 2012. <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=17030&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5>
- Almosaed, N. (2004). Violence Against Women: A Cross-Cultural Perspective. *Journal of Muslim Minority*, 24(1), 67–88. <https://doi.org/10.1080/1360200042000212124>
- Altınay, A.G. ve Arat, Y. (2008). *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet*. İstanbul: Metis.
- Anderson, J. F., Kras, K. ve Kras, K. (2005). Revisiting Albert Bandura’s Social Learning Theory to Better Understand and Assist Victims of Intimate Personal Violence. *Women & Criminal Justice*, 17(1), 99–124. <https://doi.org/10.1300/J012v17n01>
- Anderson, K. L. ve Umberson, D. (2001). Gendering Violence Masculinity and Power in Men’s Accounts of Domestic Violence. *Gender & Society*, 15(3), 358–380. <https://doi.org/10.1177/089124301015003003>
- Archer, J. (1991). The influence of testosterone on human aggression. *British Journal of Psychology*, 82, 1–28. <https://doi.org/10.1042/bst019345s>
- Aydın, A. ve Akgün, S. (2014). Ergenlikte reaktif-proaktif saldırganlık, öfke, narsizm ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 29 (73), 44-56.
- Azam, P. ve Naylor, P. B. (2013). Aggression and Violent Behavior Intimate partner violence : A narrative review of the biological and psychological explanations for its causation. *Aggression and Violent Behavior*, 18(3), 373–382. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2013.01.003>
- Babcock, J. C., Jacobson, N. S., Gottman, J. M. ve Yerington, T. P. (2000). Attachment , Emotional Regulation, and the Function of Marital Violence : Differences Between Secure , Preoccupied , and Dismissing Violent and Nonviolent Husbands. *Journal of Family Violence*, 15(4), 391–409. <https://doi.org/10.1023/A:1007558330501>
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Barling, J. ve Rosenbaum, A. (1986). Work Stressors and Wife Abuse. *Journal of Applied Psychology*. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.71.2.346>
- Barnes, J. C. ve Jacobs, B. A. (2013). Genetic Risk for Violent Behavior and Environmental Exposure to Disadvantage and Violent Crime: The Case for Gene-Environment Interaction. *Journal of Interpersonal Violence*, 28(1), 92–120. <https://doi.org/10.1177/0886260512448847>
- Beasley, R. ve Stoltenberg, C. D. (1992). Personality Characteristics of Male Spouse Abusers. *Professional Psychology: Research and Practice*, 23(4), 310–317. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.23.4.310>
- Bernard, M. L. ve Bernard, J. L. (1983). Violent Intimacy: The Family as a Model for Love Relationships. *Family Relations*, 32(2), 283. <https://doi.org/10.2307/584688>
- Best, M., Williams, J. M. ve Coccaro, E. F. (2002). Evidence for a dysfunctional prefrontal circuit in patients with an impulsive aggressive disorder. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 99(12), 8448–8453. <https://doi.org/10.1073/pnas.112604099>

- Black, D. W., Gunter, T., Allen, J., Blum, N., Arndt, S., Wenman, G. ve Sieleni, B. (2007). Borderline personality disorder in male and female offenders newly committed to prison. *Comprehensive Psychiatry*, 48, 400–405. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2007.04.006>
- Blair, R. J. (1995). A cognitive developmental approach to morality : investigating the psychopath. *Cognition*, 57, 1–29. [https://doi.org/10.1016/0010-0277\(95\)00676-P](https://doi.org/10.1016/0010-0277(95)00676-P)
- Boladale, M., Yetunde, O., Olutayo, A. ve Olanrewaju, I. (2015). Personality Profiles and Psychopathology Among Students Exposed to Dating Violence at the Obafemi Awolowo University, Ile-Ife. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(1), 168–190. <https://doi.org/10.1177/0886260514532718>
- Booth, A. ve Dabbs, J. M. (1993). Testosterone and Men' s Marriages. *Social Forces*, 72(2), 463–477.
- Borrell-Carrio, F. (2004). The Biopsychosocial Model 25 Years Later: Principles, Practice, and Scientific Inquiry. *The Annals of Family Medicine*, 2(6), 576–582. <https://doi.org/10.1370/afm.245>
- Bowlby, J. (1988). *A Secure Base: Parent-Child Attachment and Healthy Human Development*. New York: Basic Books.
- Brandt, S. ve Rudden, M. (2020). A psychoanalytic perspective on victims of domestic violence and coercive control. *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 17(3), 215–231. <https://doi.org/10.1002/aps.1671>
- Busby, D. M., Holman, T. B. ve Walker, E. (2008). Pathways to Relationship Aggression Between Adult Partners. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 57(1), 72–83. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2007.00484.x>
- Buss, D. M. ve Barnes, M. (1986). Preferences in human mate selection. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(3), 559–570. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.50.3.559>
- Buss, D. M. ve Duntley, J. D. (2008). Adaptations for Exploitation. *Group Dynamics*. <https://doi.org/10.1037/1089-2699.12.1.53>
- Buss, D. M. ve Duntley, J. D. (2011). The evolution of intimate partner violence. *Aggression and Violent Behavior*, 16(5), 411–419. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2011.04.015>
- Buss, D. M., Larsen, R. J., Westen, D. ve Semmelroth, J. (1992). Sex differences in jealousy: evolution, physiology, and psychology. *Psychological Science*, 3(4), 251–255. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.1992.tb00038.x>
- Cadoret, R. J. (1982). Genotype–environment interaction in antisocial behaviour. *Psychological Medicine*, 12(2), 235–239. <https://doi.org/10.1017/S0033291700046559>
- Cadoret, R. J., Cain, C. A. ve Crowe, R. R. (1983). Evidence for gene-environment interaction in the development of adolescent antisocial behavior. *Behavior Genetics*, 13(3), 301–310. <https://doi.org/10.1007/BF01071875>
- Cano, A. ve Vivian, D. (2001). Life stressors and husband-to-wife violence. *Aggression and Violent Behavior*, 6(5), 459–480. [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(00\)00017-3](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(00)00017-3)
- Carroll, J. C. (1977). The Intergenerational transmission of family violence: The long-term effects of aggressive behavior. *Aggressive Behavior*, 3(3), 289–299. [https://doi.org/10.1002/1098-2337\(1977\)3:3<289::AID-AB2480030310>3.0.CO;2-O](https://doi.org/10.1002/1098-2337(1977)3:3<289::AID-AB2480030310>3.0.CO;2-O)

- Caspi, A., McClay, J., Moffitt, T. E., Mill, J., Martin, J., Craig, I. W., ... Poulton, R. (2002). Role of Genotype in the Cycle of Violence in Maltreated Children. *Science*, 297, 851–854. <https://doi.org/10.1126/science.1072290>
- Chancer, L. S. (2004). Rethinking domestic violence in theory and practice. *Deviant Behavior*, 25(3), 255–275. <https://doi.org/10.1080/01639620490431200>
- Chermerck, S.T. ve Giancola, P. R. (1997). The relationship between alcohol and aggression: an integrated biopsychosocial conceptualization. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 17(6), 621–649. [https://doi.org/10.1016/S0272-7358\(97\)00038-X](https://doi.org/10.1016/S0272-7358(97)00038-X)
- Cloninger, C. R., Sigvardsson, S., Bohman, M. ve Knorrning, A.-L. von. (1982). Predisposition to Petty Criminality in Swedish Adoptees II. cross-fostering analysis of gene-environment interaction. *Archives of General Psychiatry*, 39(11), 1243–1247. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.1982.04290110016003>
- Cogan, R. ve Porcerelli, J. H. (1996). Object relations in abusive partner relationships: An empirical investigation. *Journal of Personality Assessment*, 66(1), 106–115. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa6601_8
- Cogan, R., Porcerelli, J. H. ve Dromgoole, K. (2001). Psychodynamics of partner, stranger, and generally violent male college students. *Psychoanalytic Psychology*, 18(3), 515–533. <https://doi.org/10.1037/0736-9735.18.3.515>
- Coid, J. W. (2002). Personality disorders in prisoners and their motivation for dangerous and disruptive behaviour. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 12, 209–226. <https://doi.org/10.1002/cbm.497>
- Corral, C., ve Calvete, E. (2014). Early Maladaptive Schemas and Personality Disorder Traits in Perpetrators of Intimate Partner Violence. *Spanish Journal of Psychology*, 17, 1–10. <https://doi.org/10.1017/sjp.2014.1>
- Corvo, K. ve Johnson, P. (2013). Sharpening Ockham ' s Razor : The role of psychopathology and neuropsychopathology in the perpetration of domestic violence. *Aggression and Violent Behavior*, 18(1), 175–182. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2012.11.017>
- Crane, C. A., Hawes, S. W., Devine, S. ve Easton, C. J. (2014). Axis I Psychopathology and the Perpetration of Intimate Partner Violence. *Journal of Clinical Psychology*, 70(3), 238–247. <https://doi.org/10.1002/jclp.22013>
- Dabbs, J. M. ve Morris, R. (1990). Testosterone, social class, and antisocial behavior in a sample of 4,462 men. *Psychological Science*, 1(3), 209–211.
- Dabbs, J. M., Frady, R. L., Carr, T. S. ve Besch, N. F. (1987). Saliva testosterone and criminal violence in young adult prison inmates. *Psychosomatic Medicine*, 49(2), 174–182. <https://doi.org/10.1097/00006842-198703000-00007>
- Daly, M. ve Wilson, M. (1988a). Evolutionary social psychology and family homicide. *Science*, 242(4878), 519–524. <https://doi.org/10.1126/science.3175672>
- Daly, M. ve Wilson, M. (1988b). Homicide. Taylor ve Francis.
- Daly, M., Wilson, M. ve Weghorst, S. J. (1982). Male sexual jealousy. *Ethology and Sociobiology*, 3(1), 11–27. [https://doi.org/0162-3095/82/010011-17\\$02.75](https://doi.org/0162-3095/82/010011-17$02.75)
- Damasio, A. R., Tranel, D. ve Damasio, H. (1990). Individuals with sociopathic behavior caused by frontal damage fail to respond autonomically to social stimuli. *Behavioural Brain Research*, 41, 81–94.

- Damka, Z. ve Tutarel-Kışlak, Ş. (2011). Şiddet mağduru kadınlar: Sığınma evlerinde bir ruh sağlığı incelemesi. *Kadın/Women 2000 Dergisi*, 10(1), 1-26.
- Daniel O'Leary, K. (1988). Physical Aggression between Spouses: A Social Learning Theory Perspective. İçinde *Handbook of Family Violence* (ss. 32-57). New York: Springer Science+Business Media.
- Demirbaş, H. (2019). Psikopatoloji ve Suç (1.Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- DiLalla, L. F. ve Gottesman, I. I. (1991). Biological and genetic contributors to violence: Widom's untold tale. *Psychological Bulletin*, 109(1), 125-129. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.109.1.125>
- Dixon, L. ve Browne, K. (2003). The heterogeneity of spouse abuse: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 8(1), 107-130. [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(02\)00104-0](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(02)00104-0)
- Dixon, L., Harkins, L. ve Wegerhoff, D. (2019). Incorporating sociocultural and situational factors into explanations of interpersonal violent crime. *Psychology, Crime & Law*, 25(6), 675-692 <https://doi.org/10.1080/1068316X.2018.1557183>
- Dodge, K. A. (2000). Conduct Disorder. İçinde *Handbook of Developmental Psychopathology* (2nd Edition, ss. 448-459). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Dorfman, H. M., Meyer-Lindenberg, A. ve Buckholtz, J. W. (2013). Neurobiological Mechanisms for Impulsive-Aggression: The Role of MAOA. İçinde *Current Topics in Behavioral Neuroscience* (ss. 297-313). https://doi.org/10.1007/7854_2013_272
- Duke, A. A., Bègue, L., Bell, R. ve Eisenlohr-Moul, T. (2013). Revisiting the serotonin-aggression relation in humans: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 139(5), 1148-1172. <https://doi.org/10.1037/a0031544>
- Dutton, D. G. (1988). Profiling of wife as saulters: Preliminary evidence for a trimodal analysis. *Violence and Victims*. 3, 5-29.
- Dutton, D. G. ve White, K. R. (2012). Attachment Insecurity and Intimate Partner Violence. *Aggression and Violent Behavior*, 17(5), 475-481. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2012.07.003>
- Dutton, D. G., Starzomski, A. ve Ryan, L. (1996). Antecedents of abusive personality and abusive behavior in wife assaulters. *Journal of Family Violence*, 11(2), 113-132. <https://doi.org/10.1007/BF02336665>
- Echeburua, E., Fernandez-Montalvo, J. ve Amor, P. J. (2003). Psychopathological Profile of Men Convicted of Gender Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 18(7), 798-812. <https://doi.org/10.1177/0886260503253300>
- Engel, G. L. (1980). The clinical application of the biopsychosocial model. *American Journal of Psychiatry*, 137(5), 535-544. <https://doi.org/10.1176/ajp.137.5.535>
- Eriksen, B. M. S. (2019). *A biopsychosocial approach to violence risk assessment in acute psychiatry*. Representeralen, University of Oslo.
- Eslinger, P. J., Grattan, L. M., Damasio, H. ve Damasio, A. R. (1992). Developmental Consequences of Childhood Frontal Lobe Damage. *Archives of Neurology*, 49(7), 764-769. <https://doi.org/10.1001/archneur.1992.00530310112021>
- Feeney, J. ve Noller, P. (1996). Adult attachment. Thousand Oaks, CA: Sage

- Felman, J. (1998). The death instinct: A psychological killer. *Psychoanalytic Psychotherapy*, 12(3), 213–228. <https://doi.org/10.1080/02668739800700201>
- Ferguson, C. J. (2010). Genetic contributions to antisocial personality and behavior: A meta-analytic review from an evolutionary perspective. *Journal of Social Psychology*, 150(2), 160–180. <https://doi.org/10.1080/00224540903366503>
- Figueredo, A. J. ve McCloskey, L. A. (1993). Sex, money, and paternity: the evolutionary psychology of domestic violence. *Ethology and Sociobiology*, 14, 353–379.
- Flood, M. ve Pease, B. (2006). *The Factors Influencing Community Attitudes in Relation to Violence Against Women: A Critical Review of the Literature*. VicHealth. Melbourne.
- Forbes, G. B., Jobe, R. L., White, K. B., Bloesch, E. ve Adams-Curtis, L. E. (2005). Perceptions of Dating Violence Following a Sexual or Nonsexual Betrayal of Trust: Effects of Gender, Sexism, Acceptance of Rape Myths, and Vengeance Motivation. *Sex Roles*, 52(3–4), 165–173. <https://doi.org/10.1007/s11199-005-1292-6>
- Fountoulakis, K. N., Leucht, S. ve Kaprinis, G. S. (2008). Personality disorders and violence. *Current Opinion in Psychiatry*, 21, 84–92. <https://doi.org/10.1097/YCO.0b013e3282f31137>
- Freud, S. (1961). *Beyond the Pleasure Principle*. (J. Strachey, Ed.). New York: W. W. Norton ve Company.
- Geniole, S. N., Procyshyn, T. L., Marley, N., Ortiz, T. L., Bird, B. M., Marcellus, A. L., ... Carré, J. M. (2019). Using a Psychopharmacogenetic Approach To Identify the Pathways Through Which—and the People for Whom—Testosterone Promotes Aggression. *Psychological Science*, 30(4), 481–494. <https://doi.org/10.1177/0956797619826970>
- Goetz, A. T., Shackelford, T. K., Romero, G. A., Kaighobadi, F. ve Miner, E. J. (2008). Punishment, proprietariness, and paternity: Men's violence against women from an evolutionary perspective. *Aggression and Violent Behavior*, 13(6), 481–489. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2008.07.004>
- Gondolf, E. W. (1988). Who are those guys? Toward a behavioral typology of batterers. *Violence and Victims*, 3, 187–203.
- González, R. A., Igoumenou, A., Kallis, C. ve Coid, J. W. (2016). Borderline personality disorder and violence in the UK population : categorical and dimensional trait assessment. *BMC Psychiatry*, 16(180), 1–10. <https://doi.org/10.1186/s12888-016-0885-7>
- Grann, M. ve Wedin, I. (2002). Risk Factors for Recidivism Among Spousal Assault and Spousal Homicide Offenders. *Psychology, Crime & Law*, 8, 5–23. <https://doi.org/10.1080/10683160208401806>
- Greenberg, J. R. ve Mitchell, S. A. (1983). *Object Relations in Psychoanalytic Theory*. Harvard University Press.
- Greene, A. F., Coles, C. J. ve Johnson, E. H. (1994). Psychopathology and anger in interpersonal violence offenders. *Journal of Clinical Psychology*, 50(6), 906–912. [https://doi.org/10.1002/1097-4679\(199411\)50:6<906::AID-JCLP2270500615>3.0.CO;2-J](https://doi.org/10.1002/1097-4679(199411)50:6<906::AID-JCLP2270500615>3.0.CO;2-J)
- Gürsoy, E. ve Özkan, H. A. (2014). Türkiye’ de Üniversite Öğrencilerinin Kadına İlişkin “ Namus ” Algısı. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 5(3), 149–159. <https://doi.org/10.5505/phd.2014.18480>
- Hagelstam, C. ve Hakkanen, H. (2006). Adolescent homicides in Finland : Offence and offender characteristics. *Forensic Science International*, 164, 110–115. <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2005.12.006>

- Hamberger, L. K. ve Hastings, J. (1988). Characteristics of male spouse abusers consistent with personality disorders. *Hospital and Community Psychiatry, 39*(7), 763–770. <https://doi.org/10.1176/ps.39.7.763>
- Hamberger, L. K. ve Hastings, J. E. (1986). Personality correlates of men who abuse their partners: A cross-validation study. *Journal of Family Violence, 1*(4), 323–341. <https://doi.org/10.1007/BF00978276>
- Hare, R. D. (2003). *Manual for the Revised Psychopathy Checklist* (2nd ed.). Toronto, Ontario, Canada: Multi-Health Systems.
- Harris, R., J., Firestone, J. M. ve Vega, W.A. (2005). The Interaction of Country of Origin, Acculturation and Gender Role Ideology on Wife Abuse. *Social Science Quarterly, 86* (2), 465-483. <https://doi.org/10.1111/j.0038-4941.2005.00313.x>
- Hazan, C. ve Shaver, P. (1987). Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process. *Interpersonal Relations and Group Process, 52*(3), 511–524. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.3.511>
- Hazan, C. ve Shaver, P.R. (1990). Love and work: An attachment-theoretical perspective. *Journal of Personality and Social Psychology, 59*, 270-280. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.59.2.270>
- Hazan, C. ve Shaver, P.R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry, 5*(1), 1-22. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0501_1
- Hazan, C. ve Zeifman, D. (1999). Pair-Bonds as Attachments: Evaluating the Evidence. In J. Cassidy, & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of Attachment Theory and Research* (pp. 336-354). New York: Guilford.
- Henderson, A. J. Z., Bartholomew, K., Trinke, S. J. ve Kwong, M. J. (2005). When Loving Means Hurting : An Exploration of Attachment and Intimate Abuse In a Community Sample. *Journal of Family Violence, 20*(4), 219-230. <https://doi.org/10.1007/s10896-005-5985-y>
- Hilton, N. Z., Harris, G. T., Rice, M. E., Houghton, R. E. ve Eke, A. W. (2008). An indepth actuarial assessment for wife assault recidivism : The Domestic Violence Risk Appraisal Guide. *Law and Human Behavior, 32*, 150–163. <https://doi.org/10.1007/s10979-007-9088-6>
- Hines, D. A. ve Saudino, K. J. (2002). Intergenerational Transmission of Intimate Partner Violence: A Behavioral Genetic Perspective. *Trauma, Violence ve Abuse, 3*(3), 210–225. <https://doi.org/10.1177/15248380020033004>
- Holt, S., Buckley, H. ve Whelan, S. (2008). The impact of exposure to domestic violence on children and young people : A review of the literature. *Child Abuse & Neglect, 32*, 797–810. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2008.02.004>
- Hurlbert, D. F. ve Apt, C. (1991). Sexual narcissism and the abusive male. *Journal of Sex and Marital Therapy, 17*(4), 279–292. <https://doi.org/10.1080/00926239108404352>
- Ireland, T. O. ve Smith, C. A. (2009). Living in Partner-violent Families : Developmental Links to Antisocial Behavior and Relationship Violence. *Journal of Youth and Adolescence, 38*, 323–339. <https://doi.org/10.1007/s10964-008-9347-y>
- Johansson, S. H., Jamora, C. W., Ruff, R. M. ve Pack, N. M. (2008). A biopsychosocial perspective of aggression in the context of traumatic brain injury. *Brain Injury, 22*(13–14), 999–1006. <https://doi.org/10.1080/02699050802530573>

- Jose, A., Graña, J. L., Leary, K. D. O., Redondo, N. ve Jose, R. (2018). Psychopathological Factors and Perpetration of Intimate Partner Aggression : A Multivariate Model. *Journal of Interpersonal Violence*, 1-21. <https://doi.org/10.1177/0886260518789148>
- Jozifkova, E. (2013). Consensual sadomasochistic sex (BDSM): The roots, the risks, and the distinctions between BDSM and violence. *Current Psychiatry Reports*, 15(9). <https://doi.org/10.1007/s11920-013-0392-1>
- Karabulut, V., Özçelik, B. ve Karamustafaloğlu, O. (2020). Aile İçi Fiziksel Şiddetin Psikiyatri Polikliniğine Ayaktan Başvuran Bir Erkek Örnekleminde Değerlendirilmesi: Kontrollü Bir Çalışma. *Dusunen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 33, 180-189. <https://doi.org/10.14744/DAJPNS.2020.00077>
- Karınca, E. (2008). Kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele projesi. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Kaygusuz, C. ve Kalkan, M. (2012). Kadına yönelik şiddete psikoloji içinden bakmak. *Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Cilt I. Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği.
- Kernberg, O. F. (1980). *Internal World and External Reality: Object Relations Theory Applied*. New York: Jason Aronson.
- Kernberg, O. F. (1984). *Object-Relations Theory and Clinical Psychoanalysis*. United States of America: Rowman ve Littlefield Publishers.
- Kim-Cohen, J., Caspi, A., Taylor, A., Williams, B., Newcombe, R., Craig, I. W. ve Moffitt, T. E. (2006). MAOA, maltreatment, and gene-environment interaction predicting children's mental health: new evidence and a meta-analysis. *Molecular Psychiatry*, 11(10), 903-913. <https://doi.org/10.1038/sj.mp.4001851>
- Klein, M. (1957). *Envy and Gratitude and Other Works 1946-1963*. New York: The Free Press.
- Kocack, F., Kutlar, A. ve Erselcan, F. (2007). Domestic violence against women : A field study in Turkey. *The Social Science Journal*, 44, 698-720. <https://doi.org/10.1016/j.soscij.2007.10.016>
- Lambe, S., Hamilton-Giachritsis, C., Garner, E. ve Walker, J. (2018). The Role of Narcissism in Aggression and Violence: A Systematic Review. *Trauma, Violence ve Abuse*, 19(2), 209-230. <https://doi.org/10.1177/1524838016650190>
- Langhinrichsen-Rohling, J., Neidig, P. ve Thorn, G. (1995). Violent marriages: Gender differences in levels of current violence and past abuse. *Journal of Family Violence*, 10(2), 159-176. <https://doi.org/10.1007/BF02110598>
- Larson, M., Vaughn, M. G., Salas-Wright, C. P. ve Delisi, M. (2015). Narcissism, Low Self-Control, and Violence Among a Nationally Representative Sample. *Criminal Justice and Behavior*, 42(6), 644-661. <https://doi.org/10.1177/0093854814553097>
- Lindman, R., von der Pahlen, B., Öst, Bj. ve Eriksson, C. J. P. (1992). Serum testosterone, cortisol, glucose, and ethanol in males arrested for spouse abuse. *Aggressive Behavior*, 18(6), 393-400. [https://doi.org/10.1002/1098-2337\(1992\)18:6<393::AID-AB2480180602>3.0.CO;2-N](https://doi.org/10.1002/1098-2337(1992)18:6<393::AID-AB2480180602>3.0.CO;2-N)
- Liu, J. ve Wuerker, A. (2005). Biosocial bases of aggressive and violent behavior—implications for nursing studies. *International Journal of Nursing Studies*, 42(2), 229-241. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2004.06.007>

- Lupri, E., Grandin, E. ve Brinkerhoff, M. B. (1994). Socioeconomic Status and Male Violence in the Canadian Home: A Reexamination. *Canadian Journal of Sociology / Cahiers canadiens de sociologie*, 19(1), 47. <https://doi.org/10.2307/3341237>
- Mahlstedt, D. L. ve Welsh, L. A. (2005). Perceived Causes of Physical Assault. *Violence Against Women*, 11(4), 447-472. <https://doi.org/10.1177/1077801204273298>
- Maiuro, R. D., Cahn, T. S., Vitaliano, P. P., Wagner, B. C. ve Zegree, J. B. (1988). Anger, Hostility, and Depression in Domestically Violent Versus Generally Assaultive Men and Nonviolent Control Subjects. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56(1), 17-23. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.56.1.17>
- Makepeace, J. M. ve Makepeace, J. M. (1893). Life Events Stress and Courtship Violence. *Family Relations*, 32, 101-109.
- Mash, E. J. ve Wolfe, D. A. (2008). *Abnormal Child Psychology* (6. baskı), Cengage Learning. <https://doi.org/10.4324/9780203893258>
- Mauricio, A. M. ve Gormley, B. (2001). Male Perpetration of Physical Violence Against Female Partners. *Journal of Interpersonal Violence*, 16(10), 1066-1079. <https://doi.org/10.1177/088626001016010006>
- McCloskey, L. A. (1996). Socioeconomic and coercive power within the family. *Gender ve Society*, 10(4), 449-463.
- McCluskey, M. J. (2010). Psychoanalysis and Domestic Violence: Exploring the Application of Object Relations Theory in Social Work Field Placement. *Clinical Social Work Journal*, 38(4), 435-442. <https://doi.org/10.1007/s10615-010-0266-5>
- McKenry, P. C., Julian, T. W. ve Gavazzi, S. M. (1995). Toward a Biopsychosocial Model of Domestic Violence. *Journal of Marriage and the Family*, 57(2), 307. <https://doi.org/10.2307/353685>
- Mednick, S. A., Volavka, J., Gabrielli, W. F. ve Itil, T. M. (1981). EEG as a predictor of antisocial behavior. *American Society of Criminology*, 19(2), 219-230. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1981.tb00413.x>
- Miles, D. R. ve Carey, G. (1997). Genetic and environmental architecture on human aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(1), 207-217. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.72.1.207>
- Mitchell, S. A. ve Black, M. J. (1995). *Freud and Beyond: A History of Modern Psychoanalytic Thought*. BasicBooks.
- Mosher, L. ve Sirkin, M. (1984). Measuring a Macho Personality Constellation. *Journal of Research in Personality*, 18, 150-163. [https://doi.org/10.1016/0092-6566\(84\)90026-6](https://doi.org/10.1016/0092-6566(84)90026-6)
- Muller, M. N., M. Kahlenberg, S. ve W. Wrangham, R. (2009). Male Aggression and Sexual Coercion of Females in Primates. İçinde M. N. Muller ve R. W. Wrangham (Ed.), *Sexual Coercion in Primates and Humans: An Evolutionary Perspective on Male Aggression against Females*. London: Harvard University Press. Erişim adresi: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/jar.66.2.27820915>
- Mumford, E. A., Liu, W. ve Taylor, B. G. (2019). Youth and young adult dating relationship dynamics and subsequent abusive outcomes. *Journal of Adolescence*, 72(March), 112-123. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2019.02.013>
- Murphy, C. M., Meyer, S.-L. ve O'Leary, K. D. (1994). Dependency characteristics of partner assaultive men. *Journal of Abnormal Psychology*, 103(4), 729-735. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.103.4.729>

- Nayak, M. B., Byrne, C. A., Martin, M. K. ve Abraham, A. G. (2003). Attitudes Toward Violence Against Women : A Cross-Nation Study. *Sex Roles: A Journal of Research*, 49(7/8), 333-342 <https://doi.org/10.1023/A:1025108103617>
- Nettleton, P. H. (2011). Domestic Violence in Men's and Women's Magazines: Women Are Guilty of Choosing the Wrong Men , Men Are Not Guilty of Hitting Women. *Women's Studies in Communication*, 34(2), 139-160. <https://doi.org/10.1080/07491409.2011.618240>
- Nilsson, K. W., Sjöberg, R. L., Wargelius, H.-L., Leppert, J., Lindström, L. ve Orelund, L. (2007). The monoamine oxidase A (MAO-A) gene, family function and maltreatment as predictors of destructive behaviour during male adolescent alcohol consumption. *Addiction*, 102(3), 389-398. <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2006.01702.x>
- O'Meara, A., Davies, J. ve Hammond, S. (2011). The psychometric properties and utility of the Short Sadistic Impulse Scale (SSIS). *Psychological Assessment*, 23(2), 523-531. <https://doi.org/10.1037/a0022400>
- Obeid, N., Chang, D. F. ve Ginges, J. (2010). Beliefs About Wife Beating : An Exploratory Study With Lebanese Students. *Violence Against Women*, 16(6), 691-712. <https://doi.org/10.1177/1077801210370465>
- Odman, M.T. (2012). Kadına karşı cinsel şiddet. *Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Cilt I. Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği.
- Olivier, B. (2004). Serotonin and Aggression. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1036(1), 382-392. <https://doi.org/10.1196/annals.1330.022>
- Ozaki, R. ve Otis, M. D. (2017). Gender Equality , Patriarchal Cultural Norms , and Perpetration of Intimate Partner Violence: Comparison of Male University Students in Asian and European Cultural Contexts. *Violence Against Women*, 23(9), 1076 -1099. <https://doi.org/10.1177/1077801216654575>
- Özgentürk, İ., Karğın, V. ve Baltacı, H. (2013). Polisin aile içi şiddetle mücadeledeki rolü: Reaktif mücadeleden proaktif mücadeleye geçiş. S.Kenan Gül (Ed.), *Aile içi Şiddet ve Polis* içinde (s.231-248). Ankara: Polis Akademisi.
- Pan, H. S., Neidig, P. H. ve O'Leary, K. D. (1994). Predicting Mild and Severe Husband-to-Wife Physical Aggression. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62(5), 975-981. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.62.5.975>
- Parrott, D. J. ve Zeichner, A. (2003). Effects of Hypermasculinity on Physical Aggression Against Women. *Psychology of Men & Masculinity*, 4(1), 70-78. <https://doi.org/10.1037/1524-9220.4.1.70>
- Pease, B. ve Flood, M. (2008). Rethinking the Significance of Attitudes in Preventing Men's Violence Against Women. *Australian Journal of Social Issues*, 43(4), 547-561. <https://doi.org/10.1002/j.1839-4655.2008.tb00118.x>
- Peplau, L. A., Veniegas, R. C., Taylor, P. L. ve Debro, S. C. (1999). Sociocultural Perspectives on the Lives of Women and Men. İçinde *Gender, culture, and ethnicity: Current research about women and men* (ss. 23-37). Mayfield Publishing Co.
- Peters, J., Shackelford, T. K. ve Buss, D. M. (2002). Understanding domestic violence against women: using evolutionary psychology to extend the feminist functional analysis. *Violence and Victims*, 17(2), 255-265.

- Polaschek, D. L., Calvert, S. W. ve Gannon, T. A. (2009). Linking violent thinking: Implicit theory- based research with violent offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 24, 75–96. <https://doi.org/10.1177/0886260508315781>
- Price, B. H., Daffner, K. R., Stowe, R. M. ve Mesulam, M. M. (1990). The comportsmental learning disabilities of early frontal lobe damage. *Brain*, 113(5), 1383–1393. <https://doi.org/10.1093/brain/113.5.1383>
- Puente, S. ve Cohen, D. (2003). Jealousy and the Meaning (or Nonmeaning) of Violence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(4), 449–460. <https://doi.org/10.1177/0146167202250912>
- Raine, A. (1993). *The Psychopathology of Crime: Criminal Behavior as a Clinical Disorder*. London: Academic Press. <https://doi.org/10.1016/C2009-0-03301-7>
- Renzetti, C. M., Edleson, J. L. ve Bergen, R. K. (2011). *Sourcebook on Violence Against Women*. SAGE.
- Retz, W., Retz-Junginger, P., Supprian, T., Thome, J. ve Rösler, M. (2004). Association of serotonin transporter promoter gene polymorphism with violence: relation with personality disorders, impulsivity, and childhood ADHD psychopathology. *Behavioral Sciences ve the Law*, 22(3), 415–425. <https://doi.org/10.1002/bsl.589>
- Rhee, S. H. ve Waldman, I. D. (2002). Genetic and environmental influences on antisocial behavior: A meta-analysis of twin and adoption studies. *Psychological Bulletin*, 128(3), 490–529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.128.3.490>
- Richards, D., Oswald, T. ve Fedoroff, J. P. (2019). Biopsychosocial Assessment Approach for Offenders with Intellectual Disabilities. *The Wiley Handbook on What Works for Offenders with Intellectual and Developmental Disabilities*, (Putnam 2009), 219–237. <https://doi.org/10.1002/9781119316268.ch11>
- Romero-Martínez, Á., Lila, M. ve Moya-Albiol L. (2016) Empathy Impairments in Intimate Partner Violence Perpetrators With Antisocial and Borderline Traits: A Key Factor in the Risk of Recidivism. *Violence Vict*, 31(2), 347-60. <https://doi.org/10.1891/0886-6708.VV-D-14-00149>
- Rosenbaum, A., Geffner, R. ve Benjamin, S. (1997). A Biopsychosocial Model for Understanding Relationship Aggression. *Journal of Aggression, Maltreatment ve Trauma*, 1(1), 57–79. https://doi.org/10.1300/J146v01n01_04
- Rothbard, J. C. ve Shaver, P. R. (1994). Continuity of attachment across the life span. In. M. B. Sperling and W. H. Berman (Ed.). *Attachment in adults: Clinical and developmental perspectives* (p. 31–68). New York: The Guilford Press.
- Saunders, D. G. (1987). Are there different types of men who batter? An empirical study with possible implications for treatment. Paper presented at the Third National Family Violence Research Conference. University of New Hampshire. Durham, NH
- Savage, J. (2014). Aggression and Violent Behavior The association between attachment , parental bonds and physically aggressive and violent behavior : A comprehensive review. *Aggression and Violent Behavior*, 19(2), 164-178. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2014.02.004>
- Schilling, C. M., Walsh, A. ve Yun, I. (2011). ADHD and criminality: A primer on the genetic, neurobiological, evolutionary, and treatment literature for criminologists. *Journal of Criminal Justice*, 39(1), 3–11. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2010.11.001>

- Schumacher, J. A., Feldbau-Kohn, S., Smith Slep, A. M. ve Heyman, R. E. (2001). Risk factors for male-to-female partner physical abuse. *Aggression and Violent Behavior, 6*(2-3), 281-352. [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(00\)00027-6](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(00)00027-6)
- Sellers, C. S., Cochran, J. K. ve Branch, K. A. (2006). Social Learning Theory and Partner Violence : A Research Note. *Deviant Behavior, 26*, 379-395. <https://doi.org/10.1080/016396290931669>
- Sevim, Y. ve Yerlikaya-Şaşmaz (2012). Doğunun aile içi şiddete maruz kalan kadınları (Elazığ İli Örneği). Ankara Örneği. *Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Cilt II. Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği.
- Shih, J. C. ve Thompson, R. F. (1999). Monoamine oxidase in neuropsychiatry and behavior. *American Journal of Human Genetics, 65*(2), 252-262. <https://doi.org/10.1086/302562>
- Simonoff, E., Elander, J., Holmshaw, J., Pickles, A., Murray, R. ve Rutter, M. (2004). Predictors of antisocial personality: Continuities from childhood to adult life. *British Journal of Psychiatry, 184*(2), 118-127. <https://doi.org/10.1192/bjp.184.2.118>
- Simons, D. A. ve Wurtele, S. K. (2010). Relationships between parents ' use of corporal punishment and their children ' s endorsement of spanking and hitting other children. *Child Abuse & Neglect, 34*(9), 639-646. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2010.01.012>
- Sjodin, C. (1999). Subjectivity and aggression - A reflection on the death instincts. *Scandinavian Psychoanalytic Review, 22*(1), 19-32. <https://doi.org/10.1080/01062301.1999.10592689>
- Smeijers, D., Rinck, M., Bulten, E., Heuvel, T. Van Den ve Verkes, R. (2017). Generalized Hostile Interpretation Bias Regarding Facial Expressions : Characteristic of Pathological Aggressive Behavior. *Aggressive Behavior, 43*, 1-12. <https://doi.org/10.1002/ab.21697>
- Smith-Marek, E. N., Dharnidharka, P., Mallory, A. B., Dominguez, M. ve High, J. (2015). Effects of Childhood Experiences of Family Violence on Adult Partner Violence : A Meta-Analytic Review. *Journal of Family Theory & Review, 7*, 498-519. <https://doi.org/10.1111/jftr.12113>
- Spillius, E. B. (Ed.). (1988). *Melanie Klein Today: Developments in theory and practice Volume 1: Mainly Theory. Melanie Klein Today* (C. 1). Hove ve New York: Brunner-Routledge.
- Steadman, H. J., Mulvey, E. P., Monahan, J., Robbins, P. C., Appelbaum, P. S., Grisso, T., Roth, L. H. ve Silver, E. (1998). Violence by people discharged from acute psychiatric inpatient facilities and by others in the same neighborhoods. *Archives of General Psychiatry, 55*(5), 393-401. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.55.5.393>
- Stevens, P. (2014). Recent Trends in Explaining Abuse within Intimate Relationships. *The Journal of Criminal Law, 78*(2), 184-193. <https://doi.org/10.1350/jcla.2014.78.2.910>
- Stewart, H. (2002). Michael Balint: An overview. *American Journal of Psychoanalysis, 62*(1), 37-52. <https://doi.org/10.1023/A:1017964023220>
- Stuart, G. L., Meehan, J. C., Moore, T. M., Morean, M., Hellmuth, J ve Follansbee, K. (2006). Examining a Conceptual Framework of Intimate Partner Violence in Men and Women Arrested for Domestic Violence. *Journal of Studies on Alcohol, 67*(1), 102-112. <https://doi.org/10.15288/jsa.2006.67.102>
- Stuart, H. (2003). Violence and mental illness: an overview. *World psychiatry : official journal of the World Psychiatric Association (WPA), 2*(2), 121-124.

- Sugarman, D. B. ve Hotaling, G. T. (1989). Violent men in intimate relationships: an analysis of risk markers. *Journal of Applied Social Psychology*, 19(12), 1034–1048.
- Summers, C. H., Korzan, W. J., Lukkes, J. L., Watt, M. J., Forster, G. L., Øverli, Ø., ... Greenberg, N. (2005). Does serotonin influence aggression? Comparing regional activity before and during social interaction. *Physiological and Biochemical Zoology*, 78(5), 679–694. <https://doi.org/10.1086/432139>
- Symons, D. (1979). *The Evolution of Human Sexuality*. New York: Oxford University Press.
- Telef, B.B. (2016). Sosyal Bilişsel Kuram: Bandura ve Mischell (Çev. Ed.M.Baloğlu). Kişilik Psikolojisi. Kuram ve Araştırma. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Thapar, A. ve McGuffin, P. (1996). A twin study of antisocial and neurotic symptoms in childhood. *Psychological Medicine*, 26(6), 1111–1118. <https://doi.org/10.1017/S0033291700035832>
- Thornhill, R. ve Thornhill, N. W. (1992). The evolutionary psychology of men's coercive sexuality. *Behavioral and Brain Sciences*, 15, 363–421.
- Tiihonen, J., Rautiainen, M.-R., Ollila, H. M., Repo-Tiihonen, E., Virkkunen, M., Palotie, A., ... Paunio, T. (2015). Genetic background of extreme violent behavior. *Molecular Psychiatry*, 20(6), 786–792. <https://doi.org/10.1038/mp.2014.130>
- Tran, T. D., Nguyen, H. ve Fisher, J. (2016). Attitudes towards Intimate Partner Violence against Women among Women and Men in 39 Low- and Middle-Income Countries. *PLoS ONE*, 11(11), 1–14. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0167438>
- Tutarel-Kışlak, Ş. (2016). Kadına yönelik şiddet ve travmanın izleri (Ed. A. Keser, F. Yıldırım, M.Kaplan). *Hastalıkta Sağlıkta Kadın Olmak*. Ankara: Nobel Tıp Yayınevi.
- Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması (2015). Ankara: Hacettepe Üniversitesi. <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/KKSA-TRAnaRaporKitap26Mart.pdf>
- Uthman, O. A., Lawoko, S. ve Moradi, T. (2009). Factors Associated with Attitudes towards Intimate Partner Violence against Women : A Comparative Analysis of 17 Sub-Saharan Countries. *BMC International Health and Human Rights*, 9(14), 1–15. <https://doi.org/10.1186/1472-698X-9-14>
- Velotti, P., Zobel, S. B., Rogier, G. ve Tambelli, R. (2018). Exploring Relationships : A Systematic Review on Intimate Partner Violence and Attachment. *Frontiers in Psychology*, 9, 1–42. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01166>
- Wareham, J., Paquette, D. ve Chavez, J. M. (2009). Journal of Criminal Justice A test of social learning and intergenerational transmission among batterers. *Journal of Criminal Justice*, 37(2), 163–173. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2009.02.011>
- WAVE: Kadına yönelik şiddet karşılaştırmalı raporu: İtalya, İspanya ve Türkiye (2016). Erişim adresi: https://notus-asr.org/wp-content/uploads/2016/05/WAVE_CR_TR_FINAL_7March2016-2-2.pdf
- WHO (Dünya Sağlık Örgütü), 2002. World report on violence and health: summary. https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf
- Widom, C. S. ve J.Czaja, S. (2012). Childhood Trauma, Psychopathology and Violence. İçinde *Trauma, Psychopathology and Violence* (ss. 291–319). New York: Oxford University Press.

- Wilson, M. I. ve Daly, M. (1996). Male Sexual Proprietariness and Violence Against Wives. *Current Directions in Psychological Science*, 5(1), 2-7. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.ep10772668>
- Wilson, M. ve Daly, M. (1993). An evolutionary psychological perspective on male sexual proprietariness and violence against wives. *Violence and Victims*, 8(3), 271-294. <https://doi.org/10.1891/0886-6708.8.3.271>
- Wilson, Margo ve Daly, M. (1985). Competitiveness, risk taking, and violence: the young male syndrome. *Ethology and Sociobiology*, 6(1), 59-73. [https://doi.org/10.1016/0162-3095\(85\)90041-X](https://doi.org/10.1016/0162-3095(85)90041-X)
- Winnicott, D. W. (1965). *The Maturation Processes and the Facilitating Environment: Studies in the Theory of Emotional Development*. London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis. <https://doi.org/10.4324/9780429482410>
- Winslow, J. T. ve Miczek, K. A. (1985). Social status as determinant of alcohol effects on aggressive behavior in squirrel monkeys (*Saimiri sciureus*). *Psychopharmacology*, 85(2), 167-172. <https://doi.org/10.1007/BF00428408>
- Winslow, J. T., Ellingboe, J. ve Miczek, K. A. (1988). Effects of alcohol on aggressive behavior in squirrel monkeys: influence of testosterone and social context. *Psychopharmacology*, 95(3), 356-363. <https://doi.org/10.1007/BF00181947>
- Yanikkerem, E., Kavlak, O. ve Sevil, Ü. (2007). Şiddetin kadın sağlığına etkileri ve sağlık çalışanlarının rolü. *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 4, 32-47.
- Young, G. H. ve Gerson, S. (1991). New psychoanalytic perspectives on masochism and spouse abuse. *Psychotherapy*, 28(1), 30-38. <https://doi.org/10.1037/0033-3204.28.1.30>
- Zosky, D. L. (1999). The application of object relations theory to domestic violence. *Clinical Social Work Journal*, 27(1), 55-69. <https://doi.org/10.1023/A:1022861331105>

Bölüm II

- 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (2012, 20, 3). Resmi Gazete: (Sayı: 28239). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6284.pdf>
- Abrahams, N., Jewkes, R., Laubscher, R. ve Hoffman, M. (2006). Intimate partner violence: prevalence and risk factors for men in Cape Town, South Africa. *Violence and Victims*, 21(2), 247-264. <https://doi.org/10.1891/vivi.21.2.247>
- Abramsky, T., Lees, S., Stöckl, H., Harvey, S., Kapinga, I., Ranganathan, M., ... ve Kapiga, S. (2019). Women's income and risk of intimate partner violence: Secondary findings from the MAISHA cluster randomised trial in North-Western Tanzania. *BMC Public Health*, 19(1), 1108. <https://doi.org/10.1186/s12889-019-7454-1>
- Ackerson, L. K., Kawachi, I., Barbeau, E. M. ve Subramanian, S. V. (2008). Effects of individual and proximate educational context on intimate partner violence: a population-based study of women in India. *American Journal of Public Health*, 98(3), 507-514. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2007.113738>
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk Çağı Cinsel İstismarı/Childhood Sexual Abuse. *Psikiyatride Guncel Yaklasimler*, 1(2), 95.

- Archer, J. (2000). Sex differences in aggression between heterosexual partners: A metaanalytic Review. *Psychological Bulletin*, 125, 651-680. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.126.5.651>
- Arriaga, X. B. ve Foshee, V. A. (2004). Adolescent dating violence: Do adolescents follow in their friends', or their parents', footsteps?. *Journal of Interpersonal Violence*, 19(2), 162-184. <https://doi.org/10.1177/0886260503260247>
- Atkinson, M. P., Greenstein, T. N. ve Lang, M. M. (2005). For women, breadwinning can be dangerous: Gendered resource theory and wife abuse. *Journal of Marriage and Family*, 67, 1137-1148. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2005.00206.x>
- Babcock, R. L. ve DePrince, A. P. (2013). Factors contributing to ongoing intimate partner abuse: Childhood betrayal trauma and dependence on one's perpetrator. *Journal of Interpersonal Violence*, 28(7), 1385-1402. <https://doi.org/10.1177/0886260512468248>
- Babcock, J. C., Jacobson, N. S., Gottman, J. M. ve Yerington, T. P. (2000). Attachment, emotional regulation, and the function of marital violence: Differences between secure, preoccupied, and dismissing violent and nonviolent husbands. *Journal of Family Violence*, 15, 391-409. <https://doi.org/10.1023/A:1007558330501>
- Balica, E. (2018). Young intimate femicide in Romania. Incidence and risk factors. *Anthropological Researches and Studies*, 8, 15-24. <http://doi.org/10.26758/8.1.2>
- Belfrage, H. ve Rying, M. (2004). Characteristics of spousal homicide perpetrators: a study of all cases of spousal homicide in Sweden 1990-1999. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 14(2), 121-133. <https://doi.org/10.1002/cbm.577>
- Block, C. R. (2000). The Chicago Women's Health Risk Study: Report to the National Institute of Justice Chicago Women's Health Risk Study: Risk of Serious Injury or Death in Intimate Violence: A Collaborative Research Project. Erişim adresi: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/184511.pdf>
- Block, C. R. ve Christakos, A. (1995). Intimate partner homicide in Chicago over 29 years. *Crime & Delinquency*, 41(4), 496-526. <https://doi.org/10.1177/0011128795041004008>
- Block, C. R., Devitt, C. O., Fugate, M., Martin, C., Pasold, T., Naureckas, S., ... ve Walker, G. R. (2000). The Chicago women's health risk study: Risk of serious injury or death in intimate violence a collaborative research project. Washington, DC: National Institute of Justice. Erişim adresi: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/184511.pdf>
- Bordin, I. A., Duarte, C. S., Peres, C. A., Nascimento, R., Curto, B. M. ve Paula, C. S. (2009). Severe Physical Punishment: Risk of Mental Health Problems to Poor Urban Children in Brazil. *Bull World Health Organ*, 87, 336-44.
- Boxall, H., Boyd, C., Dowling, C. ve Morgan, A (2018). Understanding domestic violence incidents using crime script analysis. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, 558, 1-21. Erişim adresi: https://www.aic.gov.au/sites/default/files/202005/ti_558_030918.pdf
- Breitman, N., Shackelford, T. K. ve Block, C. R. (2004). Couple age discrepancy and risk of intimate partner homicide. *Violence and Victims*, 19(3), 321-342. <https://doi.org/10.1891/vivi.19.3.321.65764>
- Birosca, B. J., Smith, P. K. ve Post, L. A. (2006). A practical approach to public health surveillance of violent deaths related to intimate partner relationships. *Public Health Reports*, 121(4), 393-399. <https://doi.org/10.1177/003335490612100407>

- Block, C. R., Devitt, C. O., Donoghue, E. R., Dames, R. J. ve Block, R. L. (2001). Are there types of intimate partner homicide? The Diversity of Homicide, 92. Erişim adresi: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.197.945&rep=rep1&type=pdf#page=108>
- Browne, A., Williams, K. R. ve Dutton, D. G (1999). Homicide between intimate partners. Smith, M. D. ve Zahn, M. (Ed.), *Studying and Preventing Homicide: Issues and Challenges* içinde (s. 55-78). United States of America: SAGE Publications.
- Brownridge, D. A. (2004). Male partner violence against women in step families: An analysis of risk and explanations in the Canadian milieu. *Violence and Victims, 19*(1), 17-36. <https://doi.org/10.1891/vivi.19.1.17.33239>
- Brownridge, D. A. (2006). Violence against women post-separation. *Aggression and Violent Behavior, 11*, 514-530. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2006.01.009>
- Bullock, C. F. ve Cubert, J. (2002). Coverage of domestic violence fatalities by newspapers in Washington State. *Journal of Interpersonal Violence, 17*(5), 475-499. <https://doi.org/10.1177/0886260502017005001>
- Burch, R. L. ve Gallup, G. G. (2004). Pregnancy as a stimulus for domestic violence. *Journal of Family Violence, 19*(4), 243-247. <https://doi.org/10.1023/B:JOFV.0000032634.40840.48>
- Buss, D. M., Larsen, R. J., Westen, D. ve Semmelroth, J. (1992). Sex differences in jealousy: Evolution, physiology, and psychology. *Psychological Science, 3*(4), 251-256. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.1992.tb00038.x>
- Buss, D. M., Shackelford, T. K., Kirkpatrick, L. A., Choe, J. C., Lim, H. K., Hasegawa, M., ... ve Bennett, K. (1999). Jealousy and the nature of beliefs about infidelity: Tests of competing hypotheses about sex differences in the United States, Korea, and Japan. *Personal Relationships, 6*(1), 125-150. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.1999.tb00215.x>
- Buttell, F., Muldoon, J. ve Carney, M. (2005). An application of attachment theory to court-mandated batterers. *Journal of Family Violence, 20*(4), 211-217. <https://doi.org/10.1007/s10896-005-5984-z>
- Campbell, J. C., Glass, N., Sharps, P. W., Laughon, K. ve Bloom, T. (2007). Intimate partner homicide: Review and implications of research and policy. *Trauma, Violence, & Abuse, 8*(3), 246-269. <https://doi.org/10.1177/1524838007303505>
- Campbell, J. ve Runyan, C. W. (1998). Femicide: Guest editors' introduction. *Homicide Studies, 2*(4), 347-352. <https://doi.org/10.1177/1088767998002004001>
- Campbell, J. C., Webster, D. W., Koziol-McLain, J., Block, C. R., Campbell, D. W., Curry, M. A., ... Laughon, K. (2003a). Risk factors for femicide in abusive relationships: Results from a multisite case control study. *American Journal of Public Health, 93*(7), 1089-1097. <https://doi.org/10.1891/0886-6708.21.1.3>
- Campbell, J. C., Webster, D. W., Koziol-McLain, J., Block, C. R., Campbell, D. W., Curry, M. A., ... ve Ulrich, Y. (2003b). Assessing risk factors for intimate partner homicide. *National Institute of Justice Journal, 250*, 14-19.
- Canter, D. V. (2010) Offender profiling. Brown J. M. ve Campbell E. A. (Ed.), *The Cambridge Handbook of Forensic Psychology* içinde (s.236-241). UK: Cambridge Press.

- Capaldi, D. M. ve Owen, L. D. (2001). Physical aggression in a community sample of at-risk young couples: Gender comparisons for high frequency, injury, and fear. *Journal of Family Psychology, 15*(3), 425. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.15.3.425>
- Chan, K. L., Tiwari, A., Leung, W. C., Ho, H. W. ve Cerulli, C. (2007). Common correlates of suicidal ideation and physical assault among male and female university students in Hong Kong. *Violence and Victims, 22*(3), 290-303. <https://doi.org/10.1891/088667007780842766>
- Charles, P. ve Ferreira, K. M. (2007). Intimate partner violence during pregnancy and 1-year post-partum. *Journal of Family Violence, 22*(7), 609-619. <https://doi.org/10.1007/s10896-007-9112-0>
- Chimbos, P. D. (1998). Spousal homicides in contemporary Greece. *International Journal of Comparative Sociology, 39*(3), 213-223. <https://doi.org/10.1163/156854298X00363>
- Conner, K.R., Cerulli, C. ve Caine, E.D. 2002. Threatened and attempted suicide by partner-violent male respondents petitioned to family violence court. *Violence and Victims 17* (2): 1 15-25. <https://doi.org/10.1891/vivi.17.2.115.33645>
- Cooper, A. ve Smith E. L. (2011). Homicide Trends in the United States, 1980-2008. U.S. Department of Justice Office of Justice Programs Bureau of Justice Statistics. Erişim adresi: <https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/htus8008.pdf>
- Corradi, C. ve Stöckl, H. (2014). Intimate partner homicide in 10 European countries: Statistical data and policy development in a cross-national perspective. *European Journal of Criminology, 11*(5), 601-618. <https://doi.org/10.1177/1477370814539438>
- Costa, D. M. ve Babcock, J. C. (2008). Articulated thoughts of intimate partner abusive men during anger arousal: Correlates with personality disorder features. *Journal of Family Violence, 23*(6), 395. <https://doi.org/10.1007/s10896-008-9163-x>
- Costa, D., Hatzidimitriadou, E., Ioannidi-Kapolou, E., Lindert, J., Soares, J. J., Sundin, Ö., ... ve Barros, H (2016). Male and female physical intimate partner violence and socio-economic position: a cross-sectional international multicentre study in Europe. *Public Health, 139*, 44-52. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2016.05.001>
- Costa, D., Soares, J., Lindert, J., Hatzidimitriadou, E., Sundin, Ö., Toth, O., ... ve Barros, H. (2015). Intimate partner violence: a study in men and women from six European countries. *International Journal of Public Health, 60*(4), 467-478. <https://doi.org/10.1007/s00038-015-0663-1>
- Crane, C. A., Oberleitner, L., Devine, S. ve Easton, C. J. (2014). Substance use disorders and intimate partner violence perpetration among male and female offenders. *Psychology of Violence, 4*(3), 322. <https://doi.org/10.1037/a0034338>
- Cunha, O. S. ve Gonçalves, R. A. (2019). Predictors of intimate partner homicide in a sample of Portuguese male domestic offenders. *Journal of Interpersonal Violence, 34*(12), 2573-2598. <https://doi.org/10.1177/0886260516662304>
- Daly, M., Wiseman, K. A. ve Wilson, M. I. (1997). Women with children sired by previous partners incur excess risk of uxoricide. *Homicide Studies, 1*(1), 61-71. <https://doi.org/10.1177/1088767997001001005>
- Dawson, M. (2005). Intimate femicide followed by suicide: Examining the role of premeditation. *Suicide and Life-Threatening Behavior, 35*(1), 76-90.

- Dawson, M. ve Carrigan, M. (2020). Identifying femicide locally and globally: Understanding the utility and accessibility of sex/gender-related motives and indicators. *Current Sociology*, 28, 1-23. <https://doi.org/10.1177/0011392120946359>
- Declaration on the Elimination of Violence Against Women (1993, 20, 12). *Resmi Gazete*: (Sayı: 48/104). Erişim adresi: <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/eliminationvaw.pdf>
- Dixon, L. ve Browne, K. (2003). The heterogeneity of spouse abuse: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 8(1), 107-130. [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(02\)00104-0](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(02)00104-0)
- Dixon, L., Hamilton-Giachritsis, C. ve Browne, K. (2008). Classifying partner femicide. *Journal of Interpersonal Violence*, 23(1), 74-93. <https://doi.org/10.1177/0886260507307652>
- Docherty, J. P. ve Ellis, J. (1976). A new concept and finding in morbid jealousy. *The American Journal of Psychiatry*, 133(6), 679-683. <https://doi.org/10.1176/ajp.133.6.679>
- Dobash, R. E. ve Dobash, R. P. (1998). Violent men and violent contexts. *Rethinking Violence Against Women* içinde (s. 141-164). London, England: Sage Publications.
- Dobash, R. E., Dobash, R. P., Cavanagh, K., & Lewis, R. (2004). Not an ordinary killer—Just an ordinary guy: When men murder an intimate woman partner. *Violence Against Women*, 10(6), 577-605. <https://doi.org/10.1177/1077801204265015>
- Dobash, R. E., Dobash, R. P., Cavanagh, K. ve Medina-Ariza, J. (2007). Lethal and nonlethal violence against an intimate female partner: Comparing male murderers to nonlethal abusers. *Violence Against Women*, 13(4), 329-353. <https://doi.org/10.1177/1077801207299204>
- Echeburúa, E. ve Fernández-Montalvo, J. (2007). Male batterers with and without psychopathy: An exploratory study in Spanish prisons. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 51(3), 254-263. <https://doi.org/10.1177/0306624X06291460>
- Eckhardt, C. I., Samper, R., Suhr, L. ve Holtzworth-Munroe, A. (2012). Implicit attitudes toward violence among male perpetrators of intimate partner violence: A preliminary investigation. *Journal of Interpersonal Violence*, 27(3), 471-491. <https://doi.org/10.1177/0886260511421677>
- Eke, A. W., Hilton, N. Z., Harris, G. T., Rice, M. E. ve Houghton, R. E. (2011). Intimate partner homicide: Risk assessment and prospects for prediction. *Journal of Family Violence*, 26(3), 211-216. <https://doi.org/10.1007/s10896-010-9356-y>
- Elisha, E., Idisis, Y., Timor, U. ve Addad, M. (2010). Typology of intimate partner homicide: Personal, interpersonal, and environmental characteristics of men who murdered their female intimate partner. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 54(4), 494-516. <https://doi.org/10.1177/0306624X09338379>
- Erden, G. ve Akdur, S. (2018). Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet ve kadın cinayetleri. *Klinik Psikoloji Dergisi*, 2(3), 128-139. <https://doi.org/10.31828/kpd2602443808092018m000003>
- Fals-Stewart, W. (2003). The occurrence of partner physical aggression on days of alcohol consumption: A longitudinal diary study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71(1), 41. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.71.1.41>
- Felson, R. B. ve Outlaw, M. C. (2007). The control motive and marital violence. *Violence and Victims*, 22(4), 387-407. <https://doi.org/10.1891/088667007781553964>

- Feingold, A., Kerr D.C.R. ve Capaldi, D.M. (2008). Associations of substance use problems with intimate partner violence for at-risk men in long-term relationships. *Journal of Family Psychology*, 22(3), 429-438. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.22.3.429>
- Foshee, V. A., Benefield, T. S., Reyes, H. L. M., Ennett, S. T., Faris, R., Chang, L. Y., ... ve Suchindran, C. M. (2013). The peer context and the development of the perpetration of adolescent dating violence. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(4), 471-486. <https://doi.org/10.1007/s10964-013-9915-7>
- Fox, B. ve DeLisi, M. (2019). Psychopathic killers: a meta-analytic review of the psychopathy-homicide nexus. *Aggression and Violent Behavior*, 44, 67-79. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.11.005>
- Fritz, P. A. ve O'Leary, K. D. (2004). Physical and psychological partner aggression across a decade: A growth curve analysis. *Violence and Victims*, 19, 3-16. <https://doi.org/10.1891/vivi.19.1.3.33236>
- Fulu, E., Jewkes, R., Roselli, T. ve Garcia-Moreno, C. (2013). Prevalence of and factors associated with male perpetration of intimate partner violence: findings from the UN Multi-country Cross-sectional Study on Men and Violence in Asia and the Pacific. *The Lancet Global Health*, 1(4), e187-e207. [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(13\)70074-3](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(13)70074-3)
- García-Moreno, C., Jansen H. A. F. M., Elsberg, M., Heise, L. ve Wats C. (2005). WHO Multi-country study on women's health and domestic violence against women: Initial results on prevalence, health outcomes and women's responses. World Health Organization: Geneva, Switzerland. Erişim adresi: <https://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/24159358X/en/>
- Gartner, R., Dawson, M. ve Crawford, M. (1998). Women killing: Intimate femicide in Ontario, 1974-1994. *Resources for Feminist Research*, 26, 151-173.
- Gazmararian, J. A., Adams, M. M., Saltzman, L. E., Johnson, C. H., Bruce, F. C., Marks, J. S. ve PRAMS Working Group. (1995). The relationship between pregnancy intendedness and physical violence in mothers of newborns. *Obstetrics & Gynecology*, 85(6), 1031-1038. [https://doi.org/10.1016/0029-7844\(95\)00057-X](https://doi.org/10.1016/0029-7844(95)00057-X)
- Geneva Declaration on Armed Violence and Development (2011). *When the victim is women*. Global Burden of Armed Violence içinde (s. 113-144). Erişim adresi: <http://www.genevadeclaration.org/measurability/global-burden-of-armed-violence/global-burden-of-armed-violence-2011.html>
- Geneva Declaration on Armed Violence and Development (2015). *Lethal violence against women and girls*. Everybody Counts içinde (s. 87-120). Cambridge University Press. Erişim adresi: <http://www.genevadeclaration.org/measurability/global-burden-of-armedviolence/global-burden-of-armed-violence-2015.html>
- Goetz, A. T., Shackelford, T. K., Platek, S. M., Starratt, V. G. ve McKibbin, W. F. (2007). Sperm competition in humans: Implications for male sexual psychology, physiology, anatomy, and behavior. *Annual Review of Sex Research*, 18(1), 1-22. <https://doi.org/10.1080/10532528.2007.10559845>
- Goodwin, M. M., Gazmararian, J. A., Johnson, C. H., Gilbert, B. C., Saltzman, L. E., ve PRAMS Working Group. (2000). Pregnancy intendedness and physical abuse around the time of pregnancy: Findings from the pregnancy risk assessment monitoring system. *Maternal and Child Health Journal*, 4, 85-92. <https://doi.org/10.1023/A:1009566103493>

- Gottman, J. M., Jacobson, N. S., Rushe, R. H. ve Shortt, J. W. (1995). The relationship between heart rate reactivity, emotionally aggressive behavior, and general violence in batterers. *Journal of Family Psychology*, 9(3), 227.
- Goussinsky, R., Michael, K. ve Yassour-Borochowitz, D. (2020). Relationship dynamics and intimate partner violence among Israeli college students: The moderating effect of communication problems. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(23-24), 5812-5833. <https://doi.org/10.1177/0886260517724833>
- Greenfield, L. A., Rand, M. R., Craven, D., Klaus, P. A., Perkins, C. A., Ringel, C., Warchol, G., Maston, C. ve Fox, J. A. (1998). Violence by intimates. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics. Erişim adresi: <https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/vi.pdf>
- Groves, A. K., Moodley, D., McNaughton-Reyes, L., Martin, S. L., Foshee, V. Ve Maman, S. (2015). Prevalence, rates and correlates of intimate partner violence among South African women during pregnancy and the postpartum period. *Maternal and Child Health Journal*, 19(3), 487-495. <https://doi.org/10.1007/s10995-014-1528-6>
- Grzyb, M., Naudi, M. ve Marcuello-Servós, C. (2018). Femicide definitions. S. Weil, C. Corradi, ve M. Naudi (Ed.), *Femicide Across Europe: Theory, Research and Prevention* içinde (s.17-32). Bristol: Policy Press.
- Gulliver, P. ve Fanslow, J. L. (2015). The Johnson typologies of intimate partner violence: An investigation of their representation in a general population of New Zealand women. *Journal of Child Custody*, 12(1), 25-46. <https://doi.org/10.1080/15379418.2015.1037051>
- Gupta, J., Silverman, J. G., Hemenway, D., Acevedo-Garcia, D., Stein, D. J. ve Williams, D. R. (2008). Physical violence against intimate partners and related exposures to violence among South African men. *Cmaj*, 179(6), 535-541. <https://doi.org/10.1503/cmaj.071655>
- Hamilton, L. H. A., Jaffe, P. G. ve Campbell, M. (2013). Assessing children's risk for homicide in the context of domestic violence. *Journal of Family Violence*, 28(2), 179-189. <https://doi.org/10.1007/s10896-012-9473-x>
- Hanson, R. K., Cadsky, O., Harris, A. ve Lalonde, C. (1997). Correlates of battering among 997 men: Family history, adjustment, and attitudinal differences. *Violence and Victims*, 12(3), 191-208.
- Hare, R. D. (1996). Psychopathy: A clinical construct whose time has come. *Criminal Justice and Behavior*, 23(1), 25-54. <https://doi.org/10.1177/0093854896023001004>
- Heise, L.L. ve Kotsadam, A. (2015). Cross-national and multilevel correlates of partner violence: An analysis of data from population-based surveys. *Lancet Global Health*, 3, e332-e340. [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(15\)00013-3](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(15)00013-3)
- Hettrich, E.ve O'Leary, K. (2007). Females' reasons for their physical aggression in dating relationships. *Journal of Interpersonal Violence*, 22, 1131-1143. <https://doi.org/10.1177/0886260507303729>
- Holden, G. W. (2003). Children exposed to domestic violence and child abuse: Terminology and taxonomy. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 6(3), 151-160. <https://doi.org/10.1023/A:1024906315255>
- Holtzworth-Munroe, A. (1992). Social skill deficits in maritally violent men: Interpreting the data using a social information processing model. *Clinical Psychology Review*, 12(6), 605-617. [https://doi.org/10.1016/0272-7358\(92\)90134-T](https://doi.org/10.1016/0272-7358(92)90134-T)

- Holtzworth-Munroe, A. ve Stuart, G. L. (1994). Typologies of male batterers: Three subtypes and the differences among them. *Psychological Bulletin*, 116, 476-497. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.116.3.476>
- Hornsvelt, R. H., Bezuijen, S., Leenars, E. E. M. ve Kraaiaat, F. W. (2008). Domestically and generally violent forensic psychiatric outpatients: Personality traits and behavior. *Journal of Interpersonal Violence*, 23, 1380-1393. <https://doi.org/10.1177/0886260508314303>
- Hotton, T. (2001). Spousal violence after marital separation. Canadian Centre for Justice Statistics. Erişim adresi: https://violenceresearch.ca/system/files/files/HOTTON%20%282001%29%20SPOUSAL%20VIOLENCE%20AFTER%20MARITAL%20SEPARATION_0.pdf
- Hussain, H., Hussain, S., Zahra, S. ve Hussain, T. (2020). Prevalence and risk factors of domestic violence and its impacts on women's mental health in Gilgit-Baltistan, Pakistan. *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 36(4), 627. <https://doi.org/10.12669/pjms.36.4.1530>
- Jeyaseelan, L., Kumar, S., Neelakantan, N., Peedicayil, A., Pillai, R. ve Duvvury, N. (2007). Physical spousal violence against women in India: some risk factors. *Journal of Biosocial Science*, 39(5), 657. <https://doi.org/10.1017/S0021932007001836>
- Johnson, M. P. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women in U.S. families. *Journal of Marriage and The Family*, 57, 283-294. <https://doi.org/10.1177/1077801204271096>
- Johnson, M. P. (2006). Conflict and control: Gender symmetry and asymmetry in domestic violence. *Violence Against Women*, 12, 1003-1018. <https://doi.org/10.1177/1077801206293328>
- Johnson, M. P. (2008). Control and Violence in Intimate Relationships. *A typology of domestic violence: Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence* (içinde: 5-24). United States of America: Northeastern University Press.
- Johnson, M. P. ve Leone, J. M. (2005). The differential effects of intimate terrorism and situational couple violence: Findings from the National Violence Against Women survey. *Journal of Family Issues*, 26, 322-349. <https://doi.org/10.1177/0192513X04270345>
- Juodis, M., Starzomski, A., Porter, S. ve Woodworth, M. (2014). A comparison of domestic and non-domestic homicides: Further evidence for distinct dynamics and heterogeneity of domestic homicide perpetrators. *Journal of Family Violence*, 29, 299-313. <https://doi.org/10.1007/s10896-014-9583-8>
- Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (2011, V, 11). *Avrupa Konseyi Sözleşmeler Dizisi*: (Sayı: 210). Erişim adresi: <https://rm.coe.int/1680462545>
- Karbeyaz, K., Yeti ř, Y., Güneş, A. ve Şi mşek, Ü. (2018). Intimate partner femicide in Eskisehir, Turkey 25 years analysis. *Journal of Forensic and Legal Medicine*, 60, 56-60. <https://doi.org/10.1016/j.jflm.2018.10.002>
- Kelly, J. B. ve Johnson, M. P. (2008). Differentiation among types of intimate partner violence: Research update and implications for interventions. *Family Court Review*, 46(3), 476-499. <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2008.00215.x>
- Kim, H. K., Laurent, H. K., Capaldi, D. M. ve Feingold, A. (2008). Men's aggression toward women: A 10-year panel study. *Journal of Marriage and the Family*, 70, 1169-1187. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2008.00558.x>

- Kouta, C., Kofou, E. ve Zorba, A. (2019). Femicide in Greek-Cypriot and Turkish-Cypriot communities in Cyprus: A pilot study. *In Women's Studies International Forum*, 77, 102294. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2019.102294>
- Kraanen, F. L., Vedel, E., Scholing, A. ve Emmelkamp, P. M. (2010). Substance use disorders in perpetrators of intimate partner violence in a forensic setting. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 54(3), 430-440. <https://doi.org/10.1177/0306624X08330189>
- Landau, S. F. ve Rolef, S. H. (1998). Intimate femicide in Israel; temporal, social, and motivational patterns. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 6(1), 75-90. <https://doi.org/10.1023/A:1008642801782>
- Langhinrichsen-Rohling, J. (2010). Controversies involving gender and intimate partner violence in the United States. *Sex Roles*, 62(3-4), 179-193. <https://doi.org/10.1007/s11199-009-9628-2>
- Lanier, C. ve Maume, M. O. (2009). Intimate partner violence and social isolation across the rural/urban divide. *Violence Against Women*, 15(11), 1311-1330. <https://doi.org/10.1177/1077801209346711>
- Legano, L., McHugh, M.T. ve Palusci, V.J. (2009). Child Abuse and Neglect. *Current Problems in Pediatric and Adolescent Health Care*, 39(2): 1-26. <https://doi.org/10.1016/j.cppeds.2008.11.001>
- Lengerli, A. Y. ve Erden, H. G. (2010). *Eş şiddeti suçu ile ilişkili olabilecek psiko-sosyal faktörlerin belirlenmesi ve suç analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Disiplinlerarası Adli Tıp Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Leonard, K. E. ve Quigley, B. M. (1999). Drinking and marital aggression in newlyweds: An event-based analysis of drinking and the occurrence of husband marital aggression. *Journal of Studies on Alcohol*, 60(4), 537-545. <https://doi.org/10.15288/jsa.1999.60.537>
- Leonard, K. E. ve Roberts, L. J. (1998). The effects of alcohol on the marital interactions of aggressive and nonaggressive husbands and their wives. *Journal of Abnormal Psychology*, 107(4), 602. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.107.4.602>
- Liem, M. ve Roberts, D. W. (2009). Intimate partner homicide by presence or absence of a self-destructive act. *Homicide Studies*, 13(4), 339-354. <https://doi.org/10.1177/1088767909347988>
- Lloyd, S. A. (1991). The darkside of courtship: Violence and sexual exploitation. *Family Relations*, 40(1), 14-20.
- Loinaz, I., Marzabol, I. ve Andres-Pueyo (2017). Risk factors of female intimate partner and non-intimate partner homicides. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 10(2), 49-55. <https://doi.org/10.5093/ejpalc2018a4>
- Lund, L. E. ve Smorodinsky, S. (2001). Violent death among intimate partners: A comparison of homicide and homicide followed by suicide in California. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 31(4), 451-459.
- Mathes, E. W. ve Severa, N. (1981). Jealousy, romantic love, and liking: Theoretical considerations and preliminary scale development. *Psychological reports*, 49(1), 23-31. <https://doi.org/10.2466/pr0.1981.49.1.23>
- Mathews, S., Jewkes, R. ve Abrahams, N. (2015). 'So now I'm the man': Intimate partner femicide and its interconnections with expressions of masculinities in South Africa. *British Journal of Criminology*, 55(1), 107-124. <https://doi.org/10.1093/bjc/azu076>
- Marazziti, D., Sbrana, A., Rucci, P., Cherici, L., Mungai, F., Gonnelli, C., ... ve Ravani, L. (2010). Heterogeneity of the jealousy phenomenon in the general population: An Italian study. *CNS Spectrums*, 15(1), 19-24. <https://doi.org/10.1017/S1092852900000262>

- Martin, S. L., Mackie, L., Kupper, L. L., Buescher, P. A. ve Maracco, K. E. (2001). Physical abuse of women before, during, and after pregnancy. *Journal of the American Medical Association*, *285*, 1581-1584. <https://doi.org/10.1001/jama.285.12.1581>
- Mauricio, A. M., Tein, J. Y. ve Lopez, F. G. (2007). Borderline and antisocial personality scores as mediators between attachment and intimate partner violence. *Violence and Victims*, *22*(2), 139-157. <https://doi.org/10.1891/088667007780477339>
- Maysless, O. (1991). Adult attachment patterns and courtship violence. *Family Relations*, 21-28. <https://doi.org/10.2307/585654>
- McFarlane, J. M., Campbell, J. C., Wilt, S., Sachs, C. J., Ulrich, Y. ve Xu, X. (1999). Stalking and intimate partner femicide. *Homicide Studies*, *3*(4), 300-316. <https://doi.org/10.1177/1088767999003004003>
- Millsted, M. ve Coghlan, S. (2016). *Predictors of recidivism amongst police recorded family violence perpetrators*. Crime Statistics Agency. Erişim adresi: <https://apo.org.au/sites/default/files/resource-files/2016-05/apo-nid64187.pdf>
- Minter, M. D. (2014). *The influence of peers' attitudes and behaviors on young adults' intimate partner violence* (Unpublished doctoral thesis). Bowling Green State University.
- Mouzos, J. (1999). Femicide: An overview of major findings. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice/Australian Institute of Criminology*, *124*, 1-6.
- Mouzos, J. ve Smith, L. (2007). Partner violence among a sample of police detainees. *Trends & Issues in Crime & Criminal Justice*, no: 337. Erişim adresi: <https://apo.org.au/sites/default/files/resource-files/2007-06/apo-nid7081.pdf>
- Mulawa, M. I., Kajula, L. J. ve Maman, S. (2018). Peer network influence on intimate partner violence perpetration among urban Tanzanian men. *Culture, Health & Sexuality*, *20*(4), 474-488. <https://doi.org/10.1080/13691058.2017.1357193>
- Mullen, P. E., Pathé, M. ve Purcell, R. (2009). The rejected stalker and the resentful stalker. *Stalkers and Their Victims* içinde (s.69-81). Cambridge University Press.
- Mullen, P. E., Pathe, M., Purcell, R. ve Stuart, G. W. (1999). Study of stalkers. *The American Journal of Psychiatry*, *156*, 1244-1249. <https://doi.org/doi:10.1176/ajp.156.8.1244>
- Okuda, M., Olfson, M., Wang, S., Rubio, J. M., Xu, Y. ve Blanco, C. (2015). Correlates of intimate partner violence perpetration: results from a National Epidemiologic Survey. *Journal of Traumatic Stress*, *28*(1), 49-56. <https://doi.org/10.1002/jts.21986>
- Oram, S., Flynn, S.M., Shaw, J., Appleby, L. ve Howard, L. M. (2013) Mental illness and domestic homicide: a population-based descriptive study. *Psychiatry Service*, *64*, 1006-1011. <https://doi.org/10.1176/appi.ps.201200484>
- Panczak, R., Zwahlen, M., Spoerri, A., Tal, K., Killias, M. ve Egger, M. (2013). Incidence and risk factors of homicide-suicide in Swiss households: National cohort study. *PloS One*, *8*(1), e53714. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0053714>
- Paulozzi, L. J., Saltzman, L. E., Thompson, M. P. ve Holmgreen, P. (2001). Surveillance for homicide among intimate partners: United States, 1981-1998. U.S. Department of Health & Human Services Centers

- for Disease Control and Prevention (CDC). Erişim adresi: <https://www.cdc.gov/mmwr/preview/mmwrhtml/ss5003a1.htm>
- Raphael, J. (2001). Public housing and domestic violence. *Violence Against Women, 7*(6), 699-706. <https://doi.org/10.1177/10778010122182677>
- Reichel, D. (2017). Determinants of intimate partner violence in Europe: The role of socioeconomic status, inequality, and partner behavior. *Journal of Interpersonal Violence, 32*(12), 1853-1873. <https://doi.org/10.1177/0886260517698951>
- Rennison, C. M. ve Welchans, S. (2000). *Intimate partner violence*. US Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics. Erişim adresi: <https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/ipv.pdf>
- Roberts, K. A. (2002). Stalking following the breakup of romantic relationships: Characteristics of stalking former partners. *Journal of Forensic Science, 47*(5), 1-8. <https://doi.org/10.1520/JFS15514J>
- Roberts, K. A. (2005). Women's experience of violence during stalking by former romantic partners: Factors predictive of stalking violence. *Violence Against Women, 11*, 89-114. <https://doi.org/10.1177/1077801204271096>
- Roberts, A. R., Zgoba, K. M. ve Shahidullah, S. M. (2007). Recidivism among four types of homicide offenders: An exploratory analysis of 336 homicide offenders in New Jersey. *Aggression and Violent Behavior, 12*(5), 493-507. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2007.02.012>
- Rudd, J. (2001). Dowry-murder: An example of violence against women. *Women's Studies International Forum, 24*(5), 513-522. [https://doi.org/10.1016/S0277-5395\(01\)00196-0](https://doi.org/10.1016/S0277-5395(01)00196-0)
- Russell, D. E. (2012). *Defining femicide*. Introduction Speech Presented to the United Nations Symposium on Femicide. Vienna: UN Symposium, Liaison Office. Erişim adresi: <https://www.femicideincanada.ca/sites/default/files/2017-12/RUSSELL%20%282012%29%20DEFINING%20FEMICIDE.pdf>
- Saltzman, L. E., Mercy, J. A., O'Carroll, P. W., Rosenberg, M. L. ve Rhodes, P. H. (1992). Weapon involvement and injury outcomes in family and intimate assaults. *Jama, 267*(22), 3043-3047. <https://doi.org/10.1001/jama.1992.03480220061028>
- Sartin, R. M., Hansen, D. J. ve Huss, M. T. (2006). Domestic violence treatment response and recidivism: A review and implications for the study of family violence. *Aggression and Violent Behavior, 11*(5), 425-440. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2005.12.002>
- Saunders, D. G. (2002). Are physical assaults by wives and girlfriends a major social problem? A review of the literature. *Violence Against Women, 8*(12), 1424-1448. <https://doi.org/10.1177/107780102237964>
- Schilling, E. A., Aseltine, R. H. ve Gore, S. (2008). The Impact of Cumulative Child-hood Adversity on Young Adult Mental Health: Measures, Models, and Interpretations. *Social Science and Medicine, 66*, 1140-51. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2007.11.023>
- Schumacher, J. A., Feldbau-Kohn, S., Slep, A. M. S., & Heyman, R. E. (2001). Risk factors for male-to-female partner physical abuse. *Aggression and Violent Behavior, 6*(2-3), 281-352. [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(00\)00027-6](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(00)00027-6)
- Sedlak, A.J. ve Broadhurst, D.D. (1996), The Third National Incidence Study of Child Abuse and Neglect. Washington, DC: US Department of Health and Human Services. Erişim adresi: <https://library.childwelfare.gov/cwig/ws/library/docs/gateway/Blob/13635.pdf?w+=NATIVE%28%27IPDET+PH+IS>

+%27%27nis-3%27%27%27%29&upp=0&rpp=10&order=+NATIVE%28%27year%2Fdescend%27%29
&r=1&m=6

- Shackelford, T. K., LeBlanc, G. J. ve Drass, E. (2000). Emotional reactions to infidelity. *Cognition and Emotion*, 14, 643-659. <https://doi.org/10.1080/02699930050117657>
- Sharps, P., Campbell, J. C., Campbell, D., Gary, F. ve Webster, D. (2003). Risky mix: Drinking, drug use, and homicide. *National Institute of Justice Journal*, 250(3), 8-13.
- Sharps, P. W., Koziol-McLain, J., Campbell, J., McFarlane, J., Sachs, C. ve Xu, X. (2001). Health care providers' missed opportunities for preventing femicide. *Preventive Medicine*, 33(5), 373-380. <https://doi.org/10.1006/pmed.2001.090>
- Shorey, R. C., Meltzer, C. ve Cornelius, T. L. (2010). Motivations for self-defensive aggression in dating relationships. *Violence and Victims*, 25(5), 662-676. <https://doi.org/10.1891/0886-6708.25.5.662>
- Silva, E. P., Ludermir, A. B., Araújo, T. V. B. D. ve Valongueiro, S. A. (2011). Frequency and pattern of intimate partner violence before, during and after pregnancy. *Revista de Saude Publica*, 45, 1044-1053. <https://doi.org/10.1590/s0034-89102011005000074>
- Smith, J. M. (2020). Intimate partner femicide: Using Foucauldian analysis to track an eight stage progression to homicide. *Violence Against Women*, 26(11), 1267-1285. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1077801219863876>
- Smith, P. H., Homish, G. G., Leonard, K. E. ve Cornelius, J. R. (2012). Intimate partner violence and specific substance use disorders: Findings from the National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions. *Psychology of Addictive Behaviors*, 26(2), 236. <https://doi.org/10.1037/a0024855>
- Smith, B. A. ve Kethineni, S. (2006). Homicides by males and females in India—the domestic context. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 30(2), 255-284. <https://doi.org/10.1080/01924036.2006.9678755>
- Smith, P. H., Moracco, K. E. ve Butts, J. D. (1998). Partner homicide in context: A population-based perspective. *Homicide Studies*, 2(4), 400-421. <https://doi.org/10.1177/1088767998002004004>
- Spencer, C., Mallory, A. B., Cafferky, B. M., Kimmes, J. G., Beck, A. R. ve Stith, S. M. (2019). Mental health factors and intimate partner violence perpetration and victimization: A meta-analysis. *Psychology of Violence*, 9(1), 1. <https://doi.org/10.1037/vio0000156>
- Stack, S. (1997). Homicide followed by suicide: An analysis of Chicago data. *Criminology*, 35(3), 435-453. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1997.tb01224.x>
- Stets, J. E. (1991). Cohabiting and marital aggression: The role of social isolation. *Journal of Marriage and the Family*, 53(3), 669-680. <https://doi.org/10.2307/352742>
- Stets, J. ve Hammond, S. A. (2002). Gender, control, marital commitment. *Journal of Family Issues*, 23, 3-25. <https://doi.org/10.1177/0192513X02023001001>
- Stöckl, H., Devries, K., Rotstein, A., Abrahams, N., Campbell, J., Watts, C. ve Moreno, C. G. (2013). The global prevalence of intimate partner homicide: a systematic review. *The Lancet*, 382(9895), 859-865. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(13\)61030-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(13)61030-2)
- Stolzenberg, L. ve D'Alessio, S. J. (2007). The effect of divorce on domestic crime. *Crime & Delinquency*, 53(2), 281-302. <https://doi.org/10.1177/0011128705284383>

- Straus, M. A. (2008). Dominance and symmetry in partner violence by male and female university students in 32 nations. *Children and Youth Services Review*, 30(3), 252-275. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2007.10.004>
- Şengül, H. M. ve Ergönen, A. T. (2017). İzmir’de yapılan adli otopsilere kadın ölümlerinin özelliklerinin incelenmesi ve kadına yönelik şiddetin araştırılması. *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 31(2), 87-96.
- Taillieu, T. L. ve Brownridge, D. A. (2010). Violence against pregnant women: Prevalence, patterns, risk factors, theories, and directions for future research. *Aggression and Violent Behavior*, 15(1), 14-35. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2009.07.013>
- Thomas, K. A., Dichter, M. E. ve Matejkowski, J. (2011). Intimate versus nonintimate partner murder: A comparison of offender and situational characteristics. *Homicide Studies*, 15(3), 291-311. <https://doi.org/10.1177/1088767911417803>
- Tilley, D. S. ve Brackley, M. (2005). Men who batter intimate partners: a grounded theory study of the development of male violence in intimate partner relationships. *Issues in Mental Health Nursing*, 26(3), 281-297. <https://doi.org/10.1080/01612840590915676>
- Toprak, S. ve Ersoy, G. (2017). Femicide in Turkey between 2000 and 2010. *PLoS One*, 12(8), e0182409. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0182409>
- Tosun Altınöz, Ş., Altınöz, A. E., Utku, Ç., Eşsizoğlu, A. ve Candansayar, S. (2018). Femicide: psychosocial characteristics of the perpetrators in Turkey. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 62(13), 4174-4186. <https://doi.org/10.1177/0306624X18763765>
- Truman, J.L. ve Morgan, R.E. (2014). Nonfatal Domestic Violence, 2003–2012. U.S. Bureau of Justice Statistics, Department of Justice, Office of Justice Programs. Erişim adresi: <https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/ndv0312.pdf>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (2011). Kadına ve Aile Bireylerine Yönelik Şiddet İnceleme Raporu. Erişim adresi: https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2012/raporlar/29_05_2012.pdf
- Tütüncüler, A. (2006). *Kadın cinayetlerinin adli tıp açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış uzmanlık tezi). Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı, Antalya.
- Tütüncüler, A., Özer, E., Karagöz, Y. M. ve Beyaztaş, F. Y. (2015). Evaluation of femicide cases committed between the years 1996–2005 in antalya. *Omega-Journal of death and dying*, 71(2), 198-210. <https://doi.org/10.1177/0030222815570600>
- United Nations Office on Drugs and Crime. (2013). Global Study on Homicide 2013. Statistics and survey section, United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), Vienna, Austria. Erişim adresi: https://www.unodc.org/documents/gsh/pdfs/2014_GLOBAL_HOMICIDE_BOOK_web.pdf
- Uyar, M., Yıldırım, E. N. ve Şahin, T. K. (2019). 2017 yılı içerisinde meydana gelen kadın cinayetlerinin haber kaynakları üzerinden kişi, yer ve zaman özelliklerine göre tanımlanması. *Turkish Bulletin of Hygiene & Experimental Biology/Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji*, 76(1), 75-84.
- Van Wyk, J. A., Benson, M. L., Fox, G. L. ve DeMaris, A. (2003). Detangling individual-, partner-, and community-level correlates of partner violence. *Crime & Delinquency*, 49(3), 412-438. <https://doi.org/10.1177/001128703049003004>

- Vienna Declaration on Femicide (2013, 22-26, 4). Symposium on Femicide. U.N. Office Vienna. Erişim adresi: https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/CCPCJ_Sessions/CCPCJ_22/_E-CN15-2013-NGO1/E-CN15-2013-NGO1_E.pdf
- Violence Policy Center (2017). When Men Murder Women: An Analysis of 2015 Homicide Data. Washington. Erişim adresi: <https://www.vpc.org/studies/wmmw2017.pdf>
- Walters, G. D. (2020). Predicting Future Intimate Partner Violence with Past Intimate Partner Violence: The Moderating Role of Proactive and Reactive Criminal Thinking. *Criminal Justice and Behavior*, 47(7), 943-955. <https://doi.org/10.1177/0093854820921549>
- Weizmann-Henelius, G., Matti Grönroos, L., Putkonen, H., Eronen, M., Lindberg, N. ve Häkkänen-Nyholm, H. (2012). Gender-specific risk factors for intimate partner homicide: A nationwide register-based study. *Journal of Interpersonal Violence*, 27(8), 1519-1539. <https://doi.org/10.1177/0886260511425793>
- Wilkinson, D. L. ve Hamerschlag, S. J. (2005). Situational determinants in intimate partner violence. *Aggression and Violent Behavior*, 10(3), 333-361. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2004.05.001>
- Wilson, M. ve Daly, M. (1992): Who kills whom in spouse killings? On the exceptional sex ratio of spousal homicides in the United States. *Criminology*, 30: 189-215. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1992.tb01102.x>
- Wilson, M., Daly, M. ve Daniele, A. (1995). Familicide: The killing of spouse and children. *Aggressive Behavior*, 21(4), 275-291. [https://doi.org/10.1002/1098-2337\(1995\)21:4<275::AID-AB2480210404>3.0.CO;2-S](https://doi.org/10.1002/1098-2337(1995)21:4<275::AID-AB2480210404>3.0.CO;2-S)
- Whitfield, C. L., Anda, R. F., Dube, S. R. ve Felitti, V. J. (2003). Violent childhood experiences and the risk of intimate partner violence in adults: Assessment in a large health maintenance organization. *Journal of Interpersonal Violence*, 18(2), 166-185. <https://doi.org/10.1177/0886260502238733>
- World Health Organization (2006). Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence. WHO Library Cataloguing-in-Publication Data. Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43499/9241594365_eng.pdf;jsessionid=4A581025ACDB1F0AFF1B17C7E17AC446?sequence=1
- World Health Organization (2012). Femicide: Understanding and addressing violence against women. Pan American Health Organization. Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77421/WHO_?sequence=1
- World Health Organization (2013). Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence. WHO Library Cataloguing-in-Publication Data. Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/85239/9789241564625_eng.pdf?sequence=1
- World Health Organization (2014). Gender, women and health: What do we mean by "sex" and "gender"?. Erişim adresi: <https://www.legal-tools.org/doc/a33dc3/pdf>
- Zara, G., Freilone, F., Veggi, S., Biondi, E., Ceccarelli, D. ve Gino, S. (2019). The medicolegal, psycho-criminological, and epidemiological reality of intimate partner and non-intimate partner femicide in North-West Italy: looking backwards to see forwards. *International Journal of Legal Medicine*, 133(4), 1295-1307. <https://doi.org/10.1007/s00414-019-02061-w>

Zlotnick, C., Kohn, R., Peterson, J. ve Pearlstein, T. (1998). Partner physical victimization in a national sample of American families: Relationship to psychological functioning, psychosocial factors, and gender. *Journal of Interpersonal Violence*, 13(1), 156-166.

Zona, M. A., Palarea, R. E. ve Lane Jr. J. C. (1998). Psychiatric diagnosis and the offender-victim typology of stalking. Meloy J. R. (Ed.), *The Psychology of Stalking* içinde (s. 69-84). Academic Press.

Bölüm III

45-year-old man kills parents, stuffs bodies in gunny bags. (2020, May 2). Times of India, NA. Erişim Adresi: <https://link.gale.com/apps/doc/A622507479/ITOF?u=ankaravesid=ITOFvexid=1702b87c>

Aliakbari, S. A., Safarzadeh, S., Bayat, F., Pormehr-Yabandeh, A., Dashti, S., Roozbeh, N. ve Banaei, M. (2018). Related factors of domestic violence: A population-based research on Iranian women. *IJWHR*, 6(3), 269-275. <https://doi.org/10.15296/ijwhr.2018.45>

Anderson, V. N., Simpson-Taylor, D., ve Hermann, D. J. (2004). Gender, age, and rape-supportive rules. *Sex Roles: A Journal of Research*, 50, 77-90. <https://doi.org/10.1023/B:SERS.0000011074.76248.3a>

Archer, L. (2001). 'Muslim brothers, black lads, traditional Asians': British Muslim young men's constructions of race, religion and masculinity. *Feminism & Psychology*, 11(1), 79-105. <https://doi.org/10.1177/0959353501011001005>

Arrigo, B. A., ve Purcell, C. E. (2001). Explaining paraphilias and lust murder: Toward an integrated model. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 45(1), 6-31. <https://doi.org/10.1177/0306624X01451002>

Banerjee, R. (2020, November 20). Unemployed youth kills parents, attempts suicide. The Times of India. NA. Erişim adresi: <https://link.gale.com/apps/doc/A642226300/ITOF?u=ankaravesid=ITOFvexid=71c8dbf8>

Because We Have Daughters Facilitator Training – Postponed. (2018, August 5). Erişim adresi: <https://www.menstoppingviolence.org/because-we-have-daughters-facilitator-training-august-2018/>

Bufkin, J. (1999). Bias Crime as Gendered Behavior. *Social Justice*, 26(1), 155-176. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/29767117>

Carter, A. J., ve Hollin, C. R. (2010). Characteristics of non-serial sexual homicide offenders: A review. *Psychology, Crime ve Law*, 16(1-2), 25-45. <https://doi.org/10.1080/10683160802621933>

Connell, R. W., & Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender & Society*, 19(6), 829-859. <https://doi.org/10.1177/0891243205278639>

Demirbaş, T. (2017). Nefret söylemi ve nefret suçları. *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Şeref ERTAŞ'ın Armağan*, 19 (Özel Sayı), 2693-2701.

Dhakal, S. (2008). Nepalese women under the shadow of domestic violence. *The Lancet*, 371(9612), 547-548. [https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736\(08\)60254-8.pdf](https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736(08)60254-8.pdf)

Diamond-Smith, N., Luke, N., McGarvey, S. (2008). "Too many girls, too much dowry:" Son preference and daughter aversion in rural Tamil Nadu, India. *Culture, Health ve Sexuality*, 10, 697-708. <https://doi.org/10.1080/13691050802061665>

Dobash, R. E., ve Dobash, R. (2015). When men murder women. Oxford University Press, USA.

- Encarnación López, M. (2018). Femicide in Ciudad Juárez is enabled by the regulation of gender, justice, and production in Mexico. LSE Latin America and Caribbean Blog. Erişim adresi: <https://blogs.lse.ac.uk/latamcaribbean/2018/02/15/femicide-in-ciudad-juarez-is-enabled-by-the-regulation-of-gender-justice-and-production-in-mexico/>
- Ertürk Y. (2006). Birleşmiş Milletler kadınlara karşı şiddet, sebepleri ve sonuçları özel raportörü Yakın Ertürk Türkiye raporu. İnsan Hakları Ortak Platformu, 2-30. Erişim adresi: http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/468_1.pdf
- Ferguson, C. J. (2008). An evolutionary approach to understanding violent antisocial behavior: diagnostic implications for a dual-process etiology. *Journal of Forensic Psychology Practice*, 8(4), 321-343. <https://doi.org/10.1080/15228930802199168>
- Flood, M., ve Pease, B. (2009). Factors Influencing Attitudes to Violence Against Women. *Trauma, Violence and Abuse*, 10(2), 125-142. <https://doi.org/10.1177/1524838009334131>
- Folino, J. O. (2000). Sexual homicides and their classification according to motivation: A report from Argentina. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 44(6), 740-750. <https://doi.org/10.1177/0306624X00446009>
- Geberth, V.J. ve Turco, R.N. (1997). Antisocial personality disorder, sexual sadism, malignant narcissism and serial murder. *Journal of Forensic Sciences*, 42(1), 49-60. <https://doi.org/10.1520/JFS14067J>
- Gee, D. J. (1988). A pathologist's view of multiple murder. *Forensic Science International*, 38(1-2), 53-65. [https://doi.org/10.1016/0379-0738\(88\)90009-6](https://doi.org/10.1016/0379-0738(88)90009-6)
- Ghouri, A. M., ve Abrar, N. (2010). The women violence in Pakistan: Evidence from rural and urban areas. *European Journal of Social Sciences*, 16(2), 267-274.
- Gölge, Z. B. ve Yavuz, M. F. (2007). Cinsel Saldırı Olgularının Suç Motivasyonuna Göre Sınıflandırılması. *Adli Tıp Dergisi*, 21(2), 11-19 .
- Grubin, D. (1994). Sexual murder. *The British Journal of Psychiatry*, 165(5), 624-629. <https://doi.org/10.1192/bjp.165.5.624>
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, (2015). Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması. Erişim adresi: <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/135/ekutuphane3.5.1.1.1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Heide, K. M. (2012). Understanding parricide: When sons and daughters kill parents. Oxford University Press.
- Heise, L. L. (1998). Violence against women: An integrated, ecological framework. *Violence Against Women*, 4, 262-290. <https://doi.org/10.1177/1077801298004003002>
- Henry, P. J. (2009). Low-status compensation: A theory for understanding the role of status in cultures of honor. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(3), 451-466. <https://doi.org/10.1037/a0015476>
- Humphrey, J. A., ve Palmer, S. (1987). Stressful life events and criminal homicide. *OMEGA - Journal of Death and Dying*, 17(4), 299-308. <https://doi.org/10.2190/WHG8-VHBD-1C70-2AWD>
- Irugalbandara, R. (2015, April 15). News1st visits Kotakethana as son confesses to killing mother (Watch report). News1st. Erişim adresi: <https://www.newsfirst.lk/2015/04/11/news1st-visits-kotakethana-as-son-confesses-to-killing-mother-watch-report/>

- Jacobs, J. B. ve Henry, J. S. (1996). The social construction of a hate crime epidemic. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 86(2), 366-391. <https://doi.org/10.2307/1144030>
- Jayatunge, R. M. (2015, April 18). Matricide: a Psychological Approach. *Transylvania An Open Forum For Cool Minds*. Erişim adresi: <http://transyl2014.blogspot.com/2015/04/matricide-psychological-approach.html>
- Kamruzzaman, M. (2015). Dowry related violence against rural women in Bangladesh. *American Journal of Psychology and Cognitive Science*, 1(4), 112-116.
- Langevin, R., Ben-Aron, M. H., Wright, P., Marchese, V. ve Handy, L. (1988). The sex killer. *Annals of Sex Research*, 1(2), 263-301. <https://doi.org/10.1007/BF00852801>
- Lawrence, F. M. (1999). Punishing hate. Bias crimes under American laws. Harvard University Press.
- Lök, N., Başoğul, C. ve Öncel, S. (2016). Aile içi şiddetin çocuk üzerindeki etkileri ve psikososyal desteğin önemi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(2), 155-161. <https://doi.org/10.18863/pgy.05252>
- Marono, A. J., Reid, S., Yaksic, E., ve Keatley, D. A. (2020). A behaviour sequence analysis of serial killers' lives: from childhood abuse to methods of murder. *Psychiatry, Psychology and Law*, 27(1), 126-137. <https://doi.org/10.1080/13218719.2019.1695517>
- McPhail, B. A. (2002). Gender-bias hate crimes: A review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 3(2), 125-143. <https://doi.org/10.1177/15248380020032003>
- Medari, Z. (2011). Domestic violence against women in Slovenia: A public problem?. *Revija za socijalnu politiku*, 18(1), 25-45. <https://doi.org/10.3935/rsp.v18i1.947>
- Meloy, J. R. (2000). The nature and dynamics of sexual homicide: An integrative review. *Aggression and Violent Behavior*, 5(1), 1-22. [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(99\)00006-3](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(99)00006-3)
- Miller, L. (2014). Serial killers: I. Subtypes, patterns, and motives. *Aggression and Violent Behavior*, 19(1), 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2013.11.002>
- Milsom, J., Beech, A. R., ve Webster, S. D. (2003). Emotional loneliness in sexual murderers: A qualitative analysis. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 15(4), 285-296. <https://doi.org/10.1177/107906320301500405>
- Mitchell, H., ve Aamodt, M. G. (2005). The incidence of child abuse in serial killers. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 20(1), 40-47. <https://doi.org/10.1007/BF02806705>
- Mitchell, S. A. ve Black, M. J. (1995). *Freud and Beyond: A History of Modern Psychoanalytic Thought*. BasicBooks.
- Mohanty, M. K., Panigrahi, M. K., Mohanty, S. ve Das, S. K. (2004). Victimologic study of female homicide. *Legal Issues in Medicine*, 6, 151-156. <https://doi.org/10.1016/j.legalmed.2004.05.001>
- Muscatti, S. (2012). Women and Armed Conflict. Human Rights Watch. Erişim adresi: <https://www.hrw.org/topic/womens-rights/women-and-armed-conflict>
- Övet, T. (2016). Terörizm, İslamofobi ve nefret suçu ilişkisi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 5(1), 109-140. <https://doi.org/10.28956/gbd.283056>
- Petherick, W. ve Sinnamon, G. (Eds.). (2016). *The psychology of criminal and antisocial behavior: Victim and offender perspectives*. Academic Press.

- Plumm, K. M. ve Leighton, K. N. (2019). Sexual orientation and gender bias motivated violent crime. (Vol. 4). In: Bornstein B., Miller M. (Eds) *Advances in Psychology and Law* (pp. 175-196). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-11042-0_6
- Prasad, B. D. (1994). Dowry-related violence: A content analysis of news in selected newspapers. *Journal of Comparative Family Studies*, 25(1), 71-89. <https://doi.org/10.3138/jcfs.25.1.71>
- Proulx, J., Beaugard, E., Cusson, M. ve Nicole, A. (Eds.). (2007). *Sexual murderers: A comparative analysis and new perspectives*. John Wiley ve Sons.
- Rayburn, N. R., Mendoza, M. ve Davidson, G. C. (2003). Bystanders' perceptions of perpetrators and victims of hate crime: An investigation using the person perception paradigm. *Journal of Interpersonal Violence*, 18(9), 1055-1074. <https://doi.org/10.1177/0886260503254513>
- Rodríguez, S. G. (2012). *The femicide machine (Vol. 11)* (Parker-Stainback, M., Trans.). MIT Press. (Orijinal work published 2007).
- Sallan- Gül, S. ve Altındal, Y. (2015). Medyada Kadın Cinayeti Haberlerindeki Cinsiyetçi İzler: Radikal Gazetesi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 24, 168-188. <https://doi.org/10.31123/akil.437465>
- Schlesinger, L. B. (2000). Familicide, depression, and catathymic process. *Journal of Forensic Sciences*, 45, 200-203. <https://doi.org/10.1520/JFS14661J>
- Schlesinger, L. B. (2002). Stalking, homicide and catathymic process: A case study. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46, 64-74. <https://doi.org/10.1177%2F0306624X02461005>
- Schlesinger, L. B. (2004). Classification of antisocial behavior for prognostic purposes: study the motivation, not the crime. *The Journal of Psychiatry ve Law*, 32(2), 191-219.
- Schlesinger, L. B. (2007). Sexual homicide: Differentiating catathymic and compulsive murders. *Aggression and Violent Behavior*, 12(2), 242-256. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2006.09.007>
- Seri katil psikolojisi: Cinayet işlemenin hakkı olduğunu düşünüyor. (2016, 2 Haziran). *NTV Haber*. Erişim adresi: https://www.ntv.com.tr/saglik/seri-katiller-hangi-psikolojiyle-cinayet-isler,l8_DQ69f8k21JbAkI5N4Mg
- Sever, A. ve Yurdakul, G. (2001). Culture of honor, culture of change: A feminist analysis of honor killings in Turkey. *Violence against Women*, 7, 964-998. <https://doi.org/10.1177%2F10778010122182866>
- Shaha, K. K. ve Mohanthy, S. (2006). Alleged dowry death: a study of homicidal burns. *Medicine, Science and the Law*, 46(2), 105-110. <https://doi.org/10.1258%2Frsmsl.46.2.105>
- Sinnamon, G. (2015). Psychopathology and criminal behaviour. In W. Petherick (Ed.), *Applied crime analysis: A social science approach to understanding crime, criminals, and victims* (pp.208-252). Boston: Anderson Publishing.
- TBMM Genel Kurul Tutanağı (2015). Erişim adresi: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_birlesim_baslangic?P4=22481&P5=H&page1=39&page2=39
- Toprak, S. ve Ersoy, G. (2017). Femicide in Turkey between 2000 and 2010. *PLoS ONE*, 12(8), e0182409. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0182409>
- Türkiye'yi sarsan anne cinayetleri (2008, Mayıs 28). Erişim adresi: <https://www.haber7.com/guncel/haber/322280-turkiyeyi-sarsan-anne-cinayetleri>

- Tütüncüler, A., Özer, E., Karagöz, Y. M. ve Beyaztaş, F. Y. (2015). Evaluation of femicide cases committed between the years 1996–2005 in antalya. *Omega-Journal of Death And Dying*, 71(2), 198-210. <https://doi.org/10.1177%2F0030222815570600>
- United Nations Office on Drugs and Crime. (2014). Gender-related killing of women and girls: Promising practices, challenges and practical recommendations Statistics and survey section, Background paper prepared by the Secretariat. Bangkok, Thailand, Erişim adresi: <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC.CCPCJ.EG.8.2014.2-English.pdf>
- United Nations Office on Drugs and Crime. (2018). Global study on homicide 2018: gender-related killing of women and girls. Erişim adresi: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/GSH2018/GSH18_Gender-related_killing_of_women_and_girls.pdf
- Walby, S. (2006). In-depth study on all forms of violence against women: Report of the Secretary General. United Nations Division for the Advancement of Women. 1-125. Erişim adresi: <https://openaccess.city.ac.uk/id/eprint/21682/>
- Wertham, F. (1937). The catathymic crisis: A clinical entity. *Archives of Neurology ve Psychiatry*, 37(4), 974-978. <https://doi.org/10.1001/archneurpsyc.1937.02260160274023>
- Woodworth, M. ve Porter, S. (2002). In cold blood: Characteristics of criminal homicides as a function of psychopathy. *Journal of Abnormal Psychology*, 111(3), 436-445. <https://doi.org/10.1037//0021-843x.111.3.436>.
- World Health Organization (2017, November 29). Violence against women. Erişim Adresi: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>
- World Health Organization. (2012). Understanding and addressing violence against women: Femicide (No. WHO/RHR/12.38). World Health Organization. Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77421/WHO_RHR_12.38_eng.pdf;jsessionid=6CA58E9AD18E55CF1E2E70F53E0ED8BD?sequence=1
- Yagoub, M. (2016). Why does Latin America have the World's highest female murder rates?. *Insight Crime*, Erişim adresi: <https://www.insightcrime.org/news/analysis/why-does-latin-america-have-the-world-s-highest-female-murder-rates/>

KISIM II

- Adalet Bakanlığı Stratejik Planı 2015-2019. (t.y). https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2282019165207StratejikPlan_2015_2019.pdf
- Ali, P. A., ve Naylor, P. B. (2013). Intimate partner violence: A narrative review of the feminist, social and ecological explanations for its causation. *Aggression and Violent Behavior*, 18(6), 611-619. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2013.07.009>
- Appel, S. D. (1994). Beyond Self-Defense: The Use of Battered Woman Syndrome in Duress Defenses. *University of Illinois Law Review*, 1994, 955.
- Barkan, S. E. (2017). *Criminology: A Sociological Understanding* (7th edition). Pearson.

- Beccaria, C. (2018). *Suçlar ve Cezalar Hakkında* (S. Selçuk, Çev.; 7. Baskı). İmge Kitabevi. https://www.amazon.com.tr/Su%C3%A7lar-Cezalar-Hakk%C4%B1nda-Cesare-Beccaria/dp/9755334122/ref=sr_1_1?dchild=1&qid=1608979570&refinements=p_27%3ACesare+Beccaria&s=books&sr=1-1
- Bernard, T. J., Snipes, J. B., ve Gerould, A. L. (2016). *Vold's Theoretical Criminology* (7th edition). Oxford University Press.
- Bostancı Bozbayındır, G. (2013). *Ceza Hukukunda Haksız Tahrik* (1. Baskı). Beta Yayıncılık.
- Burman, S., ve Duffy-Feins, P. (2015). Children Witnessing Parental Violence. İçinde N. A. Jackson (Ed.), *Encyclopedia of Domestic Violence* (1st edition). Routledge.
- Burton, M. (2007). *Legal Responses to Domestic Violence* (1st edition). Routledge-Cavendish.
- Carrabine, E., Iganski, P., Lee, M., Plummer, K., ve South, N. (2004). *Criminology: A Sociological Introduction*. Routledge.
- Centel, N., Zafer, H., ve Yenerer Çakmut, Ö. (2017). *Kişilere Karşı İşlenen Suçlar: C. I* (4. Bası). Beta Yayıncılık.
- Centel, N., Zafer, H., ve Yenerer Çakmut, Ö. (2020). *Türk Ceza Hukukuna Giriş* (11. Baskı). Beta Yayıncılık.
- Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü-Sorular*. (t.y.). Geliş tarihi 26 Aralık 2020, gönderen <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SSSorularDetay/11#collapse18>
- Cissner, A. B., Labriola, M., ve Rempel, M. (2015). Domestic Violence Courts: A Multisite Test of Whether and How They Change Offender Outcomes. *Violence Against Women*, 21(9), 1102-1122. <https://doi.org/10.1177/1077801215589231>
- Clinard, M. B., ve Meier, R. F. (2015). *Sociology of Deviant Behavior* (15th edition). Cengage Learning.
- Coulter, M. L., Alexander, A., ve Harrison, V. (2005). Specialized Domestic Violence Courts. *Women & Criminal Justice*, 16(3), 91-106. https://doi.org/10.1300/J012v16n03_05
- Criminal Code of the Kingdom of Spain, Art. 148, 153*. (t.y.). Geliş tarihi 26 Aralık 2020, gönderen <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/2/Spain/show>
- Cullen, F. T., Agnew, R., ve Wilcox, P. (2017). *Criminological Theory: Past to Present: Essential Readings* (6th edition). Oxford University Press.
- Dardis, C. M., Dixon, K. J., Edwards, K. M., ve Turchik, J. A. (2015). An Examination of the Factors Related to Dating Violence Perpetration Among Young Men and Women and Associated Theoretical Explanations: A Review of the Literature. *Trauma, Violence, & Abuse*, 16(2), 136-152. <https://doi.org/10.1177/1524838013517559>
- Demirbaş, T. (2019). *İnfaz Hukuku* (6. Baskı). Seçkin Yayınevi.
- Dunham, R. G., ve Wilson, G. (2014). Integrated Theories of Crime and Deviance. İçinde C. D. Bryant, *Encyclopedia of Criminology and Deviant Behaviour: C. I*. Routledge.
- Ehrensaft, M. K. (2015). Intergenerational Transfer of Intimate Partner Violence. İçinde N. A. Jackson (Ed.), *Encyclopedia of Domestic Violence* (1st edition). Routledge.
- Elisha, E., Idisis, Y., Timor, U., ve Addad, M. (2010). Typology of intimate partner homicide: Personal, interpersonal, and environmental characteristics of men who murdered their female intimate partner. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 54(4), 494-516. <https://doi.org/10.1177/0306624X09338379>

- Erem, F. (1985). Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku: Özel Hükümler: C. IV (3. Baskı). Seçkin Kitabevi.
- Erickson, P. E. (2015a). Battered Woman Syndrome As a Legal Defense In Cases of Spousal Homicide. İçinde N. A. Jackson (Ed.), *Encyclopedia of Domestic Violence* (1st edition). Routledge.
- Erickson, P. E. (2015b). Domestic Violence Courts. İçinde N. A. Jackson (Ed.), *Encyclopedia of Domestic Violence* (1st edition). Routledge.
- Erman, S., ve Özek, Ç. (1994). *Ceza Hukuku Özel Bölüm: Kişilere Karşı İşlenen Suçlar*. Dünya Yayıncılık.
- Gelles, R. J. (2015). Exchange Theory. İçinde N. A. Jackson (Ed.), *Encyclopedia of Domestic Violence* (1st edition). Routledge.
- Guanzon, M. R. A. V. (2011). Legal and Conceptual Framework of Battered Woman Syndrome as a Defense. *Philippine Law Journal*, 86, 123.
- Hafizoğulları, Z., ve Özen, M. (2013). *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler Kişilere Karşı İşlenen Suçlar* (3. Baskı). US-A Yayıncılık.
- Hamilton, K. (2014). Virginia's Gap Between Punishment and Culpability: Re-Examining Self-Defense Law and Battered Woman's Syndrome. *University of Richmond Law Review*, 327-359.
- Il Codice Penale Italiano, Art. 577.* (t.y.). Geliş tarihi 26 Aralık 2020, gönderen <https://www.altalex.com/documents/news/2014/10/28/dei-delitti-contro-la-persona>
- Jewkes, R. (2002). Intimate partner violence: Causes and prevention. *The Lancet*, 359(9315), 1423-1429. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(02\)08357-5](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(02)08357-5)
- Karan, A., Keilitz, S., ve Denaro, S. (1999). Domestic Violence Courts: What Are They and How Should We Manage Them. *Juvenile and Family Court Journal*, 50, 71.
- Krug, E. G., Mercy, J. A., Dahlberg, L. L., ve Zwi, A. B. (2002). The world report on violence and health. *The Lancet*, 360(9339), 1083-1088. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(02\)11133-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(02)11133-0)
- Lawson, J. (2012). Sociological Theories of Intimate Partner Violence. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 22(5), 572-590. <https://doi.org/10.1080/10911359.2011.598748>
- Lewis, R. (2004). Making Justice Work: Effective Legal Interventions for Domestic Violence. *The British Journal of Criminology*, 44(2), 204-224. <https://doi.org/10.1093/bjc/44.2.204>
- Loseke, D. R. (2014). Domestic Violence. İçinde C. D. Bryant, *Encyclopedia of Criminology and Deviant Behaviour: C. I.* Routledge.
- MacDowell, E. (2011). When Courts Collide: Integrated Domestic Violence Courts and Court Pluralism. *Texas Journal of Women and the Law*, 20(2). <https://scholars.law.unlv.edu/facpub/682>
- Mazur, R., ve Aldrich, L. (2003). What Makes a Domestic Violence Court Work—Lessons from New York. *Judges' Journal*, 42, 5.
- Mihalic, S. (2015). Social Learning Theory and Family Violence. İçinde N. A. Jackson (Ed.), *Encyclopedia of Domestic Violence* (1st edition). Routledge.
- Newburn, T. (2017). *Criminology: 1* (3rd edition). Routledge.
- Özbek, V. Ö. (2019). İnfaz Hukuku (11. Baskı). Seçkin Yayınevi.

- Özbek, V. Ö., Doğan, K., Bacaksız, P., ve Tepe, İ. (2019). *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (14. Baskı). Seçkin Yayınevi.
- Ross, L. E. (2018). *Domestic Violence and Criminal Justice*. Routledge.
- Tezcan, D., Erdem, M. R., ve Önok, R. M. (2019). *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku* (17. Baskı). Seçkin Yayınevi.
- Thio, A., Taylor, J. D., ve Schwartz, M. D. (2012). *Deviant Behavior* (11th edition). Pearson.
- Toprak, S., ve Ersoy, G. (2017). Femicide in Turkey between 2000 and 2010. *PLoS ONE*, 12(8). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0182409>
- Toroslu, N. (2019). *Ceza Hukuku Özel Kısım* (10. Baskı). Savaş Yayınevi.
- Toroslu, N., ve Toroslu, H. (2019). *Ceza Hukuku Genel Kısım* (25. Baskı). Savaş Yayınevi.
- Tosun Altınöz, Ş., Altınöz, A. E., Utku, Ç., Eşizoğlu, A., ve Candansayar, S. (2018). Femicide: Psychosocial Characteristics of the Perpetrators in Turkey. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 62(13), 4174-4186. <https://doi.org/10.1177/0306624X18763765>
- Tsai, B. (1999). The Trend toward Specialized Domestic Violence Courts: Improvements on an Effective Innovation. *Fordham Law Review*, 68, 1285.
- Vito, G. F., ve Maahs, J. R. (2017). *Criminology: Theory, Research, and Policy* (4th bs). Jones & Barrlett Learning. https://www.amazon.com/Criminology-Theory-Research-Gennaro-2015-10-05-dp-B019NDHG7Y/dp/B019NDHG7Y/ref=mt_other?_encoding=UTF8&me=&qid=
- Walker, L. (2012). Battered Women Syndrome and Self-Defense. *Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy*, 6(2), 321.
- Walker, L. E. (2015). Battered Woman Syndrome. İçinde N. A. Jackson (Ed.), *Encyclopedia of Domestic Violence* (1st edition). Routledge.
- Walus-Wigle, J., ve Meloy, J. R. (1988). Battered Woman Syndrome as a Criminal Defense. *The Journal of Psychiatry & Law*, 16(3), 389-404. <https://doi.org/10.1177/009318538801600304>
- Wannop, A. L. (1995). Battered Woman Syndrome and the Defense of Battered Women in Canada and England. *Suffolk Transnational Law Review*, 19, 251.
- Wells, C. (1994). Battered woman syndrome and defences to homicide: Where now? *Legal Studies*, 14(2), 266-276. <https://doi.org/10.1111/j.1748-121X.1994.tb00502.x>
- WHO. (t.y.). *Violence against women*. Geliş tarihi 25 Aralık 2020, gönderen <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>

KISIM III

Bölüm I

- Arendt, H. (1997). Şiddet üzerine. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Accomazzo, S. (2012). Anthropology of violence: Historical and current theories, concepts, and debates in physical and socio-cultural anthropology. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 22(5), 535-552. doi: 10.1080/10911359.2011.598727

- Aristoteles. (2016). *Atinalıların devleti*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ata, A. (1997). *Naşirü'd-din bin Burhanü'd-din Rabguzi Kıyasü'l-Enbiyâ (Peygamber kıssaları)-I, Giriş-Metin-Tıpkıbasım*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atay, T. (2006). *Din hayattan çıkar*. Ankara: İletişim Yayınları.
- Ateş, S. (1975). *Kuran'ı Kerim ve yüce mealî*. Ankara: Kılıç Kitabevi Yayın ve Dağıtım.
- Bachofen, J.J. (1997). *Söylence, din ve anaerki*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Bäck, A. (2004). Thinking clearly about violence. *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, 117(1/2), 219-230.
- Barclay, H. (2014). *Efendisiz halklar*. İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Beattie, J. M. (1975). The criminality of women in eighteenth-century England. *Journal of Social History*, 8(4), 80-116.
- Beauvoir, S. (1993). *Kadın ikinci cins I: Genç kızlık çağı*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Bell, H.R. (2003). *Erkek işi // kadın işi: Dünyanın en eski kültüründe cinsiyetin tinsel rolü*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Berk, F.M. (2014). Neolitik devrim, ilk şehirleşme ve Çatalhöyük. *Doğu Batı Düşünce Dergisi - Şehir Yazıları II*, (68), 79-99.
- Berktaş, F. (2018). *Tarihin cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (2000). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları
- Beydili, C. (2004). *Türk mitolojisi ansiklopedik sözlük*. Ankara: Yurt Kitap Yayın.
- Boas, F. (2017). *Antropoloji ve modern yaşam*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bock, P.K. (2001). İnsan davranışının kültürel temelleri. Ankara: İmge Kitabevi.
- Bonnefoy, Y. (2000). *Mitolojiler sözlüğü: Antik dünya ve geleneksel toplumlarda dinler - 1. Cilt, A-K*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Bottéro, J. ve Kramer, S.N. (2017). *Mezopotamya mitolojisi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bourdieu, P. ve Eagleton, T. (2013). Bir röportaj: Doxa (Kanaat) ve sıradan yaşam. S. Žižek (Ed.), *İdeolojiyi Hatırlamak* (s. 397-416) içinde. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Bourdieu, P. (2006). *Pratik nedenler*. İstanbul: Hil Yayın.
- Bufacchi, V. (2005). Two concept of violence. *Political Studies Review*, 3(2), 193-204, 193-204. doi: 10.1111/j.1478-9299.2005.00023.x
- Bulut, M. ve Sezener, A. (2019). Dumuzi ve Enkimdu'dan, Kabil ve Habil'e uzanan yerleşik hayatın serüveni. *Turkish Studies*, 14(6), 3071-3081
- Calhoun, C. (2016). Bourdieu sosyolojisinin ana hatları. G. Çeğin vd. (Der.), *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 77-129) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Campbell, J. (1998). *Doğu mitolojisi: Tanrının maskeleri*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Cavarero, A. (2017). *Platon'a rağmen: Antik felsefede feminist bir yeniden yazım*. İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Chagnon, N. (1968). *Yanomamo: The fierce people*. New York: Holt, Rinehart & Winston.

- Chesnais, J-C. (1992). The History of Violence. Homicide and Suicide Through the Ages. *International Social Science journal*, 132, 217-234.
- Bella, M. P. (1992). Name, blood and miracles. J.G. Peristiany and J. Pitt Rivers (Ed.), *Honor and Grace in Anthropology* (s. 152-160) içinde. New York: Cambridge University Press.
- Childe, V.G. (2005). *Tarihte neler oldu: Araçların öyküsü*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Connell, R.W. (2017). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Toplum, kişi ve cinsel politika*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. Cambridge/Oxford: Polity Press
- Copet-Rougier, E. (1989). 'Le Mal Court': Başsız bir toplumda görünen ve görünmeyen şiddet-Kamerun'daki Mkakoklar. D. Riches (Ed.), *Antropolojik Açından Şiddet* (s. 69-92) içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çeğin, G., Göker, E., Arlı, A. ve Tatlıcan Ü. (2016). *Ocak ve zanaat: Pierre Bourideu derlemesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çığ, M. İ. (1997). *Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki kökeni*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Çınar, A. (2018). Lilith: Yahudi Mitolojisinde Ana Tanrıça'nın Düşüş ve Şeytana Dönüşüm Serüveni. *bilimname XXXV*, 2018(35), 361-393. doi: <http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.381879>
- Çobanoğlu, Ö. (2012). Türk mitolojisinde Al dini ve okra ilişkisi. Z. Dilek (Ed.), 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi: Tarih ve Medeniyetler Tarihi II. Cilt* (s. 981-986) içinde. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2011). *Türk mitolojisinin ana hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Delaney, C. (2001). *Tohum ve toprak: Türk köy toplumunda cinsiyet ve kozmoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Deveci, A. (2013). Türk mitolojisinin görsel sanatlarımızdaki yeri nerede?. *Turkish Studies*, 8(13), 795-810. doi: <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.5818>
- Durhan, G. (2015). John Stuart Mill felsefesinde kadının toplumdaki yeri. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 135-148.
- Dursun, Y. (2011). Şiddetin izini sürmek: Şiddet nedir? *FLSF / Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Dergisi*, 6(12), 1-18.
- Eagleton, T. (2013). İdeoloji ve ideolojinin Batı Marksizmindeki serüveni. S. Žižek (Ed.), *İdeolojiyi Hatırlamak* (s. 267-340) içinde. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Ecevit, M. (1993). Aile, kadın ve devlet ilişkilerinin değerlendirilmesinde klasik ve yeni yaklaşımlar. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (1), 9-34.
- Eliade, M. (2001). *Mitlerin özellikleri*. İstanbul: Om Yayınevi.
- Eliade, M. (2012). *Dinsel inançlar ve düşünceler tarihi. Taş devrinden Eleusis Mysterria'larına*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Emiroğlu, K. ve Aydın, S. (2003). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Ergil, D. (2001). Şiddetin kültürel kökenleri. *Bilim ve Teknik*, (399), 40- 41.
- Erten, Y., Ardalı, C. (1996). Saldırganlık, şiddet ve terörün psikososyal yapıları. *Cogito*, (6-7), 143-164

- Etzioni, A. (1971). Violence. In Robert K. Merton & Robert Nisbet (Eds.), *Contemporary Social Problems* (pp.709-741). New York: Harcourt Brace Jovanovich Inc.
- Forgacs, D. (2012). *Gramsci kitabı: Seçme yazılar 1916-1935*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Foucault, M. (2016). *Özne ve iktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2019). *Doğruyu söylemek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M., Gutmani H. ve Hutton, H.P. (2001). *Kendini bilmek*. İstanbul: Om Yayınevi.
- Fromm, E. (1991). *Özgürlükten kaçış*. İstanbul: Yaprak Yayınları.
- Galtung, J. (1990). Cultural violence. *Journal of Peace Research*, 27(3), 291-305.
- Geertz, C. (2010). *Kültürlerin yorumlanması*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Gezgin, İ. (2008). *Sanatın mitolojisi: Paleolitik çağlardan Hıristiyanlığa kadar*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Ghiglieri, P.M. (2002). *Erkeğin karanlık yüzü*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Giddens, A. (2010a). *Modernite ve bireysel-kimlik: Geç modern çağda benlik ve toplum*. İstanbul: Say Yayınları.
- Giddens, A. (2010b). *Modernliğin sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Girard, R. (2019). *Kitle ve iktidar*. İstanbul: ALFA Yayınları.
- Goffman, E. (2009). *Günlük yaşamda benliğin sunumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar*. Ankara: Heretik Yayıncılık
- Goffman, E. (2017). *Kamusal alanda ilişkiler: Toplu yaşamın mikro incelemeleri*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Goldhill, S. (2009). *Aşk, seks ve tragedya*. İstanbul: Dharma Yayınları.
- Goody, J. (2018). *Mit, ritüel ve söz*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Graves, R. (2015). *Ak tarıncı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Graves, R. ve Patai, R. (2009). *İbrani mitleri: Tekvin-Yaratılış kitabı*. İstanbul: Say Yayınları.
- Harris, M. (1994). *Yamyamlar ve krallar: Kültürlerin kökeni*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Havelock, E. (2015). *Platon: Filozof şaire karşı*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Hearn, J. (2004). From hegemonic masculinity to the hegemony of men. *Feminist Theory*, 5(1), 49-72. doi: <https://doi.org/10.1177/1464700104040813>
- Hooke, S.H. (1993). *Ortadoğu mitolojisi: Mezopotamya, Mısır, Filistin, Hitit, Hıristiyan mitosları*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kalkan, A. (2010). *Tanrının bahçesinde bir kadın*. İstanbul: Yayın B.
- Kandiyoti, D. (2017). *Kültür fragmanları: Türkiye’de gündelik hayat*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar: Kimlikler ve toplumsal dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kayabaşı, O.A. (2016). Türk mitolojisinin kutsal dışısı: Umay. *International Journal of Eurasia Soial Sciences*, 7(22), 220-228.
- Keane, J. (1998). *Şiddetin uzun yüzyılı*. Ankara: Dost Yayınları.

- Keeley, L. (1996). *War before civilization. The myth of the peaceful savage*. New York: Oxford University Press.
- Keskin, F. (2018). Foucault'da şiddet ve iktidar. *Cogito*, (6-7), 117-122.
- Klyaştorniy, S.G. (2020). Eski Türk abidelerinde mitolojik konular. *Genel Türkiyat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 499-510.
- Korucu, A. (2019) Gazap tanrıçaları: Klasik mitolojide kadın şiddetine kurban giden kadınlar. A. Er, Y. Çelik (Ed.), *Edebiyatta Kadın ve Şiddet* içinde. Ankara: Bilgin Kültür Sanat.
- Kramer, S.N. (1999). *Tarih Sümer'de başlar*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Kramer, S.N. (2001). *Sümer mitolojisi*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Kurtz, L. (1999). *Encyclopedia of violence, peace & conflict*. New York: Academic Press.
- Kutsal Kitap (2011). Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania: Yeni Dünya.
- Küçük, N. (2006). John Stuart Mill'de kadın sorunu. *Kadın araştırmaları Dergisi*, (9), 91-110.
- Kümbetoğlu, B. (2000). Toplumsal cinsiyet ve antropoloji. *Folklor/Edebiyat, Sosyal Antropoloji Özel Sayısı*, 6(22), 230-254.
- Laffert, J.V. (2015). *Mitoloji*. İstanbul: NTV Yayınları.
- Lawrence, J. (1970). Violence. *Social Theory and Practice*, 1(2), 31-49.
- Leach, E. (1974). *Claude Lévi Strauss*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lévi-Strauss, C. (1969). *The elementary structures of kinship*. Boston: Beacon Press.
- Lévi-Strauss, C. (1975). *Mitin yapısı*. İstanbul: Felsefe Arşivi.
- Lévi-Strauss, C. (1978). *The origin of table manners: Mythologiques*. New York: University of Chicago Press.
- Lévi-Strauss, C. (1987). *Anthropology & myth: Lectures 1951-1982*. New York: Basil Blackwell.
- Lloyd, G. (1996). *Erkek akıl: Batı felsefesinde "erkek" ve "kadın"*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lvova, E.L., Sagalayev, A.M., Oktyabrskaya, İ.V. ve Usmanova, M.S. (2013). *Güney Sibirya Türklerinin geleneksel dünya görüşleri*. Konya: Kömen Yayınları.
- Mascetti, D.M. (2000). İçimizdeki tanrıça: Kadınlığın mitolojisi. İstanbul: Doğan Kitap.
- McCants, W.F. (2012). Kültür mitleri: Tanrıları yaratmak ulusları icat etmek. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Morgan, L.H. (1877). *Ancient society*. London: Macmillan.
- Nietzsche, F. (2013). *Ahlakın soykütüğü üzerine*. İstanbul: Say Yayınları.
- Nussbaum, M.C. (2001). *Upheavals of thought: The intelligence of emotions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oskay, Ü. (2018). "Efendi/köle" ilişkisi açısından şiddet ve görünümleri üzerine. *Cogito*, (6-7), 185-206.
- Otterbein, K.F. (1993). *Feuding and warfare: Selected works of Keith F. Otterbein*. PA: Gordon & Breach.
- Özcan Elçi, D. (2018). Batı ve doğu mitolojilerinde kadın imgesi: Tanrıça'lar. *Atlas Journal: International Refereed & Indexed Journal of Social Sciences*, 4(11): 826-840.
- Özerkmen, N (2012), Toplumsal bir olgu olarak şiddet. *Akademik Bakış Dergisi*, (28), 1-19.

- Özsöz, C. (2014). Pierre Bourdieu: Simgesel şiddet, eğitim, iktidar. *Cogito*, (76), 290-311.
- Öztürk, O. (2016). Dünya mitolojisi. Ankara: Nika Yayınları.
- Plumwood, V. (2017). *Feminizm ve doğaya hükmetmek*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Ramazanoğlu, C. (1998). *Feminizm ve ezilmenin çelişkileri*. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Reyna, S.R. ve Downs, R.E. (Eds.). (1994). *Studying war: Anthropological perspectives*. PA: Gordon & Breach.
- Riches, D. (1989). Şiddet olgusu. D. Riches (Ed.), *Antropolojik Açıdan Şiddet* (s. 10-41) içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Roberts, S. (2010). *Düzen ve kargaşa: Hukuk antropolojisine giriş*. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Roller, L.E. (2013). *Ana Tanrıça'nın izinde: Anadolu Kybele kültü*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Rosenberg, D. (2003). *Dünya mitolojisi: Büyük destan ve söylenceler antolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Roux, J.P. (2011). *Eski Türk mitolojisi*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Sagalayev, A.M. (2017). *Ural-Altay mitolojisinde arketipler ve semboller*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız iktidar: Ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. İstanbul: Metis.
- Scheper-Hughes, N. ve Bourgois, P. (Eds.) (2004). *Violence in war and peace: An anthology*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Schmitt Pantel, P. (2005). *Kadınların tarihi - Cilt I: Ana tanrıçalardan Hıristiyan azizelere*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Segal, R.A. (2012). *Mit*. Ankara: Dost Yayınevi.
- Sennett, R. (2001). *Ten ve taş*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (2014). *Otorite*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Simmel, G. (1950). *Sociology of Georg Simmel*. Glencoe, IL: Free Press.
- Şeriati, A. (1998). İslam sosyolojisi. İstanbul: Birleşik Yayınları.
- Speake, G. (1995). *Dictionary of ancient history*. London: Penguin Books.
- Taylor, C.C. (1999). *Sacrifice as terror: The Rwandan genocide of 1994*. New York: Berg Publishers.
- Tevrat (2003). *Tora Neviim Ketuvim: Eski anlaşma*. İstanbul: Ohan Matbaası
- Tosun, M. (1963). Hamurabbi'nin toprak kanunları. *DTCF Dergisi*, 21(3), 127-141.
- Tuna, K. (2011). *Toplum açıklama girişimi olarak şehir teorileri*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Türk, H.B. (2016). "Sihirden nefret eden bir illüzyonist": Bourdieu, gelenek ve ideoloji. G. Çeğin vd. (Der.), *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 605-626) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tylor, E. B. (1920). *Primitive culture: Researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and custom*. London: John Murray.
- Uzun Aydın, D. (2019). İslamiyet öncesi eski Türk inanışları veya mitolojisi ile antik dönem (Yunan veya Roma) mitolojisinin karşılıklı olarak değerlendirilmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(6) 137-146

- Walby, S. (2016). *Patriyarka kuramı*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Whitehead, N. (2004). Rethinking anthropology of violence. *Anthropology Today*, 20(5), 1-2.
- Wiggermann, F. A. M. (2000). Lamastu Daughter of Anu: A Profile. M. Stol & F.A.M. Wiggermann (Eds.), *Birth In Babylonia and The Bible: Its Mediterranean Setting* (s. 217-252) içinde. Groningen: Styx Publications.
- Wilkinson, K. (2019). *Semboller ve işaretler: Kökenlerine ve anlamlarına dair görsel bir rehber*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Wilkinson, P. (2019). *Efsaneler ve mitler: Kökenlerine ve anlamlarına dair görsel bir rehber*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yetik, Z. (2012). *Kabil: İlk kan, ilk cinayet, ilk katil*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- İnternet Kaynakları
- Ferguson, R.B. (2019). Masculinity and war. Wenner-Gren Foundation Supporting Anthropology Worldwide sitesinden erişildi: <http://www.wennergren.org/events/toward-anthropological-understanding-masculinities-maleness-and-violence/participants/r-brian-ferguson>.
- Kalaycı, N. (2019, 24 Mayıs). Yaralarım benden önce vardı: Uyarılığın kuruluş mitlerine dair feminist bir okuma. *e-skop: Sanat Tarihi Eleştiri*. <https://www.e-skop.com/skopbulten/yaralarim-benden-once-vardi-uyariligin-kurulus-mitlerine-dair-feminist-bir-okuma/4991/> adresinden erişildi.
- TDK (2021). Erişim Tarihi: 20 Ocak 2021.
- <https://www.tdk.gov.tr/icerik/diger-icerikler/tumsozlukler>

Bölüm II

- Arendt, H. (2003). *Şiddet üzerine*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berktaş, F. (2000). *Tek tanrılı dinler karşısında kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Beauvoir, S. (1993). *Kadın: İkinci cins I: Genç kızlık çağı*. İstanbul: Payel Yayınları.
- Bourdieu P. (2014). *Eril tahakküm*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- Breton, L. D. (2005). *Acının antropolojisi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Cohen, A. P. (1999). *Topluluğun simgesel kuruluşu*. Çev. M. Küçük Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Connell, R. W. (2008). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Toplum, kişi ve cinsel politika*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ergil, D. (1980). *Türkiye'de terör ve şiddet yapısal ve kültürel kaynakları*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- İlbar, Z. (1987). Kişiliğın oluşmasındaki kültürel etmenler. *A.Ü. DTCF Dergisi*, 31(1-2), 201-211.
- İlbar, Z. (1985). Kültür değişmelerine genel bir bakış. *A.Ü. DTCF Dergisi*, (12), 55-58.
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar: Kimlikler ve toplumsal dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Malinowski, B. (2003). *Yabani toplumda suç ve gelenek*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları
- Mojab, S. (2006). "Namusun" tikelliği ve "öldürmenin" evrenselliği: Erken uyarı sinyallerinden feminist pedagojiye. S. Mojab ve N. Abdo (Der.), *Namus Adına Şiddet Kuramsal ve Siyasal Yaklaşımlar* (s. 17-42) içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Elias, N. (2007). *Uygarlık süreci / Cilt 2*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Polat, O. (2004). *Kriminoloji ve kriminalistik üzerine notlar*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Riches, D. (1989). *Antropolojik açıdan şiddet*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sakallı, N. (2006). *Sosyal etkiler, kim kimi nasıl etkiler?*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız iktidar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sennett, R. (2000). *Otorite*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şenel, A. (1990). İlkel toplumdaki uygar topluma: Geçiş aşamasında ekonomik toplumsal düşünsel yapıların etkileşimi. Ankara: Verso Yayıncılık.
- Türk, H. B. (2011). Hegemonik erkek(lik) ve kültürel temsil: Çirkin kral, Kurtlar Vadisi'nde yürüyor. İ. Erdoğan (Ed.), *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil* (s. 163-213) içinde. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Vargün, B. (2002). Kadın, cinsellik ve kültür. A.Ü. *DTCF Antropoloji Dergisi*. 20:1-15.

Bölüm III

- Akaş, C. (1994). Marjinal suç, sanal ceza. *Cogito*, (2), 152-158.
- Altay, S. (2019). Ataerkillik ve kadının ikincilliği; kuramsal bir analiz. *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 1(23), 417-427.
- Arendt, H. (1963). *On revolution*. New York: Penguin Books Ltd.
- Arendt, H. (2003). *Şiddet üzerine*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atay, T. (2012). Erkeklik en çok erkeği ezer. *Toplum ve Bilim Dergisi*, (101), 11-30.
- Aytaç, S., Eteman-Sert, F., Aydın-Çetin, G., Reçber, B. ve Sezen, H.K. (2016). Kadına yönelik şiddetin dünü, bugünü, yarını: kestirim tabanlı bir araştırma. *Sosyoloji Konferansları*, (54), 275-297.
- Bulut, M. (2018). Dönüşen düğüne tanıklık etmek. *folklor/edebiyat*, 24(95), 35-56.
- Bulut, M. (2010). *Şiddet ve çocuk*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd Şti.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(7), 231-274.
- Baran, B. H. (2019). Hegemonik erkeklik: formülasyon, yeniden formülasyon ve genişleme [Kitap değerlendirme Hegemonic masculinity: formulation, reformulation and amplification, J.W. Messerschmidt tarafından] *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, (2), 295-303. doi: 10.33708.ktc.636955.
- Berktaş, F. (2000). *Tek tanrılı dinler karşısında kadın*. İstanbul: Metis
- Breton, L. D. (2005). *Acının antropolojisi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Cohen, A. P. (1999). *Topluluğun simgesel kuruluşu*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Devellioğlu, F. (1978). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Doğuş Limited.
- Emiroğlu, K. (2003). *Antropoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Erbalaban Gürbüz, Ö. N. (2016). Korkuyorum Anne’de hegemonik erkeğin yapı sökümü. *İlef Dergisi*, 3(2), 125-131.
- Erdentuğ, S. A. (1977). Suç kavramının kültür farklılığı açısından değerlendirilmesi. *Antropoloji Dergisi*, (10), 75-84.
- Güvenç, B. (1979). İnsan ve kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Polat, O. (2004). *Kriminoloji ve kriminalistik üzerine notlar*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- İlbar, Z. (1987). Kişiliğin oluşmasındaki kültürel etmenler. *A.Ü. DTCF Dergisi*, 31(1-2), 201-211.
- İlbar, Z. (1987). Türkiye’de geleneksel kadın rolü. *Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt* (s. 179-185) içinde. Ankara: Mifad Yayınları.
- İlbar, Z. (1985). Kültür değişmelerine genel bir bakış. *Antropoloji Dergisi*, (12), 55-58
- İlkaracan, P., Gülçür, L. ve Arın, C. (1996). *Sıcak yuva masalı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kardam, F. (2004). Namus gerekçesiyle öldürülme ya da kendi canına kıyma: kadın cinselliği üzerinde askıların benzer koşullarda farklı sonuçları mı? 6.10.2020 tarihinde <http://www.huksam.hacettepe.edu.tr> erişildi.
- Kocak, F. ve Dogan O. (2006). Domestic violence against women in Sivas. *Croat Med J*, 47(5), 742-749.
- Köknel, Ö. (1996). *Bireysel ve toplumsal şiddet*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Levy-Bruhl, H. (1991). *Hukuk sosyolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mojab, S. (2006). “Namusun” tikelliği ve “öldürmenin” evrenselliği: erken uyarı sinyallerinden feminist pedagojiye. S. Mojab ve N. Abdo (Der.), *Namus Adına Şiddet Kuramsal ve Siyasal Yaklaşımlar* (s. 17-42) içinde. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özbudun, S. (2008). Şiddet ve kapitalizm: antropolojik bir bakış. *Toplum ve Hekim*, 23(6), 450-461.
- Riches, D. (1989). *Antropolojik açıdan şiddet*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şenel, A. (1990). İlkel toplumdaki uygar topluma geçiş aşamasında ekonomik toplumsal düşünce yapılarının etkisi. Ankara: Verso Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu. Şiddet. sozluk.gov.tr. Erişim tarihi:12.12.20
- Vargün, B. (2009). *Batman ve Şanlıurfa’da töre cinayetlerine bakış açısının sosyal antropolojik açıdan incelenmesi*. (doktora tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- White, J. B. (1994). *Para ile akraba*. İstanbul: İletişim Yayınları.